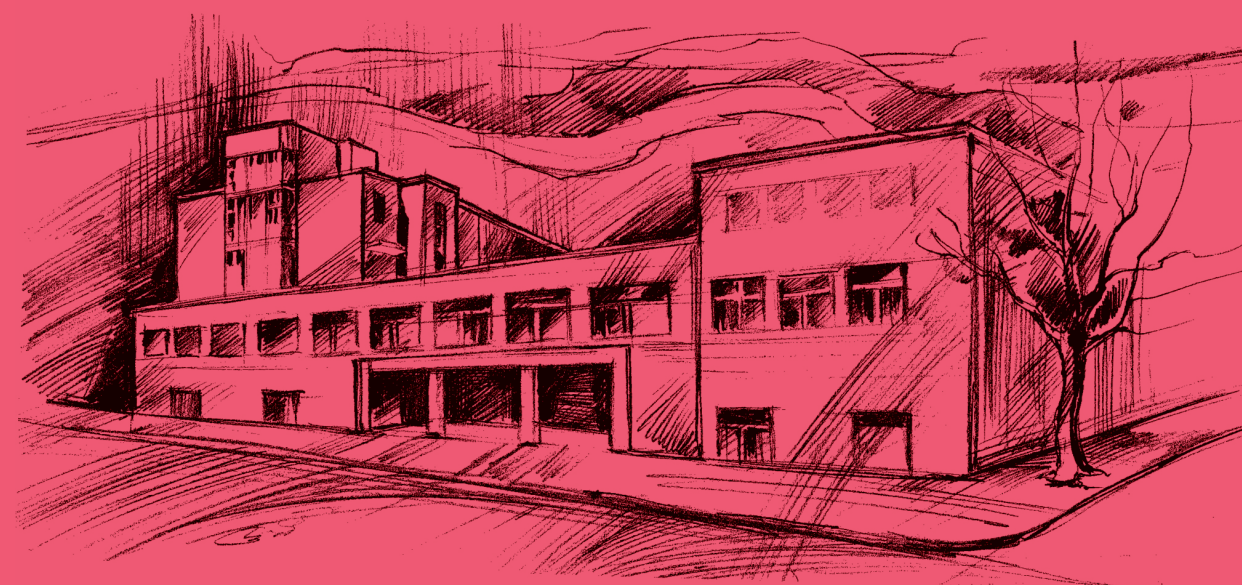

Adriana Pollák, Ingrid Lanczová (eds.)

Právno-historické trendy a výhlady IX.

Právno-historické trendy a výhlady IX.

Legal-Historical Trends and Perspectives IX

Nakladatelství Leges, s. r. o.
Lublaňská 61, Praha 2
www.knihyleges.cz

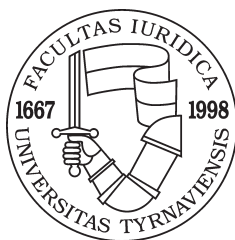
**Právno-historické trendy
a výhledy IX.**

**Legal-Historical Trends
and Perspectives IX**

Právno-historické trendy a výhledy IX.

Legal-Historical Trends and Perspectives IX

Adriana Pollák, Ingrid Lanczová (eds.)

Leges

Vzor citácie:

POLLÁK, A. a I. LANCZOVÁ (eds.), (2025). *Právno-historické trendy a výhlady IX*. Praha: Leges.

Citation:

POLLÁK, A. and I. LANCZOVÁ (eds.), (2025). *Legal-Historical Trends and Perspectives IX*. Prague: Leges.

Editorky/Editors:

prof. JUDr. PhDr. Adriana Pollák, PhD.

JUDr. Ingrid Lanczová, PhD.

Recenzenti/Reviewers:

prof. Mgr. Mgr. Miroslav Lysý, PhD.

prof. JUDr. Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M. Eur. Int.

doc. JUDr. Katarína Gešková, PhD.

Publikácia je výstupom grantového projektu VEGA č. 1/0012/23 s názvom Komparatívna analýza inštitútov dedičského práva ako možné východisko pre budúcu občianskoprávnú úpravu SR.

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, AttributionNonCommercial No-Derivatives. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mien autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Za odbornú úpravu príspevkov zodpovedajú autori jednotlivých príspevkov.

Authors are responsible for the content quality in their articles.

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 4/61, Praha 2,

v roce 2025 jako svou 1016. publikaci.

Vydání první

Edice Teoretik

Návrh obálky Michaela Vydrová

Redakce Mgr. Mária Pavláková, JUDr. Jana Sladká Hyklová, Ph.D.

Sazba Gradis

Tisk Tiskárna PROTISK, s. r. o., České Budějovice

www.knihyleges.cz

© Adriana Pollák, Ingrid Lanczová (eds.), 2025

ISBN 978-80-7502-815-0

ISBN on-line 978-80-7502-816-7

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Právno-historické trendy a výhledy IX. = Legal-historical trends and perspectives IX / Adriana Pollák, Ingrid Lanczová (eds.). -- Vydání první. -- Praha : Leges, 2025. -- 153 stran. -- (Teoretik)

Částečně český text, česká, anglická a slovenská resumé

Obsahuje bibliografie a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-7502-815-0 (brožováno)

* 34 * 347.65/.68 * 34(091) * (082)

- právo
- dědické právo
- právní dějiny
- sborníky

34 - Právo [16]

OBSAH

Úvodné slovo editoriek	9
------------------------------	---

Radek Černoch

Postupné zmírňování tvrdosti u odpovědnosti za dluhy v dědickém právu Gradual Reduction of Hardness in Liability for Debts in the Law of Succession	11
--	----

Iva Dudášová

Významné zmeny v dedičskom práve vo Francúzsku od Code civil až po súčasnosť Significant Changes to the Law of Succession in France from the Civil Code to the Present Day	21
---	----

Ondřej Horák

Diplomové práce o dědickém právu obhájené na katedře teorie práva a právních dějin PF UP v Olomouci za posledních deset let Diploma Theses on Inheritance Law Defended at the Department of Theory of Law and Legal History of the Law Faculty of Palacký University in Olomouc in the Last Ten Years	31
---	----

Adriana Pollák

Právne obyčaje dedenia roľníckych potomkov v Hornom Uhorsku na prahu modernej doby Legal Customs of Inheritance of Peasant Descendants in Upper Hungary on the Threshold of Modern Times	39
---	----

Timotej Práznovský

Vecne pôsobiace zákazy scudzenia v právnych úkonoch: zlá historická skúsenosť či inšpirácia <i>de lege ferenda</i>? In-rem Prohibitions of Alienation in Legal Transactions: A Bad Historical Experience or an Inspiration <i>de Lege Ferenda</i> ?	55
--	----

Pavel Salák

Mimořádné závěti v ABGB z historické perspektivy Extraordinary Wills in the ABGB from a Historical Perspective	75
--	----

Lucia Petríková

**Zmeny v obsahových náležitostiach pracovnej zmluvy vo svetle
aktuálnej slovenskej pracovnoprávnej úpravy**

The Changes in Content – Elements of the Employment Contracts
in the Light of Current Slovak Labour Law Regulations 91

Adam Kőszeghy

Spoločné podnikanie v ČSSR a vybraných štátoch socialistického bloku

Joint ventures in the Czechoslovak Socialist Republic and selected
socialist bloc countries 100

Luana Mazreku

Modifikácie režimu bezpodielového spoluvlastníctva manželov

Reflections on Modifications of Matrimonial Property Regime 144

Úvodné slovo editoriek

IX. ročník Právno-historických trendov a výhľadov je venovaný predovšetkým dedičskoprávnym témam, diskurzívne predkladaným širokej akademickej, vedeckej a odbornej právnickej komunite. K účelu subjektívneho dedičského práva netreba na úvod osobitne nič explikovať, keďže Ústava SR (a podobne aj konštitúcie iných demokratických štátov, prípadne krajín, ktoré spája rímskoprávna právnohistorická tradícia) ho zaraďuje medzi základné ľudské práva (čl. 20 ods. 1 Ústavy SR). Objektívne dedičské právo je však dlhodobo subodborom občianskeho práva hmotného, ktorému je v porovnaní s inými odbormi venovaná menšia odborná a vedecká pozornosť. Výnimkou sú možno len členovia notárskej praxe, ktorí sa z profesionálneho záujmu venujú aktuálnym problémom dedičského práva hmotného a procesného, no jeho vedeckému skúmaniu sa venuje iba pár osobností zo slovenskej právnej a právno-historickej vedy (z posledných prác napr. monografia S. Ficovej a kol. s názvom *Zásadná reforma dedičského práva – nevyhnutnosť či nepodstatnosť?* Wolters Kluwer 2023).

Predkladaná publikácia má za cieľ prispieť svojou povestnou troškou k diskusi o potenciálnych dedičskoprávných inštitútoch, tézach a problémoch, ktoré vychádzajú z dlhoročnej a plodnej diskusie v rámci medzinárodnej právnej romanistiky, civilnej komparatistiky a právnej histórie a v kontexte nedokonanej občianskoprávnej rekodifikácie Občianskeho zákonníka na Slovensku sú hodné prípadnej inšpirácie alebo aj recepcie.

Väčšinovo sa naši kolegovia – autori venovali v predloženom zborníku dedičskoprávnej problematike v právno-dogmatických štúdiách, často zameriavajúc svoju pozornosť na historickoprávnu komparatistiku rímskeho, západoeurópskeho a v SR a ČR platného pozitívneho (recentného) dedičského práva a jeho vybraných dedičskoprávných inštitútov s presahom až k úvahám *de lege ferenda* (Černoch, Salák, Práznovský); koncentrovali sa ďalej na historické reflexie konkrétnej dedičskej motómy (Pollák) alebo na prierezovú právno-historickú analýzu francúzskeho dedičského práva za posledných 200 rokov (Dudášová). Špecifický príspevok pripojil O. Horák z olomouckej právnickej fakulty, ktorý reflektoval v štatistickej úvahe na olomouckej fakulte a jej katedre právnych dejín vedené diplomové práce k téme dedičského práva za posledných 10 rokov, približiac tak opomínanú právno-historickú propedeutiku historického dedičského práva. Obhájené diplomové práce spĺňali minimálne jedno z nasledujúcich kritérií: 1. historicko-komparatívny charakter; 2. teoretické či komparatívne východisko pre zvolenú tému záverečnej práce, poskytnúc budúcemu absolventovi možnosť venovať sa téme ďalej v doktorskom štúdiu alebo vo zvolenom profesionálnom zameraní. Obsah zborníka uzatvárajú tri príspevky z príbuzných, zväčša súkromnoprávných oblastí. Príspevok L. Petříkovej ozrejmuje zmeny v obsahových náležitostiach pracovnej zmluvy vo svetle aktuálnej slovenskej pracovnoprávnej úpravy, príspevok A. Köszeghyho prináša základné norma-

tívne penzum k téme spoločného podnikania v štátoch východného socialistického bloku pred rokom 1989 a deskriptívno-informatívny článok L. Mazreku k právnym modifikáciám rodinnoprávneho inštitútu BSM.

Všetkým prispievateľom týmto ďakujeme a ostáva nám dúfať, že prevažne dedičskoprávne zameranie zborníka zaujme čo najširšiu čitateľskú obec.

Predkladaný vedecký zborník Právno-historické trendy a výhľady IX. je jedným z výstupov projektu VEGA č. 1/0012/23 s názvom *Komparatívna analýza inštitútov dedičského práva ako možné materiálne východisko pre budúcu občianskoprávnú úpravu SR*.

Trnava apríl 2025

prof. JUDr. PhDr. Adriana Pollák, PhD.
JUDr. Ingrid Lanczová, PhD.

Postupné zmírňování tvrdosti u odpovědnosti za dluhy v dědickém právu

Gradual Reduction of Hardness in Liability for Debts in the Law of Succession

JUDr. Mgr. Radek Černoch, Ph.D. et Ph.D.¹

*Otto-Friedrich-Universität Bamberg, Fakultät für Geistes- und Kulturwissenschaften,
Professur für Geschichte und Kultur der Spätantike
a Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra dějin státu a práva*

Abstrakt: Římské dědické právo vychází z principu universální sukcese, jejímž důsledkem je též odpovědnost dědice za pozůstalostní dluhy v plné výši. Tuto odpovědnost je v pozdější době možno limitovat prostřednictvím odloučení pozůstalosti a výhrady soupisu, přičemž využití či nevyužití uvedených institutů je zásadně nezvratné, a tedy nelze změnit, i kdyby se ukázalo, že to pro dědice či věřitele nebylo výhodné. Ve výjimečných případech je však možno tuto zásadu prolomit, jsou-li pro to důležité důvody. Současné právo převážnou měrou kopíruje římskoprávní úpravu, jednotlivé státy se však liší měrou, s níž přebírají dílčí ustanovení.

Abstract: Roman law of succession is based on the principle of universal succession, which leads to the unlimited liability of the heir for the decedent's debts. This liability can be later limited via separation of the estate and benefit of inventory, bearing in mind that the application or non-application for these benefits is, in principle, irreversible and therefore not subject to change, even if it subsequently appears to be detrimental for the heir or the creditor. In exceptional cases, however, this principle may be overridden if there are just causes for doing so. Current law prevalently follows Roman law, but the extent to which individual states adopt particular provisions varies.

Klíčová slova: dědictví, odloučení pozůstalosti, odpovědnost za dluhy, soupis pozůstalosti.

Keywords: Benefit of Inventory, Heritage, Liability for Debts, Separation of the Estate.

Úvod

Jak známo, římské dědické právo je neoddělitelně charakterizováno principem universální sukcese, kdy na dědice přechází všechna zděditelná práva a povinnosti. Z této hož principu vychází i současné dědické právo zemí, které navazují na římskoprávní

¹ E-mail: radek.cernoch@uni-bamberg.de a radek.cernoch@law.muni.cz

tradici, byť rozsah této „universálnosti“ je poněkud menší, nežli tomu bylo v Římě (současné právo totiž mnohdy redukuje dědění prakticky jen na majetkový prospěch).² Výchozím stavem je tedy neomezená odpovědnost dědice za pozůstalostní dluhy, která je teprve později zmírňována možností porřízení inventáře (*beneficium inventarii*). Dědic však není jediným, kdo je podobně chráněn, naopak ještě dříve se objevuje ochrana věřitelů pomocí odloučení pozůstalosti (*beneficium separationis*). Jedná se tedy o snahu zmírnit mnohdy příliš tvrdé důsledky universální sukcese; při uplatňování těchto beneficí je však nutno dodržet poměrně přísná pravidla.

Z tohoto nastavení vychází převážnou měrou i právo současné (např. české, rakouské, německé, italské, francouzské či španělské). V některých případech může být prokazování všech stanovených požadavků pro získání *beneficii* natolik komplikované (a potažmo i procesně a finančně náročné a zdlouhavé), že se zákonodárce (např. aktuální úprava na Slovensku) rozhodl paušálně omezit odpovědnost za dluhy jen do výše pozůstalostních aktiv,³ což uvedené problémy eliminuje, zároveň však potenciálně velmi ohrožuje postavení věřitelů (a v konečném důsledku značně komplikuje finanční situaci zejména starších či nemocných lidí, jimž potenciální věřitelé budou méně ochotni poskytnout úvěr, vědomi si toho, že po smrti dlužníka velmi hrozí, že se od dědiců možná domohou uspokojení jen zanedbatelné části dluhů). Tomu byl do značné míry schopen bránit právě princip universální sukcese (být oslabený zejména možností inventáře). Cílem tohoto příspěvku je tedy prozkoumat, zda je římskoprávní přístup skutečně striktní, nebo zda je založen spíše na vyvažování oprávněných zájmů ve snaze co nejvíce eliminovat přílišnou tvrdost.

1 *Beneficium separationis a inventarii* – základní vymezení

Chronologicky jako první se objevuje *beneficium separationis*, což se z hlediska římského práva jeví jako logické, jelikož jeho cílem je ochrana pozůstalostních věřitelů, kteří mají méně možností, jak svoji pozici zajistit, nežli dědic, jenž má vždy (s výjimkou *heredum suorum et necessariorum*) možnost dědictví odmítnout. O separaci tedy žádá pozůstalostní věřitel, domnívá-li se, že dědic je natolik předlužený, že celé pozůstalostní jmění použije k úhradě vlastních dluhů, čímž na pozůstalostního věřitele, zvláště v případě, že splatnost pozůstalostního dluhu nastane až později, nezbude vůbec nic. Zároveň je však třeba mít na paměti, že odloučení pozůstalosti znamená, že až do vypořádání celé záležitosti nedojde ke splnutí majetku zůstavitele a dědice, což na straně jedné sice věřitele chrání, zároveň mu to však zamezuje požádat o odloučení neuvážené. Pokud by totiž o odloučení pozůstalosti bylo požá-

² VÁŽNÝ, J. Římské právní ideje v občanském zákoníku a v osnově. *Časopis pro právní a státní vědu*, roč. 16 (1933), s. 186.

³ HORÁK, O., (2021). Odpovědnost za dluhy zůstavitele a výhrada soupisu. In: HORÁK, O., R. ČERNOCH a P. DOSTALÍK et al. *Absolutní majetková práva z historicko-srovnávací perspektivy. Vybrané otázky*. 2. vydání. Praha: Leges, s. 144.

dáno nevýhodně, tedy tak, že pozůstalostní majetek nepostačuje k zaplacení dluhů, a zároveň naopak vyšlo najevo, že dědic předlužený není, nebude již věřitel moci požadovat po dědici vůbec nic.⁴

Poté se objevuje dobrodíní soupisu, jehož cílem je chránit dědice před předluženou pozůstalostí. „Ochrana“ pouze prostřednictvím možnosti odmítnout dědictví je totiž poněkud problematická – za prvé klade vysoké nároky na potenciálního dědice, jenž si musí být vědom právní úpravy a zároveň mít velmi dobrý přehled o poměrech zůstavitele. Takové požadavky mohou být v některých případech nepřiměřeně tvrdé, protože je *beneficium inventarii* vítaným zmírněním. Postupuje se tedy tak, že dědic za přítomnosti svědků (zejména věřitelé, případně též odkazovníci, veřejný písař) sepiše veškerý pozůstalostní majetek (dnes je většinou postup takový, že o porřízení soupisu požádá, potažmo se na něm podílí, přímo jej však porizuje notář, jenž k tomu v některých případech může přistoupit i bez návrhu konkrétního dědice). Výsledkem řádně porízeného soupisu je odpovědnost dědice jen do výše pozůstalostních aktiv (nikoliv jen přímo předměty z pozůstalosti).⁵ Tím je tedy zaručeno, že i v pro dědice nejhorším případě zůstane dědic na nule, nikdy mu však přijetí dědictví nebude na škodu.

2 Obsah soupisu a lhůta pro jeho porřízení

Soupis má z povahy věci obsahovat všechny věci, které tvoří předmět pozůstalosti. Zároveň je však dědic fakticky motivován k tomu, aby soupis obsahoval co nejméně věcí, jelikož by tím méně odpovídal za dluhy. Nabízí se tak otázka, jak řešit případnou neúplnost soupisu (zvláště nebude-li možno prokázat úmyslné podvodné jednání). Římské právo tuto situaci řeší tím, že v případě, kdy něco v soupisu chybí (a vyjde to najevo), dojde k započítání dané věci do soupisu dvojnásobně.⁶ Jedná se tak o sankci, která by měla být dostatečně motivační k tomu, aby dědic ze soupisu nic nevynechal, zároveň je zde využito proporcionality, kdy menší pochybení vede jen k méně závažnému dopadu, zatímco větší provinění bude mít odpovídající měrou horší důsledky. V této souvislosti je zajímavé, že současné právo tuto potenciali-

⁴ HEYROVSKÝ, L., (1910). *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. opravené vydání. Praha: J. Otto, s. 1104.

⁵ § 1704 zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OZ“). OZ citován dle: ASPI [databáze]. Verze 2024. Wolters Kluwer, 2024.

Neuplatnil-li dědic výhradu soupisu, hradí dluhy zůstavitele v plném rozsahu. Neuplatnilo-li výhradu soupisu více dědiců, hradí dluhy zůstavitele společně a nerozdílně. (zvýraznění autor/překlad autor)

SOMMER, O., (2011). *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Reprint původní vydání Praha: Wolters Kluwer ČR, s. 281.

⁶ HEYROVSKÝ, L., (1910). *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. opravené vydání. Praha: J. Otto, s. 1107.

tu příliš nedodržuje, jelikož neúplnost soupisu, nejde-li jen o zanedbatelný nedostatek, trestá jeho úplným zneplatněním.⁷

Vzhledem k závažnosti účinků soupisu je nutno tento pořídit co nejdříve. Z římského práva vychází 30 dní po delaci pro započetí soupisu a dalších 60 dní pro jeho dokončení,⁸ případně déle ve složitějších případech. Všimněme si, že současné právo též požaduje, aby se soupisem bylo započato co nejdříve, dokonce mnohdy stanoví tytéž lhůty.⁹

⁷ § 1688 odst. 1 OZ

Prokáže-li se, že prohlášení nebo seznam podle § 1687 neodpovídají skutečnosti v rozsahu nikoli nepodstatném,

a) **ruší se tím dědicům od počátku účinky výhrady soupisu**, pokud ji případně učinili,

b) **osoba uvedená v § 1685 odst. 2 má právo žádat, aby soud nařídil nový soupis pozůstalosti**, prokáže-li na tom právní zájem. (zvýraznění autor/překlad autor)

⁸ C 6, 30, 22, 2 Imp. Iustinianus:

*Sin autem dubius est, utrumne admittenda sit nec ne defuncti hereditas, non putet sibi esse necessariam deliberationem, sed adeat hereditatem vel sese immisceat, omni tamen modo **inventarium** ab ipso conficiatur, ut **intra triginta dies**, post apertas tabulas vel postquam nota ei fuerit apertura tabularum vel delatam sibi ab intestato hereditatem cognoverit numerandos, **exordium** capiat inventarium super his rebus, quas defunctus mortis tempore habebat.** IUST. A. AD SENATUM. *<A 531 D.V K.DEC.POST CONSULATUM LAMPADII ET ORESTIS VV.CC.>.

Jestliže je však pochybné, zda má být pozůstalost po zemřelém přijata, nebo ne, ať (dědic) nepokládá za nutné (požádat o) rozvažovací lhůtu, nýbrž ať přijme dědictví nebo se vmísí (do pozůstalostních záležitostí), přesto ať je jím v každém případě vyhotoven **soupis**, aby soupis ohledně těch věcí, které měl zůstavitel k okamžiku smrti, **začal do třiceti dnů** počítaných po otevření závěti nebo poté, co se dozví, že závěť byla otevřena nebo že mu byla nabídnuta pozůstalost intestátně. (zvýraznění autor/překlad autor)

Codex citován dle: KRUEGER, P. (recens.), (1877). *Codex Iustinianus*. Online. Berolini: Apud Weidmanos. *The Roman Law Library*. Dostupné na: <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Corpus/codjust.htm>. [zobrazené 2025-01-30].

C 6, 30, 22, 2 Imp. Iustinianus:

*Et hoc inventarium **intra alios sexaginta dies** modis omnibus **impleatur** sub praesentia tabulariorum ceterorumque, qui ad huiusmodi confectionem necessarii sunt.** IUST. A. AD SENATUM. *<A 531 D.V K.DEC.POST CONSULATUM LAMPADII ET ORESTIS VV.CC.>.

A tento soupis ať je v každém případě **dokončen do dalších šedesáti dnů** za přítomnosti písařů a ostatních, kteří k jsou k provedení takového úkonu nezbytní. (zvýraznění autor/překlad autor)

⁹ § 1675 OZ.

*Dědic má právo vyhradit si **soupis** pozůstalosti, uplatní-li je **do jednoho měsíce** ode dne, kdy ho soud o tomto právu vyrozuměl. Jsou-li pro to důležité důvody, soud lhůtu dědici prodlouží.* (zvýraznění autor/překlad autor)

Art. 1017 CódC

*El inventario se **principiará dentro** de los **treinta días** siguientes a la citación de los acreedores y legatarios, y **concluirá dentro** de otros **sesenta**.*

Si por hallarse los bienes a larga distancia, o por otra causa justa, parecieren insuficientes dichos sesenta días, podrá el Juez prorrogar este término por el tiempo que estime necesario, sin que pueda exceder de un año.

Soupis se **začíná do třiceti dnů** následujících po povolání věřitelů a odkazovníků, a **ukončuje do dalších šedesáti dnů**.

Jestliže se kvůli tomu, že se majetek nachází ve velké vzdálenosti nebo je ho mnoho, nebo z jiného oprávněného důvodu jeví řečených šedesát dní jako nedostatečných, bude moci soudce tuto lhůtu

3 Do kdy lze požádat o odloučení pozůstalosti?

Z hlediska možnosti požádat o odloučení pozůstalosti se lze uvažovat o dvou variantách. Buď o odloučení požádat co nejdříve (ideálně ještě předtím, než dojde k přijetí pozůstalosti ze strany dědice), aby bylo od počátku jasné, s jakým majetkem smí dědic volně nakládat a s jakým naopak důsledkem provedení odloučení nikoliv. Druhou zvažovanou variantou je, že by zde žádný limit být nemusel, zvláště vezme-li v úvahu, že věřitel se i relativně dlouhou dobu vůbec o úmrtí dlužníka a nástupu dědice nemusí dozvědět. Limitem je zde spíše otázka fakticity, jelikož nebude-li delší dobu požádáno o odloučení, může dojít např. ke spotřebování zděděných věcí. Vyjdeme-li z mnohdy zemědělského charakteru tehdejší společnosti, může dojít ke konzumaci úrody či jejímu využití jako osiva pro další rok, úmrtí zvířat ve stáde apod. I pokud nedojde přímo k zániku dané věci, může u zastupitelných věcí prostě jen vymizet povědomí o tom, která část majetku dědice byl původně jeho a která byla získána dědictvím. Z tohoto náhledu vychází i římské právo, které původně nestanoví žádný pevný limit pro žádost o odloučení, nýbrž je povoluje po teoreticky neomezenou dobu, dokud je fyzicky proveditelné.¹⁰ Až později, aby se předešlo dlouhotrvající nejistotě, je zavedena lhůta pěti let.¹¹

prodloužit na dobu, kterou považuje za nezbytnou, nesmí však překročit jeden rok. (zvýraznění autor/překlad autor)

Código civil Ministerio de Justicia. Online. Dostupné na: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/InstListDownload/Codigo_Civil.PDF&ved=2ahUKEwj3-qn4YyMA-xVHm_0HHdCuAE0QFnoECBgQAQ&usg=AOvVaw2AZN9kUfxo5ymk0MNnVuev. [zobrazené 2025-01-30].

¹⁰ D 42, 6, 1, 12 Ulpianus 64 ad ed.

Praeterea sciendum est, posteaquam bona hereditaria bonis heredis mixta sunt, non posse impetrari separationem: confusis enim bonis et unitis separatio impetrari non poterit. Quid ergo si praedia extent vel mancipia vel pecora, vel aliud quod separari potest? Hic utique poterit impetrari separatio nec ferendus est, qui causatur bona contributa, cum praedia contribui non possint, nisi ita coniunctae possessiones et permixtae propriis, ut impossibilem separationem effecerint: quod quidem perraro contingere potest.

Mimo to je třeba vědět, že poté, co se smísí pozůstalostní majetek s dědicovým, nelze dosáhnout oddělení: **po splnutí** a sjednocení majetků **nebude moci být dosaženo oddělení**. Ale co když se jedná o pozemky, otroky či dobytek, nebo něco jiného, co může být odděleno? Tak bude moci být dosaženo oddělení a nemá být slyšen ten, kdo tvrdí, že majetky splynuly, protože pozemky splynout nemohou, ledaže jsou držby navzájem tak spojené a promísené, že znemožňují oddělení: což se ovšem může přihodit jen velmi zřídka. (zvýraznění autor/překlad autor)

Digesta citována dle: MOMMSEN, T. (recogn.) a P. KRUEGER (retract.), (1870). *Digesta seu Pandectae Iustiniani Augusti. Vol. II. Accedunt tabulae decem.* Online. Berolini: Apud Weidmanos. *The Roman Law Library.* Dostupné na: <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Corpus/digest.htm>. [zobrazené 2025-01-30].

¹¹ HEYROVSKÝ, L., (1910). *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. opravené vydání. Praha: J. Otto, s. 1105.

Již bylo uvedeno, že požádáním o odloučení pozůstalosti ztrácejí věřitelé možnost cehokoliv se domáhat z majetku dědice. Je evidentní, že jde o snahu zamezit zneužívání tohoto institutu, kdy by jinak věřitelé vždy „pro jistotu“ o odloučení žádali (to lze částečně řešit – a je to i přístup současného práva – rovněž tím, že odloučení nebude povoleno, pokud je evidentní, že není potřebné).¹² Nehledě na to jde zároveň o jisté vyjádření nedůvěry v morálku či schopnosti dědice – žádostí o odloučení v zásadě totiž věřitelé tvrdí, že dědic nebude buď ochoten, nebo schopen jim dluh uhradit, proto následné znemožnění vymáhat cokoliv po dědici dává smysl (ostatně účelem separace je ochránit věřitele v případech, kdy by dědic „vytuneloval“ postávající pozůstalost, takže je chybou věřitele, že o odloučení požádal i v případě, kdy to pro něj není výhodné).

Nabízí se však otázka, zda jde opravdu ve všech případech o chybu věřitele – uvažme, že věřitel má mnohdy jen omezené povědomí o rozsahu pozůstalostního majetku a ve většině případů nejspíš ještě menší o majetkovém postavení dědice. Může se tak stát, že i dosti obezřetně jednající věřitel požádá o odloučení v případě, kdy to pro něj není výhodné. Římské právo tak v případech omluvitelné nevědomosti výjimečně umožňuje zvrátit účinky separace a vymáhat dluh i po dědici.¹³ Je však nutno, aby k tomu měl věřitel opravdu dobrý důvod. Všimněme si, že jde o vícenásobnou výjimku. Za prvé je použit výraz *impetrare veniam* (dosáhnout milosti či povolení),

¹² § 1709 odst. 1 OZ:

Věřitel, který osvědčí obavu z předlužení dědice, může předtím, než soud potvrdil nabytí dědictví, navrhnout, aby pozůstalost zůstala odloučena od jmění dědice a byla spravována jako oddělené jmění. Soud návrhu nevyhoví, je-li zřejmé, že k obavě není důvod. (zvýraznění autor/překlad autor)

¹³ D 42, 6, 1, 17 Ulpianus 64 ad ed.:

Item sciendum est vulgo placere creditores quidem heredis, si quid superfuerit ex bonis testatoris, posse habere in suum debitum, creditores vero testatoris ex bonis heredis nihil. Cuius rei ratio illa est, quod qui impetravit separationem, sibi debet imputare suam facilitatem, si, cum essent bona idonea heredis, illi maluerint bona potius defuncti sibi separari, heredis autem creditoribus hoc imputari non possit. At si creditores defuncti desiderent, ut etiam in bonis heredis substituantur, non sunt audiendi: separatio enim, quam ipsi petierunt, eos ab istis bonis separavit. Si tamen temere separationem petierunt creditores defuncti, impetrare veniam possunt, iustissima scilicet ignorantiae causa allegata.

Dále je třeba vědět, že obecně je možno aby dědicovi věřitelé, pokud něco zbude ze zůstavitelova majetku, to získali pro svůj dluh, avšak **věřitelé zůstavitele nemohou z majetku dědice získat nic**. Důvodem toho je, že ten, kdo dosáhl odloučení, **musí přičítat sobě lehkovážnost**, jestliže když majetek dědice byl dostatečný, chtěl raději, aby majetek zemřelého byl oddělen pro něj, což se však věřitelům dědice přičítat nedá. Než budou-li věřitelé zůstavitele chtít, aby se mohli obrátit i na majetek dědice, **nemají být vyslyšeni**: oddělení, které sami požadovali, je totiž oddělilo od jeho majetku. **Jestliže přesto věřitelé zůstavitele nerozvážně** požadovali odloučení, mohou dosáhnout **shovívavosti**, rozumí se, **uvedou-li nanejvýš oprávněný důvod** nevědomosti. (zvýraznění autor/překlad autor)

Poznámka: Pro úplnost je nutno dodat, že tento paragraf, zvláště pak jeho závěr, je považován za velmi interpolovaný, uvedené interpolace však nemají větší význam pro závěry týkající se tohoto článku. Bližší viz MITTEIS, L. (inch.), E. LEVY a E. RABEL (cur.), (1935). *Index Interpolationum, quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur. Tomus III. Ad libros Digestorum XXXVI–L pertinens*. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, s. 251–252. Citováno dle: *Digitální knihovna Právnické fakulty MU*. Dostupné na: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/1747>. [zobrazené 2025-01-30].

což naznačuje, že nejde o standardní nárok, nýbrž o něco mimořádného. Kromě toho nestačí samotný fakt, že separace byla pro věřitele nevýhodná, nýbrž je nutno, aby k tomu měl opravdu dobrý důvod – požaduje se totiž nikoliv pozitivní *causa iusta* (spravedlivý důvod), nýbrž superlativní *causa iustissima*. Mohli bychom tak říci, že nestačí, že je spravedlivé, aby výjimka byla udělena, nýbrž že by bylo velmi nespravedlivé, kdyby udělena nebyla.

4 Striktní a méně striktní přístup současného zákonodárce

Již bylo uvedeno, že dle současného českého práva vede neúplnost soupisu zásadně ke ztrátě jeho účinků. Podobně striktní přístup zastává český zákonodárce i u odloučení pozůstalosti, jelikož provedením odloučení je znemožněno domoci se čehokoliv z ostatního majetku dědice.¹⁴

Na první pohled téměř stejně postupuje i francouzský zákonodárce. Odloučení pozůstalosti však provádí v zásadě dvoustupňově. V prvé řadě postupuje jako v římském právu, tedy věřitelům zůstavitele umožňuje uspokojit se jen z pozůstalostního majetku, zatímco původním věřitelům dědice umožňuje uspokojení pouze z původního dědicova majetku. Teprve jsou-li již všichni věřitelé v rámci dané majetkové masy uspokojeni a ta dosud nebyla vyčerpána, umožní se i plně neuspokojeným pozůstalostním věřitelům uspokojit se z majetku dědice, nebo naopak původním dědicovým věřitelům z pozůstalostního majetku.¹⁵ Ještě zajímavější je v tomto kontextu francouzská úprava inventáře.¹⁶ První věta uvedeného článku není nikterak překva-

¹⁴ § 1710 OZ:

Z odloučené pozůstalosti se uspokojí věřitel, který si odloučení vyžádal. Tento věřitel však ztrácí právo uspokojit se z ostatního dědicova majetku, a to i v případě, že dědic neuplatnil výhradu soupisu. (zvýraznění autor/překlad autor)

¹⁵ Art. 878 CC (Modifié par Ordonnance n°2021 – 1192 du 15 septembre 2021 – art. 34)

Les créanciers du défunt et les légataires de sommes d'argent peuvent demander à être préférés sur l'actif successoral à tout créancier personnel de l'héritier. Réciproquement, les créanciers personnels de l'héritier peuvent demander à être préférés à tout créancier du défunt sur les biens de l'héritier non recueillis au titre de la succession. Le droit de préférence donne lieu à hypothèque légale spéciale prévue au 5° de l'article 2402 et il est sujet à inscription conformément à l'article 2418.

Věřitelé zůstavitele a odkazovníci peněžních částek se mohou domáhat být upřednostněni ohledně majetku z dědictví před každým osobním věřitelem dědice. Recipročně, osobní věřitelé dědice se mohou domáhat být upřednostněni před každým věřitelem zůstavitele ohledně majetku dědice, který nebyl získán z titulu dědění. Přednostní právo zakládá speciální zákonnou hypotéku stanovenou v čl. 2402 odst. 5° a je předmětem zápisu dle čl. 2418. (zvýraznění autor/překlad autor)

Code civil (dále jen „CC“) citován dle: *Légifrance*. Online. Dostupné na: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/. [zobrazené 2025-01-30]. Blíže k francouzské úpravě jak z hlediska zkoumaných aspektů, tak i pro celkový pohled viz GRIMALDI, M., (2001). *Droit civil. Successions*. 6e édition. Paris: Litec; MALAURIE, P. a L. AYNÈS, (2012). *Droit Civil. Les successions. les libéralités*. 5e édition. Paris: Defrénois; ŠEJDL, J. Základní charakteristika dědického práva ve Francii. *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 3 (2012), s. 305–311.

¹⁶ Art. 786 CC (Modifié par Loi n°2006-728 du 23 juin 2006 – art. 1 JORF 24 juin 2006 en vigueur le 1er janvier 2007):

pívá – pokud došlo k přijetí dědictví bez výhrady soupisu, nemůže dědic dodatečně svůj názor změnit. Zajímavější je však věta druhá, kde se dočítáme, že nepožádání o inventář (tedy omezenou odpovědnost za pozůstalostní dluhy) může být dědici prominuto, pokud jde o dluh, jehož plnění by mělo velmi závažný dopad na dědice, a zároveň z důvodů, které lze považovat za omluvitelné (*motifs légitimes d'ignorer*). Vlastně se nám zde vrací *iustissima causa ignorantiae* z D 42, 6, 1, 17, byť tam se týkala separace, ovšem vzhledem k provázanosti obou *beneficiorum* to není příliš podstatný rozdíl. Poslední zajímavá paralela je ve větě třetí, jelikož v obdobném vztahu se nám zde objevuje lhůta pěti časových jednotek, byť tentokrát jde o měsíce, nikoliv o roky.

Závěr

Římskoprávní úprava odpovědnosti za dluhy je zpočátku velmi striktní, takže přijetím předlužené pozůstalosti může dědic snadno upadnout do dluhů. Jako je tomu i v jiných případech nadměrné tvrdosti, nalézá následně římské právo způsoby, jak negativní důsledky zmírnit, aniž by byla popřena samotná podstata (zde jsou tedy negativní důsledky universální sukcese zmírňovány *beneficiis inventarii a separationis*). Zároveň se římské právo snaží, aby zmírnění nebylo zcela bezbřehé, pročež stanoví další požadavky (např. lhůty pro pořízení inventáře) či důsledky (znemožnění domáhání se čehokoliv po dědici, pokud odloučená pozůstalost nepostačuje). V některých případech i dopad takto zmírněných pravidel může být nepříjemný, takže jsou v další úrovni zaváděny dílčí výjimky – například možnost zvrátit nevýhodné odloučení, jsou-li pro to dosti závažné důvody.

Současné dědické právo ve většině zemí buď přímo přejímá římskoprávní pravidla, nebo se jim alespoň nějakou měrou přibližuje. Zatímco některé zákoníky přebírají z římského práva jen základní schéma (ohledně zkoumaných aspektů např. český OZ), jiné jdou v recepci římského práva (či alespoň v inspiraci římským právem) dále a přijímají, byť s jistými modifikacemi, i výjimky typu *iustissima causa ignorantiae* a *motifs légitimes d'ignorer*). Cílem tohoto příspěvku tedy bylo poukázat na to, že

L'héritier acceptant purement et simplement ne peut plus renoncer à la succession ni l'accepter à concurrence de l'actif net. (zvýraznění autor/překlad autor)

Toutefois, il peut demander à être déchargé en tout ou partie de son obligation à une dette successorale qu'il avait des motifs légitimes d'ignorer au moment de l'acceptation, lorsque l'acquiescement de cette dette aurait pour effet d'obérer gravement son patrimoine personnel.

L'héritier doit introduire l'action dans les cinq mois du jour où il a eu connaissance de l'existence et de l'importance de la dette.

Dědic **přijavší bez výhrad** už nemůže dědictví odmítnout ani je přijmout s výhradou.

Nicméně, může žádat o plné či částečné **zproštění** závazku z dědického dluhu, o kterém v době přijetí nevěděl **z omluvitelných důvodů**, pokud by placení takového dluhu mohlo vyústit ve vážný zásah do jeho vlastního majetku.

Dědic musí podat žádost **do 5 měsíců** ode dne, kdy se dozvěděl o existenci a závažnosti dluhu. (zvýraznění autor/překlad autor)

inspirace římským právem se nemusí projevit pouhým převzetím základního pravidla (universální sukcese), ale ani převzetím pravidla se základními výjimkami (universální sukcese + *beneficia* znemožňující další zmírnění), nýbrž i převzetím celého ducha římskoprávní úpravy, spočívajícím v neustálém hledání vyváženého a spravedlivého řešení (universální sukcese + *beneficia* + další zmírnění, pokud by trvání na pravidlech *beneficií* bylo v daném případě příliš tvrdé).

Bibliografie:

ASPI [databáze]. Verze 2024. Wolters Kluwer, 2024.

GRIMALDI, M., (2001). *Droit civil. Successions*. 6e édition. Paris: Litec.

HEYROVSKÝ, L., (1910). *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha: J. Otto.

HORÁK, O., (2021). Odpovědnost za dluhy zůstavitele a výhrada soupisu. In: HORÁK, O., R. ČERNOCH a P. DOSTALÍK et al. *Absolutní majetková práva z historicko-srovnávací perspektivy*. Vybrané otázky. 2. vydání. Praha: Leges, s. 140–171.

KRUEGER, P. (recens.). *Codex Iustinianus*. Berolini: Apud Weidmanos, 1877. *The Roman Law Librar*. Online. Dostupné na: <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Corpus/codjust.htm>. [zobrazené 2025-01-30].

Légifrance. Online. Dostupné na: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/. [zobrazené 2025-01-30].

Ministerio de Justicia. Online. Dostupné na: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/InstListDownload/Codigo_Civil.PDF&ved=2ahUKEwj3-qn4Yy-MAxVHm_0HHdCuAE0QFnoECBgQAQ&usq=AOvVaw2AZN9kUfxo5ymk0MNnVuev. [zobrazené 2025-01-30].

MALAURIE, P. a L. AYNÈS, (2012). *Droit Civil. Les successions. les libéralités*. 5e édition. Paris: Defrénois.

MITTEIS, L. (inch.), E. LEVY a E. RABEL (cur.), (1935). *Index Interpolationum, quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur. Tomus III. Ad libros Digestorum XXXVI–L pertinens*. Online. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger. *Digitální knihovna Právnické fakulty MU*. Dostupné na: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/1747>. [zobrazené 2025-01-30].

MOMMSEN, T. (recogn.) a P. KRUEGER (retract.), (1870). *Digesta seu Pandectae Iustiniani Augusti. Vol. II. Accedunt tabulae decem*. Online. Berolini: Apud Weidmanos. *The Roman Law Library*. Dostupné na: <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Corpus/digest.htm>. [zobrazené 2025-01-30].

SOMMER, O., (2011). *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Reprint původní vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR.

ŠEJDL, J. Základní charakteristika dědického práva ve Francii. *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 3 (2012), s. 305–311.

VÁŽNÝ, J. Římské právní ideje v občanském zákoníku a v osnově. *Časopis pro právní a státní vědu*, roč. 16 (1933), s. 171–186.

Významné zmeny v dedičskom práve vo Francúzsku od Code civil až po súčasnosť

Significant Changes to the Law of Succession in France from the Civil Code to the Present Day

JUDr. Iva Dudášová, PhD.¹

*Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Ústav cudzojazyčnej právnej komunikácie*

Abstrakt: Príspevok analyzuje najvýznamnejšie zmeny v charaktere dedičského práva v priebehu posledných dvoch storočí vo Francúzsku a poskytuje prierezový pohľad na jeho historický vývoj. Pozornosť zameriava na dôležité legislatívne zmeny v Code civil, tempo ich prijímania a dôvody, ktoré viedli k normatívnym zmenám. Zameriava sa hlavne na spoločensko-ekonomické podmienky a ako sa viac či menej úspešne prejavovali v článkoch a novelizáciách Code civil, ktoré postupne posilňovali postavenie pozostaleho/pozostalej manžela/manželky a nemanželských detí.

Abstract: The paper analyses the most significant changes in the character of the law of succession over the last two centuries in France and provides a cross-sectional view of its historical development. It focuses on substantial legislative changes in the Civil Code, the pace of their adoption, and the reasons for the normative changes. It focuses on the socio-economic conditions and how they were more or less successfully reflected in the articles and amendments of the Civil Code that gradually strengthened the position of the surviving spouse and illegitimate children.

Kľúčové slová: dedičské právo, Code civil, dedenie zo zákona a dedenie zo závetu, nemanželské deti, pozostalý/pozostalá manžel/manželka.

Keywords: Succession Law, Code Civil, Intestate and Testate Succession, Illegitimate Children, Surviving Spouse.

Úvod

Na začiatok je vhodná terminologická poznámka k odlíšeniu francúzskych pojmov *le droit des successions* a *le droit de succession*. Napriek tomu, že sa javí, že ide len

¹ E-mail: iva.dudasova@flaw.uniba.sk

o rozdiel v predložke/člene *de/des*, tieto pojmy označujú úplne odlišné koncepty. Kým *le droit des successions* označuje dedičské právo ako odvetvie súkromného práva upravujúce pravidlá rozdelenia dedičstva, tak *le droit de succession* označuje zdanenie a daň vyberanú z prevodu dedičstva po dedičskej udalosti. Tú platia dedičia poručiťela a závisí od výšky dedičstva a stupňa príbuzenstva medzi ním a príjemcami poručiťelovho majetku.

Rovnako ako rodinné právo, aj dedičské právo sa nachádzalo v 19. storočí v strede polemík vedených v rámci právnej vedy a jeho zmeny sa zavádzali pomaly a ťažko. Záujem oň bol zdôvodnený jednak posilňovaním individualizmu v spoločnosti a pretrvávajúcim záujmom o všetky otázky súvisiace s vlastníctvom, majetkami a celospoločenským bohatstvom. Na jednej strane sa rozmáhalo meštianstvo a zvyšoval sa pohyb obyvateľstva, ale na druhej strane v spoločnosti stále prevládala aj vidiecka spoločnosť, ktorá citlivo vnímala otázky dedičstva, najmä v súvislosti s úpravou rodinných vzťahov. Prevod dedičstva a úprava pravidiel dedenia boli o to komplikovanejšie, o čo viac sa spoločenské väzby stávali zložitejšími a čím viac sa otvárali otázky rodinných vzťahov a ich právnej úpravy, ktoré boli do 19. storočia často prehliadané. So záujmom sa začalo nazerať na veľký význam zužujúcich sa rodinných štruktúr, na vzťahy medzi rodičmi a deťmi, medzi manželskými a nemanželskými deťmi alebo medzi manželmi samotnými. Široké rodinné spoločenstvá sa pomaly vytrácali. Je prirodzené, že neustále sa meniace životné podmienky vplývali a mali dosah na politiku, ktorá prostredníctvom zákonodarcu zase vplývala na prijímanie nových noriem alebo na zákonné úpravy. Z uvedených dôvodov sa rodinné právo a dedičské právo stretávali s viacerými výzvami a problémami.

Pozoruhodnou sa stala odolnosť francúzskeho občianskeho zákonníka a schopnosť zachovať svoj charakter napriek jeho tradicionalistickému zneniu, čo sa týka predovšetkým rodinného a dedičského práva. Zvlášť pri prijímaní zmien a uplatňovaní reforiem do Code civil nikdy nedošlo k rozvratu jeho základnej štruktúry. Vo formálnom meradle pretrvávala snaha o zachovanie jeho numerácie, čo vyústilo niekedy do prázdnych článkov (napríklad čl. 430, 431) alebo ďalšieho členenia článkov (napríklad čl. 220-1). Inak povedané, kontinuita formy zostala zachovaná aj na pozadí spoločenských a politických zmien, ktoré boli permanentne diskontinuitné.

1 Systém dedičského práva v Code civil v čase jeho prijatia – tendencia k individualizmu

Dedičské právo vo Francúzsku sa už viac ako dvesto rokov spravuje francúzskym občianskym zákonníkom, ktorý napriek viacerým zmenám zaviedol mnohé inštitúty uplatňované dodnes. V počiatkoch bolo upravené vo viac ako 370 článkoch, ktoré obsahovala tretia kniha „O rôznych spôsoboch nadobúdania vlastníctva,“ a to v prvom titule nazvanom „*Des successions*“ – „*O dedičstve*“ (čl. 718 – 892) a v druhom titule „*Darovanie inter vivos a závetu*“ (čl. 893 – 1090). Články sa postupne venujú otázkam, ako je otvorenie dedičského konania,² kvalifikačné predpoklady potrebné na dedenie, t. j. kto môže dediť, stanovenie poradia dedičov,³ prepádnutie neprevzatého majetku štátu, prijatie alebo vzdanie sa dedičstva, ustanovenia týkajúce sa dedičských práv pozostaleho manžela alebo postupy výberu dane z dedičstva. V druhom titule sa nachádzajú články, ktoré upravovali darovanie *inter vivos* a závetu. Ďalej sa upravovala spôsobilosť disponovať alebo prijímať dary *inter vivos* alebo na základe závetu a obsahoval články o disponibilnom podiele majetku.⁴

Ak sa posunieme od pôvodnej úpravy dedičského práva v Code civil v roku 1804 k podstate princípov, ktoré stelesňovali články, tak aj tu sa do popredia dostával zvýšený záujem o jednotlivca. V krajinách kontinentálneho práva musel byť každý subjekt práva subjektom vôle a každý prejav vôle mal byť ako taký chránený. Ide o kľúčovú zásadu individualistického systému, ale dá sa naň zároveň nazerať aj ako na dôsledok tohto systému. Je preto prirodzené očakávať, že individuálna vôľa mohla ovplyvňovať osobné právne sféry a že objektívne právo by malo samo osebe chrániť vôľu každého jednotlivca. Tieto možnosti však nie sú ani vo Francúzsku historicky neohraničené, ako priblížime ďalej, napríklad v súvislosti s dedičskými zmluvami.

Súlad tradičného a moderného je možné vidieť v článku 1075. Podľa neho Code civil ponúkal možnosť rozdelenia majetku medzi potomkov, pričom otcovia a matky mohli rozdeliť časť alebo celý svoj majetok medzi svoje deti alebo potomkov. Rozdelenie cez závet *testament-partage* nebolo spojené so žiadnymi nákladmi a bolo jednoduchšie na vykonanie ako rozdelenie cez darovanie *donation-partage*, pri ktorom bolo nevyhnutné vykonať ho cez notársku zápisnicu, ktorú spísala hlava rodiny počas svojho života a vyžadoval sa súhlas oprávnených osôb, a to všetko pri plnom rešpektovaní pravidiel týkajúcich sa povinných dedičských podielov. Ak došlo k porušeniu obmedzení pri testamentárnom dedení, delenie mohlo byť napadnuté na súde podľa čl. 1079. Tiež existovala obmedzená možnosť odkázať prevod nehnuteľného majetku na niektorých a kompenzovať to ostatným dedičom dedičským podielom

² Ustanovený princíp prechodu dedičstva na dedičov momentom smrti poručiť.

³ V prvom rade potomkovia a ich deti, v druhom rade ascendenti a ostatní príbuzní a v treťom rade pozostalý manžel, pozostalá manželka.

⁴ Darovanie, či už na základe úkonov medzi živými, alebo na základe závetu nesmelo presiahnuť polovicu majetku disponujúcej osoby, ak zanechala po svojej smrti len jedno legitímne dieťa; jednu tretinu, ak zanechala dve deti; jednu štvrtinu, ak zanechala tri a viac detí.

vyplateným v peniazoch. Obmedzenie spočívalo v možnosti napadnúť podobný postup na súde a domáhať sa neplatného právneho úkonu, a to až tridsať rokov od dedičského konania, čo mohlo predstavovať riziko najmä pri zmene hodnoty majetku medzi momentom spísania závetu a samotnej smrti poručiteľa.⁵

Francúzska judikatúra v oblasti dedičského práva začala prihliadať aj na element cieľa a účelu pri hodnotení právnych úkonov. Napoleonský zákonník obsahoval článok 900, ktorý vyvolával množstvo sporov: „*Vo všetkých inter vivos alebo testamentárnych dispozíciách sa nesplniteľné podmienky alebo tie, ktoré sú v rozpore so zákonom alebo morálkou, považujú za neplatné.*“ Francúzska judikatúra v prípade, že k závetnej dispozícii bola pripojená doložka, ktorej predmet bol nedovolený alebo nemorálny, dlho neváhala s odvolaním sa na znenie článku 900 potvrdiť platnosť závetu a vymazať nedovolenú alebo nemorálnu doložku. Napríklad, pomerne časté odkazy peňažnej sumy pod podmienkou, že sa dedič neožení alebo znovu nevydá, sa považovali za morálne. Začiatkom 20. storočia však sudcovia začali skúmať v každom prípade, aký účel tým poručiteľ sledoval a čo bolo rozhodujúcim motívom. Ak chcel napríklad niekomu zanechať dedičstvo, aby mu zabránil uzavrieť manželstvo alebo sa znovu oženiť, bol závet označený za nezákonný až nemorálny a jeho právny úkon súd vyhlásil za neplatný.⁶

Francúzsky Code civil z roku 1804 v reakcii na spoločenské zmeny reflektoval na potrebu zakotviť možnosť disponovať majetkom pre prípad smrti a určiť dedičskú postupnosť závetom pri zachovaní niektorých inštitútov archaického práva inšpirovaných obyčajovým a rímskym právom.⁷ Rozlišoval dedenie zo zákona a dedenie zo závetu, pričom dedenie zo závetu malo prednosť, avšak s určitými obmedzeniami. Potomkovia boli stále chránení a poručiteľ mohol voľne disponovať len s disponibilným podielom „*quotité disponible*“ v závislosti od počtu detí.

2 Prvé zmeny v dedičskom práve po prijatí Code civil

Prvých 75 rokov boli legislatívne zmeny Code civil málopočetné napriek tomu, že od roku 1842 – 1883 dedičské spory tvorili 14 – 22 % prerokúvaných vecí prvostupňovými súdmi.⁸ Niektoré zmeny však boli vynútené spoločensko-ekonomickým vývojom a v zmysle štátneho princípu rovnosti sa vyvíjala aj francúzska jurisprudencia. Medzi týmito zmenami možno spomenúť nový smer zavedenia dedičských práv pre

⁵ HALPÉRIN, J.-L., (2012). *Histoire du droit privé français depuis 1804*. Paris: Presses universitaires de France, s. 105.

⁶ DUGUIT, L., (1912). *Les transformations générale du droit privé depuis le Code Napoléon*. Online. Paris: Librairie Filix Alcan, s. 103. Dostupné na: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k935172d#>. [zobrazené 2025-01-15].

⁷ Napr. rímskoprávny princíp *heres succedit in vitia realia defuncti*, ktorým sa kodifikovala plná zodpovednosť dedičov za dlhy poručiteľa.

⁸ HALPÉRIN, J.-L., ref. 5, s. 103.

nemanželské deti, ktorým sa zákonom z 25. marca 1896 priznáva postavenie dedičov ako takých a zavádza sa ich možnosť dediť, avšak stále nie na úrovni manželských detí.⁹ Mali nárok na polovicu toho, na čo by mali nárok, ak by boli legitímnymi potomkami (resp. ak by konkurovali legitímnym potomkom), alebo na tri štvrtiny, ak by konkurovali ascendentom alebo blízkym príbuzným. Nevyhnutnou podmienkou bolo uznanie nelegitímneho dieťaťa svojím otcom.¹⁰ Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že súdy veľmi dôsledne posudzovali platnosť rozdelenia majetku pri vzostupnej línii: keď otec a matka rozdeľovali svoj majetok medzi deti, museli veľmi dbať na rovnosť podielov – táto rovnosť bola zabezpečená nielen v hodnote, ale aj v naturáliách.

Ďalšou zmenou bolo zrušenie „*droit d'aubaine*“ 14. júla 1819, ktoré bolo upravené v článku 726.¹¹ Išlo o feudálne právo, na základe ktorého získal štát vlastníctvo majetku cudzinca, akoby žil vo Francúzsku v poddanských podmienkach, a uvedené ustanovenia zakazovali cudzincovi dediť majetky vlastnené vo Francúzsku, pokiaľ nebola udelená reciprocita. Ďalším odstráneným inštitútom bola „*la mort civile*“, resp. občianska smrť, upravená v článku 912, a to zákonom z 31. mája 1854.¹² Táto trestná sankcia a následná strata občianskych práv sa považovala za dôvod na otvorenie dedičského konania.

Prioritné a automatické právo dediť mali podľa článku 723 iba legitímni dedičia, to znamená manželské deti, ascendenti, súrodenci a iní príbuzní, ale nie „*successeurs irréguliers*“ ako nepravidielní dedičia, ktorými boli nemanželské deti,¹³ manžel/manželka¹⁴ a štát. To znamená, že legitímni dedičia sa mohli oprieť o princíp „*saisine*“, ktorý zabezpečoval okamžitý a hladký prechod majetkov bez súdneho konania za predpokladu vyrovnania dlhov poručiteľa. Nepravidielní dedičia sa mohli dožadovať podielu na dedičstve len cez súdne konanie a pri dodržaní presných procesných pravidiel. Niektorí právni teoretici ako Blondeau to kritizovali. Obhajovali myšlienku všeobecného práva dediť pre všetkých príbuzných poručiteľa, ktoré by umožnilo vzdialenejším príbuzným dediť v prípade, že sa najbližší dedič vzdal dedičstva. Väčšina zástupcov právnej vedy však odmietla navrhovanú koncepciu a priklonila sa

⁹ VIGIÉ, A. *Loi du 25 mars 1896 sur les droits des enfants naturels dans la succession des parents qui les ont reconnus, et sur la dévolution de la succession des enfants naturels*. F. Pichon, 1896. Gallica. Dostupné na: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k61026323/f18.item#>. [zobrazené 2025-01-09].

¹⁰ IMBERT J., (1950). *Histoire du droit privé*. Paris: Presses universitaires de France, s. 111.

¹¹ Dostupné na: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGIARTI000006430774/1804-03-21/>.

¹² Dostupné na: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000006493729/1854-05-31/#LEGIARTI000006493729>.

¹³ Code civil operuje s dvomi pojmami: *enfants légitimes* – deti narodené v manželstve a *enfants naturels* – nemanželské deti. Nemanželskými deťmi sa myslia deti narodené mimo manželstva, ktoré však nie sú výsledkom nevery zákonitého manžela a ani výsledkom incestu. Posledným menovaným sa nepriznávalo postavenia dediča vôbec.

¹⁴ V tomto ohľade bola podmienka stanovená v článku 767 veľmi obmedzujúca. Pravdepodobnosť, že nebudú existovať príbuzní do pokročileho stupňa, bola totiž veľmi nízka.

k názoru, že právo dediť by mali mať iba dedičia, ktorí sú privolaní dediť podľa poradia dedenia. Ďalší právny teoretik Demolombe sa zastal nemanželských detí (ktoré vzišli z nevery alebo z incestu) a podčiarkol ich znevýhodnené postavenie a príliš tvrdé nazeranie v porovnaní s deťmi narodenými mimo manželstva, pretože vôbec nemali postavenie dediča a ich nárok na určitú formu životnej podpory z dedičstva bola tiež spochybňovaná. Demolombe prišiel so systémom, s ktorým sa mohli cez rôzne náročné administratívne postupy domáhať svojho dedičského podielu cez retroaktívny účinok ku dňu úmrtia poručiteľa.¹⁵ K postaveniu manželky sa Demolombe vyjadril tiež. Uviedol, že Code civil nazeral na manžela/manželku ako na nepravidelného dediča z dôvodu, že nepriznával rovnakú silu manželskému zväzku ako pokrvným vzťahom a v záujme štátu išlo najmä o zachovanie majetkov v rámci pôvodnej pokrvnej rodiny a nebol záujem o presun majetkov do úplne inej rodiny – rodiny manžela/manželky. Nazeralo sa na to ako na riskantný krok, pri ktorom by sa presúvali majetky pre štát a spoločnosť nie vždy kontrolovateľným spôsobom. Nepovažoval to však za spravodlivé ani morálne.¹⁶

V priebehu 19. storočia sa zvyšovala kritika nevýhodného postavenia manžela/manželky ako „nepravidelného dediča“ a začala sa zastávať myšlienka, že citové väzby medzi manželom a manželkou sú silnejšie ako medzi manželmi a ich pôvodnými rodinami, čo sa odrazilo na zvýšení práv pozostalého manžela. Ich posilnenie sa odštartovalo v roku 1866, keď sa zaviedli pre pozostalého manžela/manželku užívacie práva vyplývajúce z autorstva na literárne diela. Nasledujúcich 25 rokov dochádzalo k menším zmenám, napriek úsiliu poslanca Národného zhromaždenia Delsola, ktorý sa usiloval o ďalšie zmeny s vyžiadanim si stanovísk kasačného súdu, odvolacích súdov a právnických fakúlt. Reakcie boli rôzne. Argumentovalo sa turbulentnými časmi a užívacie práva boli vnímané ako maximum, ktoré sa dá poskytnúť pozostalému manželovi alebo pozostalej manželke. K miernemu zlomu došlo v roku 1891 a ďalšie zmeny boli zavádzané postupne až do polovice 20. storočia cez štyri odlišné zákony. Aby sa zvýhodnil pozostalý manžel alebo pozostalá manželka (väčšinou išlo o vdovy, čím sa zároveň posilnilo postavenie žien) bez toho, aby rodina zosnulého manžela natrvalo prišla o svoj majetok, zákonom z 9. marca 1891 bolo zriadené dočasné užívacie právo počas trvania jedného roka k spoločnému bývaniu a k zariadeniu nachádzajúcemu sa v ňom v prospech pozostalého manžela. Išlo o okamžitú, aj keď len časovo ohraničenú ochranu pred prípadným vysťahovaním, ktoré by mohli požadovať dedičia. Tak sa otvorila aj debata o postavení „nepravidelných dedičov“, čo poslúžilo aj na posilnenie postavenia nemanželských detí. Ďalšiu etapu zmien predstavoval zákon prijatý v roku 1917, ktorý rozšíril túto možnosť a umožnil vdovcovi/vdove ponechať si užívacie práva aj v prípade uzavretia ďalšieho manželstva.

¹⁵ DEMOLOMBE, C., (1875). *Traité des successions*. Imprimerie générale, s. 184 – 229. Dostupné na: https://books.google.sk/books?id=38EHZRxY4_YC&pg=PA184&hl=sk&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false.

¹⁶ Tamže, s. 235 – 239.

V medzivojnovom období mal štát záujem o odsunutie vzdialenejších príbuzných, aby mohol získať prístup k viacerým dedičstvám, a preto sa snažil obmedziť dedičské práva príbuzných v šiestom rade. Z uvedeného profitovali aj pozostalý manžel a pozostalá manželka, keďže predchádzajúca úprava nekorešpondovala so spoločenskou situáciou a nestíhala sociálnej realite. Zákonom z 3. decembra 1930 sa po prvýkrát priznal plný podiel na dedičstve v prípade neprítomnosti príbuzných v dedičskej línii a zákonom z 26. marca 1957 sa priznalo pozostalému manželovi plné vlastníctvo majetku, ak zosnulý zanechal len príbuzných vo vedľajšom rade. Vázby vytvorené manželským vzťahom mali definitívne prednosť pred väzbami v rodovej línii.¹⁷

Delenie dedičstva a drobenie majetku, ktoré bolo predmetom dedičstva, patrili medzi ďalšie najdiskutovanejšie témy v 19. storočí. Článok 745 od prijatia Code civil až do roku 2002 určoval, že deti a ich potomkovia boli dedičmi po ich rodičoch a starých rodičoch alebo iných predchodcoch bez rozdielu pohlavia alebo prvorodenstva a aj keď sú potomkami z rôznych manželstiev, dedia rovnakým dielom. Imperatív rovnosti sa prejavoval aj v iných článkoch (815, 826, 832), čo spôsobovalo komplikácie aj s ohľadom na povinnosť vyhnúť sa deleniu dedičstva a drobeniu pozemkov. Najmä konzervatívci patriaci do hnutia *Réforme* neustále žiadali legislatívu, ktorá by tomu zabránila, a boli podporení aj sociálnymi katolíkmi a prvými kresťanskými demokratmi. Hnutia však nemali vždy čiernobiele videnie. Aj zástancovia rovnosti a rovnakého prístupu k dedičstvu si boli vedomí nežiaducich dôsledkov drobenia, najmä pre robotnícke rodiny a rurálne obyvateľstvo, ktorých členovia sa ťažko stavali na nohy po nekonečnom delení majetkov.

Existovalo niekoľko spôsobov ako zabezpečiť prevod rodinného majetku, najmä pôdy, z ktorých niektoré boli stanovené Code civil a iné obchádzali zásadu rovnosti. Hlava rodiny mohla disponibilný podiel využiť tak, že ho darovala alebo odkázala jednému zo svojich detí mimo svojho podielu. Toto dieťa teda dostalo svoj dedičský zákonný podiel a navyše podiel predstavujúci štvrtinu až tretinu dedičstva v závislosti od počtu súrodencov. Prax určovania najstaršieho dieťaťa sa tak zachovala v mnohých regiónoch Francúzska a v najrôznejších sociálnych prostrediach, aby sa vybralo dieťa, ktoré je najlepšie schopné spravovať rodinný majetok.

Dňa 30. novembra 1894 bol prijatý zákon na základe iniciatívy priemyselníka a poslanca Julesa Siegfrieda, ktorým sa zaviedli *habitations à bon marché*, myslené ako dostupné formy bývania pre robotníkov a okrem iného sa umožnila nedeliteľnosť týchto nehnuteľností, ba dokonca odkázanie nehnuteľnosti len pre jedno z detí alebo manžela, ktorý bol spoluvlastníkom.¹⁸ Na to nadviazali viaceré zákony prijímané až aj po 1. svetovej vojne, ktoré chránili pred delením malých parciel a drobných

¹⁷ HALPÉRIN, J.-L., ref. 5, s. 232.

¹⁸ CHALLAMEL, J., (2018). *Du Nouveau régime successoral inauguré par la loi du 30 novembre 1894: sur les habitations à bon marché*. Paris: Hachette BnF.

pozemkov a vytvárali sa ďalej osobitné režimy dedenia pre určité kategórie majetku, ktoré boli viac či menej úspešne zavádzané do praxe.¹⁹

3 Konečné posilnenie dedičského postavenia nukleárnej rodiny a odklon od zákazu dedičských zmlúv

Následne podľa zákona z 3. januára 1972 sa síce zachovalo terminologické rozlišovanie medzi legitímnymi a nelegitímnymi deťmi, ale prelomovosť spočívala v odstránení nerovnosti tým, že sa zaviedla zásada rovnosti medzi legitímnymi a nelegitímnymi deťmi (aj tými, ktoré pochádzali z nevery) v otázkach dedenia. Ten istý zákon, ktorý pokračuje v procese začatom v roku 1930, priznáva deťom rezervný podiel (*réserve héréditaire*), čiže zaručený podiel na dedičstve. Ak mal poručiteľ jedno dieťa, malo nárok na polovicu dedičstva, ak dve deti, tak spolu mali nárok na dve tretiny dedičstva a ak tri a viac detí, mali nárok na tri štvrtiny celého dedičstva. Zvyšok predstavoval disponibilný zostatok, s ktorým mohol poručiteľ voľne disponovať (darom alebo závetom).²⁰

Nové storočie prinieslo zmeny, ktoré definitívne modernizovali francúzske dedičské právo. Dôležitým sa stal zákon č. 2001-1135 z 3. decembra 2001 o právach pozostalých manželov a nemanželských detí a o modernizácii niektorých ustanovení dedičského práva a zákon č. 2006-728 z 23. júna 2006, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2007, ktorým sa reformovalo dedenie a darovanie.

Zákon č. 2001-1135 z 3. decembra 2001 výrazne zlepšil zákonné dedičské právo pozostalého manžela/pozostalej manželky a zaviedol v jeho/jej prospech viacero ďalších ochranných opatrení, ktoré mali napomôcť tomu, aby sa lepšie chránili životné podmienky pozostalého. Pozostalý mal naďalej dočasné právo na bezplatné užívanie domu a jeho zariadenia, ktoré obývali ako svoje hlavné bydlisko (čl. 763), mal právo na doživotnú rentu za dom, ktorý bol predmetom dedičského konania (čl. 764). Ak je manžel v hmotnej núdzi, výživné sa mu má vyplácať z dedičstva (čl. 767). Pozostalý manžel je uznaný ako dedič v prvej línii a zaručuje sa mu minimálny podiel na dedičstve. V prípade spoločných detí pozostalý manžel alebo manželka dostáva podľa vlastného výberu buď štvrtinu majetku do úplného vlastníctva alebo celý majetok do užívacieho práva. Ak nie sú prítomní potomkovia, ale ak sú žijúci rodičia, tak pozostalý manžel dostane polovicu majetku alebo tri štvrtiny, ak žije len jeden z nich. V zásade sa odstránila diskriminácia v oblasti dedenia, ktorou trpeli neplnoleté nemanželské deti a došlo k prepracovaniu niekoľkých článkov s cieľom sprehľadniť ich alebo zjednodušiť niektoré mechanizmy.

K ďalšej reforme došlo zákonom č. 2006-728 z 23. júna 2006, keď sa nielen opäť posilnilo postavenie pozostalého manžela, ale umožnilo sa uzatvorenie dohody

¹⁹ Išlo napríklad o zákon z 10. apríla 1908, zákon z 12. júla 1909, zákon z roku 1891 alebo zákon z 1. júna 1924.

²⁰ DUGUIT, L., ref. 3, s. 107.

o vzdaní sa nároku na spochybnenie darov uskutočnených za života ich rodičov. Čiastočne a veľmi nepriamo sa zvrátil zákaz zmlúv o budúcom dedičstve, a to bez ohľadu na prípadný súhlas dedičov (*pactes sur succession future*). Zákaz bol zavedený francúzskym Code civil v článku 1130, v ktorom je uvedené, že nie je možné vzdať sa ešte neotvoreného dedičstva, ani robiť úkony týkajúce sa dedičstva, dokonca ani so súhlasom osoby, ktorej pozostalosti sa to týka. Ďalšia zmena sa prejavila už v článku 1163, ktorý bol zavedený nariadením 2016-131 z 10. februára 2016 v časti týkajúcej sa záväzkov. Podľa daného nariadenia sa záväzok môže týkať súčasného alebo budúceho prospechu, ktorý je jasne určený alebo určiteľný (pokiaľ je možné prospech odvodiť zo zmluvy alebo odkazom na ustálené predchádzajúce zvyky zaužívané medzi stranami. Z uvedeného vyplýva, že sa všeobecne spomínajú zmluvy, ktoré sa týkajú majetkov, ktoré sú budúcimi predmetmi dedičstva. Code civil nepriamo počíta s predchádzajúcimi dojednaniami ešte za života poručiteľa – napríklad francúzska manželská zmluva nesie znaky dedičskej zmluvy (čl. 1091 až 1093 Code civil) – alebo dohody týkajúce sa darovania budúceho majetku (*donations de biens à venir*) sa tiež preberajú v rámci dedičského práva. Darovanie budúceho majetku medzi manželmi sa týka budúceho dedičstva a je povolené len v prípade existencie manželského zväzku. Tento zmluvný inštitút má dualistickú povahu, požičiava si z darovania svoj zmluvný aspekt a zo závetu svoje účinky. Predmetom daru nie je súčasný majetok, ale budúci majetok, ktorý ešte nebol predmetom dedičského konania a môže to byť buď konkrétny majetok, alebo podiel na majetku.

To znamená, že dispozície *mortis causa* sú možné len dvoma spôsobmi: závetom a zmluvným inštitútom daru uskutočneného vo forme zmluvy, ktorý je výnimočne povolený medzi manželmi. Má podobu manželskej zmluvy a ide o darovanie medzi manželmi.

Záver

Vývoj francúzskeho dedičského práva od prijatia Code civil v roku 1804 postupne odráža širšie sociálne a hospodárske zmeny vo francúzskej spoločnosti, ktoré balansovali medzi tradičným zachovaním *statusu quo* a prispôbovaním sa modernizačným zmenám. Hoci počiatočné zmeny boli v prvých 75 rokoch pomalé, súviseli s náročnými a rozporuplnými spoločenskými zmenami v náhlade na dedičské nároky a so zvýšenou ochranou a odstraňovaním diskriminačných ustanovení týkajúcich sa nemanželských detí (od zákona roku 1896 po zákon z roku 1972), s posilňovaním postavenia pozostaleho manžela/manželky, ktorý/ktorá sa dostávali do stredu nukleárnej rodiny (počnúc obmedzenými právami v roku 1891 a poslednými podstatnými zmenami roku 2001 a 2006 s ich ochrannými opatreniami s praktickými dosahmi), s ochranou niektorých dedičov a zostavením dedičských skupín tak, aby nedochádzalo k nadmernému a nezmyselnému drobeniu majetku, najmä čo sa týka poľnohospodárskej pôdy a rodinných podnikov. Zákaz dedičských zmlúv

sa zmiernil reformou z roku 2006, hoci sa zachovali prísne obmedzenia týkajúce sa podmienok vzdania sa nároku na dedičstvo, medzigeneračných darov, delenia majetku a manželských zmlúv obsahujúcich dedičské dojednania. Z vývoja vyplývala neustála snaha o nájdenie rovnováhy medzi individuálnou slobodou nakladať s majetkom a ochranou rodinných záujmov v širšom kontexte ochrany spoločenských záujmov, napríklad aj prostredníctvom vyhradených podielov pre dedičov. V jednej veci si však Code civil zachoval kontinuitu, ktorá potvrdzuje jeho nadčasový charakter. Tým je jeho záujem o rovnováhu a ochranu rodinných a tradičných záujmov prostredníctvom rezervných podielov (*réserve héréditaire*) a zároveň záujem o zachovanie individuálnej slobody prostredníctvom disponibilných podielov (*quotité disponible*).

Bibliografia:

- BOEUF, F., (2018). *Des droits du conjoint survivant, loi du 9 mars 1891*. Paris: Hachette BnF.
- CHALLAMEL, J., (2018). *Du Nouveau régime successoral inauguré par la loi du 30 novembre 1894: sur les habitations à bon marché*. Paris: Hachette BnF.
- DEMOLOMBE, C., (1875). *Traité des successions*. Imprimerie générale. Dostupné na: https://books.google.sk/books?id=38EHZRxY4_YC&pg=PA184&hl=sk&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false.
- DUGUIT, L., (1912). *Les transformations générale du droit privé depuis le Code Napoléon*. Paris: Librairie Filix Alcan, s. 103. BnD Gallica. Dostupné na: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k935172d#>. [zobrazené 2025-01-15].
- IMBERT, J., (1950). *Histoire du droit privé*. Paris: Presses universitaires de France.
- FICOVÁ, S., M. IVANČO, K. RAKOVÁ a kol., (2022). *Dedičské právo v hmotnoprávných a pro- cesnoprávných súvislostiach*. Bratislava: Wolters Kluwer SR.
- HALPÉRIN, J.-L., (2012). *Histoire du droit privé français depuis 1804*. Paris: Presses universitaires de France.
- HALPÉRIN, J.-L., (2004). *Le Code Civil 1804 – 1904. Livre du centenaire*. Paris: Dalloz.
- RENAULT-BRAHINSKY, C., (2019). *L'essentiel du droit des successions*. Clamecy: Lextenso éditions.
- VIGIÉ, A., (1896). *Loi du 25 mars 1896 sur les droits des enfants naturels dans la succession des parents qui les ont reconnus, et sur la dévolution de la succession des enfants naturels*. F. Pichon. Gallica. Dostupné na: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k61026323/f18.item#>

Diplomové práce o dědickém právu obhájené na katedře teorie práva a právních dějin PF UP v Olomouci za posledních deset let

Diploma Theses on Inheritance Law Defended at the Department of Theory of Law and Legal History of the Law Faculty of Palacký University in Olomouc in the Last Ten Years

doc. JUDr. et Mgr. Ondřej Horák, Ph.D.¹

*Palackého Univerzita v Olomouci, Právnická fakulta, Katedra teorie práva
a právních dějin*

Abstrakt: Článek přibližuje diplomové práce o dědickém právu, které autor vedl na katedře teorie práva a právních dějin PF UP v Olomouci v letech 2014 až 2024 a které byly zpracovány historicko-komparativní metodou.

Abstract: The article presents diploma theses on inheritance law, which the author conducted at the Department of Theory of Law and Legal History of the Law Faculty of Palacký University in Olomouc from 2014 to 2024 and which were prepared using the historical-comparative method.

Klíčová slova: dědické právo, Univerzita Palackého v Olomouci, diplomové práce.

Keywords: Inheritance Law, Palacký University Olomouc, Diploma Thesis.

Úvod

Vedení kvalifikačních prací sice patří ke standardním, přesto poměrně přehlíženým aktivitám v rámci vysokoškolského právního vzdělávání. Přitom je to oblast, která zrcadlí odborné směřování vedoucího práce i jeho působíště, může významně ovlivnit profesní směřování diplomantů a v neposlední řadě mít také odborný či společenský přesah.²

¹ E-mail: ondrej.horak@upol.cz

² Příspěvek je dílčím výstupem výzkumné skupiny pro dějiny středoevropské právní vědy, jejíž zřízení bylo podpořeno v rámci vnitřního grantového systému PF UP v Olomouci (č. VGS2-2024-04). Cílem skupiny je přiblížit jak osobnosti a dílo tradiční právní vědy, tak také jejich inspirativnost pro současnou aplikační praxi. Jedním z důležitých úkolů je také zapojení studentů do aktivit skupiny.

Právnické fakulty se prezentují odlišnými strategiemi agendy závěrečných prací (volby tématu, odborného vedení, obhajob, propagace výsledků či navazující spolupráce), přičemž se mohou výrazně lišit také podle jednotlivých kateder či vyučujících. Na brněnské právnické fakultě jsou témata diplomových prací primárně vypisována vyučujícími, studenti si však mohou zvolit také vlastní téma. Jinak je tomu na olomoucké právnické fakultě, kde by si téma diplomové práce měli studenti vymyslet sami a najít pro ně mezi vyučujícími vhodného vedoucího (realita je ovšem naštěstí jiná a student většinou téma zvolí až na základě konzultace s vyučujícím). Na naší katedře jsou diplomanti bráni jako kolegové a obhajoba s rozsáhlou diskusí patří k významným okamžikům jejich studia, existují však i pracoviště, kdy je obhajoba poměrně formální záležitostí (probíhá před jednou stálou komisí, v níž ani nemusí být přítomen vedoucí či oponent práce).

Na rozdíl od kateder pozitivněprávních předmětů má katedra teorie práva a právních dějin olomoucké právnické fakulty specifickou pozici v tom, že její vyučující pokrývají poměrně široký tematický záběr, včetně dědickoprávních témat. Abychom však kvalifikační práci dotýkající se platného práva vedli, měla by splňovat alespoň jedno z následujících tří kritérií: 1) historicko-komparativní charakter; 2) teoretické či komparativní východisko; nebo 3) student pro svou práci nemůže najít vedoucího mezi vyučujícími z ostatních kateder.

* * *

Z absolventů, kteří na naší katedře úspěšně obhájili diplomové práce na dědickoprávní téma, můžeme uvést zejména Adama Talandu a Martinu Daduovou (prov. Valentovou), oba aktuálně soudce okresních soudů. Adam Talanda, který patří k pravidelným přispěvatelům do *Ad Notam*, se věnuje zejména tématům provázaným s děděním ze zákona; Martina Valentová ještě jako asistentka soudce na Nejvyšším soudu navázala na téma své diplomové práce jak v samostatných příspěvcích, tak v rámci širěji uchopených kolektivních článků.³

V posledních deseti letech bylo na naší katedře obhájeno dvacet dva diplomových prací věnovaných dědickému právu. V řadě případů šlo o rozšířené případové studie z volitelného předmětu *Historická interpretace vybraných institutů soukromého práva* (O. Horák, P. Dostálík), v nichž studenti sledují řešení vybraných sporných otázek od římského práva přes česko-rakouské právo (ABGB a meziválečné osnovy) a socialistické zákoníky až do současnosti (včetně dobové judikatury a literatury). V chronologickém pořadí (podle data jejich obhajoby) jde o tyto diplomové práce:⁴

³ DADUOVÁ, M. Nové dědické právo a jeho inspirační zdroje. *Všehrd*.

Dostupné na: https://www.vsehrd.cz/clanek/nove-dedicke-pravo-a-jeho-inspiracni-zdroje_274c3950-1a43-4a2d-9892-05266335ae92. [2016-03-27]. DADUOVÁ, M. a O. HORÁK. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. *Ad Notam*, roč. 22 (2016), č. 1, s. 8–12; HORÁK, O., M. DADUOVÁ a P. OSINA. Czech inheritance law and the significance of tradition. *The Lawyer Quarterly*, vol. 9 (2019), č. 4, s. 333–348. Dostupné na: <http://tlq.ilaw.cas.cz/index.php/tlq/article/view/371/365>.

⁴ Všechny diplomové práce i posudky jsou dostupné on-line: v národním registru závěrečných prací

1. TALANDA, Adam. *Universální sukcese a přechod dluhů zůstavitele z historické perspektivy*. Olomouc, 2014. [obhájeno 2014-05-14].
2. KOCOURKOVÁ, Eva. *Dědění ze závěti v právu římském a nejnovějším právu moderním*. Olomouc, 2014. [obhájeno 2014-06-13].
3. GACHOVÁ, Nikola. *Podmínka jako vedlejší ustanovení v závěti v právu římském a moderním*. Olomouc, 2024. [obhájeno 2014-09-22].
4. DADUOVÁ, Martina. *Meziválečná rekonstrukce jako inspirační zdroj nového dědického práva*. Olomouc, 2015. [obhájeno 2015-02-09].
5. ZÁDRAPA, Tomáš. *Ochrana nepominutelných dědiců*. Olomouc, 2015. [obhájeno 2015-03-13].
6. SUK, Adam. *Problematika ustanovení dědice v soukromém právu*. Olomouc, 2015. [obhájeno 2016-02-04].
7. JELÍNKOVÁ, Michaela. *Posloupnost proti testamentu*. Olomouc, 2016. [obhájeno 2016-06-09].
8. NOVOTNÁ, Lada. *Vydědění z historicko-komparativní perspektivy*. Olomouc, 2017. [obhájeno 2018-02-15].
9. ŠIMEK, František. *Nabytí dědictví z historicko-komparativní perspektivy*. Olomouc, 2017. [obhájeno 2018-02-15].
10. ŠIMONOVÁ, Barbora. *Reprezentace v dědickém právu: k postavení potomků nedědícího potomka*. Olomouc, 2018. [obhájeno 2019-02-15].
11. CIMBUREK, Jan. *Nabývání od neoprávněného dědice v historických souvislostech*. Olomouc, 2019. [obhájeno 2019-09-03].
12. SALČÁKOVÁ, Beata. *Vliv změny osobního stavu na platnost posledního pořizení*. Olomouc, 2019. [obhájeno 2019-09-23].
13. MAREDOVÁ (LANGEROVÁ), Leona. *Právní následky nevěry v novějším právním vývoji*. Olomouc, 2021. [obhájeno 2021-04-20].
14. RÁABOVÁ, Eliška. *Problematika současného úmrtí více osob z právně-historické perspektivy*. Olomouc, 2021. [obhájeno 2021-04-20].
15. BARTÁŠKOVÁ, Monika. *Smlouvy ve prospěch třetích osob pro případ smrti: historicko komparativní studie*. Olomouc, 2022. [obhájeno 2022-02-10].
16. SMETANOVÁ, Kristýna. *Nabývání práv pro případ smrti jinak než děděním*. Olomouc, 2022. [obhájeno 2022-05-19].
17. CHMIL, Jan. *Právní vývoj formy soukromých závětí*. Olomouc, 2022. [obhájeno 2022-09-15].
18. KUČEROVÁ, Barbora. *Právní věda dědického práva po roce 1950*. Olomouc, 2022. [obhájeno 2022-09-15].
19. ZÁTOPEK, Filip. *Pojištění a pozůstalost v historicko-komparativních souvislostech*. Olomouc, 2023. [obhájeno 2023-09-08].

20. ŠVEJNOHOVÁ, Barbora. *Dědické právo a dobré mravy z historicko-komparativní perspektivy*. Olomouc, 2023. [obhájeno 2023-12-14].
21. RAIFOVÁ, Lucie. *Projevy vůle v dědickém právu a jejich forma*. Olomouc, 2024. [obhájeno 2024-09-13].
22. HOLÍNKOVÁ, Tereza. *Proměna postavení spoluživících osob v dědickém právu*. Olomouc, 2024. [obhájeno 2024-10-07].

Na následujících stránkách se pokusím některé z výše uvedených diplomových prací, které jsem měl možnost vést, blíže představit. Nejprve se krátce zastavme u práce Barbory Šimonové *Reprezentace v dědickém právu: k postavení potomků nedědického potomka* (2018).⁵ V současnosti už je sice kvantitativně i kvalitativně (rozsahem, zdroji i argumentačně) překonaná disertační prací Adama Talandy *Problematika reprezentace v dědickém právu* (2019), která byla v mírně upravené podobě vydaná také tiskem,⁶ v době zveřejnění však šlo o poměrně komplexní uchopení opomíjené problematiky, včetně reprezentace při zvolené posloupnosti.

Dále je možné zmínit diplomovou práci Jana Cimburka *Nabývání od neoprávněného dědice v historických souvislostech*, kdy se autor zaměřil na neakceptovanější (upravovaly ho také občanské zákoníky z let 1950 a 1964) a v platném právu výkladově nejspornější ze způsobů nabývání od neoprávněného či nevlastníka (problematika bezúplatnosti převodu, rozdíl mezi movitými a nemovitými věcmi, bezdůvodné obohacení nabyvatele).⁷

Cílem práce bylo zodpovězení dvou výzkumných otázek: *Jak se vyvíjela úprava institutu nabývání od neoprávněného dědice od dob římského práva po současnost? Jaké interpretační problémy přináší bezúplatný převod práva na třetí osobu od neoprávněného dědice?*

Zatímco všechny naše dosavadní občanské zákoníky upravovaly nabytí od neoprávněného (nepravého) dědice samostatně v rámci dědického práva (§ 824 ABGB, § 557 OZ 1950, § 486 OZ 1964), v současném občanském zákoníku je připojeno k ostatním způsobům nabývání vlastnického práva od neoprávněného v rámci věcných práv (§ 1109 OZ).

Autor dospěl k tomu, že se současná úprava „jeví nesystematická a nekoresponduje s historickým vývojem“, kdy „v případě věcí evidovaných ve veřejných seznamech vyžaduje pro nabytí od neoprávněného dědice úplatnost“ a kdy § 3001 OZ neumožňuje oprávněnému dědici „požadovat bezdůvodné obohacení po neoprávněném dědici v případě, že ten převede věc na třetí osobu bezúplatně“ (s. 48–49).

K autorovým řešením (představeným na s. 45–47) je možné doplnit, že k omezení pouze na úplatná plnění v § 1109 písm. d) OZ zřejmě není nutný legislativní zásah, ale bude dostačovat proměna judikatury (na základě systematického výkladu); dále se domnívám, že v případě legislativního řešení bezúplatných převodů by mělo

⁵ Dostupné na: <https://theses.cz/id/-0u7rbk/>.

⁶ TALANDA, A., (2021). *Problematika reprezentace v dědickém právu*. Praha: C. H. Beck.

⁷ Dostupné na: <https://theses.cz/id/we1yoq/>.

být umožněno domáhat se bezdůvodného obohacení spíše na nabyvateli než na neoprávněném dědici.

Problematika diplomové práce Beaty Salčákové *Vliv změny osobního stavu na platnost posledního pořízení* (2019) je zajímavá jak právně-historicky, tak úvahami *de lege ferenda*.⁸ Z širší perspektivy se jedná o řešení významu zásadní změny okolností v dědickém právu, konkrétně vlivu narození dítěte, rozvodu a uzavření manželství na platnost posledního pořízení, souvisí však také s problematikou rodinné solidarity. Cílem práce bylo zodpovězení dvou výzkumných otázek: *Je současná právní úprava následků statusových změn dostačující s ohledem na presumovanou vůli zůstavitele, na zájem dítěte narozeného po pořízení závěti rodičem a pozůstalého manžela, který uzavřel sňatek se zůstavitelem až po pořízení závěti? Bylo by vhodné přijmout obdobnou právní úpravu problematiky, která byla na našem území platná již v minulosti?* Autorka zjistila, že v římském i v česko-rakouském právu existovala větší ochrana, než ji máme dnes (např. v haličském občanském zákoníku z roku 1797 se narozením jediného manželského dítěte rušila závěť i dědická smlouva, manžel zůstavitele byl řazen mezi nepominutelné dědice a měl nárok na povinný díl). Zatímco ochranu dětí považuje v platném právu za dostatečnou, v případě pozůstalé manželky by ji posílila (příčemž zajištění prostřednictvím institutu společného jmění manželů podle ní není dostatečné).

Tato problematika by si zasloužila rozšíření o komparaci se současnými evropskými právními řády. Upozorníme alespoň na modernizovanou úpravu ABGB (ve znění ErbRÄG z roku 2015), kdy bylo nově zakotveno zrušení pořízení pro případ smrti ve prospěch bývalého manžela, registrovaného partnera či životního partnera rozvodem manželství, zrušením partnerství či společné domácnosti (§ 725⁹).

Leona Langerová (prov. Maredová) se v diplomové práci *Právní následky nevěry v novějším právním vývoji* (2021) zabývala proměnami trestněprávních a soukromoprávních následků cizoložství v českých zemích od 18. století do současnosti.¹⁰ Jejím cílem bylo zodpovězení tří výzkumných otázek: *Jak se proměňovaly právní následky manželské nevěry v jednotlivých obdobích našich novějších dějin? Existují nějaké právní následky manželské nevěry dnes a jsou právně vymahatelné? Jaká je povaha povinnosti manželů být si věrni, jde o povinnost pouze morálního charakteru, a pokud ano, měla by být jen povinností morální?*

⁸ Dostupné na: <https://theses.cz/id/13q1bp/>.

⁹ § 725 ABGB 3. durch Verlust der Angehörigenstellung (1) „Mit Auflösung der Ehe, der eingetragenen Partnerschaft oder der Lebensgemeinschaft zu Lebzeiten des Verstorbenen werden davor errichtete letztwillige Verfügungen, soweit sie den früheren Ehegatten, eingetragenen Partner oder Lebensgefährten betreffen, aufgehoben, es sei denn, dass der Verstorbene ausdrücklich das Gegenteil angeordnet hat. Das Gleiche gilt für die Aufhebung der Abstammung oder den Widerruf oder die Aufhebung der Adoption, auch wenn sie nach dem Erbfall erfolgt, für letztwillige Verfügungen zugunsten des früheren Angehörigen.“

¹⁰ Dostupné na: <https://theses.cz/id/ber955/>.

Sledovaná problematika reprezentativně odráží modernizační proměny trestního i soukromého práva (jak dekriminalizaci cizoložství v rámci tzv. právníké dvouletky v polovině 20. století, tak zmírňování dopadů v soukromém právu v éře první světové války a po vzniku ČSR). Ve vztahu k dědickému právu stojí za připomenutí, že třetí dílčí novelou ABGB (§ 63 cis. nař. č. 69/1916 ř. z.) byla modifikována úprava dědické nezpůsobilosti (§ 540 ABGB), kdy již nebyl z dědického práva vyloučen ten, kdo „*zůstavitele ... ze zlého úmyslu poškodil na cti, těle nebo majetku nebo poškoditi hleděl takovým způsobem, že může býti proti němu ... zakročeno podle trestních zákonů*“, ale pouze ten, „*kdo se proti zůstaviteli dopustil zločinu*“. Protože podle trestních zákoníků z let 1803 a 1852 bylo cizoložství pouze přečinem, nemělo od ledna 1917 již za následek vyloučení z dědického práva. V roce 1919 byla vydána manželská novela (zák. č. 320/1919 Sb. z. a n.), podle jejíhož § 25 byla zrušena překážka uzavření manželství osob, které se spolu dopustily cizoložství (§ 67 ABGB), a dále pomíjela jejich vzájemná dědická nezpůsobilost (§ 543 ABGB), pokud se staly manžely.

Eliška Ráabová se v diplomové práci *Problematika současného úmrtí více osob z právně-historické perspektivy* (2021)¹¹ věnovala právním následkům současného (společného) úmrtí v kontextu proměn pravidel intestátní posloupnosti. Kromě obecné úpravy (§ 27 OZ¹²), nacházející odraz zejména při dědění, zohlednila speciální úpravu v rámci pojistného práva (§ 2836 OZ¹³), přičemž se snažila odhalit původ této (ze středoevropské perspektivy) netradičních pravidel. Zjistila, že inspirační linka vede od quebeckého Code civil z roku 1991 (čl. 2448) přes zákoník Dolní Kanady z roku 1865 a francouzský Code civil z roku 1804 (čl. 720–722) až k římskému (justiniánskému) právu (Dig. 34.5.9). Ze všech výše uvedených diplomových prací se autorka věnovala nejúžeji vymezenému tématu a přinesla sice dílčí, přesto zajímavý posun v poznání inspiračních zdrojů současného občanského zákoníku.

Společně je vhodné představit diplomové práce Moniky Bartáškové, Filipa Zátopyka a Kristýny Smetanové, které řeší podobná témata a také byly obhájeny s nevelkým časovým odstupem. M. Bartášková se zabývala problematikou smluv ve prospěch třetích osob pro případ smrti s důrazem na životní pojištění (autorka se snažila zodpovědět otázku, která je slovy E. Tilsche „*velice sporná a při tom prakticky důležitá*“, srov. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*, 1905, s. 56),¹⁴ F. Zátopek se přímo zaměřil na vztah pojištění a dědění¹⁵ a K. Smetanová se věnovala nabývání majetkových práv v souvislosti se smrtí zůstavitele jinak než děděním, kdy

¹¹ Dostupné na: <https://theses.cz/id/nh9mt2/>.

¹² § 27 OZ: „Závisí-li právní následek na skutečnosti, že určitý člověk přežil jiného člověka, a není-li jisto, který z nich zemřel jako první, má se za to, že všichni zemřeli současně.“

¹³ § 2836 OZ: „Zemrou-li pojištěný i obmyšlený ve stejnou dobu nebo za okolností, které brání zjištění, kdo z nich zemřel jako první, považuje se pro účely pojištění za zjištěné, že pojištěný přežil obmyšleného. Zemřel-li však pojištěný, aniž právo na plnění nabyly osoby uvedené v § 2829 a 2830, považuje se pro tyto účely za zjištěné, že obmyšlený přežil pojištěného.“

¹⁴ Dostupné na: <https://theses.cz/id/q4ihu1/>.

¹⁵ Dostupné na: <https://theses.cz/id/zqros3/>.

rozebírala devatenáct případů upravených ve dvanácti zákonech z oblasti soukromého i veřejného práva (shrnující tabulka je v příloze na s. 64–65).¹⁶

Zatímco práce K. Smetanové měla širší záběr (zahrnula také nabývání *ex lege*) a byla věnována převážně platnému právu (kromě odkazu by k rozebíraným institutům bylo ještě možné doplnit svěrenský fond zřízený pořízením pro případ smrti a smlouvu o účtu), práce M. Bartáškové a F. Zátopka byly úžeji zaměřené a měly komparativní charakter.

K tématům uvedených diplomových prací se váže řada výkladových problémů, týkajících se jak charakteru spřízněných institutů, tak souvisejících sporných otázek: Náleží plnění do pozůstalosti a bude vypořádáváno v režimu řízení o pozůstalosti, nebo je nabýváno mimo tento režim ve prospěch třetích osob, ale může být v rámci pozůstalostního řízení alespoň zohledněno (např. formou započtení na povinný díl či dědický podíl)? Může zůstavitel s uvedeným právem nakládat v pořízení pro případ smrti, resp. ovlivnit, která osoba toto plnění nabude? Může se oprávněná osoba nabývaného plnění předem zřeknout nebo ho následně odmítnout? Jaký bude mít vliv na nabytí uvedeného práva, když se oprávněná osoba dopustí činu zákládajícího dědickou nezpůsobilost?¹⁷ Práce M. Bartáškové i K. Smetanové sice zůstaly poplatné převažujícímu současnému (ne)řešení a zachovaly si rezervovaný odstup od koncepce tzv. zákonného odkazu,¹⁸ přesto se jedná o nepominutelné příspěvky ke zkoumané problematice (a zejména výklad K. Smetanové může usnadnit orientaci také zájemcům z praxe). Práce F. Zátopka byla nejpropracovanější, sledované téma také zpracoval pro nejnovější komentář k dědickému právu.¹⁹

Dále bych rád upozornil na diplomovou práci Barbory Kučerové *Právní věda dědického práva po roce 1950*, v níž se autorka věnovala domácí civilistice v letech 1950–1990 s důrazem na oblast dědického práva – dobové literatuře, osobnostem (V. Knapp, J. Mikeš, K. Plank a V. Cepl) včetně rozboru jejich dědickoprávních prací a nakonec i vybraným institutům (dědění spolužijící osoby, ochrana oprávněného dědice, vydědění), u kterých se projevil jak vliv sovětského práva, tak mají přesah do současné úpravy.²⁰ Práce byla zpracována na široké materiálové základně, jak dokládá bibliografie článků v příloze práce (s. 50–58), v rámci níž autorka jednotlivé časopisecké a sborníkové články stručně charakterizovala podle šesti hledisek (hmotný/procesní, odborný/popisný, komparativnost, zdroje, poznámky pod čarou, využitelnost pro současnost). Je potěšitelné, že autorka má zájem téma rozvíjet v rámci

¹⁶ Dostupné na: <https://theses.cz/id/s6a50i/>.

¹⁷ Srov. HORÁK, O., (2024). Exkurz I. Nabývání práv pro případ smrti jinak než děděním a autonomie vůle zůstavitele. In: MELZER, F., P. TĚGL a kol. *Občanský zákoník. § 1475–1720. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, s. 216–218.

¹⁸ Blíže HORÁK, O. Základní vybavení rodinné domácnosti a problematika tzv. zákonného odkazu (k původu, smyslu a výkladu § 1667 OZ). *Ad Notam*, č. 3 (2022), zvl. s. 10.

¹⁹ ZÁTOPEK, F., (2024). Exkurz II. Pojištění pro případ smrti a dědické právo. In: MELZER, F., P. TĚGL a kol. *Občanský zákoník. § 1475–1720. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, s. 218–221.

²⁰ Dostupné na: <https://theses.cz/id/i6m95v/>.

rigorózní práce, ať již rozbořem literatury z pozdějších let (1990–2013), představením dalších osobností (např. R. Bébry a V. Čížkové), nových institutů či komparací v rámci dobových socialistických právních řádů. Sledované období je pramennou i interpretační výzvou, současně však má také praktický přesah.

Existuje řada kvalifikačních prací zaměřených na problematiku dobrých mravů, diplomová práce Barbory Švejnové se však jako jediná věnuje výlučně oblasti dědického práva, zejména pak rozporu poručení pro případ smrti s dobrými mravy. Autorka navazuje zejména na zahraniční (německojazyčnou) literaturu.²¹

Diplomová práce Lucie Raifové *Projevy vůle v dědickém právu a jejich forma* se zaměřila na problematiku dědickoprávních jednání, jejichž forma není v občanském zákoníku výslovně stanovena – konkrétně na prominutí u dědické nezpůsobilosti, vyloučení vydědění potomků vyděděného, příkazu či zákaz u započtení na povinný díl, příkaz či zákaz u vypořádání a prominutí u vydědění.²² V práci vycházela z teze (v návaznosti na výslovně řešené situace v OZ), že to, co „mění zákonnou dědickou posloupnost (jako výchozí, obecnou a převažující), vyžaduje zvýšené formální náležitosti (výslovně to je uvedeno u poručení pro případ smrti a příkazu ke kolaci), to, co ji obnovuje, naopak postačuje i bezformálně (např. prominutí dědické nezpůsobilosti nebo odvolání závěti mlčky), pokud není forma výslovně předepsána.“²³ Téma má potenciál k rozpracování do rigorózní práce, zajímavá je zejména otázka uznání formálně vadného poručení pro případ smrti zákonnými dědici, kterému se současná literatura buď vůbec nevěnuje, nebo jen okrajově (bez znalosti četné rakouské judikatury i různorodé literatury).²⁴

²¹ Srov. mj. PAAL, B. P. Sittenwidrigkeit im Erbrecht. *Juristen-Zeitung*, č. 9 (2005), s. 436–444; ZÖCHLING-JUD, B. Zur Sittenwidrigkeit letztwilliger Verfügungen. *Zeitschrift für Familien- und Erbrecht*, č. 45 (2020), s. 100–105.

²² Dostupné na: <https://theses.cz/id/2exxwy/>.

²³ HORÁK, O. a P. SALÁK., (2024). Komentář k § 1491. In: MELZER, F., P. TĚGL a kol. *Občanský zákoník. § 1475–1720. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, s. 215–216, m. č. 23.

²⁴ Viz JUD, B., (1998). *Der Erbschafts Kauf. Verfügungen des Erben über sein Recht*. Wien: Manz, mj. s. 108–113.

Právne obyčaje dedenia roľníckych potomkov v Hornom Uhorsku na prahu modernej doby

Legal Customs of Inheritance of Peasant Descendants in Upper Hungary on the Threshold of Modern Times

prof. JUDr. PhDr. Adriana Pollák, PhD.¹

*Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta,
Katedra historického práva a právnej metodológie*

Abstrakt: Štúdiá² načrtne niektoré aspekty dedičskej delby pri realizácii zákonného dedičského práva potomkov, praktizovanej v živej obyčajovej praxi regiónov Horného Uhorska (Slovenska) na prahu modernej doby. Podkladom sa stala väčšia monografická štúdia M. Mattyasovszkého (ďalej len „Maťašovský“) z roku 1904 „Právo a obyčaj kmeňového dedenia“,³ prínosná ojedinelou reflexiou uhorskej dualistickej obyčajovej praxe dedičskej delby pozostalosti medzi potomkov maloroľníkov, t. j. medzi prvú zákonnú dedičskú skupinu. Ústne zachovávané právne obyčaje celého Uhorska uvedený autor zozbieral a prezentoval v čase verejnej diskusie o prvom návrhu uhorského občianskeho zákonníka (1900) a zachoval pre súčasníkov i históriu cenné poznatky o stáročia určujúcich právnych obyčajoch sedliackeho obyvateľstva. V štúdiu však koncentrujem pozornosť len na územie Slovenska a dominujúcu slovenskú národnosť, spolužijúcu s inými národnosťami v dualistickom Uhorsku.

Abstract: The study outlines some aspects of inheritance division in the customary practice in northern Hungary (Slovakia), analysing the inheritance rights of descendants on the threshold of modern times. The basis is M. Mattyasovszky's 1904 monographic study "Tribal Inheritance and Custom," which is particularly beneficial for its modern reflection on inheritance division of the estate between sons and daughters in the dualistic practice, i.e., the first legal inheritance group of descendants. He collected and presented the orally preserved legal customs when the public debate on the first draft of the Hungarian Civil Code (1900) was

¹ E-mail: adriana.pollak@truni.sk

² Štúdiá je výsledkom výskumu zameraného na možné inšpiračné zdroje súčasnej rekodifikácie slovenského občianskeho práva hmotného, resp. OZ, ktorý autorka rieši v projekte VEGA č. 1/0012/23 s názvom: Komparatívna analýza inštitútov dedičského práva ako možné materiálne východisko pre budúcu občianskoprávnú úpravu SR.

³ MATTYASOVSZKY, M., (1904). *Törzsöröklési jog és törzsöröklési szokás*. Budapest: Eggenberger-féle könyvkereskedés.

taking place and preserved valuable knowledge of the centuries-defining legal customs of the peasant population. The article focuses only on the territory of Slovakia and the dominant Slovak nationality, coexisting with other nationalities in the dualistic Hungary.

Kľúčové slová: obyčajové právo, kmeňové dedenie, dedičské zákonné právo, dedičská deľba, dedenie maloroľníckych potomkov, dedenie nehnuteľností, Horné Uhorsko, tradícia práva.

Keywords: Customary Law, Tribal Inheritance, Statutory Law of Inheritance, Inheritance Division, Inheritance of Descendants, Inheritance of Real Estate, Upper Hungary, Traditionality of Law.

Úvod

Keď sa na koncom 90. rokov 19. storočia zintenzívnili práce na prvom návrhu Všeobecného občianskeho zákonníka, zainteresované odborné kruhy, napríklad na ministerstve poľnohospodárstva boli vyzvané, aby sa na tomto veľkom kodifikačnom diele zúčastnili a prispeli do diskusie k vtedy veľmi páľčivej otázke neúnosného drobenia poľnohospodárskej pôdy, ktorú väčšinou vlastnili a obhospodarovali drobní roľníci. Parcelácia drobných nehnuteľných pozostalostí až likvidačne zasahovala súdobú vidiecku spoločnosť dedičskoprávnu sukcesiou potomkov sedliaka (gazdu), a tak odborné právnické a poľnohospodárske kruhy chceli nájsť vhodné právne prostriedky na zamedzenie drobenia sedliackych usadlostí. Hlavný záujem bol, aby pri tvorbe zjednoteného a kodifikovaného dedičského práva v pripravovanom občianskom zákonníku zároveň bola prijatá aj nová zákonná úprava zákazu drobenia pôdy (s možnosťou prijať aj špeciálnu zákonnú úpravu).

Pri budúcej dedičskoprávnej úprave zákonného dedenia sa vyskytovala legitímna otázka na dedičskoprávnu ochranu drobných sedliakov formou materiálnej recepcie stáročiami sformovaných dedičských obyčají predkov, viazaných na realizáciu inštitútu dedičskej deľby a transponovať ich unifikovanú podstatu do budúcich občianskoprávných, zákonných pravidiel usporiadania dedičstva.

Vychádzalo sa aj z dobovej mienky obhájiť tradičné, na právnej obyčaji stojace dedičské právo niekdajších poddaných – sedliakov, resp. drobných roľníkov, pre ktorých právny základ dedičskej deľby roľníckych nehnuteľností (hospodárstiev) reprezentovali viaceré, stále živé stredoveko-novoveké inštitúty, ktoré chceli konzervatívne právne kruhy (napr. i z radov historickoprávnej školy), prípadne veľkostatárska vrstva iba nanovo reinterpretovať a implementovať do budúceho všeobecného občianskeho zákonníka.⁴

⁴ Pozri monografické spracovanie dedičskoprávnej časti vybraných otázok podľa I. návrhu uhorského občianskeho zákonníka ŠVECOVÁ, A. a P. GERGEL, (2021). *Dedičské právo podľa I. návrhu uhorského Všeobecného občianskeho zákonníka z roku 1900 (vo vybraných právnohistorických a lingvistických súvislostiach)*. Praha: Leges.

Podobné otázky si kládli najmä zainteresované kruhy poľnohospodárov, napríklad Uhorský krajinský poľnohospodársky zväz (*Országos Magyar Gazdasági Egyesület*), ktorý inicioval v roku 1901 pre celú krajinu veľký sociologicko-právny výskum dedičských obyčají s vážnym úmyslom ľahšie identifikovať súdobú a nezjednotenú obyčajovú prax delby pozostalosti medzi descendentných dedičov poručiteľa a pomenovať, prípadne aj odpovedať na existujúce dedičskoprávne problémy späté s touto delbou. Pozitívne na túto výzvu reagovali dvaja autori, Mikuláš Maťašovský⁵ a Ján Baroš, ktorý však svoj výskum nedokončil, resp. nevypublikoval v podobe celostného monografického výstupu.⁶

Práve z podnetu menovaného zväzu bol v roku 1901 M. Maťašovský poverený, aby oslovil jednotlivé okresné sudy a verejných notárov s dotazníkom obsahujúcim päť otázok k existujúcim nepísaným dedičským zvyklostiam a právnym obyčajám súvisiacich so zákonným dedením a dedičskou delbou potomkov. Jeho pôvodne súkromná iniciatíva najprv nemala serióznou odozvu, ale až keď sa do veci vložil niekdajší minister spravodlivosti Alexander Plós, podarilo sa koncom roka 1901 vyzbierať 642 správ od oslovených orgánov súdnej moci a verejných notárov, ktoré môžeme považovať za úplný a autentický prameň, ktorý dovtedy vo verejnej odbornej diskusii chýbal. Súborná monograficky spracovaná správa M. Maťašovského poskytla dostatočne výpovedné a verifikované údaje k dedičskoprávnym obyčajám celého Uhorska, z ktorých autor získal podnetný obsiahly výskumný materiál, vhodný na komparáciu špecifik jednotlivých oblastí (regiónov) a stolíc o vlastníckych vzťahoch k pozemkom, pričom si bádateľský subjekt zúžil len na drobných sedliackych vlastníkov pôdy (*kissgazda*), resp. na pozostalosti vidieckych nehnuteľností a hospodárstiev/gazdovstiev.

Štúdiá osvetľuje sprístupnené výsledky výskumu pre hornouhorské slovenské oblasti rozdelené na väčšie teritória: stolice na ľavom brehu Dunaja (zjednodušene povedané, západoslovenských a stredoslovenských stolíc) a stolice na pravom brehu Tisy (východoslovenských stolíc) s fokusom na prípadné rozdiely v obyčajovom správaní konkrétnych regiónov a lokalít, prípadne jednotlivých národností.

⁵ Mikuláš Maťašovský (1875 – 1939) – právnik a pracovník uhorského ministerstva poľnohospodárstva, ktorý sa venoval aj akademickej kariére na budapeštianskej univerzite a odbornú a vedeckú pozornosť zamerlal okrem iného na otázku zákazu drobenia poľnohospodárskej pôdy.

⁶ Ján Baroš s podporou spomenutého Uhorského krajinského poľnohospodárskeho zväzu v súvislosti s diskusiou nad pripravovanou občianskoprávnou kodifikáciou spracoval viac ako 3 180 správ obvodných a mestských notariátov. Barošova práca však zostala na polceste, keď v roku 1905 publikoval len časť svojho výskumu formou tlačenej čiastkovej správy o dedičských obyčajoch roľníkov. In: BAROSS, J., (1905). *Részleges jelentés az Országos Gazdasági Egyesület által a magyar parasztbirtokok öröklési módjára vonatkozólag elrendelt adatgyűjtés eredményeiről*. Budapest. Spracované podľa TÁRKÁNY-SZÜCS, E., (1981). *Magyar jog inépszokások*. Budapest: Gondolat, s. 15.

1 Zákonné dedenie potomkov na podklade uhorskej právnej úpravy konca 19. storočia a problémy jeho aplikácie

Väčšina obyvateľstva Uhorska pochádzala z bývalej poddanskej vrstvy a venovala sa i po roku 1848 kontinuálne poľnohospodárstvu na menších či stredných usadlostiach. Základ bohatstva drobných sedliakov (gazdov) tvorili najlukratívnejšie časti dedičstva rôznych druhov nehnuteľností, a preto sa Maťašovského výskum zameriaval na právne obyčaje zákonného dedenia a dedičskej delby výhradne vo vzťahu k sedliackej nehnuteľnej pozostalosti, t. j. ku gazdovstvu ako ekonomicky najhodnotnejšej časti pozostalosti. Z vecnoprávneho hľadiska hovoríme predovšetkým o dedení dedovizne alebo otcovizne, čiže o dedení zdedeného (vetvového) nehnuteľného majetku po starom otcovi alebo otcovi, ktorý sa stal predmetom dedičskej delby medzi potomkami.

Ak na úvod len v krátkosti priblížime vtedajší právny základ dedičského práva niekdajších poddaných, domáca úprava zostala fragmentovaná vo viacerých prameňoch: predovšetkým primárnou úpravou zostali Dočasné súdne pravidlá z roku 1861 (ďalej len „DSP“), niekoľko zákonných úprav (zák. čl. IV a V/1836, zák. čl. VIII/1840) a pôvodné poddanské obyčajové dedičské právo. Zákonné dedenie potomkov normovali DSP (§ 9), ktoré vychádzali z ústavného podkladu marcových zákonov z roku 1848 zrovnoprávniť všetky fyzické osoby a aj jednotlivé druhy majetku a pre dedenie I. dedičskej skupiny určili tieto všeobecné pravidlá:

- a) nerozlišovať medzi druhmi majetku na zdedený a nadobudnutý a z toho dôvodu prvotne neidentifikovať a kvantifikovať dedičstvo, na ktoré sa malo nahliadať v pozostalostnom konaní ako na jednotnú masu dedičstva (pozostalostnú masu);
- b) nerozlišovať medzi mužským a ženským potomstvom, ale naopak, definitívne zrovnoprávniť synov a dcéry a ich potomkov v dedičských nárokoch, ktoré mali mať všetci dedičia identické a neopomenuteľné.⁷

Keďže však DSP kreovali iba zásadné všeobecné pravidlá dedenia, umožnili zachovať tiež predrevolučnú stavovskú úpravu poddanského dedičského práva, ktorá sa spravovala pomerne novou úpravou zák. čl. VIII/1840 o dedičskom práve poddaných a táto pre bývalých poddaných – drobných sedliakov zachovala i úpravu dedičskej delby potomkov v skúmanej dobe do 1. polovice 20. storočia. S odvolaním sa na § 9 zák. čl. IV/1836 a § 4 zák. čl. V/1836⁸ nebolo možné rozdeliť poddanské zdedené nehnuteľnosti bez súhlasu zemepána a nie viac ako na polovicu, resp. štvrtinu. § 2 zák. čl. VIII/1840 pre intestátne dedenie prvej dedičskej triedy – potomkov ustanovil: 1. nárok synov a dcér na rovnaký zákonný dedičský podiel a 2. kolač-

⁷ ŠVECOVÁ, A. a P. GERGEL, (2021). *Dedičské právo podľa I. návrhu uhorského Všeobecného občianskeho zákonníka z roku 1900 (vo vybraných právnohistorických a lingvistických súvislostiach)*. Praha: Leges, s. 35.

⁸ Zák. čl. z roku 1836 upravili držbu poddanských pozemkov, zákonný spôsob sťahovania poddanských a jeho dôsledky na poddanskú držbu.

ný princíp započítať do dedičského podielu všetko, čo potomok za života poručiťela od neho už odstal (najčastejšie pri emancipácii, tzv. vybytí). Predmetné paragrafy zohľadnila tiež následná úprava § 4 a 5⁹ zák. čl. VIII/1840, ktoré ustanovili základné pravidlo dedičskej delby nehnuteľností v § 4: „Majetkovú podstatu poddanských statkov možno deliť na nie viac ako na ich polovicu alebo štvrtinu... Pokiaľ si účastníci delby nemôžu alebo nechcú reálne rozdeliť pozemok (majetok) a v tejto veci medzi nimi nedôjde k dohode, majú právo pozemok odovzdať tomu, kto im pri dražbe sľúbi najviac (pokiaľ je spôsobilý niesť bremená, ktorým je zaťažený poddanský pozemok) a ten je povinný uspokojiť ostatných účastníkov delby.“¹⁰ Uvedený § 4 zák. čl. VIII/1840 ustanovil zjednotenú úpravu zákonnej delby poddaných, čo pre ich potomkov znamenalo, že obe pohlavia dedili rovným dielom, avšak delba medzi nimi sa podriadila zákazu rozdeliť urbársky (zdedený) majetok na časť nie menšiu ako 1/4, resp. neoddeliť intravilán od extravilánu.¹¹ Súhlas zemepána po revolučných zmenách roka 1848 sa zrušil, ale platnosť uvedených zákonov DSP prolongovali so zachovaním príslušných konzekvencií, spojených s dedením a delbou (usporiadaním) tohto majetku.¹² Uvedený stav však netrval dlho, pretože už § 55 zák. čl. LIII/1871 zrušil ustanovenia zák. čl. z roku 1836 a 1840, ktoré zabráňovali rozdeleniu intravilánu a extravilánu sedliackej usadlosti a tak sa inštitút rovnej reálnej delby bez obmedzení aplikoval po prijatí určujúceho § 9 DSP ako primárna právna zásada intestátnej sukcesie potomkov.¹³

Skutočným účelom uvedenej DSP úpravy zákonného dedenia a jeho spravodlivého usporiadania bolo rozdeliť dedičstvo (dedičská delba) medzi zákonných dedičov poručiťela tak, aby sa nehnuteľný majetok chápaný vtedajšou verejnosťou ako jediný majetkový základ a *tesaurus* drobného roľníka, mohol ekonomicky naďalej rentovať a *in natura* zachovať pre ďalšie generácie (najlepšie pre I. zákonnú dedičskú triedu potomkov a ich potomkov ect.).¹⁴ Keďže však niekdajšie prvé a zásadné právne pravidlo uhorského zákonného dedenia, ak hovoríme o dedičoch rovnakej triedy, znelo,

⁹ Zák. čl. VIII/1840 § 5: „... Ak by však podielníci nezvládli bremená poddanstva alebo by aspoň polovica podielníkov chcela na pozemok verejnú dražbu, nič by tomu nemalo brániť.“

¹⁰ LACLAVÍKOVÁ, M. a A. ŠVECOVÁ, (2012). *Pramene práva na území Slovenska II. (1790 – 1918)*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 358.

¹¹ Pozri tiež LUBY, Š., (2002). *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Reprint. Bratislava: Iura Edition, s. 532; MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 408 – 409.

¹² LACLAVÍKOVÁ, M. a A. ŠVECOVÁ. *Pramene práva na území Slovenska II. (1790 – 1918)*, s. 357.

¹³ ŠVECOVÁ, S. Dva typy tradičnej roľníckej rodiny v Československu. *Český lid*, roč. 76 (1989), č. 4, s. 214.

¹⁴ Nemecké dedičské právo sa s otázkou, ako vybalansovať požiadavku rovnakých dedičských podielov a zachovania hospodárskej rentability nehnuteľného dedičstva maloroľníkov tiež vyrovnalo a ako poukazuje citát z Maťašovského práce, v ktorej po štúdiu nemeckého práva vetvového dedenia a nemeckých právnych obyčají uviedol, že „zosúladenie, tzv. *compromissum* bolo v modernom dedičskom práve vytvorené podľa vzoru občajovej praxe dedičského konania. Hlavnou občajovou zásadou vždy bolo, že dedič by mal dostať toľko, aby udržal hospodárstvo životaschopné.“ Citované podľa MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 16.

že dedili rovným dielom (*per capita*), drobné hospodárstva maloroľníkov sa zákonným dedením *de facto* drobili (diseminovali) natolko, že ich bolo možné pri zákonnom dedení potomkov [t. j. prvej triedy alebo najbližšieho rodinného kmeňa poručiteľa, ktorý predstavovalo veľmi často jeho (ne)početné potomstvo] znehodnotiť z hľadiska hospodárskej rentability. Stretávame sa preto s takou vtedajšou realitou, že hoci i spravodlivým, no z hospodárskeho hľadiska celkom iste likvidačným delením sa dedičstvo usporiadalo, resp. rozdelilo na toľko dedičských podielov, koľko bolo potomkov poručiteľa, pričom išlo doslova o fliačky zdedenej zeme široké len niekoľko krokov, resp. vo vtedajšom slovníku sa hovorilo o poľnostiach veľkosti „vreckovky“ (*zsebkendőnagyságú földdarabokról*, napr. v Zemplíne), resp. 1 alebo 1/2 siahy (t. j. jedna siaha = 3,5966 m²) alebo o parcelách o veľkosti opasku (*nadrágszípárlélák*).¹⁵ Neprijateľný úzus, ku ktorému princíp dedičskej deľby dedením *per capita* nútil, sa, pochopiteľne, prejavil neúnosným drobením hospodárstiev (gazdovstiev), aj keď sa ním spravodlivo uspokojili všetci dedičia mužského a ženského pohlavia.

Východiskom z opísanej sociálno-právnej pasce vtedajšieho uhorského zákonného dedenia by podľa spomenutého autora mohol byť transfer pôvodnej nemeckej obyčajovej úpravy tzv. kmeňového dedenia (označeného ako *Anerbenrecht*), majúceho svoj pôvod v stredoveku a germánskych právach. Podľa pôvodnej nemeckej úpravy vetvového dedenia sedliacky vlastníci pôdy daroval ešte počas života celý nehnuteľný statok (*Hof*) jednému zo svojich detí a ostatným poskytol menšiu alebo väčšiu sumu peňazí. Tento právny úkon sa zvyčajne uskutočnil prostredníctvom zmluvy o prevode majetku (*Gutsübergabevertrag*, *Transfer Contract*, *Hofübergabevertrag*, *Altentheilsvertrag*).¹⁶ Moderné nemecké dedičské právo uznalo právo všetkých detí zdediť majetok (tzv. *Anerbengut*) s povinnosťou vyplatiť peňažnú protihodnotu (satisfakciu) ostatným dedičom tomu, kto sa stal reálnym a tiež univerzálnym dedičom nehnuteľného dedičstva. Obvykle syn (a to buď najstarší, alebo najmladší) dedil celý nehnuteľný fundus alebo najhodnotnejšie nehnuteľnosti a ostatní dedičia a predovšetkým dcéry ako zákonné dedičky sa uspokojovali vyplatením v hotovosti alebo tradíciou hnutelností.¹⁷

Uvedená podstata kmeňového dedenia v nemeckých krajinách sa zrkadlila aj v právnych obyčajoch dedičskej deľby potomkov v niektorých nemeckých oblastiach alebo nemeckým právom sa spravujúcich viacerých regiónoch Uhorska. Maťašovský uvádza pre skúmanú dobu najmä obyvateľov niektorých obcí v Zadunajsku.¹⁸

¹⁵ TÁRKÁNY-SZÜCS, E. *Magyarjoginépszokások*, s. 771.

¹⁶ MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 14.

¹⁷ MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 15.

¹⁸ Môžeme ho v tejto súvislosti citovať a bližšie postihnúť právnou obľahu zákonného dedenia potomkov v zadunajských lokalitách: „Nemecký roľník nerozdeľuje nehnuteľný majetok všetkým synom; prvého alebo druhého z nich vychováva pre remeslo a obchod a svojim synom dáva pri ženbe nehnuteľný majetok, a tak sa snaží dosiahnuť cieľ, aby majetok prevzal len jeden alebo dvaja dediči. ... Jedno dieťa prevezme oráčiny, lúky a pasienky a ostatné sa uspokojujú peniazmi a plodinou podľa

2 Výskumné otázky o právnych obyčajách zákonného dedenia potomkov drobných roľníkov a dedičskej delby

Maťašovský v dotazníku formuloval nasledujúce otázky:

1. Aká existuje medzi vrstvou drobných gazdov prevládajúca obyčaj pri delení pozostalosti zákonnými dedičmi potomkov? Konkrétne, aký spôsob dedičskej delby je najrozšírenejší, či ten, že si dedičia medzi sebou rozdelia nehnuteľný majetok (*az ingatlant*) *in natura* (reálne), alebo taký, že jeden z nich nadobudne vlastníctvo nehnuteľností uspokojením ostatných iným spôsobom? Je bežné, aby deti zostali v spoluvlastníctve?
2. V prípade, že jedno z detí prevezme nehnuteľný majetok s povinnosťou uspokojiť ostatné, aký je najbežnejší spôsob ich uspokojenia? Berú dedičia za základ pre výpočet uspokojenia reálnu trhovú hodnotu nehnuteľností alebo inú?
3. Aké sú skúsenosti drobného gazdu so zriadením závetu a rozdelením nehnuteľného majetku medzi deti počas jeho života? Je obvyklé zriadiť závet a či už počas života gazda podelí svoje deti? V oboch prípadoch je potom otázkou: Dávajú gazdovia celý alebo väčšinu nehnuteľného majetku jednému zo svojich detí a následne, ako sa uspokojujú ostatné? Ak sedliak prevedie nehnuteľný majetok na deti alebo na jedno z nich počas života, uskutočňuje sa to zvyčajne formou kúpnej zmluvy, doživotnej renty alebo darovania?
4. Je obvyklé, že drobný gazda zvýhodní závetom alebo zmluvou synov alebo jedného z nich, a to najmä najstaršieho alebo najmladšieho v neprospech ostatných synov a dcér? Sú dotknuté osoby s týmto zvýhodnením spravidla spokojné? Aké percento všetkých dedičských konaní predstavuje toto uprednostnenie?
5. Existuje pri odpovediach na uvedené otázky nejaký rozdiel podľa národnosti alebo vierovyznania dotknutých osôb, alebo podľa toho, ak ide o extravilán alebo intravilán, alebo ak ide o malý, drobný alebo stredný majetok?

3 Výsledky sociologicko-právnej štrukturálnej analýzy zozbierané zo správ hornouhorských stolíc

Nasledujúce zistenia a údaje z jednotlivých slovenských regionov (stolíc) sa sústredili na zodpovedanie 1. otázky: Aké boli najobvyklejšie spôsoby dedičskej delby a výnimky z nej? a 2. otázky: Ako sa realizovali úkony testovacej slobody a darovacie zmluvy za života poručiteľa vo vzťahu k dedičskej delbe medzi potomkami?

dohodnutej trhovej hodnoty z ich predaja, ktorá je len orientačná (obec Gyöng v Tolnianskej stolici).“ Citované podľa MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 319.

3.1 Stolice na ľavom brehu Dunaja (Oravská, Tekovská, Ostrihomská, Hontianska, Liptovská, Novohradská, Nitrianska, Bratislavská, Trenčianska, Turčianska, Zvolenská stolica)

Prevládajúcu obyčaj pri realizácii dedičskej delby pozostalosti tvorilo reálne (*termé-szetben*) a pomerné rozdelenie zdedených nehnuteľností medzi všetkých dedičov. Výskum zachytil aj výnimky, keď v niekoľkých prípadoch prevzal nehnuteľný majetok jeden dedič. Napríklad rozdelenie *in natura* a zároveň prevzatie jedným dedičom bolo bežné v Mužly (Ostrihomská stolica) a Galante (Bratislavská stolica), výnimočne i v Skalici (Nitrianska stolica), (Vámošmikole, Hontianska stolica, v obci nachádzajúcej sa dnes v Maďarsku), Lučenci (Novohradská stolica), Námestove (Oravská stolica), Liptovskom Mikuláši, Ružomberku (Liptovská stolica) a Vrábľoch (Tekovská stolica).

Mohla sa však vyskytnúť odročujúca (suspenzívna) prekážka dedičskej delby a v takom prípade zostávali dedičia v dočasnom podielovom spoluvlastníctve do času, kým sa prekážka neodstránila. Reálnymi prekážkami sa najčastejšie stávali také skutočnosti, že napríklad niektorí z dedičov boli maloletými alebo že sa na nehnuteľnosti vzťahovalo aj vdovské právo, eventuálne bol potrebný súhlas záložných veriteľov s nakladaním s pozostalosťou alebo neusporiadanie pozemkových kníh.¹⁹

Maťašovský ďalej zistil, že s reálnou delbou sa dedičia ponáhľali vtedy, ak mal zdedený nehnuteľný majetok vyššiu hodnotu, identifikujúc regionálne disproporcie smerujúce od severu na juh. Zatiaľ čo v severných oblastiach, kde bola pôda menej hodnotná a ľudia mali nižší stupeň vzdelania, zostávali dedičia počas obdobia vdovstva manželky poručiteľa v spoluvlastníctve, v južných oblastiach pozdĺž Dunaja sa dedičia rozhodli pre delbu najčastejšie takým spôsobom, že sa vdove určilo užívacie právo na určené nehnuteľnosti alebo sa na ňu previedlo neobmedzené vlastníctvo na určité pozemky.

V rámci prvej otázky autor opísal reálnu dedičskú delbu nehnuteľností: „... väčšie pozemky sa spravidla delia medzi dedičov rovným dielom. Menšie nehnuteľnosti niekedy príjmu len dvaja alebo traja (dedičia), zatiaľ čo najmenšie nehnuteľnosti v hodnote niekoľkých stovák korún, kde veľkosť nehnuteľnosti neumožňuje jej delbu, preberá jeden dedič a ostatní dedičia sú vyplatení na základe zodpovedajúcej hodnoty, ktorá sa zvyčajne blíži trhovej hodnote a niekedy je vyššia. Dom a jeho zariadenie zvyčajne preberajú synovia; spomedzi nich najstarší opäť dostáva najhodnotnejšiu časť, napríklad časť domu orientovanú do ulice, zatiaľ čo dcéry dostávajú majetok menšej hodnoty.“²⁰

Hoci hovoríme o reálnej delbe pozostalosti rovným dielom, údaje zo správ preukázali jasnú tendenciu preferovať synov v dedení, resp. prenechať im väčšie podiely na nehnuteľnostiach a dcéry uspokojiť vyplatením ich podielu v hnutelnostiach ale-

¹⁹ MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 290.

²⁰ MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 291.

bo hotovosťou podľa trhovej hodnoty ich podielu alebo vyplatiť im aj hodnotu menšiu, ako bol ich podiel. Ako príklad autor uviedol, že „v Liptovskom Mikuláši a jeho okolí je bežné, že majetok držia len synovia, ktorí uspokojujú dcéry; dcéry takmer vždy dostávajú malú sumu ako satisfakciu, ktorá nie je úmerná hodnote ich dedičstva, ale sú uspokojené s tým, že sa domnievajú, že syn, ktorý od detstva pracuje doma alebo chodí do práce ako nádenník a svoj nadobudnutý majetok odovzdáva rodičom, si zaslúži väčšiu časť dedičstva ako tí, ktorí sa v mladosti oženili/vydali.“ Podobne to bolo i v Trenčianskej stolici. Na Myjave, v Galante, Trnave, Novej Bani, na Orave (Dolný Kubín) prevládala obyčaj, že nehnuteľnosti prevzali synovia, resp. jediný syn, a dcéry boli vyplatené v hotovosti podľa trhovej hodnoty svojho dedičského podielu. V Čadci na Kysuciach tiež prevzali nehnuteľnú pozostalosť synovia, ktorí vyplatili svoje sestry v hotovosti a hnuťnosťami, zvyčajne dobytkom na základe reálnej trhovej hodnoty. O vyplatení menšieho podielu, ako bola trhová hodnota v prospech dcér, hovoríme napr. v regióne Zvolena, Považskej Bystrice a Bánoviec nad Bebravou.

V oblasti Levíc sa nehnuteľnosti reálne rozdelili medzi synov, ktorí sa zaoberali poľnohospodárstvom, a dcéry a synovia, ktorí sa mu nevenovali, sa uspokojili v peniazoch alebo v hnuťnosťach. Základom pre výpočet bola trhová hodnota majetku určená miestnym odhadcom, ktorý bol zvolený na základe vzájomnej dohody.

Na prvú otázku autor záverom zhrňujúco dodal, že pri zákonnej dedičskej postupnosti sa uplatňuje rovnaká všeobecná obyčaj dedenia v stolicích na ľavom brehu Dunaja ako podľa platného zákona (resp. podľa § 9 DSP), na druhej strane však existuje zreteľný záujem prenechať majetok alebo jeho väčšiu či hodnotnejšiu časť len synom a dcéram v týchto prípadoch majú dostať buď majetok menšej hodnoty, prípadne hotovosť alebo hnuťné veci. Možnosť, aby syn prevzal celý nehnuteľný majetok, sa nevyskytuje buď vôbec, alebo len veľmi zriedkavo, s výnimkou prípadov, ak je majetok malý alebo pozostáva len z jedného domu alebo obydlija, ktorý nemožno rozdeliť, alebo ak jedinému synovi konkurujú v dedení viaceré dcéry.²¹

Na druhú otázku, ako a či vôbec sa realizovalo závetné právo poručiťľa vo vzťahu k zákonným dedičom – potomkom, výskum poskytol veľmi zaujímavé zistenia. Testovacia sloboda bola bývalým poddaným priznaná zák. čl. IX/1836 a VIII/1840 na celý majetok a potvrdená v DSP (§ 5). Ak sa rodič rozhodol pre zriadenie závetu, podľa dostupných správ na to musel mať osobitné dôvody, medzi ktorými dominovala snaha chrániť manželku alebo deti z druhého manželstva. Ďalej autor tvrdil, že často závetu kopírovali deľbu rovným dielom medzi zákonných dedičov, čím sa stávala závetná dispozícia v skutočnosti zbytočnou a závet tvoril len čistú distribúciu majetku medzi určených zákonných dedičov s možnosťou exhereditovať nehnuteľných potomkov. Obvyklým obsahom sedliackych závetov sa stali drobné peňažné či iné odkazy na cirkevné účely (na zádušné omše, sväté obrazy, milodary v prospech cirkevných, charitatívnych aktivít a pod.). O tom, že rodič, či už žijúci, alebo mŕtvy,

²¹ MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 294.

sa snažil, aby nehnuteľný majetok zostal v rukách syna, svedčili početné záznamy takmer z každého okresu.

Výskum potvrdil, že ak už dochádzalo k dedičskej delbe za života gazdu, bolo to najskôr vtedy, keď sa ten stal z akéhokoľvek dôvodu práceneschopným. Príklad púchovského regiónu poukázal na najbežnejšiu prax dedičskej delby *inter vivos*: „... v prípade závetného určenia delby je skôr bežné, že roľník podelí deti počas svojho života a zvyčajne prenecháva nehnuteľnosti synom, zatiaľ čo dcéry zvyčajne dostávajú hotovosť pri vydaji“.²² Uvedenú prax zdokumentovali správy aj z ďalších oblastí: Oravy, Liptovského Mikuláša, Liptovského Hrádku, Bánoviec nad Bebravou, Čadce, Ilavy, Myjavy, Trnavy, Zlatých Moraviec, Širákova, Topolčian, Kremnice a ďalších lokalít. Dochovaná obyčajová prax potvrdila vyplácanie ženských potomkov obvykle v peniazoch alebo v hnutelnostiach podľa možností a dohôd medzi dedičmi. Uprednostňovanie synov pred dcérami sediaci odôvodňovali snahou zachovať rodinný majetok neporušený a zabrániť jeho drobeniu.²³

Viacere správy, napr. z kremnickej oblasti, uvádzali, že ak boli plnoletí dedičia, nehnuteľnosti prevzali synovia a dcéry sa vyplácali z nižšej trhovej hodnoty im určeného podielu. Išlo o problematickú obyčaj, ktorá očividne popierala zákonný dedičský nárok na rovnaký podiel zien (dcér). Správy z Nitrianskej stolice z okolia Topolčian uvádzali, že dcéry dostávali len okolo 1/4 až 1/10 zo zákonného dedičského podielu v dobytku, hnutelnostiach alebo peniazoch a asi 1/6 z nich sa o dedičstvo chcela aj súdiť.

Maťašovský uvedenú prax stolíc na ľavom brehu Dunaja sumarizoval v tom zmysle, že ak sú dcéry ochotné sa uspokojiť s majetkom nižšej hodnoty, nemôžeme v tejto časti krajiny hovoriť o dodržiavaní obyčajového vetvového dedenia (na čo správy osobitne poukázali). Nebolo možné preto dokázať v tejto časti štátu, že by rodič pri delbe (závetom alebo zmluvou *inter vivos*) prenechal všetky nehnuteľnosti synovi. Ak už uprednostnil niektorého syna, delbu zrealizoval tak, aby dom alebo výnosnejšie nehnuteľnosti dostal ten, kto sa o neho a tento majetok postaral do jeho smrti. Podľa indiferentne dochovanej praxe jednotlivých regiónov preto nebolo možné dedukovať zjednotenú obyčajovú prax v tejto otázke, kto bol uprednostňovaný v dedení nehnuteľností, avšak ako uvádza Maťašovského práca, v stolicách Orava, Trenčín a Zvolen možno prijať hypotézu o uprednostňovaní najstaršieho syna. Rozhodujúcim kritériom mohla byť i doba, keď k delbe došlo: či delbu za života urobil rodič v staršom veku, potom uprednostnil najmladšieho syna, keďže starší synovia už zvyčajne rodičovský majetok opustili. Ak mal sedliak mladšie a neplnoleté deti, rozhodoval sa pre najstaršieho syna, ktorý mal najlepšiu predispozíciu v dohľadnom čase majetok prevziať a hospodáriť na ňom. Maťašovský uvedenú prax doplnil ešte poznáním, že toto zvýhodňovanie synov je úmerné poskytovaným službám v prospech rodičov, ktoré sa od zvýhodneného potomka očakávali (obvykle do smrti rodičov)

²² MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 295.

²³ MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 297.

a ak si tieto povinnosti určený dedič aj plnil, ostatní dedičia by nemali proti rozhodnutiu rodiča o delbe nič namietat.

3.2 Stolice na pravom brehu Tisy (Abovsko-turnianska, Berežská, Boršodská, Gemerská, Šarišská, Spišská, Užská a Zemplínska stolica)

Východoslovenská oblasť sa potýkala s rovnakou sociálnou skladbou obyvateľstva drobných roľníkov ako západo- a stredoslovenské stolice. Tunajšie sociálne pomery však ovplyvňovali dva negatívne hodnotené spoločenské javy: masové vysťahovalectvo a systém „len dvoch detí“ medzi prosperujúcejšími roľníkmi a maďarskými starousadlíkmi. Emigráciu vtedy prijali ako novú možnosť riešenia vážnych sociálnych problémov a zníženia materiálnej chudoby, pritom však fenomén vysťahovalectva (do západnej Európy a najmä do USA) zasiahol najviac Šarišskú, Abovsko-turniansku, Spišskú, Užskú a Zemplínsku stolicu. Hlásenia z týchto stolíc iniciatívne poukázali na výrazný nárast tohto spoločenského a sociokultúrneho fenoménu koncom 19. storočia, ktorý priniesol do celej hospodárskej sústavy na východoslovenskom vidieku rozmanité zmeny v sociálnej štruktúre a správaní rodín. Emigráciu ako riešenie existenčnej núdze si zvolili najmä bezzemkovia a potomkovia drobných roľníkov, ktorých podiely nepostačovali na reálne a dôstojné vyžitie. Maťašovský uvádza, že emigrácia priamo ovplyvnila štruktúru dedenia a spôsob realizácie dedičskej delby.²⁴ Ako migračné pohyby obyvateľov Spišskej stolice menili správanie rodín (resp. rodičov) pri dedení, dokumentujem nasledujúcim citátom: „Dedičstvo po otcovi patrí každému dedičovi a každý ho chce spravovať sám. Vo väčšine prípadov je však toto dedičstvo také malé, že nezabezpečuje živobytie každému jednotlivcovi. Keďže dedičia nemajú prostriedky potrebné na obrábanie pôdy, emigrujú skôr, ako môžu začať samostatne hospodáriť. Pokiaľ je dedič preč, jeho časť pôdy buď leží úhorom, alebo sa zle obhospodaruje pre nedostatok pracovných síl.“²⁵

Zvýšený ekonomický tlak na rodiny potom nútil rodičov závetom alebo zmluvou *inter vivos* darovať nehnuteľný základ jednému z detí, ktoré zostalo doma a hospodáril na zdedenom/darovanom gazdovstve. Správy z Tornale a Vranova nad Topľou uvádzali, že 16 – 20 % obyvateľov uprednostnilo usporiadanie dedičstva formou závetu alebo zmluvy pre jedno z detí. Na preferenciu jedného z potomkov však pohlavie ani vek dieťaťa nemali vplyv a *ergo* skutočným dedičom sa stávalo to z detí, ktoré sa postaralo tak o majetok, ako aj o dôstojné dožitie rodičov. V Levoči vysťahovalectvo kreovalo nový spôsob dedičskej delby: nadobudnutý nehnuteľný majetok dostalo to z detí, ktoré s rodičom zostalo pracovať a zdedený (*oši*) majetok rodič previedol darovacou zmluvou s vecným bremenom na to dieťa, ktoré neodišlo z otcovského domu a prijalo záväzok (vecné bremeno) vyživovať rodiča do smrti (táto povinnosť sa mohla upraviť aj tzv. zaopatrovacou zmluvou; jeho ekvivalentom v Čechách a na Morave sa stala „zmluva o výmennu“). Správa ďalej k týmto novým

²⁴ MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 302.

²⁵ MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 302, pozn. č. 2.

obyčajovým praktikám uvádzala, že vystaňované a z dedenia opomenuté, resp. znevýhodnené deti na znak súhlasu s uvedenou dedičskou delbou, resp. závetným úkonom rodiča ani nepodávali dedičské žaloby.

Na východe Slovenska sa však zachovala aj iná prax: ak emigrant zo zahraničia finančne či inak materiálne podporoval rodiča alebo pôvodnú rodinu (napr. súrodencov), poručník ho uprednostnil pri dedičskej delbe pred ostatnými deťmi v nádeji, že mohol vyplatiť ostatných a ponechať si zdedené nehnuteľnosti vcelku. Ako príklady tohto správania poslúžili regióny Bardejova a Prešova, v ktorých „prevzatie majetku jedným z dedičov sa v poslednom čase stalo módnym, najmä odkedy sa rozmohlo zasielanie peňazí z Ameriky. V dotknutých prípadoch sa prevzatie majetku jedným z dedičov zvyčajne uskutočnilo v hotovosti alebo inou formou uspokojenia (ostatných dedičov, pozn. aut.). Samozrejme, že pobyt jedného alebo druhého dediča v Amerike často veľmi sťažuje usporiadanie dedičstva; preto často musia dedičia zostať v podielovom spoluvlastníctve, keďže deliaci sa nemôže získať súhlas ostatných k podpisu, ako v prípade zo Spišskej Novej Vsi.“²⁶

Zo zaslaných hlásení vyplynul i návrh na zlepšenie neprijateľnej vlastníckej štruktúry na východnom Slovensku, ktorá, bohužiaľ, nejdennrát generovala pri zákonom určených rovných dedičských nárokoch potomkov nepatrné pozostalosti (podieľy) o veľkosti tzv. „vreckoviek“. Totiž, ako uvádzali viaceré správy z tejto oblasti, ak by sa zákonom stanovila hranica minimálneho dedičského podielu z nehnuteľného majetku (napr. 10 – 15 jutár pôdy), toto zákonné opatrenie by mohlo mať pozitívny vplyv na odstránenie škôd v hospodárení s drobnými nehnuteľnosťami a čiastočne by sa mohla prípadne znížiť spomenutá masová emigrácia.²⁷

Pri realizácii dedičskej delby prevládala všeobecná obyčaj zo západných a stredných oblastí Horného Uhorska – rozdeliť pozostalosť rovným dielom medzi všetkých dedičov s jedinou odchýlkou – trvalo znevýhodňovať dcéry v dedičskej delbe, čo možno dosvedčiť početnými príkladmi podobne i z ostatných častí Uhorska. Nerovnú delbu v neprospech dcér zdokumentovali lokality zo Sečoviec, Kráľovského Chlmca alebo Stropkova, na Gemeri to bola Rožňava, Rimavská Sobota a v Abovsko-turnianskej stolici vidíme uvedenú obyčaj v Moldave nad Bodvou a Seni, v ktorej sa zachovala neobvyklá praktika, že dedič prevzmuči ťarchu celej pozostalosti, bol za to odškodnený napríklad vyplatením ostatných súrodencov v nižšej hodnote, ako bola trhovú hodnota ich podielov alebo inými výhodami. Na vyplatenie podielov ostatných spoludedičov vo východoslovenskej oblasti sa preferovanému dedičovi ponechávala neraz lehota niekoľkých rokov (prípadne i bez solúcie úrokov).²⁸

²⁶ „Prevládá želanie vlastníka pôdy, aby si dediči reálne rozdelili majetok rovným dielom. Tvrdohlavo trvá na tom, aby každý dostal niečo z dedičstva po rodičoch. Toto jeho želanie sa však zvyčajne stáva iluzórnym v prípade majetkov určených do dedičskej delby, pretože ostatní podielníci nemôžu získať podpis spoluvlastníkov a veriteľov (pretože jeden alebo druhý zvyčajne žije v Amerike).“ Citované podľa MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 305, pozn. č. 2.

²⁷ MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 302 – 304, 315.

²⁸ MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 306.

Maťašovský poukázal ďalej na totožnú prax ako v stoliciach na ľavom brehu Dunaja, že i na východe prevládala obyčaj vyplatiť dcéry z nižšej hodnoty hnutelnosťami, než bola trhová hodnota ich zákonného podielu. Pri výpočte podielu sa zohľadnil rozdiel v pohlaví: synovia boli vždy vyplácaní v trhovej hodnote, dcéry, naopak, veľmi často v nižšej hodnote, a to tým spôsobom, že sa im do podielu započítali svadobné výdavky, vyplatenie vena a prínosu. Príklady z Rožňavy alebo u Slovákov v povodí stredného Hrona dokázali, že tu sa výlučne synovia vždy podieľali na nehnuteľnom dedičstve a dcéry dostávali drobné poľnosti o veľkosti 300 – 400 siah, jednu kravu, štyri ovce, veľmi zriedkavo hotovosť, čo však činilo sotva 1/4 ich zákonného povinného podielu. Ako uvádzala správa z Rožňavy: „... v delbe u sedliakov sa dedičia a odkazovníci riadia zásadou, že dedičkám nehnuteľný majetok nepatrí, ale musia sa uspokojiť s inými vecami a byť s ním zmierené“.²⁹

Dôkazy o realizácii závetných dispozícií vo vzťahu k dedičskej delbe v zdokumentovaných oblastiach východného Slovenska poukázali na totožnú všeobecnú obyčaj zo západu krajiny: existoval zriedkavý úzus, aby rodičia určili za univerzálneho dediča jedno z detí alebo mu v zaopatrovacej zmluve darovali nehnuteľný majetok vcelku, avšak i tu existovali viaceré lokality, v ktorých platili výnimky z opísanej praxe. V tejto súvislosti možno zovšeobecniť fakt, že jedno alebo dve deti, obvykle synovia, boli zvýhodnení pred ostatnými dedičmi a toto zvýhodnenie sa vyvažovalo istými úľavami, protislužbami v prospech uprednostneného závetného dediča. Ak išlo o otázku, kto bol univerzálnym dedičom, nebolo možné stanoviť o zachytenej testamentárnej praxi všeobecnú obyčaj, avšak viaceré príklady dokladajú zvýhodnenie najstaršieho syna (Spišská Nová Ves, Gíraltove). Všeobecne však platilo, že uprednostnené bolo to z detí, ktoré zostalo v spoločnej domácnosti s rodičmi a staralo sa o ne alebo po dlhšiu dobu, alebo natrvalo im pomáhalo v hospodárení, prípadne vynikalo inou prácou v prospech rodiny. Uvedená prax preferencie jedného z detí (tak syna, ako aj dcéry), ak sa potomok staral o rodičov, bola zdokumentovaná zo Spišskej Novej Vsi, kde až 50 % závetov obsahovalo zvýhodnené dedenie nehnuteľností v prospech opatrojúceho potomka.

Záver

Predmetný, veľmi originálny porovnávací materiál priniesol pre hornouhorské stolice a jednotlivé oblasti západného, stredného a východného Slovenska nasledujúce zovšeobecnenia, ktoré dokumentujú celouhorskú tendenciu približovania sa obyčajového právneho základu partikulárnych práv bývalých stavov – šľachty a poddaných pri realizácii inštitútu dedičnej delby, resp. rozdelení pozostalosti závetom alebo zmluvou *inter vivos* za života poručiteľa.

²⁹ „... a földmíves osztályban az örökhagyókat és örökösöket egyaránt uralja az az elv, hogy az ingatlan a nő-örökösöket nem illeti, ezek egyebekből elégítendőek ki s azzal megelégedni tartoznak“. Citované podľa MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 309.

Maťašovský štúdiom uhorského partikulárneho obyčajového práva bývalých poddaných a za dualizmu prináležiacich k drobným slobodným maloroľníkom, platného kontinuálne po roku 1848 a aj po prijatí DSP (1861) identifikoval v závere práce obyčajovo-právny základ a zásady intestátneho dedenia roľníckych potomkov, ktoré boli v zásade ovplyvnené niekdajším šľachtickým (krajinským) právom, unifikovaným v zbierke Tripartita a stáli na hlavnej zásade prednostného dedenia v tom čase už dávno zrušenej aviticity synov (jej predmetom bol zdedený nehnuteľný základ dedičstva), t. j. na tzv. synovskom dedení (*fiági öröklés*). Z jeho záveru k unifikujúcim trendom poddanského voči šľachtickému dedičskému právu, ktoré sa prejavovalo uprednostňovaním synov pred dcérami v dedení nehnuteľností,³⁰ vyberám: „Dedičské právo poddaných sa inšpirovalo dedičským právom šľachty, hoci tu okrem dedenia v mužskej línii nachádzame aj stopy delenia rovným dielom. Dedili len synovia, ak sa dcéry vydali ešte za života svojho otca. Na druhej strane slobodné dcéry dedili, resp. mali nárok na rovné podiely na celom hnutelnom a nehnuteľnom majetku otca rovnako ako synovia. V každom prípade bežnou praxou bolo, že ak sa dcéry vydali počas otcovho života, v takom prípade dedili len synovia. Inými slovami, aj v prípade poddaných prevládala princípy synovského dedenia. To zodpovedalo aj materiálnej spravodlivosti, pretože (pôvodne v poddanskom práve, aut. pozn.) synovia obrábali pôdu spolu s otcom, participovali na robotnej rente, ktorej výsledkom bol feudálny deviatok. Dcéry opustili rodinu v mladom veku v dôsledku vydaja, takže sa ani nemohli podieľať na robotách. Bolo to aj v záujme zemepána. Synovia zostali na poddanských usadlostiach, pretože ich zemepán potreboval na vojenskú službu aj na zemepanské roboty. Ďalej nezabúdajme, že právo obvykle určovala šľachta, ktorá do dedičského práva poddaných prirodzene vnášala ducha vlastného dedičského práva – dedenia v mužskej línii. Na druhej strane ľud, vzhľadom na svoj sklon napodobňovať, mal všade tendenciu prispôsobovať sa právnym inštitútom svojich pánov. Vidíme to napokon i v nemeckom dedičskom práve. Nižšie vrstvy radšej nasledujú zvyky vyšších vrstiev.“³¹ I slovenské etnografické výskumy potvrdili silu tejto právnej obvyčaje ešte mnoho desaťročí od zavedenia deľby rovným dielom po prijatí dedičského zákona z roku 1840.³²

Na Slovensku však pozorujeme na konci 19. a začiatkom 20. storočia, podobne ako v ostatných častiach krajiny, jednoznačne princípy rovnosti dedičských podielov potomkov, ale so silnou tendenciou prenechať, resp. zvýhodniť mužských potomkov, prípadne jedného (zvyčajne prvorodeného syna) v neprospech dcér alebo ostatných potomkov. Uplatnenie primogenitúry alebo dedenia v mužskej línii zdedených nehnuteľností by však odporovalo zákonnému dedeniu potomkov a rovnosti dedičských podielov, preto v skúmaných hornouhorských stoliciach môžeme ako

³⁰ V pôvodnom šľachtickom práve dcéry nededili aviticitu, ale dievčenskú štvrtinu – nárok na vyplatenie alebo inú majetkovú náhradu hodnoty 1/4 aviticity.

³¹ MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 401.

³² Pozri ŠVECOVÁ, A. *Delenie a dedenie rodinného majetku*, s. 96.

riešenie negatívneho drobenia pozostalostí na veľmi malé parcely zdokumentovať v (pred)modernej dobe viac-menej obchádzanie zákonnej úpravy DSP a zachovávanie dovtedajších, pôvodných partikulárnych obyčají z obdobia pred rokom 1848, ktoré modifikovali zákonnú úpravu a umožňovali vyplácanie alebo inú materiálnu náhradu ostatných spoludedičov.

Výška uvedenej satisfakcie ostatných spoludedičov, hlavne vydatých dcér, mala mať trhovú hodnotu ich zákonného podielu. Uvedená požiadavka trhovej hodnoty vyplácaného podielu sa uplatňovala skôr u mužov ako u žien. Správy z viacerých lokalít (najmä z chudobnejšieho severu alebo severovýchodu Slovenska) zdokumentovali vyplácanie alebo tradíciu hnutelnosťami dcéram v čase vydaja a niekedy aj vo výrazne nižšej hodnote, odôvodňujúc to napríklad lepšími vyhlídkami synov na správe gazdovstva a ich každodennou, fyzicky náročnou prácou na gazdovstve.

Závetné dispozície, ak už boli vôbec uplatnené u drobných slovenských gazdov, sa realizovali formou univerzálnej dispozície v prospech jedného, obvykle mužského potomka (dedenie v mužskej línii) alebo darovania *inter vivos* alebo *mortis causa* (s možnosťou zriadiť zmluvu o zaopatrení poručiteľa) nehnuteľností tomu potomkovi (v zásade bez rozdielu pohlavia), ktorý sa postaral o rodičov a bol schopný vyplatiť ostatných potomkov.

Maťašovským pertraktovaný vážny fenomén vystahovalectva zasiahol najmä východné Slovensko, ktorý ovplyvnil vtedajšie právne obyčaje dedičskej delby. Po výraznejšej emigrácii koncom 19. storočia v týchto stoliaciach možno badať tendenciu prenechať nehnuteľný majetok potomkom, ktorí zostali pracovať na gazdovstve s rodičmi alebo ktorí mali finančné možnosti (napr. aj prácou v zahraničí a po ich návrate z cudziny domov) vyplatiť ostatných spoludedičov.

Nemožno sa preto čudovať, že autor a objednávateľia uvedenej správy o stave právnych obyčají k dedičskej delbe nehnuteľností drobných sedliakov uvažovali o exporte cudzích alebo menej známych inštitútov, napr. aj spomenutého kmeňového dedenia, posilnenia dedenia na základe primogenitúry (alebo istému návratu k pôvodnému stredovekému dedeniu aviticity) alebo zachovaniu existujúcich fideikomisov a pod.

Aké boli možnosti vyrovnáť sa s negatívnymi dôsledkami rovnej delby, za ktoré sa vo vtedajšom diskurze považovala nielen prílišná rozdrobenosť pôdy, ale v niektorých lokalitách i rozširujúci sa model jednodetnej rodiny, ktorý vznikol zúženým reprodukčným prírastkom? Maťašovský totiž odhalil na mnohých miestach (napríklad v Tekovskej stolici vykazovali jednodetný model obce: Nový Tekov, Dolná Seč, Vyšné nad Hronom, Dolný a Horný Várady)³³ zníženie pôrodnosti na základe porovnania dobových štatistík, z ktorých vyplynul fakt, že tam, kde pripadol na 100 pô-

³³ MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 301.

rodov vysoký počet prvorodených detí, môžeme dedukovať následné depopulačné správanie obyvateľstva a príklon k zúženej reprodukcii.³⁴

Z perspektívy už vykonaného etnografického výskumu na Slovensku môžeme dedukovať viaceré prostriedky, resp. životné modely správania, ktoré by efektívne zabráňovali drobeniu pôdy: okrem spomenutej zúženej reprodukcie zachovávanie obyčaje vyplácania, prípadne až opomenutia dcér z dedenia nehnuteľností otcovizne/dedovizne, obyčaje synovského dedenia, ktorá mohla mať dokonca až podobu jednonástupníctva v mužskej línii, rozširovanie pôdy jej prikupovaním a na Slovensku veľmi populárne krátkodobé alebo trvalé vystahovalectvo do zámoria, prípadne hľadanie ekonomického a životného uplatnenia v mestách a v priemysle u ostatných súrodencov. Avšak odvrátenou stranou mocensky vynútenej delby v prospech jedného dediča sa stali vnútorné napätia v súrodeneckých väzbách, ktoré, pochopiteľne, zapríčinili rodinný rozvrat.³⁵

Napriek uvedeným právnym i mimoprávnym riešeniam neprimerané a neúnosné drobenie nehnuteľného základu v celouhorskom meradle zostalo historickým faktom a nedošlo ani do konca rakúsko-uhorskej monarchie ku konsenzu, ako rozdrobenosti pôdohospodárskeho fundusu drobného roľníka účinne zabrániť. Pre uhorského, resp. slovenského roľníka fragmentácia pôdy zostala najťaživejším súkromným, resp. celospoločenským problémom, ktorý navyše u nás na Slovensku akceleroval ďalšie a ďalšie vystahovateľské vlny, a tak bránil väčšiemu ekonomickému rozvoju nášho vidieka. Zakonzervovaný právny stav pôsobil nemenne na spoločenské vedomie vidieckeho obyvateľstva i v ďalších decéniách československej štátnosti až do 1. polovice 20. storočia, keď do života drobného roľníka zasiahla kardinálne socializácia dediny zakladaním roľníckych družstiev sovietskeho typu, definitívne zlikvidujúc súkromné vlastníctvo roľníckej pôdy, čím ho vykorenila zo stáročného životného modelu pripútanosti k pôde, krajine a jej benefitom.

³⁴ K modelu jednodetnosti rodiny a jej etnologickým a sociologickým faktorom, motiváciám a dôsledkom pozri napríklad BOTÍKOVÁ, M., (2021). „Jedno dieťa a dosť!“ Zúžená reprodukcia a jej protirečivosť v historicko-etnologickej perspektíve. In: NEŠŤÁKOVÁ, D. (ed.). *Moc sexu. Sex a sexualita v moderných dejinách Slovenska*. Paradigma Publishing, s. 99 – 116; MATTYASOVSKÝ, M. *Törzsöröklési jog*, s. 300 – 301.

³⁵ ŠVECOVÁ, A. *Delenie a dedenie rodinného majetku*, s. 105.

**Vecne pôsobiace zákazy scudzenia v právnych
úkonoch:
zlá historická skúsenosť či inšpirácia
de lege ferenda?¹**

***In-Rem* Prohibitions of Alienation in Legal
Transactions:
A Bad Historical Experience or an Inspiration
De Lege Ferenda?**

Mgr. Timotej Práznovský²

*Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta,
Katedra historického práva a právnej metodológie*

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá vecne pôsobiacimi zákazmi scudzenia veci v súkromnoprávných úkonoch, teda situáciami, keď vlastník veci zmluvne alebo závetom obmedzí seba či svojho právneho nástupcu v nakladaní s vecou, v dôsledku čoho sú následné dispozície neúčinné. Autor mapuje historické trendy tohto inštitútu v Európe a jeho súčasné výhľady v slovenskom súkromnom práve. Prvá časť príspevku je venovaná dôvodom negatívneho vnímania vecne pôsobiaceho zákazu scudzenia. Po identifikácii problematických aspektov inštitútu vo svetle dnes prevládajúcich hodnôt analyzuje druhá časť riešenia ponúkané rakúskou a českou právnou úpravou, pričom poukazuje na ich paralely s prístupmi rímskeho práva. Záverečná časť synteticky skúma dogmatický charakter vecne pôsobiaceho zákazu scudzenia a jeho systematické zaradenie v rámci súkromného práva.

Abstract: The contribution deals with the *in-rem* prohibitions of alienation of property in private law transactions, i.e., situations in which the owner of the property contractually or by will restricts himself or his successor from disposing of it, due to what the subsequent alienations are ineffective. The author examines the historical development of this legal institution in Europe and its up-to-date prospects in Slovak private law. The first part of the contribution is devoted to the reasons for the negative perception of the *in-rem* prohibition of alienation. After identifying its problematic aspects considering modern values, the second

¹ Príspevok je výstupom grantového projektu APVV-22-0079 Premeny právnej vedy – historické a súčasné podoby právnej vedy a vedeckosti práva.

² E-mail: timotej.praznovsky@gmail.com, timotej.praznovsky@tvu.sk
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8588-594X>.

part analyses the solutions offered by Austrian and Czech legislation, pointing out their parallels with the approaches of Roman law. The final part synthetically examines the dogmatic character of the *in-rem* prohibition of alienation and its systematic classification within private law.

Kľúčové slová: zákaz scudzenia, fideikomis, fideikomisárna substitúcia, ABGB, český občiansky zákonník, zvecnoprávenie.

Keywords: Prohibition of Alienation, Fideicommissum, Fideicommissary Substitution, ABGB, Czech Civil Code, Perpetuation.

Úvod

Novodobé súkromnoprávne myslenie vníma zákazy scudzenia s vecným účinkom často ako negatívny jav. Zreteľne sa to prejavuje napríklad v § 137 BGB, podľa ktorého „*právo nakladať s prevoditeľným právom nemôže byť vylúčené alebo obmedzené právnym úkonom...*“.³ S inštitútom nepočítal ani návrh paragrafového znenia nového slovenského Občianskeho zákonníka z roku 2015. Na druhej strane zriadenie vecne pôsobiaceho zákazu scudzenia umožňuje od tretej čiastkovej novely (1916)⁴ § 364c rakúskeho ABGB a do českého práva inštitút v roku 2012 v rozdielnej forme znovu zaviedol „nový občiansky zákoník“ (ďalej len „NOZ“) (najmä v § 1761 NOZ). Cieľom príspevku je predstaviť dôvody negatívneho vnímania vecne pôsobiaceho zákazu scudzenia a možné spôsoby ich odstránenia. Porovnávajúc historickú a platnú právnu úpravu, v príspevku zároveň predstavím historické „trendy“ vývoja vecne pôsobiaceho zákazu scudzenia a jeho slovenské „výhlady“ vo svetle súčasných právnych a spoločenských hodnôt.

1 Dôvody negatívne o vnímania vecne pôsobiaceho zákazu scudzenia

Slovenské právo

Negatívne vnímanie vecne pôsobiaceho zákazu scudzenia zriadeného právnym úkonom (alebo na základe právneho úkonu) je spoločné pre viacero odlišných právnych tradícií. Socialistické právo sa napríklad snažilo obmedziť súkromné vlastníctvo, čoho prirodzeným dôsledkom bolo odstránenie právnych nástrojov, ktoré vlastní- kovi umožňovali predurčovať budúci osud jeho majetku.⁵ Uvedené politické roz-

³ Aj § 137 BGB umožňuje dohodnúť obligačne pôsobiaci zákaz: „... *Ücinnosť záväzku nenakladať s takýmto právom nie je týmto ustanovením dotknutá.*“

⁴ RGBl, 69/1916.

⁵ Naopak, bol to štát, ktorý prostredníctvom zákona neprimerane obmedzoval niektoré dispozície, typicky predaj nezastavaných stavebných pozemkov – § 490 ods. 2 OZ v znení platnom do 1. mája 1990.

hodnutie dodnes ovplyvňuje platné slovenské právo, v zmysle ktorého sú dispozície s predmetmi súkromnoprávných vzťahov (teda nielen s vecami) absolútne neúčinné iba vtedy, ak takýto účinok s konkrétnym právnym úkonom (napríklad zabezpečovacím prevodom práva⁶) spája zákon alebo ak zákaz vznikne v dôsledku rozhodnutia orgánu verejnej moci (napríklad neodkladné opatrenie).⁷ Zmyslom takýchto obmedzení je pritom len dočasne zabrániť zmene doterajšieho stavu. Zmluvne dohodnutý zákaz scudzenia veci má preto v slovenskom práve účinky iba medzi stranami a v dôsledku jeho porušenia možno požadovať nanajvýš náhradu škody či dohodnutú zmluvnú pokutu. Závetný príkaz nescudziť vec je tiež absolútne neplatný. Zákaz scudzenia nemôže byť podľa judikatúry zriadený ani ako vecné bremeno, pretože by nastala „situácia, keď je vlastník vo svojom vlastníckom práve k nehnuteľnosti obmedzený tak, že s ňou sám nemôže nakladať, ale s týmto jeho obmedzením súčasne nekorešponduje žiadne právo druhej osoby k tejto nehnuteľnosti“.⁸ Hoci teda súčasný právny stav na Slovensku vznikol ako následok socialistického vnímania vlastníctva a súkromnoprávnej autonómie, dnešná argumentácia v neprospech uznania takéhoto zákazu je z veľkej miery dogmatického charakteru a vychádza z uzavretého počtu a charakteru vecných práv v platnom slovenskom práve (princíp *numerus clausus*).⁹

Napriek uvedenému aj v platnom slovenskom práve prichádza do úvahy spôsob, ako dosiahnuť účinky podobné vecne pôsobiacemu zákazu scudzenia, a to prostredníctvom rozvázovacej podmienky (§ 36 ods. 2 OZ). Teoreticky totiž možno podmienkou dohodnúť, že okamihom logickej sekundy, keď sa súčasný vlastník pokúsi uzavrieť dohodu o scudzení, prejde vlastnícke právo znovu na predchádzajúceho vlastníka (technicky napríklad odpadnutím titulu prevodu alebo surogátom tradície). V dôsledku straty vlastníckeho práva nemôže byť vlastníctvo následne platne prevezené ani na dobromyseľného nadobúdateľa (*nemo plus iuris* v občianskoprávných vzťahoch).¹⁰ Takouto dohodou strany nevytvárajú nové vecné právo, ale iba využívajú už existujúce nástroje zmluvného práva a právnu úpravu prevodu vlastníctva. Nevzniká pritom ani niekedy odsudzované „časovo obmedzené“ vlastnícke

⁶ § 553b OZ.

⁷ Takýto zákaz sa podľa rozhodnutia NS SR sp. zn. 1 VCdo 1/2017 vzťahuje už na uzatvorenie zmluvy, ktorá má byť neplatnou. Účelom zákazu je však dočasne zabrániť vecnoprávnej zmene – prevodu vlastníckeho práva. Vlastník môže mať záujem uskutočniť modus až neskôr. Uzavretie scudzovacej zmluvy (titulu) s treťou osobou nijak nemení postavenie účastníkov súdneho konania. Skutočnosť, že je takáto zmluva platná, ochraňuje najmä jej tretiu stranu, ktorá môže uplatniť nároky z porušenia zmluvy. K rozhodnutiu kriticky aj JAKUBÁČ, R. Nakladanie s nehnuteľnosťou a neodkladné opatrenie súdu. *Súkromné právo*, č. 4 (2018), s. 141 a nasl.

⁸ Rozhodnutie KS v Brne sp. zn. 35 Ca 66/1995.

⁹ Rozhodnutie KS v Brne sp. zn. 35 Co 31/1994: „Zákaz scudzenia a zataženia nehnuteľnosti nie je vecným právom v zmysle § 15 ods. 1 Občianskeho zákonníka a nemožno ho zapísať do katastra nehnuteľností podľa § 1 ods. 1 zákona č. 265/1992 Zb. o zápisoch vlastníckych a iných vecných práv k nehnuteľnostiam.“ Pozri aj otázka č. 2. *Katastrálny bulletin*, č. 3 (2000), s. 1.

¹⁰ Iná je situácia, ak by rezolútívna podmienka bola rozviazaná až po prevode vlastníckeho práva. Pozri napríklad rozhodnutie NS SR sp. zn. 6 Cdo 107/2011.

právo,¹¹ pretože splnenie podmienky je neistou udalosťou a strata vlastníckeho práva závisí práve od vlastníka. Dohodnutie takejto „prekážky dispozičného účinku“ už od čias pandektistov pripúšťa časť doktríny v nemeckom práve.¹² V slovenskom práve nebola podľa mojich vedomostí táto možnosť doteraz pertraktovaná, no v praxi sa – napríklad pri prevode obecných pozemkov – možno stretnúť so zmluvami, ktoré viažu spätný prechod vlastníckeho práva na určitú skutočnosť, typicky na nepostavenie budovy alebo na nezískanie stavebného povolenia do určitého termínu.¹³ Odhliadnuc od plynutia času v prípadoch z praxe, sú si obe rozvázovacie podmienky podobné, keďže pre svoje rozviazanie požadujú nesplnenie povinnosti. Keďže (na rozdiel od slovenského práva) nemecké BGB vecne pôsobiaci zákaz výslovne vylučuje, nemecká doktrína, aby sa vyhla obvineniu z obchádzania zákona, sa pri tomto výklade opiera aj o § 161 Abs. 2 BGB, v zmysle ktorého ak rozvázovacia podmienka podmieňuje trvanie práva, tak dispozícia s týmto právom pred rozviazaním podmienky nemá žiaden translačný účinok. Prevzatie tohto ustanovenia do slovenského práva bolo navrhnuté v rekodifikačnom návrhu z roku 2015 (§ 55), čo znamená, že otázka takto pôsobiacej podmienky môže byť relevantná aj do budúcnosti.

Negatívne skúsenosti so zákazmi scudzenia v európskom kontexte

Vecne pôsobiace zákazy scudzenia majú negatívne konotácie aj v krajinách, ktoré nemajú skúsenosť so socialistickým zákonodarstvom. Spomínaný § 137 BGB býva vnímaný ako dieťa politických prevratov 19. storočia a ako následok odstraňovania feudálneho práva a lénneho vlastníctva.¹⁴ V 20. storočí sa potom boj proti vecne pôsobiacim zákazom scudzenia spájal najmä s vypúšťaním inštitútu (šľachtického) rodinného fideikomisu z právnych úprav. Rodinný fideikomis totiž trvalo viazal majetok v rodine a ako taký predstavoval jeden z posledných feudálnych prežitkov.¹⁵ Dôvodom tohto vývoja bolo presadenie sa liberálno-ekonomických hodnôt v spoločnosti a s tým spojené zdôrazňovanie individualizmu a vlastníckej slobody. Jednou z charakteristických vlastností trho vo orientovanej spoločnosti je prirodzené kolo-

¹¹ V minulosti sa objavili hlasy proti uznaniu dočasného vlastníckeho práva pri zabezpečovacom prevode práva. Pozri PAVELKOVÁ, B. Zabezpečovací prevod práva – aj vlastníckeho? *Justičná revue*, roč. 52 (2000), č. 6 – 7, s. 739.

¹² K polemike o tomto BERGER, Ch., (1998). *Rechtsgeschäftliche Verfügungsbeschränkungen*. Tübingen: Mohr Siebeck, s. 173 a nasl.

¹³ Takýto zánik vlastníckeho práva v dôsledku splnenia rozvázovacej podmienky pripúšťa aj otázka č. 18. *Katastrálny bulletin*, č. 2 (2003), s. 3 – 4.

¹⁴ BERGER, Ch. *Rechtsgeschäftliche Verfügungsbeschränkungen*, s. 51 a nasl. Podobný proces sa nevyhol väčšine európskych krajín vrátane Uhorska. K zrušeniu aviticity pozri GÁBRIŠ, T., (2019). *Rytieri v republike*. Bratislava: Wolters Kluwer, s. 45 a nasl.

¹⁵ K fideikomisom v Uhorsku pozri ŠVECOVÁ, A. a M. LACLAVÍKOVÁ. Das Familienfideikommiss in der ungarischen Rechtsordnung und seine Auflösung in der ersten Tschechoslowakischen Republik zwischen zwei Weltkriegen. *Czasopismo Prawno-Historyczne*, Tom. LXIX (2017), Zeszyt 1, s. 131 a nasl.

vanie majetku a existencia (potenciálne trvalých) vecných zákazov scudzenia tento kolobeh ohrozuje. Obavy v tomto smere vyjadril už Jhering vo svojom *Geist des römischen Rechts*:

„... kam by to viedlo, keby nielen jeden stav, ale všetky triedy ľudu vo väčšom rozsahu využívali túto právomoc [pozn. zriaďovať rodinné fideikomisy – TP]. Celé vlastníctvo v štáte by tak mohlo podľahnúť právnemu strnutiu, sloboda obchodu by bola naveky ochromená, pokrok by bol nesmierne sťažený, ba v mnohých prípadoch úplne znemožnený. Zodpovedá to – nehovoriac už o národohospodárskom hľadisku – idei práva?“¹⁶

Negatívne boli vnímané nielen šľachtické fideikomisy, ale aj fideikomisárne substitúcie, ktorými mohol poručiteľ ustanoviť tzv. následného dediča k majetku, ktorý po smrti poručiteľa získal prvý (tzv. predný) dedič. Vo Francúzsku ich preto už v roku 1804 zakázal Code civil.¹⁷ Riziká historickej úpravy ilustruje prípad riešený v holandskej praxi koncom minulého storočia:¹⁸ V roku 1782 zriadil bohatý obyvateľ Amsterdamu testament, v ktorom zahrnul aj fideikomisárnu substitúciu, v zmysle ktorej mali jeho dedičia – v prípade, ak by nemali potomkov – zanechať časť dedičstva miestnej rímskokatolíckej farnosti. Testament obsahoval aj prepadnú klauzulu, podľa ktorej, ak by sa niekto z budúcich vlastníkov pokúsil pozemky scudziť, mali tieto prepadnúť intestátnym dedičom. Keďže dedičia nemali potomkov, nadobudla majetok pozostávajúci z viacerých nehnuteľností v roku 1819 farnosť. Cirkev majetky vlastnila vyše 170 rokov a medzi tým sa z vidieckych pozemkov stali dobre speňažiteľné pozemky v lukratívnej časti Amsterdamu. Keďže poručiteľ zakázal pozemky scudziť, vznikla otázka, či ich farnosť mohla predať. V prípade, ak by sa uplatnili justiniánske pramene recipované v tzv. rímsko-holandskom práve (Justiniánova Nov. 159), trval by takýto zákaz po dobu života štyroch generácií. Vďaka zrušeniu fideikomisárnej substitúcie francúzskym Code civil – ktorý v Holandsku istý čas platil – a intertemporálnym ustanoveniam však holandská farnosť mohla majetkami disponovať už dávno predtým.

Zriaďovanie vecne pôsobiacich zákazov scudzenia má teda (potenciálne) nevýhody aj v spoločnosti s liberálnymi ekonomickými vzťahmi. Odporcovia takýchto zákazov zdôrazňujú viacero výhod ich vylúčenia z právnej úpravy: podpora prin-

¹⁶ JHERING, R. von, (1880). *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*. 2. Theil., 1. Abtheilung. 4. verbesserte Auflage. Leipzig: Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel, s. 233.

¹⁷ Art. 896: „Les substitutions sont prohibées. Toute disposition par laquelle le donataire, l'héritier institué ou le légataire, sera chargé de conserver et de rendre à un tiers, sera nulle, même à l'égard du donataire, de l'héritier institué ou du légataire.“ Podľa platnej úpravy však dispozícia, v zmysle ktorej je osoba povinná niečo uchovať a odovzdať to tretej osobe, má účinok len v prípade, že je povolené zákonom. (*La disposition par laquelle une personne est chargée de conserver et de rendre à un tiers ne produit d'effet que dans le cas où elle est autorisée par la loi.*).

¹⁸ Prevzaté z LOKIN, J. H. A., (1990). Ad Novellam 159. In: LOKIN, J. H. A. a B. H. STOLTE (eds.). *Novella Constitutio: Studies in Honour of Nicolaas van der Wal*. Groningen: Egbert Forsten, p. 131 – 150.

cípu *numerus clausus* vecných práv,¹⁹ ochrana veriteľov pred znemožnením exekúcie, zabránenie vzniku vecí vylúčených z obchodného styku (*res extra commercium*), zabezpečenie právnej istoty a jasnosti právnych vzťahov.²⁰ Podľa nemeckej literatúry dokonca tamojší zákaz slúži na ochranu spôsobilosti na právne úkony, zaručuje komplexnú ochranu slobody osobnosti v zmysle sebaurčenia, či dokonca patrí do oblasti „nedotknuteľnej ľudskej dôstojnosti“.²¹ Právne úpravy, ktoré vecne pôsobiaci zákaz scudzenia umožňujú zriadiť, sa preto musia – do istej miery aj preto, aby vyhovelí ústavnému princípu proporcionality – s týmito potenciálnymi negatívnymi následkami vyrovnáť.

2 Ako dosiahnuť proporcionalitu zákazu scudzenia a iných práv a hodnôt?

Účelové a časové obmedzenie zákazu scudzenia

§ 1761 NOZ

Zákaz zatížení nebo zcizení věci působí jen mezi stranami, pokud nebyl zřízen jako věcné právo. Takový zákaz je platný, pokud byl zřízen na dobu trvání svěřenského fondu, svěřenského nástupnictví, zastoupení nebo na jinou určitou a přiměřenou dobu v takovém zájmu strany, který je hodný právní ochrany.

V prostredí blízkom Slovensku umožnil najnovšie zriaďovať zákazy scudzenia (a zaťaženia) s vecnými účinkami nový český občiansky zákonník (§ 1761 NOZ). Inštitút sa v praxi od jeho zavedenia teší veľkej obľube.²² Okrem situácií výslovne predpokladaných v ustanovení (zverenský fond, zverenské nástupníctvo) nachádza zákaz osobitné uplatnenie pri posilnení záložného práva bánk k nehnuteľnostiam viazaným na hypotekárny úver. Zákonník tiež výslovne pripúšťa aj možnosť jeho dohodnutia v kúpnej zmluve (§ 2128 NOZ) a dobre uplatniteľný je aj ako doplnok vecného bremena doživotného bezplatného užívania či v prípade uzavretia zmluvy o budúcej zmluve, ktorej obsahom má byť kúpa.

¹⁹ Typové obmedzenie vecných práv chráni nadobúdateľa pred atypickými vecnými právami (bremenami) a zaručuje obsah nadobudnutého práva, § 137 BGB chráni nadobúdanie práv samo osebe.

²⁰ ARNOLD, A., (2023). § 137 Rechtsgeschäftliches Verfügungsverbot. In: *Erman Bürgerliches Gesetzbuch*. 17. neu bearbeitete Auflage. Köln: Otto Schmidt, s. 413.

²¹ Zosumarizoval účely priznávané paragrafu BERGER, Ch. *Rechtsgeschäftliche Verfügungsbeschränkungen*, s. 60.

²² Podľa ŠUSTROVÁ, D. První rok s novým katastrálním zákonem. *Bulletin advokacie*, č. 12 (2014), s. 65, dokonca: „Kdyby existovala soutěž o raketový start a nejvyšší nárůst podání na základě podaných vkladových návrhů, pak by v roce 2014 nepochybně zvítězil zákaz zcizení nebo zatížení podle § 1761 občanského zákoníku.“ Len v roku 2024 bolo podľa štatistik Českého úřadu zeměměračského a katastrálního uskutočnených 129 075 vkladov zákazov scudzenia alebo zaťaženia. Pozri Statistiky vkladu za období 1. 1. – 31. 12. 2024. In: *Statistické údaje o vybraných transakcích s nemovitostmi evidovanými v KN*. Praha: ČÚZK, 2025. Dostupné na: <https://tinyurl.com/5aj6sb82>. [zobrazené 2025-03-15].

§ 1761 NOZ umožňuje zriadiť vecne pôsobiaci zákaz scudzenia iba na dobu trvania vymenovaných inštitútov alebo dovtedy, kým pretrváva záujem hodný právnej ochrany. Na platné zriadenie vecne pôsobiaceho zákazu scudzenia sa tak požaduje legitímny účel, ktorého voľba má vplyv na dobu existencie zákazu scudzenia. Hoci má obmedzenie trvať v zásade len nevyhnutný čas, v prípade zverenského fondu²³ to znamená na neurčitý čas a teoreticky aj natrvalo. Aj v iných prípadoch však môžu v praxi vzniknúť dlhšie trvajúce zákazy scudzenia, keďže zákaz ako vecné právo trvá formálne dovtedy, kým je zapísaný vo verejnom registri (§ 980 ods. 2 NOZ) a zaväzuje aj právnych nástupcov obťaženej osoby.²⁴ Samotná požiadavka určitosti času je potom vykladaná v zmysle, že sa vyžaduje určenie času, o ktorom je známe aspoň to, že raz uplynie, nie však určenie presného dátumu.²⁵ Hoci sa teda v zásade nepripúšťa zriadenie trvalej farchy, eliminácia opísaných rizík si vyžaduje bdelych vlastníkov a činnosť súdov určujúcich hranice neurčitých právnych pojmov „primeraná doba“ a „záujem hodný právnej ochrany“.

Uznáva sa, že vecne pôsobiaci zákaz scudzenia možno v českom práve zriadiť aj na hnutelných veciach, pri ktorých sa pre jeho vznik nevyžaduje registrácia práva vo verejnom registri. Široko koncipovaná možnosť nadobudnutia nezataženého práva dobromyselnou osobou však spôsobuje, že význam tohto inštitútu pri hnutelných veciach je skôr menší. Dobromyselné nadobudnutie vlastníckeho práva k veci totiž znamená zánik takéhoto zákazu scudzenia (§ 1107 ods. 1 NOZ), pričom znalosť práva zapísaného vo verejnom registri je nevyvrátenou domnienkou (§ 980 ods. 1 NOZ).

§ 1569 ods. 2 NOZ

Zákaz zcizení nebo zatížení zavazuje obtíženého, jen je-li nařízen na určitou přiměřenou dobu a odůvodněn vážným zájmem hodným právní ochrany, jinak může soud na návrh obtíženého rozhodnout, že se k zakazu nepřihlíží. Byl-li zákaz zapsán do veřejného seznamu, může obtížený požadovat, aby soud zákaz zrušil; soud návrhu nevyhoví, neprokáže-li se, že zájem na zrušení zákazu zřejmě převyšuje zájem na jeho zachování.

Napriek tomu, že ešte rekodifikačný návrh z roku 2007 túto možnosť výslovne vylučoval,²⁶ umožnil český občiansky zákonník zriadiť zákaz scudzenia aj príkazom v úkone pre prípad smrti (§ 1569 ods. 2 NOZ). V prípade porušenia príkazu vec nescudziť dochádza k rozviazaniu rozvázovacej podmienky a osoba povinná príkaz

²³ Zverenský fond (v anglo-americkom prostredí známy ako *trust*) je totiž súbor majetku bez právnej subjektivity vyčlenený na osobitný účel a spravovaný správcom v prospech beneficentov.

²⁴ MELZER, F., (2024). § 1569. In: MELZER, F., P. TĚGL a kol. *Občanský zákoník: § 1475 – 1720. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, s. 567.

²⁵ PELIKÁNOVÁ, I. a R. PELIKÁN., (2014). § 1761. In: ŠVESTKA, J. a kol. (eds.). *Občanský zákoník: Komentář*. Sv. V. Praha: Wolters Kluwer, s. 90.

²⁶ § 1355 ods. 2 návrhu NOZ: „Na příkaz bránící věc z pozůstalosti zcizit nebo zatížit ji se hledí, jako by k závěti nebyl připojen.“

splniť stráca nadobudnutý majetok (§ 1569 ods. 1 NOZ). Takýto zákaz by sa podľa doktríny nemal obsahovo líšiť od všeobecnej úpravy v § 1761.²⁷ Tiež je prípustný len na primeranú a (relatívne) určitú dobu, pričom má byť odôvodnený záujmom hodným právnej ochrany. V prípade, že zákaz tieto predpoklady nespĺňa, môže pozostalostný súd rozhodnúť, že sa naň nebude prihliadať: „*Ak sa bude domnievať, že sa na zákaz nemá prihliadnuť, nebude zákaz obsiahnutý vo výroku uznesenia o potvrdení nadobudnutia dedičstva, iba v jeho odôvodnení uvedie súd všetko, čo ho viedlo k závere o tom, že na zákaz neprihliadol. Ak sa bude pozostalostný súd domnievať, že zákaz platí, uvedie ho do výroku uznesenia o potvrdení nadobudnutia dedičstva. Proti uzneseniu je možné podať odvolanie.*“²⁸ Ustanovenie priamo nespomína vecný účinok takéhoto zákazu, no pripúšťa zápis zákazu do verejného registra, čo možnosť priznania tohto účinku podporuje.²⁹ Zákaz možno zrušiť, len ak záujem na jeho zrušení zjavne prevyšuje záujem na jeho zachovaní.

Zákaz scudzenia s vecnými účinkami možno súkromnoprávnym úkonom zriadiť aj podľa § 364c rakúskeho ABGB, ktorého úprava platila pred unifikáciou súkromného práva v ČSR v českých krajinách.³⁰ Ustanovenie, ktoré bolo úzko spájané s tzv. zmluvným rodinným fideikomisom, nebolo z rakúskej úpravy vypustené ani po zrušení inštitútu rodinného fideikomisu v roku 1938³¹ a v roku 2009 bolo pozmenené pri príležitosti zavedenia inštitútu registrovaného partnerstva.³²

§ 364c ABGB

Ein vertragsmäßiges oder letztwilliges Veräußerungs- oder Belastungsverbot hinsichtlich einer Sache oder eines dinglichen Rechtes verpflichtet nur den ersten Eigentümer, nicht aber seine Erben oder sonstigen Rechtsnachfolger. Gegen Dritte wirkt es dann, wenn es zwischen Ehegatten, eingetragenen Partnern, Eltern und Kindern, Wahl- oder Pflegekindern oder deren Ehegatten oder eingetragenen Partnern begründet und im öffentlichen Buche eingetragen wurde.

Rakúska právna úprava požaduje na platné zriadenie vecne pôsobiaceho zákazu v zmluve alebo úkone pre prípad smrti splnenie viacerých podmienok. Takýto zákaz musí byť zriadený medzi zákonom taxatívne vymedzenými osobami, ktoré medzi sebou majú rodinný alebo zákonom predpokladaný kvázi rodinný vzťah (man-

²⁷ MELZER, F. § 1569, s. 561.

²⁸ Rozsudok NS ČR sp. zn. 24 Cdo 2864/2019.

²⁹ V súvislosti s úpravou § 1761 však vzniká otázka, či takéto vecné právo vzniká zo samotného úkonu alebo či vzniká niekomu povinnosť takýto zákaz zriadiť. Pozri PLAŠIL, F. Zákaz zcizení nebo zatížení věci v pořízení pro případ smrti – nařizuje se, nebo rovnou zřizuje? *Ad notam*, č. 1 (2018), s. 3 – 7.

³⁰ K českému historickému výkladu a judikatuře pozri ROUČEK, F. (1935). § 364c. In: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému*. Díl 2. (§ 285 až 530). Praha: V. Linhart, s. 260 a nasl. a SEDLÁČEK, J. (1935). *Vlastnické právo*. Praha: V. Linhart, s. 123 a nasl.

³¹ RGBI I S 825/1938.

³² BGBl I 2009/135.

želia, registrovaní partneri, rodičia a deti, prípadne pestúnske alebo osvojené deti a ich manželia či registrovaní partneri). Vecne pôsobiaci zákaz musí byť navyše registrovaný vo verejnej (pozemkovej) knihe, čo ho fakticky obmedzuje len na nehnuteľnosti alebo vecné práva k nim. Akékoľvek zákazy scudzenia sú podľa ABGB zároveň vždy účinné len v rámci jednej generácie, pričom neobmedzujú dispozície pre prípad smrti (§ 610 Abs. 2).

ABGB výslovne nepožaduje určenie „účelu“,³³ ako je to v českom práve, no spoločenský motív úpravy sa prejavil v obmedzení skupiny osôb, medzi ktorými môže dôjsť k uzavretiu platnej dohody o zriadení zákazu s vecným účinkom. Okruh týchto osôb býva vykladaný skôr reštriktívne, takže sa podľa judikatúry nemôže napríklad uplatniť analógia v prospech súrodencov.³⁴ Hoci úprava nepredstavuje inštitút rodinného fideikomisu – žiadnej osobe nevzniká napríklad čakateľské právo – podľa dôvodovej správy sa mal zákaz uplatniť najmä pri zachovaní rodinného majetku.³⁵ Rodič tak v rámci tzv. zmluvnej fideikomisárnej substitúcie (dohoda o zmluvnom nástupníctve, *fideicommissum inter vivos*), môže potomkovi darovať nehnuteľnosť a zaviazat ho, aby ju zachoval pre svojich potomkov, pričom mu súčasne zakáže nehnuteľnosť scudziť.³⁶

S problémom (trvalých) zákazov nakladať s vecou sa muselo vyrovnávať už rímske právo. Na rozdiel od platných právnych poriadkov však klasické rímske právo neumožňovalo dohodnúť zmluvnú fideikomisárnu substitúciu, ako je známa zo súčasných právnych poriadkov, pretože len vo veľmi obmedzenej miere uznávalo (pravé) zmluvy v prospech tretích osôb.³⁷ Rimanmi bol zákaz scudzenia bežne zriaďovaný napríklad na rodinných hrobkách či významnejších pozemkoch, osobitne v rámci dedičského fideikomisu. Špecifickú kategóriu dispozičných zákazov tvorili zákazy predaja či prepustenia otrokov.³⁸

³³ Časť literatúry však jeho uvedenie vyžaduje alebo aspoň odporúča. Pozri ECCHER, B. a O. RISS., (2020). § 364c. In: KOZIOL, H., P. BYDLINSKI a R. BOLLENBERGER (Hrsg.). *ABGB: Kurzkommentar*. 6. überarbeitete Auflage. Wien: Verlag Österreich, s. 420 a LEUPOLD, P., (2011). § 364c. In: FENYVES, A. et al. (Hrsg.). *ABGB §§ 535 bis 379*. 3. Aufl. Wien: Verlag Österreich, s. 505.

³⁴ Pozri však § 42 ABGB. Personálny rozsah bol neúspešne napadnutý na ústavnom súde pre možné porušenie princípu rovnosti (čl. 8 EDLP), keďže zákaz nie je možné zriaďovať medzi neregistrovanými životnými partnermi. Pozri VfGH G 32/2021.

³⁵ Pozri LEUPOLD, P. § 364c, s. 490.

³⁶ K tomu bližšie KLEŇOVÁ, V. Darovanie, „zmluvná fideikomisárna substitúcia“ a časovo obmedzené vlastnícke právo. *Právnik*, č. 2 (2019), s. 182 – 200.

³⁷ K týmto zmluvám napríklad BAYER, W., (1995). *Der Vertrag zugunsten Dritter*. Tübingen: J. C. B. Mohr, s. 6 a nasl.

³⁸ K týmto prípadom pozri KASER, M., (1996). Rechtsgeschäftliche Verfügungsbeschränkungen im römischen Recht. In: *Römische Rechtsquellen und angewandte Juristenmethode: Ausgewählte, zum Teil grundlegend erneuerte Abhandlungen*. Wien et al: Böhlau, s. 173 – 196 [pôvodne: In: BAUR von, F., K. LARENZ a F. WIEACKER (Hrsg.), (1977). *Beiträge zur europäischen Rechtsgeschichte und zum geltenden Zivilrecht, Festgabe für Johannes Sontis*. München: C. H. Beck s. 11 – 31].

D. 30,114,14 (Marcianus libro octavo institutionum)

Divi Severus et Antoninus rescripserunt eos, qui testamento vetant quid alienari nec causam exprimunt, propter quam id fieri velint, nisi invenitur persona, cuius respectu hoc a testatore dispositum est, nullius esse momenti scripturam, quasi nudum praeceptum reliquerint, quia talem legem testamento non possunt dicere: quod si liberis aut posteris aut libertis aut heredibus aut aliis quibusdam personis consulentes eiusmodi voluntatem significarent, eam servandam esse, sed haec neque creditoribus neque fisco fraudi esse: nam si heredis propter testatoris creditores bona venierunt, fortunam communem fideicommissarii quoque sequuntur.

Justiniánski kompilátori prevzali do Digesta reskript cisárov Severa a Caracallu zaznamenaný pôvodne v Marciánových Inštitúciách. Reskript bol odpoveďou cisárskej kancelárie na konkrétny prípad. Z textu nevyplýva, aká otázka bola cisárom presne položená, no jej zmyslom bolo, či sa má dodržať istý zákaz scudzenia. Nie je ani isté, či odpoveď bola inovatívna alebo reflektovala staršie právo, no podľa reskriptu, ak chcel testátor v testamente platne ustanoviť zákaz scudzenia, musel z testamentu zreteľne vyplývať účel zákazu (*causam... quam propter*). Ak *causa* z testamentu nevyplýva, vyjadruje reskript aspoň požiadavku uviesť osobu, vzhľadom na ktorú sa zákaz ustanovuje („*cuius respectu*“). Dôvod a spomenutá osoba spolu súvisia. Testátor nemohol v testamente platne zakázať scudzenie, ak nesledoval účel korešpondujúci so záujmom nejakej osoby, pretože by išlo o „akoby holý záväzok“ („*quasi nudum praeceptum*“), ktorý by nemal kto vymáhať. Text spočiatku nekladie ani tak dôraz na to, že v testamente musí byť určená osoba, ale že musí byť určený účel. Osobu, ktorá bola oprávnená vymáhať splnenie daného príkazu, rímski právnici vyčítali z účelu aj vtedy, ak nebola spomenutá. Príkladom môže byť tzv. rodinný fideikomis, ktorý bol pravidelne formulovaný slovami „aby vec zostala v rodine“ („*ut in familia relinquere*“). Fiduciár, teda osoba povinná splniť prosbu, si preto v prípade použitia takejto formulácie mohol zvoliť kohokoľvek z rodiny.³⁹

Proti vzniku trvalých zákazov scudzenia pôsobil v rímskom práve aj ďalší právny konštrukt, konkrétne zákaz poctenia neurčitých osôb (*personae incertae*) fideikomisom zavedený za čias cisára Hadriána (G. 2,287). Rozsah tohto zákazu v jeho historickom vývoji je sporný, no na potreby príspevku postačuje predstavenie prevládajúcej mienky, ktorá ideovo našla odraz v neskoršom práve. Z dôvodu, aby mohol zákaz scudzenia spojený s fideikomisom pretrvávať dlhodobo – teda aby vznikol akoby trvalý rodinný majetok – musela žiť aspoň jedna osoba, ktorá by majetok dostala po smrti súčasného vlastníka. Takýmto fideikomisárom však v klasickom období rímskeho práva mohli byť len osoby, ktoré žili v čase zriadenia testamentu, prípadne ešte nenarodené deti poručiťľa (*postumi sui*). Aj v prípade, ak bol fideikomis zanechaný tak, „aby zostal v rodine“ (Mod. D. 31,32,6), sa podľa prevládajúcej mienky rozsah zákazu scudzenia obmedzil *de facto* na jednu či dve generácie. Cisár

³⁹ Porovnaj PAP. D. 31,67,2: „Itaque si, cum forte tres ex familia essent eius, qui fideicommissum reliquit, eodem vel dispari gradu, satis erit uni reliquisse: nam postquam paritum est voluntati, ceteri conditione deficiunt.“

Justinián mal nakoniec obmedzenia súvisiace s *personae incertae* zrušiť (konštitúcia C. 6,48,1 známa len z neskorších byzantských prameňov), ale neskôr – po skúsenostiach z praxe – znovu obmedzil pôsobnosť zákazu scudzenia na štyri generácie (Nov. 159).⁴⁰ Uvedená novela spôsobovala novovekým právnikom značné problémy, pretože narúšala formu „večného“ rodinného fideikomisu, takže sa jej normatívny obsah snažili výkladom obmedzovať len na niektoré situácie, prípadne úplne odmietali jej účinnosť.⁴¹

V súčasnom práve existujú myšlienково podobné úpravy fideikomisárnej substitúcie. Podľa § 1515 NOZ, ak je povolaných viacero zverenských nástupcov, zverenské nástupníctvo zanikne, ak zverenský majetok nadobudne prvý z nástupcov, ktorý nebol poručiteľovým súčasníkom, teda v podstate osoba, ktorú si poručiteľ nemohol v mysli určito predstaviť. Najneskôr však podľa českej úpravy nástupníctvo zanikne sto rokov po smrti poručiteľa s výnimkou, ak by v tom čase ešte žil dedič – poručiteľov súčasník a majetok mal získať zverenský nástupca. Podľa § 612 ABGB, ak následní dedičia nie sú v čase zriadenia poslednej vôle poručiteľovými súčasníkmi, je fideikomisárna substitúcia pri hnutelných veciach obmedzená na dvoch následných náhradníkov a pri nehnuteľných veciach na jedného následného náhradníka. Časové obmedzenie fideikomisárnej substitúcie ustanovuje napríklad aj nemecké právo, ktoré ju – s určitými výnimkami – obmedzuje na tridsať rokov (§ 2109 BGB).

Vidno teda, že súčasné právne úpravy sa vrátili k inštitútom, ktoré boli v dôsledku liberalizácie (alebo socializácie) práva v 19. a 20. storočí odstraňované, pričom sa snažia obmedziť negatíva staršej úpravy. Z predstavených úprav vyplýva, že proti trvalému vylúčeniu veci z obchodného styku sa ako najúčinnnejšie javia byť zákonné: obmedzenie zákazu scudzenia na primeranú alebo určitú dobu a obmedzenie zákazu účelom jeho zriadenia, respektíve obmedzenie jeho trvania dovtedy, kým žije oprávnená osoba. Podobné princípy možno nájsť prítomné už v rímskom práve a navrhuje ich napríklad aj čl. 48 bod č. 1 *Code Européen des Contrats* od kolektívu na čele s Giuseppe Gandolfim.⁴²

⁴⁰ K téme najnovšie RÜFNER, T., (2022). Das römische Familienfideikommiss. In: ISOLA, L. (Hrsg.). *Klauselgestaltungen in Römischen Testamenten*. Berlin: Peter Lang, s. 177 – 188.

⁴¹ K tomu SÖLLNER, A., (1976). Zur Rechtsgeschichte des Familienfideikommisses. In: MEDICUS, D. a H. H. SEILER (Hrsg.). *Festschrift für Max Kaser zum 70. Geburtstag*. München: C. H. Beck, s. 659 a nasl.

⁴² „... Un tel engagement n'a pas d'effet s'il n'est pas circonscrit dans des limites de temps raisonnables et s'il ne répond pas à un intérêt appréciable de celui qui aliène.“ Návrh však nepodporuje vecný účinok zákazov scudzenia („L'engagement pris par l'une des parties de ne pas aliéner la chose reçue de l'autre partie n'a d'effet qu'entre les contractants, abstraction faite de la bonne ou de la mauvaise foi du tiers acquéreur...“).

3 Exekúcia veci zaťaženej zákazom scudzenia s vecnými účinkami

Jedným z najväčších problémov súvisiacich s vecne pôsobiacim zákazom scudzenia je ochrana práv a záujmov tretích osôb, teda najmä veriteľov usilujúcich sa o exekúciu zaťaženého majetku. Nemožnosť exekvovať zaťažený majetok patrila v 19. storočí k najpálčivejším nedostatkom inštitútov založených na zákaze scudzenia, keďže veritelia mohli svoje nároky uspokojiť často iba prostredníctvom poberania plodov (taká úprava platila napríklad podľa § 632 ABGB v prípade dnes už vypusteného rodinného fideikomisu). Ako sa s problematikou exekúcie vyrovnáva platné právo? Nadväzuje v niečom na historickú právnu úpravu?

V rakúskom práve zákaz scudzenia podľa § 364c ABGB bráni exekúcii formou núteného zriadenia záložného práva, ako aj nútenej dražbe treťou osobou, pokiaľ exekvujúcemu veriteľovi neprináleží záložné právo s prednostným alebo rovnocenným poradím. Exekúcia je prípustná aj vtedy, ak s ňou súhlasí osoba oprávnená zo zákazu scudzenia alebo ak sa jej súhlas nevyžaduje, pretože je vo veci solidárnym spoludlžníkom. Okrem toho je (analogicky k zrušenej úprave rodinných fideikomiso) prípustné iba zriadenie núteného záložného práva obmedzeného na plody z nehnuteľnosti, ako aj povolenie nútenej správy. Takáto úprava zväzda k zneužívaniu inštitútu. Podľa prevažujúceho názoru je však možná individuálna odporovateľnosť zo strany jednotlivých veriteľov, ako aj odporovateľnosť v rámci konkurzu. Možno tiež napadnúť platnosť právneho úkonu, teda typicky zmluvu, ktorou bol zákaz zriadený pre jej rozpor s dobrými mravmi. Zákaz sa považuje za nemorálny tým viac, čím „bližšie“ k platobnej neschopnosti bol obťažený v čase uzavretia zmluvy. Na druhej strane, ak je dohoda uzavretá v čase, keď platobnú neschopnosť ešte predpokladať nemožno, zákaz scudzenia je platný a účinný. Objavujú sa návrhy, aby sa účinok voči tretím osobám v prípade platobnej nespôsobilosti zrušil.⁴³

V českom práve sa tiež posúdenie prípadu odvíja od princípu priority zápisov vecných práv (§ 982 ods. 1 NOZ). Ak dal oprávnený zo skoršieho zákazu scudzenia alebo založenia súhlas na zriadenie záložného práva, záložný veriteľ už nemusí získavať súhlas na jeho výkon. V konaní o súdnom predaji zálohu však súd existenciu zákazu scudzenia už neskúma.⁴⁴ V zmysle § 336l ods. 5 písm. c) OSŘ potom zaniká zákaz scudzenia alebo zaťaženia nehnuteľnosti dňom, keď sa vydražiteľ alebo predražiteľ stal vlastníkom nehnuteľnosti.

Osobitná právna úprava sa v rakúskom, českom i nemeckom práve vzťahuje na fideikomisárnu substitúciu. Na ilustráciu problematiky sa obmedzím na českú úpravu. Predný dedič môže nadobudnúť zverenský majetok (substitučné imanie⁴⁵) buď

⁴³ LEUPOLD, P. § 364c, s. 523.

⁴⁴ Podľa rozhodnutia NS ČR sp. zn. 21 Cdo 1871/2017: „... v řízení o soudním prodeji zástavy jako první fázi soudního prodeje zástavy soud zkoumá pouze to, zda zástavní věřitel doložil zajištěnou pohledávku, zástavní právo k zástavě, jejíž prodej navrhuje, a kdo je zástavním dlužníkem. Jiné (další) skutečnosti nejsou – jak vyplývá z ustanovení § 358 odst. 1 věty první ZŘS – v tomto řízení významné“.

⁴⁵ „Substituční jmění“ je legislativna skratka pre zverenský majetok podľa § 303 ods. 2 OSŘ.

s dispozičným právom (tzv. „fideikomis na zvyšok“, *fideicommissum eius, quod supererit*) alebo bez práva nakladať (jeho vlastnícke právo je obmedzené na „práva používateľa“).⁴⁶ S výnimkou splnenia poručiteľových dlhov môže – v prípade, ak nemá právo nakladať s vecou – predný dedič majetok scudziť iba so súhlasom zverenského nástupníka alebo so súhlasom súdu, ak si to vyžadujú okolnosti. Ak by predný dedič zákaz porušil, dispozícia, ktorú s vecou zapísanou do verejného zoznamu vykonal, je voči zverenskému nástupníkovi neúčinná. Zverenský nástupník má tak v podstate „vecne“ pôsobiace čakateľstvo, v dôsledku ktorého tretie osoby v zmysle zásady *nemo plus iuris* (§ 1107 NOZ) nadobudnú dispozíciou iba podmienené (časovo obmedzené) vlastnícke právo, ktoré stratia v okamihu, keď zverenský nástupník nadobudne právo zo substitúcie (nastane substitučný prípad, *casus substitutionis*).⁴⁷ Ak porúčiteľ vylúčil disponovanie so substitučným imaním, je výkon rozhodnutia podľa § 322 ods. 5 OSŘ vylúčený. Ak exekútor alebo súd zistia, že súčasťou exekúcie je takýto majetok, vec vylúčia, prípadne exekúciu zastavia (súd má zároveň poučovacie povinnosti v tomto smere). Výkon exekúcie je však prípustný vtedy, ak sú vymáhané porúčiteľove dlhy alebo dlhy súvisiace s nútenou správou substitučného imania. Keďže sa zverenské nástupníctvo vyznačuje poznámkou v registri, problematické sú najmä hnutelné veci, ktoré sú súčasťou substitučného imania a nie sú registrované vo verejnom zozname.

Rozdielne pôsobenie zákazu scudzenia v rámci exekúcie veci zaťaženej fideikomisom sa vyvinulo už v rímskom práve. Marcián v už citovanom fragmente (D. 30,114,14) zdôrazňoval, že zákaz scudzenia nesmel byť na škodu ani veriteľom, ani štátu. Ak sa podľa Marciánovej učebnice dedičstvo rozpredalo v rámci konkurzu, fideikomisári museli predaj rešpektovať (*fortunam communem fideicommissarii quoque sequuntur*). Ďalšie pramene však dokazujú, že otázka exekúcie zaťaženého majetku bola zložitejšia a že právnici sa kazuisticky snažili uspokojiť aj vôľu zriaďovateľa zákazu scudzenia aj záujem veriteľov.

D. 32,38 (Scaevola libro 19 digestorum)

Pater filium heredem praedia alienare seu pignori ponere prohibuerat, sed conservari liberis ex iustis nuptiis et ceteris cognatis fideicommisserat: filius praedia, quae pater obligata reliquerat, dimisso hereditario creditore nummis novi creditoris, a priore in sequentem creditorem pignoris hypothecae nomine transtulit: quaesitum est, an pignus recte contractum esset. Respondit secundum ea quae proponerentur recte contractum. Idem quaesivit, cum filius praedia hereditaria, ut dimitteret hereditarios creditores, distraxisset, an emptores, qui fideicommissum ignoraverunt, bene emerint. Respondi secundum ea quae proponerentur recte contractum, si non erat aliud in hereditate, unde debitum exsolvisset.

⁴⁶ Prípadne môže porúčiteľ stanoviť limity medzi týmito dvoma krajnými možnosťami. K rakúskej úprave pozri § 613 ABGB.

⁴⁷ Pozri KLEŇOVÁ, V. Darovanie, „zmluvná fideikomisárna substitúcia“ a časovo obmedzené vlastnícke právo, s. 186 a nasl.

Scaevola vo svojich Digestách opisuje prípad, keď otec zakázal svojmu synovi a dedičovi scudziť alebo založiť pozemky a fideikomisom ho poveril, aby ich zachoval pre jeho vlastné deti, teda pre poručiteľových vnukov. Otec však zanechal aj dlhy, ktoré boli zabezpečené záložným právom k pozemku (*quae pater obligata reliquerat*). Syn nebol schopný dlhy splatiť a pozemky znovu (proti zákazu zaťaženia záložným právom) založil. Keďže sa synovi dlhy nepodarilo splniť ani neskôr, boli pozemky v rámci výkonu záložného práva scudzené. Vznikla otázka, či bol záloh platne zriadený a či bola platná kúpna zmluva. Scaevola odpovedal, že kúpna zmluva bola platná a že zákaz zaťaženia a scudzenia sa neuplatnil za predpokladu, že v dedičstve po otcovi nebol iný majetok, ktorý bolo možné predať. Scaevola tak chránil jednak vôľu poručiteľa – pretože syn mohol mať záujem si ponechať v podstate nezaťažený majetok na úkor zaťaženého – ako aj práva veriteľov z dedičstva.

D. 31,69,1 (Papinianus libro 19 quaestionum)

Praedium, quod nomine familiae relinquitur, si non voluntaria facta sit alienatio, sed bona heredis veneant, tamdiu emptor retinere debet, quamdiu debitor haberet bonis non venditis, post mortem eius non habiturus quod exter heres praestare cogeretur.

Inú situáciu zachoval neskorší fragment z Papiniánovej knihy otázok. Z dispozície pre prípad smrti získal niekto (pravdepodobne dedič) pozemok, ktorý bol podľa príkazu povinný nescudziť a v zmysle fideikomisu zanechať po svojej smrti rodine (*fideicommissum familiae relictum*). Obťažený nebol schopný splácať svoje vlastné záväzky, a tak musel v rámci exekúcie (*venditio bonorum*) predať zdedený majetok zaťažený zákazom scudzenia a fideikomisom. Papinián rozhodol, že kupujúci (*bonorum emptor*) si mohol pozemok ponechať len počas života dlžníka, teda počas doby, keď mal pozemok patriť obťaženému. Fideikomisár tak nemohol poskytnúť viac práv, než sám mal (*nemo plus iuris*). Jeho vlastnícke právo bolo v podstate časovo rezolutívne obmedzené, v dôsledku čoho mohol majetok scudziť iba na obdobie jeho života a aj to iba z dôvodu ochrany záujmov tretích strán v rámci núteného predaja (*si non voluntaria facta sit alienatio*).

4 Zákaz scudzenia ako vecné právo?

Cieľom tejto časti príspevku je – vo svetle opísaného historického vývoja – posúdiť tendencie spojené s kvalifikovaním zákazu scudzenia ako vecného práva. Podľa § 1761 NOZ možno zákaz scudzenia zriadiť ako „vecné právo“. Jeden z možných výkladov predpokladá, že zákon umožňuje zriadiť služobnosť s povinnosťou zdržať sa dispozície.⁴⁸ Druhý výklad, naopak, tvrdí, že sa *numerus clausus* vecných práv v českom práve rozšíril o ďalšie právo.⁴⁹ Okrem tohto ustanovenia však NOZ neob-

⁴⁸ PELIKÁNOVÁ, I. a R. PELIKÁN. § 1761, s. 89.

⁴⁹ Výslovné o vecnom práve k cudzej veci píše DVOŘÁK, B., (2017). § 1761. In: PETROV, J., M. VÝTISK, V. BERAN a kol. *Občanský zákoník: Komentář*. Praha: C. H. Beck, s. 1714; SPÁČIL, J. a kol., (2018). *Věcná práva*. Praha: C. H. Beck, s. 235 a nepriamo aj HULMÁK, M., (2014). § 1761. In:

sahuje žiadnu úpravu, ktorá by toto „vecné právo“ definovala, respektíve upravovala, ako takéto právo vzniká,⁵⁰ zaniká, či aký je jeho obsah.⁵¹ § 1569 ods. 2 NOZ, ktorý umožňuje zriadiť zákaz scudzenia v závete, navyše nespomína vecné právo, ale iba zákaz, „ktorý sa zapisuje do verejného zoznamu“. Z hľadiska účinkov je potom podľa jednej mienky⁵² scudzenie, ktorým dochádza k porušeniu zákazu, neúčinné iba voči veriteľovi, ktorý sa môže domáhať uspokojenia pohľadávky aj z veci, ktorá bola prevedená na tretiu osobu.⁵³ Podľa (asi) prevládajúcej mienky by mal, naopak, zákaz pôsobiť absolútne a úkon by mal byť ničotný.⁵⁴ Zriadenie nového „vecného“ práva tak síce na prvý pohľad funkčne zapadá do mozaiky vecných práv, no pri bližšom pohľade vyvoláva viacero teoretických i praktických otázok. Ak má navyše NOZ konštituovať nové vecné právo, ide o úpravu pomerne nesystematickú, keďže je upravená v časti o relatívnych majetkových právach, konkrétne v hlave o všeobecných ustanoveniach o záväzkoch.

Rakúska judikatúra⁵⁵ a doktrína naopak vychádzajú z východiska, že vo verejnej knihe zapísaný zákaz scudzenia podľa § 364c ABGB nezakladá „vecné právo“ (*dingliches Recht*), ale že je neprenosným majetkovým právom, ktoré nie je spôsobilé byť predmetom exekúcie, a ani ho nemožno previesť medzi živými či na základe dedenia.⁵⁶ Skutočnosť, že zákaz scudzenia nepredstavuje vecné právo, má dosah aj na spôsob jeho nadobudnutia. Nevzťahujú sa naň pravidlá systému *titulus* a *modus* pri nadobudnutí práva (§ 380, 425 a nasl. ABGB), a preto oprávnená osoba nepožíva ochranu dobrovernosti v nadobudnutie práva zápisom do verejnej knihy, napríklad ak nespĺňa s obťažným požiadavku rodinných väzieb (zapísané môžu byť aj len relatívne pôsobiace zákazy). Zápis zákazu scudzenia do verejnej knihy tak nepredstavuje „spôsob“ vzniku práva, ale je len predpokladom nadobudnutia absolútneho účinku

HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Komentář. Záväzkové právo: obecná časť* (§ 1721 – 2054). Praha: C. H. Beck, s. 205.

⁵⁰ Pre nehnuteľnosti existuje úprava v katastrálnom zákone § 11 ods. 1 písm. n) zák. č. 256/2013 Sb. o katastru nemovitostí.

⁵¹ HULMÁK, M. § 1761, s. 205; DVOŘÁK, B. § 1761, s. 1714 navrhovali analogické uplatnenie noriem záložného práva na niektoré otázky.

⁵² DVOŘÁK, B. § 1761, s. 1715.

⁵³ HULMÁK, M. § 1761, s. 205.

⁵⁴ SPÁČIL, J. a kol. *Věcná práva*, s. 491. Podľa KLEŇOVÁ, V. *Darovanie, „zmluvná fideikomisárna substitúcia“ a časovo obmedzené vlastnícke právo*, s. 182. Z možnosti dohodnúť zákaz na dobu trvania zverenského nástupníctva vyplýva, že zákaz nemusí pôsobiť silnejšie než obmedzenie vyplývajúce zo samotného zverenského nástupníctva (§1524), inak by bolo osobitné ustanovenie nadbytočné. Kým zverenské nástupníctvo len formou poznámky, zákaz scudzenia sa zapisuje vkladom [§ 11 ods. 1 písm. n) zákona č. 256/2013 Sb. (katastrálny zákon)]. Ničotnosti má svedčiť aj názor, že zákaz scudzenia môže vzniknúť ako služobnosť.

⁵⁵ Napríklad OGH 1Ob174/97p a OGH 5 Ob 128/10z.

⁵⁶ IRO, G., (2016). *Sachenrecht*. 6. Aufl. Wien: Verlag Österreich, s. 89.

zákazu podľa § 364c ABGB.⁵⁷ Možno teda povedať, že zápisom práva dochádza iba k čiastočnému „zvecnoprávneniu“ (respektíve „zvecneniu“, *Verdinglichung*)⁵⁸ záväzkovoprávneho vzťahu, teda k prebratiu niektorých črt vecného práva – najmä absolútneho účinku. Takéto právo nezískava plnú kvalitu vecného práva, pretože osobe neposkytuje všetky oprávnenia vyplývajúce z vecných práv.

Domnievam sa, že prístup, ktorý vníma zákaz scudzenia ako relatívne právo s obmedzeným vecným účinkom, lepšie reflektuje právno-teoretickú podstatu zákazu scudzenia a má tendencie lepšie naplňať požiadavku proporcionality. Vecné práva sú charakteristické nesprostredkovanou viazanosťou určitej veci k oprávnenému. Ide o priradenie veci k osobe spojené s právom vec užívať, požívať alebo s ňou disponovať, respektíve o oprávnenie vylúčiť z realizácie daných činností ostatné osoby spôsobom a v rozsahu stanovenom zákonom. Navonok sa toto (aspoň obmedzené) právne panstvo nad vecou prejavuje absolútne v troch smeroch:⁵⁹

- i) oprávnený má žalobnú ochranu voči tretím osobám,
- ii) právne postavenie oprávneného sa nemení v dôsledku dispozície s vecou alebo v dôsledku právneho nástupníctva,
- iii) vecné právo má ochranu pred konkurzom a exekúciou, respektíve poskytuje oprávnenému špecifické postavenie v rámci ich priebehu.

V prípade zákazu scudzenia však:

- i) Z hľadiska účinkov zákazu scudzenia voči tretím stranám je (v prípade samotného vecne pôsobiaceho zákazu) žalobná ochrana len obmedzená. Práva oprávneného sú v zásade zabezpečené blokujúcim zápisom v registri. Pri hnutelných veciach zákaz (z dôvodu dnes preferovaného uznania originárneho dobromyseľného nadobudnutia veci) ľahko zaniká. V prípade, ak by sa prevod vlastníckeho práva uskutočnil napriek zákazu scudzenia, prichádzala by do úvahy najmä určovacia žaloba oprávneného, ktorá však nie je vlastná iba vecným právam.
- ii) Podstatou zákazu scudzenia je ochrana pred dispozíciami, no táto by v zmysle súčasných hodnotových zásad mala byť časovo obmedzená. Práve v tomto bode sa česká úprava viac prikláňa k myšlienke vecného práva, keďže sa zákaz

⁵⁷ K tomu LEUPOLD, P. § 364c, s. 509.

⁵⁸ Zvecnoprávnenie relatívneho práva nie je novým konštruktom, ale osobitne od 20. storočia ide o tendenciu, ktorú možno vidieť pri viacerých inštitútoch. V nemeckom práve ide napríklad o zabezpečenie zmluvného nároku na prevod vlastníctva predbežným oznámením, v dôsledku čoho ďalšie dispozície vlastníka nemôžu zabrániť alebo obmedziť nadobudnutie vlastníckeho práva (§ 883 BGB). K niektorým prípadom v nemeckom práve CANARIS, C.-W., (2012). *Die Verdinglichung obligatorischer Rechte*. In: NEUNER, J. a H. CH. GRIGOLEIT (Hrsg.). *Claus-Wilhelm Canaris: Gesammelte Schriften*. Bd. 3. Berlin: De Gruyter, s. 139 – 206. [Pôvodne In: *Festschrift für Werner Flume zum 70. Geburtstag*. Köln: Otto Schmidt, 1978, s. 371 – 427]. Zo sociálno-ekonomických príčin sa zvecnoprávnenie prejavuje napríklad pri nájme, kde sa v moderných poriadkoch presadzuje princíp „kúpa neruší nájom“. K niektorým trendom v nemeckom práve WILHELM, J., (2021). *Sachenrecht*. 7. neu bearbeitete Auflage. Berlin, Boston: Walter de Gruyter, s. 80.

⁵⁹ CANARIS, C.-W. *Die Verdinglichung obligatorischer Rechte*, s. 141 a nasl.

môže preniesť aj na ďalšiu generáciu, čo však práve môže byť vnímané aj ako návrat k historickej (a kritizovanej) úprave.

- iii) Záleží na právnej úprave, keďže zákaz scudzenia vylučuje možnosť exekúcie, pričom práve česká úprava, ktorá zákaz považuje za vecné právo, k nemu z hľadiska exekučného práva ako k vecnému právu skôr nepristupuje. Naopak, viac chránené je čakatelstvo zverenského nástupcu, ktoré však samo osebe vecne pôsobiaci zákaz scudzenia neobsahuje.

Ak by sa zákaz scudzenia posúdil ako služobnosť, prichádza do úvahy skôr kategória osobných služobností. V prípade užívacieho či požívacieho práva sa prenášajú (alebo zdieľajú) zložky vlastníckeho práva (*ius utendi, fruendi, possidendi*). V prípade zákazu scudzenia však na oprávnenú osobu neprechádza *ius disponendi*, ale oprávnenej osobe vzniká právo vyjadriť súhlas či nesúhlas so scudzením alebo zaťažením. Ide v podstate o právo umožňujúce urobiť (ne)platným dispozičný právny úkon vlastníka veci, pretože iné spôsoby zaťaženia (napríklad súdom, exekútorom) obmedzené nie sú,⁶⁰ respektíve by v súlade s dnešnými spoločenskými hodnotami obmedzené byť nemali. Oprávnenému zo zákazu tak nevzniká žiadne priame oprávnenie nad samotnou vecou, obmedzuje sa iba disponovanie vlastníka. Súkromnoprávnym úkonom zriadený zákaz scudzenia je teda skôr sebaobmedzením, ktoré sa eventuálne prenáša na iné osoby, čo sa osobitne prejavuje v prípade zákazu zriadeného príkazom v testamente, keďže príkaz je doktrínou vnímaný ako umenšenie hodnoty zdedenej alebo odkázanej veci.⁶¹ Sebaobmedzenie je síce aj súčasťou tzv. negatívnych služobností,⁶² v zmysle ktorých sa má vlastník pozemku zdržať nejakého konania, no podľa tradičného postoja tieto smerujú skôr k faktickému nekonaniu nejakej činnosti (*non facere*), teda napríklad k nepostaveniu stavby nad určitú výšku – a nie k nedisponovaniu s vecou (*non disponere*).

Vidno teda, že vecne pôsobiaci zákaz scudzenia môže mať koncepčne viacero podob. Čím viac úprava smeruje k charakteru vecného práva, tým má zákaz silnejšie predpoklady vracieť sa k historickej právnej úprave, ktorá bola v minulosti kritizovaná, a tým viac nadobúda v zaužívanom systéme súkromného práva atypický charakter.

⁶⁰ Napríklad rozhodnutie NS ČR 33 Cdo 1895/2021: „Občanský zákoník upravuje zákaz zatížení a zcizení [nikoli zákaz nakládání s nemovitostmi obsahující demonstrativní výčet nepřipustných právních jednání] jako právní následek určitého právního jednání, k němuž dochází buď přímo ze zákona, na základě rozhodnutí orgánů veřejné moci [...] Úprava zákazu zcizení obsažená v § 1761 o. z., se omezuje na případy, kdy dochází ke zcizení nebo zatížení z vůle dlužníka.“

⁶¹ MELZER, F. § 1569, s. 548 a nasl.

⁶² K negatívnym služobnostiam napríklad ŠEJDL, J. Rozdělení služebností dle práva římského. *Právněhistorické studie*, roč. 43 (2013), č. 1, s. 15.

Záver

Cieľom príspevku bolo predstaviť historické „trendy“ vývoja vecne pôsobiacich zákazov scudzenia a ich slovenské „výhlady“ vo svetle súčasných ekonomických a právnych hodnôt. Najväčšími rizikami spojenými s prijatím tohto inštitútu sú trvalé vylúčenie veci z obchodu, znevýhodnenie tretích osôb (veriteľov) a v osobitne dedičskom práve aj možné šikanovanie osoby, ktorej je zákaz na ťarchu. V 19. storočí a začiatkom 20. storočia prešlo kontinentálne právo defeudalizáciou a liberalizáciou. V dôsledku týchto procesov sa nastavil trend vypúšťania vecne pôsobiacich zákazov scudzenia z právnych úprav (typicky BGB). Historický vývoj však ukázal, že aj konzervatívnejšia úprava rakúskeho ABGB, ktorá takéto zákazy povoľovala, je životaschopná. Od druhej polovice 20. storočia sa začalo stále viac preferovať vzájomné pomeriavanie (proporcionalita) práv, povinností a hodnôt. Tento vývoj prospieva aj zákazom scudzenia, pretože existuje viacero situácií, keď môže byť ich zriadenie prospešné, a viacero kritérií, vďaka ktorým je ich zriadenie aj z hľadiska moderných hodnôt prípustné (najmä účel a doba trvania zákazu). Okrem posilnenia záložného práva či vecného bremena môže byť zákaz (v rôznych podobách) aj súčasťou fideikomisárnej substitúcie, ktorej prijatie bolo v minulosti navrhované aj v slovenskom prostredí.⁶³ Z dogmatického hľadiska možno vecne pôsobiaci zákaz scudzenia formulovať ako relatívne právo, ktoré podlieha absolutizácii (čiasťočnému zvecneniu) registráciou vo verejnom registri, alebo ako vecné právo. Rozšírenie systému vecných práv o nové právo si však vyžaduje väčší dôraz na definovanie jeho obsahu a spôsobov vzniku, zmeny a zániku, pretože takéto právo má väčšiu tendenciu vytvárať trenie so spoločenskými hodnotami. Alternatívou k vytvoreniu nového vecného práva môže byť kazuistickejšie (a opatrnejšie) pripustenie dohody o vecne pôsobiacom zákaze iba v súvislosti s niektorými inštitútmi, ako napríklad s registrovaným záložným právom či s vecným bremenom. Do budúcnosti je tiež vhodné uvažovať o tom, aký prístup zaujať k možnosti dohodnúť rozvázovacia podmienku zakladajúcu (v dôsledku princípu *nemo plus iuris*) prekážku dispozičného účinku.

Bibliografia:

- ARNOLD, A., (2023). § 137 Rechtsgeschäftliches Verfügungsverbot. In: *Erman Bürgerliches Gesetzbuch*. 17. neu bearbeitete Auflage. Köln: Otto Schmidt.
- BAYER, W., (1995). *Der Vertrag zugunsten Dritter*. Tübingen: J. C. B. Mohr.
- BERGER, Ch., (1998). *Rechtsgeschäftliche Verfügungsbeschränkungen*. Tübingen: Mohr Siebeck.

⁶³ Novšie KLEŇOVÁ, V., (2021). Fideikomisárna substitúcia – právne postavenie predného dediča pred nastúpením substitučného prípadu. In: ŠVECOVÁ, A., I. LANCOVÁ a A. GAJARSKÝ (eds.). *Právno-historické trendy a výhlady VI*. Trnava: PF TU, s. 52 – 65. Pozri aj VALOVÁ, K. a O. BAKOS. Fideikomisárna substitúcia *de lege ferenda*. *Súkromné právo*, č. 4 (2016), s. 15 – 20.

CANARIS, C.-W., (2012). Die Verdinglichung obligatorischer Rechte. In: NEUNER, J. a H. CH. GRIGOLEIT (Hrsg.). *Claus-Wilhelm Canaris: Gesammelte Schriften*. Bd. 3. Berlin: De Gruyter.

DUCKEIT, G., (1951). *Die Verdinglichung obligatorischer Rechte*. Tübingen: Mohr Siebeck.

DVOŘÁK, B., (2017). § 1761. In: PETROV, J., M. VÝTISK, V. BERAN a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck.

ECCHER, B. a O. RISS., (2020). § 364c. In: KOZIOL, H., P. BYDLINSKI a R. BOLLENBERGER (Hrsg.). *ABGB: Kurzkommentar*. 6. überarbeitete Auflage. Wien: Verlag Österreich.

GÁBRIŠ, T., (2019). *Rytieri v republike*. Bratislava: Wolters Kluwer.

IRO, G., (2016). *Sachenrecht*. 6. Aufl. Wien: Verlag Österreich.

JAKUBÁČ, R. Nakladanie s nehnuteľnosťou a neodkladné opatrenie súdu. *Súkromné právo*, č. 4 (2018).

JHERING, R. von, (1880). *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*. 2. Theil. 4. verbesserte Auflage. Leipzig: Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel.

KASER, M., (1986). Rechtsgeschäftliche Verfügungs beschränkungen im römischen Recht. In: *Römische Rechtsquellen und angewandte Juristenmethode: Ausgewählte, zum Teil grundlegend erneuerte Abhandlungen*. Wien et al: Böhlau.

KLEŇOVÁ, V. Darovanie, „zmluvná fideikomisárna substitúcia“ a časovo obmedzené vlastnícke právo. *Právnik*, č. 2 (2019).

KLEŇOVÁ, V., (2021). Fideikomisárna substitúcia – právne postavenie predného dediča pred nastúpením substitučného prípadu. In: ŠVECOVÁ, A., I. LANCOVÁ a A. GAJARSKÝ (eds.). *Právno-historické trendy a výhľady VI*. Trnava: PF TU.

LEUPOLD, P., (2011). § 364c. In: FENYVES, A. et al. (Hrsg.). *ABGB §§ 535 bis 379*. 3. Aufl. Wien: Verlag Österreich.

LOKIN, J. H. A., (1990). Ad Novellam 159. In: LOKIN, J. H. A. a B. H. STOLTE (eds.). *Novella Constitutio: Studies in Honour of Nicolaas van der Wal*. Groningen: Egbert Forsten.

MELZER, F., (2024). § 1569. In: MELZER, F., P. TÉGL a kol. *Občanský zákoník: § 1475 – 1720. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck.

Otázka č. 18. *Katastrálny bulletin*, č. 2 (2003).

Otázka č. 2. *Katastrálny bulletin*, č. 3 (2000).

PAVELKOVÁ, B. Zabezpečovací prevod práva – aj vlastníckeho? *Justičná revue*, roč. 52 (2000), č. 6 – 7.

PELIKÁNOVÁ, I. a R. PELIKÁN., (2014). § 1761. In: ŠVESTKA, J. a kol. (eds.). *Občanský zákoník. Komentář*. Sv. V. Praha: Wolters Kluwer.

PLAŠIL, F. Zákaz zcizení nebo zatížení věci v pořízení pro případ smrti – nařizuje se, nebo rovnou zřizuje? *Ad notam*, č. 1 (2018).

ROUČEK, F., (1935). § 364c. In: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému*. Díl 2. (§ 285 až 530). Praha: V. Linhart.

RÜFNER, T., (2022). Das römische Familienfideikommiss. In: ISOLA, L. (Hrsg.). *Klauselgestaltungen in Römischen Testamenten*. Berlin: Peter Lang.

SEDLÁČEK, J., (1935). *Vlastnické právo*. Praha: V. Linhart.

SÖLLNER, A., (1976). Zur Rechtsgeschichte des Familienfideikommisses. In: MEDICUS, D. a H. H. SEILER (Hrsg.). *Festschrift für Max Kaser zum 70. Geburtstag*. München: C. H. Beck.

SPÁČIL, J. a kol., (2018). *Věcná práva*. Praha: C. H. Beck.

Statistiky vkladu za období 1. 1. – 31. 12. 2024. In: *Statistické údaje o vybraných transakcích s nemovitostmi evidovanými v KN*. Praha: ČÚZK, 2025. Dostupné na: <https://tinyurl.com/5aj6sb82>. [zobrazené 2025-03-15].

ŠEJDL, J. Rozdělení služebností dle práva římského. *Právněhistorické studie*, roč. 43 (2013), č. 1.

ŠUSTROVÁ, D. První rok s novým katastrálním zákonem. *Bulletin advokacie*, č. 12 (2014).

ŠVECOVÁ, A. a M. LACLAVÍKOVÁ. Das Familienfideikommiss in der ungarischen Rechtsordnung und seine Auflösung in der ersten Tschechoslowakischen Republik zwischen zwei Weltkriegen. *Czasopismo Prawno-Historyczne*, Tom. LXIX (2017), Zeszyt 1.

VALOVÁ, K. a O. BAKOS. Fideikomisárna substitúcia *de lege ferenda*. *Súkromné právo*, č. 4 (2016).

WILHELM, J., (2021). *Sachenrecht*. 7. neu bearbeitete Auflage. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.

Mimořádné závěti v ABGB z historické perspektivy

Extraordinary Wills in the ABGB from a Historical Perspective

doc. JUDr. Pavel Salák jr., Ph.D.¹

Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, Katedra dějin státu a práva

Abstrakt: Text je zaměřen na právní úpravu mimořádné závěti v ABGB. Zaměřuje se na historický vývoj od původního znění až po nejnovější znění po novelách z r. 2004 a 2015. Kromě právní úpravy se zaměřuje i na aplikační praxi.

Abstract: The text focuses on the legal regulation of extraordinary wills in the ABGB. It focuses on the historical development from the original text to the latest text after the amendments of 2004 and 2015. In addition to the legal regulation, it also focuses on application practice.

Klíčová slova: ABGB, vojenská závěť, závěť na palubě lodi, závěť morová, mimořádné závěti.

Keywords: ABGB (Austrian Civil Code from 1811), Military Will, Shipboard Will, Plague-epidemy Will, Extraordinary Wills.

Úvodem

Rakouský ABGB je jedním z nejznámějších a nejtypičtějších soukromoprávních kodexů moderní doby. Tento zákon má za sebou již dvě století účinnosti, a i když prošel řadou novelizací, nebyl setřen jeho základní charakter zákona budovaného na římskoprávní² a přirozenoprávní tradici³ s důrazem na ochranu soukromého vlast-

¹ E-mail: 10908@mail.muni.cz

² Zde např. KOSCHENBAHR-LYSKOWSKI, J., (1911). Zur Stellung des römischen Rechtes im allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche für Keiserthum Österreich In: *Festschrift zur Jahrhundertfeier des ABGB. 1. Teil* [ABGB- Festschrift I]. Wien: Manz, s. 212–294. K římskoprávním vlivům v dědickém právu srovnej např. SALÁK, P., R. ČERNOCH a O. HORÁK, (2019). *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita.

³ Ze starších např. WELLSPACHER, M., (1911). Das Naturrecht und das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch. In: *Festschrift zur Jahrhundertfeier des ABGB, 1. Teil* [ABGB- Festschrift I]. Wien: Manz, s. 173–207. Z novějších potom zejm. HORÁK, O., (2013). *Ratio scripta?* K přirozenoprávním vlivům v ABGB. In: ŠIDLOVSKÝ, G., V. VALEŠ a J. POLESNÝ (eds.). *Melior est acquisitio scientiae negotiatione argenti: pocta Prof. Ignáci Antonínovi Hrdinovi, O. Praem. k šedesátým narozeninám*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, s. 61–69.

nictví a autonomii vůle. Tento zákon, s ohledem na rozlohu rakouského mocnářství v době, kdy vznikal, zanechal svou stopu i v právních řádech dalších nástupnických států⁴ Rakousko-Uherska a měl tak vliv i na další právní vývoj v těchto státech.⁵ Tento text je však zaměřen výhradně na rakouské území, a tedy nezohledňuje úpravu ABGB v ostatních státech po r. 1918.

Koncepce testovací svobody byla v ABGB obecně poměrně značná, postavená na preferenci soukromé závěti s poměrně minimálními formálními požadavky (*a contrario* německé BGB, či uherské právo). I přes tuto skutečnost vedle řádných forem závěti ABGB upravovalo závěti mimořádné, kde obecné formální náležitosti byly ještě sníženy, což se týkalo zejména osob svědků.

1 Mimořádné závěti v ABGB v 19. a 20. století

Závěti s úlevami byly v původním ABGB upraveny v § 597–600. První z nich stanoví, za jakých podmínek bylo možno pořídit mimořádnou závěť. Následující ustanovení řeší obsahovou podobu – tedy v čem úlevy spočívaly (§597 *in fine* a § 598) a ustanovení § 599 řešilo časové omezení závětí. Konečně ustanovení § 600 zmiňovalo vojenské závěti. Ačkoliv je zde řeč o závětích, je třeba mít na vědomí, že ta nebyla jediným pořízením ve smyslu ABGB – analogicky bylo možno tato ustanovení použít i na kodícil.

Z hlediska 19. a 20. stol. je třeba pochopitelně třeba zohlednit i státoprávní vývoj, který se odrazil i na podobě práva. Z hlediska dotčených paragrafů je třeba zmínit dílčí novely (a to zejm. Teilnovelle I z r. 1914),⁶ které během první světové války měly provést alespoň ty nejnutnější změny v ABGB. Rok 1918 jako rok zániku Rakousko-Uherska a vzniku samostatných států se v Rakousku s ohledem na dědické právo odrazil prakticky stejně jako u nás, tj. nově vzniklá Rakouská republika recipovala ABGB, a to právě ve znění všech dílčích novel.

Výraznou změnu pak přinesl naopak zánik Rakouské republiky v důsledku anšlusu.⁷ Jeho důsledkem totiž bylo rozšíření německého dědického práva na území Rakouska, a to skrz *Gesetz über die Errichtung von Testamenten und Erbverträgen*

⁴ K této otázce srovnej např. BERGER, E. (Hrsg.), (2010). *Österreichs Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB). Bd.III. Das ABGB außerhalb Österreichs*. Berlin: Duncker & Humblot.

⁵ Zde stojí za to připomenout zejm. československé meziválečné osnovy, jež byly svým způsobem spíše rozsáhlejší novelizací ABGB, než zcela novou kodifikací.

⁶ K dílčím novelám viz STAUDIG-CIECHOWICZ, K. Die Teilnovellen als letzter Akt der österreichischen Zivilgesetzgebung in Mitteleuropa. *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*, č. 2 (2020), s. 286–294.

⁷ K rakouskému občanskému právu v době 1938–1945 viz např. MEISSEL, F. S. a B. BUKOR, (2011). Das ABGB in der Zeit des Nationalsozialismus. In: FISCHER, CZERMAK a kol. (eds.). *Festschrift 200 Jahre ABGB, Bd. I*. Wien: Manz, s. 17–44. MEISSEL, F. S. „Privatrecht in unsicheren Zeiten“. Zur Einführung. *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*. 7. Jahrgang, Heft č. 2 (2017), s. 169–180.

(31. 7. 1938), Deutsches R.G.Bl. I S. 973 (G.Bl.f.d.L.Ö. Nr. 346/1938, obecně označován jako *Testamentsgesetz*–TestG 1938). S ohledem na vojenský testament je třeba zmínit i fakt, že rovněž zanikly rakouské ozbrojené složky, a tedy pozbyly platnosti i jejich předpisy a nabyly naopak platnosti předpisy o německé branné moci.

Konec 2. světové války a obnovení rakouské samostatnosti měly pak pochopitelně za následek návrat k rakouskému právu.⁸ Právní základ pro to poskytl zákon č. 30/1947 BGBl. obecně označovaný jako zákon o znovunastolení rakouského testamentárního práva (*Wiederherstellung des österreichischen Testamentsrechtes* – TestRWiedG 1947), který byl přijat 16. 12. 1946.

Tento zákon obsahoval v zásadě jen pět paragrafů. Prvním byl zrušen uvedený zákon z r. 1938 a právo dědické se vracelo do stavu k 13. 3. 1938 (§ 1 odst. 2 TestRWiedG 1947). Ustanovení § 2 pak řešilo platnost posledních pořízení, která vznikla před a po nabytí účinnosti daného zákona.⁹ Zde stojí za zmínku zejm. ustanovení § 2 odst. 2, kde se řešilo připadnutí pozůstalosti po nabytí účinnosti tohoto zákona. Dle něj zůstávala pořízení z doby válečné platnými i tehdy, pokud dědění nastalo před nabytím účinnosti zákona, byla-li závěť sepsána po 1. březnu 1945. Následující paragraf řešil vojenské závěti a ustanovení § 4 se týkalo rozsudků vydaných před nabytím účinnosti tohoto spolkového zákona. Pokud soudy dříve prohlásily závěť za neplatnou a podle ustanovení § 2 a 3 uvedeného zákona byla považována za platnou, bylo možné uplatnění práv z této závěti.

Mimořádné závěti v původní podobě ABGB byly koncipovány v duchu kazuistické „římskoprávní“ tradice, kdy zákoník rozeznával několik typů mimořádných závětí:

- testament na palubě lodi (§ 597),
- morový testament (§ 597),¹⁰
- vojenský testament (§ 600).¹¹

⁸ O změnách po r. 1945 obecně EHRENZWEIG, A. Entwicklung im neuen Österreich. *Archiv für die civilistische Praxis*, 150 (1949). Bd., H. 2 (1949), s. 164–172. (K dědickému právu stručně s. 170).

⁹ Nabytí účinnosti čtrnáct dní po zveřejnění (publikováno bylo v částce č. 9 dne 22. 2. 1947).

¹⁰ § 597 ABGB v původním znění: „Bei letzten Anordnungen, welche auf Schiffahrten und in Orten, wo die Pest oder ähnliche ansteckende Seuchen herrschen, errichtet werden, sind auch Mitglieder eines geistlichen Ordens, Frauenspersonen und Jünglinge, die das vierzehnte Jahr zurückgelegt haben, gültige Zeugen.“

§ 597 ve znění po Teilnovelle I (ve znění do 2004, před novelou BGBl. I Nr. 58/2004): „Bei letzten Anordnungen, welche auf Schiffahrten und in Orten, wo die Pest oder ähnliche ansteckende Seuchen herrschen, errichtet werden, sind auch Personen, die das vierzehnte Jahr zurückgelegt haben, gültige Zeugen.“

¹¹ Text § 600 ABGB (ve znění do 2004, před novelou BGBl. I Nr. 58/2004): „Die Begünstigungen der Militär-Testamente sind in den Militär-Gesetzen enthalten.“

1.1 Testament na palubě lodi (*Schiffahrttestament, Seetestament*)

Jak uvádí ve svém komentáři L. Pfaff a F. Hofmann, ani von Zeiller, ani nikdo jiný z rakouských právníků v případě testamentu na palubě lodi nezmiňuje, odkud se tento typ závěti v ABGB vzal. Tento typ závěti byl cizí jak římskému právu,¹² tak i právu přirozenému.¹³ Ostatně ani Codex Theresianus tento typ závěti neznal a hovořil jen o posledním pořízení vojáků (*Kriegsleute*) a o morovém testamentu. Komentář jako možný inspirační zdroj ve vztahu k tomuto typu závěti jmenuje vedle pruského ALR (I. 12 §§ 205–207) právo francouzské, které znalo námořní testament (*testament maritime*) jako jednu z forem posledního pořízení zakotvenou již v Ordonance de la marine z r. 1681. Ten měl vliv následně na francouzský Code Napoleon (Code civil) a také na italský občanský zákoník. S ohledem na to, že tato závěť se objevuje v Martiniho návrhu,¹⁴ jeví se nejpravděpodobnější inspirace v ALR.¹⁵

Z hlediska podmínek, za nichž bylo možno tuto závěť pořídit, je třeba zmínit, že nebylo vyžadováno žádné bezprostředně hrozící nebezpečí (typu bouře, či nějaké havárie).¹⁶ Mohlo jít však pouze o loď pod rakouskou (rakousko-uherskou) vlajkou, která tak byla brána za dané státní území. Nebylo sporu o tom, že musí jít o pořízení během plavby, nikoliv při pobytu v přístavu. Další podmínkou, jejíž výklad už však nebyl tak jednotný, byla otázka, o jakou plavbu šlo. Je jasné, že redaktoři ABGB uvažovali „*Schiffahrt*“ ve smyslu „*Seefahrt*“ – tedy pouze plavbu na moři, a jsou vyloučeny situace, kdy dotýčný pluje na vnitrozemských vodách. Oproti výše uvedenému však stál názor Stubenrauchův, který předpokládal, že lze tuto závěť použít i při plavbě na jezeře nebo na řece.¹⁷ Tento spor, který zde byl již v 2. pol. 19. stol., nebyl jednoznačně rozřešen ani po pol. 20. stol. Ehrenzweig¹⁸ zastával názor, že závěť pořízená na vnitrozemských vodách je vyloučena,¹⁹ naopak Kralík připouštěl analogické

¹² Zde pouze nalezneme zmínku v justiniánských institucích (Inst. 2.25pr.), že při dalekých cestách bylo obvyklé pořizovat kodícil.

¹³ PFAFF, L. a F. HOFMANN, (1877). *Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche*. II. svazek 1. díl. Wien: Manz, s. 201.

¹⁴ Martini-Entwurf: [2, 11] § 48. *Das Zeugniß der drei letztgenannten Personen, wenn sie das 14. Jahr zurückgelegt haben, soll doch bei jenen Testamenten und Codicillen gültig sein, welche einer besondern Begünstigung des Gesetzes bedürfen, nemlich die in Feldzügen, auf Schiffahrten und in den Orten, wo Pest, oder andere ansteckende Seuchen herrschen, errichtet werden.*

¹⁵ K vztahu Martiniho k ALR viz HORÁK, O. K. A. Martini a první moderní úprava dědického práva. *Ad notam*, roč. 6 (2017), s. 8–11.

¹⁶ KRALIK, W., (1985). *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. 4. Buch, Das Familienrecht*. 3. vydání. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, s. 145.

¹⁷ STUBENRAUCH, M. von, (1855). *Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch sv. 2*. Wien: Manz, s. 362 (2. vydání s. 797).

¹⁸ EHRENZWEIG, A., (1924). *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. 2. sv. 2. díl, Familien und Erbrecht*. 6. Auflage. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, s. 407.

¹⁹ Tomu odpovídal mj. i italský překlad (ovšem neautentický) příslušné pasáže § 597 ABGB, který

použití i v takovéto situaci.²⁰ Reálně však převládající názor byl spíš proti použití při vnitrozemské plavbě, byť jak meziválečné, tak poválečné vydání Klangova komentáře shodně konstatovalo, že omezení na námořní plavbu je dáno historickým výkladem, nikoliv však obsahovým.²¹

Podle názoru některých se v důsledku první světové války stal testament na palubě lodi v rakouském právu obsoletním, neboť Rakousko ztratilo přímý přístup k moři.²² To však není zcela přesné – dle mezinárodního práva i vnitrozemské státy měly právo na provozování námořní plavby pod vlastní vlajkou.²³ V meziválečném Rakousku tohoto práva využilo dodnes existující rejdařství Vega (být od r. 1938 již německé), u jehož počátků stál proslavený ponorkový kapitán von Trapp.²⁴ Toto rejdařství bylo registrováno r. 1921, a ačkoliv se podařilo jeho zástupcům vytvořit tlak na vytvoření zákona o námořní plavbě (*Seeschiffahrtsgesetz* z r. 1932), celosvětová krize se nakonec na společnosti podepsala tak, že její závazky převzala její německá pobočka a rakouská byla fakticky zlikvidována, což po formální stránce bylo dovršeno po anšlusu Rakouska.²⁵ Společnost byla aktivní zejména v Severním a v Baltském moři. Tedy i v meziválečném období existovalo rakouské obchodní loďstvo na moři a jeho plavidla, z nichž prvním byl škuner Gertrude, plula pod rakouskou vlajkou.²⁶ Není však známo, že by byla někdy závět na palubě nějaké lodi využita.

Stejně jako rakouské právo nikdy jednoznačně neumožnilo využití této závěti při vnitrozemské plavbě, nepřipouštělo ani její rozšíření na závět na palubě letadla. Jednotný v tomto nebyl ani Klangův komentář – zatímco pro jeho analogické využití na

zněl: „*viaggi di mare*“ PFAFF, L. a F. HOFMANN, (1877). *Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche*. II. svazek. 1. díl. Wien: Manz, s. 202.

²⁰ KRÁLIK, W., (1985). *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*. 4. Buch, *Das Familienrecht*. 3. vydání. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, s. 145 a n.

²¹ HANDL, A., (1935). In: KLANG, H. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. 2. sv. 1. díl. §§ 553 – 858. Wien: Verlag der österreichischen Staatsdruckerei, s. 204; WEISS, E., (1951–1978). In: KLANG, H. a F. GSCHNITZER (Hrsg.). *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. III. díl. 2. vydání. Wien: Verlag der österreichischen Staatsdruckerei, s. 347.

²² BORYSIK, W. Testament na statku morskim lub powietrznym de lege lata i de lege ferenda w prawie polskim na tle porównawczym. *Prawo w Działaniu* s. 94.

²³ *The Declaration recognising the Right to a Flag of States having no Sea-coast* (francouzsky: *Déclaration portant reconnaissance du droit au pavillon des États dépourvus de littoral*) přijatá na konferenci v Barceloně 20. dubna 1921. Mezi dvaceti pěti signatáři bylo mj. i Československo. Šlo o dodatek k *Convention and Statute on the Regime of Navigable Waterways of International Concern* ze stejného dne.

²⁴ Georg Ludwig rytíř von Trapp (Zadar, Rakousko-Uhersko, 1880 – Stowe, USA, 1947) byl spolu se Zdenko Hudečkem nejúspěšnějším rakouským ponorkovým esem. Společnost Vega založil již r. 1919, nicméně během dvacátých let z ní odešel a spolu s rodinnou skupinou The Trapp Family Singers, kterou vytvořila jeho druhá žena Marie, cestoval po světě a věnoval se světu showbyznysu.

²⁵ Z obchodního rejstříku ve Vídni byla vyškrtnuta 24. 5. 1938.

²⁶ Dalšími plavidly byly Stela, Enz, Kärten, Steiermark a Donau. Dostupné na: <https://www.vega-ree-derei.de/history.html>.

leteckou dopravu se stavěl Handl²⁷ v meziválečném období, proti se stavěl E. Weiss,²⁸ což však mohlo být ovlivněno i jeho podílením se na meziválečných rekodifikačních snahách v Československu.²⁹ Naopak pro analogické použití se stavěl vedle Handla i např. Kralík.³⁰

Tak jako tak se jeví vše spíše v rovině teoretických úvah a sama norma stran závěti na palubě lodi byla de facto od konce první světové války (a je jen otázka, jak před ní) prakticky nevyužitá.

1.2 Morový testament

Název morový testament odkazuje tentokrát přímo k římskoprávní tradici – *testamentum tempore pestis conditum*,³¹ ačkoliv není zcela jisté, zda inspirací pro tuto specifickou úpravu byl skutečně mor, nebo jiná epidemie.³² Již bylo výše zmíněno, že morový testament znal i Codex Theresianus.³³ Pro takovéto poslední pořízení tedy bylo třeba splnit dvě podmínky – musela zde existovat patřičná choroba a dotyčný se nacházel v místě, kde tato nemoc panuje.

„... und in Orten, wo die Pest oder ähnliche ansteckende Seuchen herrschen...“ (§ 597 ABGB v původním znění). Zde opět vznikla otázka, jak má být chápáno ono

²⁷ HANDL, A., (1935). In: KLANG, H. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. 2. sv. 1. díl. §§ 553–858. Wien: Verlag der österreichischen Staatsdruckerer, s. 204.

²⁸ WEISS, E., (1951–1978). In: KLANG, H. a F. GSCHNITZER (Hrsg.). *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. III. díl. 2. vydání. Wien: Verlag der österreichischen Staatsdruckerei, s. 347.

²⁹ Jeho argumentace stála na tom, že let je nesrovnatelně kratší než plavba a zejména, že náhlost leteckých neštěstí prakticky vylučuje pořízení takové závěti. Zde je vidět onu podobnost s meziválečnými rekodifikacemi u nás – k odmítavému stanovisku ohledně závěti na palubě letadla v meziválečném období viz důvodová zpráva k Osnově 1937. Viz Sněmovní tisk 844. Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník. (Důvodová zpráva). Praha: Státní tiskárna, 1937, s. 291, viz též SALÁK, P., R. ČERNOCH a O. HORÁK, (2019). *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, s. 81–82 nebo SALÁK, P. a kol., (2017). *Historie osnovy Občanského zákoníku z roku 1937: inspirace, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, s. 91–93. O vlivech československého práva na rakouské mj. právě díky Weissovi viz KRASA, H.-CH., (2010). Die Wahrnehmung des tschechoslowakischen ABGB und seiner Wissenschaft in Österreich (Das ABGB in der Tschechoslowakei) In: BERGER, E. (eds.). *Österreichs Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB). Bn.III. Das ABGB außerhalb Österreichs*. Berlin: Duncker & Humblot, s. 274 a n.

³⁰ KRALÍK, W., (1985). *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*. 4. Buch, *Das Familienrecht*. 3. vydání. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, s.145.

³¹ Srovnej CI 6. 23. 8.1: Imperatores Diocletianus, Maximianus
Testes enim huiusmodi morbo oppresso eo tempore iungi atque sociari remissum est, non etiam conveniendi numeri eorum observatio sublata. <a 290 s. k. iul. ipsis iiii et iii aa. cons.>.

³² Např. tzv. Cypriánův mor – tedy neštovice, jeho obětí měl být i císař Clodius II. Gothicus (270 n. l.), více viz SALÁK, P., R. ČERNOCH a O. HORÁK, (2019). *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, s. 80 a n.

³³ Viz C. Ther. § XIV. [2, 11, § 14] 171.

místo – „Ort“. Nabízela se zde možnost, zda má být vykládáno jen jako obec (ve smyslu *Ortschaft*) – ves, či město – nebo zda má být výklad širší – tedy obecně jakékoliv nějakým způsobem omezené místo (tedy např. dům, nemocnice atp.). Postoj komentáře Pfaff-Hofmann se však v tomto případě shodoval se Stubenrauchovým komentářem, kdy oba tvrdily, že obě tato pojetí jsou možná. To proto, že i v jedné budově (typicky nemocnici) může být z důvodu uvedené epidemie problém sehnat dostatečný počet svědků, potřebných pro řádnou závěť.³⁴ Zde však vystupovala i další otázka – zda v situaci, když v sousední čtvrti epidemie panuje, je možno pořádně mimořádnou závěť i ve čtvrti, kde (zatím) epidemie není.³⁵ Obecně se však klonilo mínění k tomu, že nelze vycházet jen ze slova „Ort“, ale z celkového kontextu dané situace. I pozdější komentáře se kloní k tomu, že tímto pojmem se rozumí „celé ohrožené území bez ohledu na hranice obce“.³⁶

Pojem epidemie – především pod dojmem středověku – byl spojován s termínem mor – *pestis*, byť jak již bylo naznačeno, ne vždy šlo reálně o mor. S tím ostatně počítal ABGB, který vedle moru zmiňuje i jiné podobné infekční epidemie (*ähnliche ansteckende Seuchen*). Stačí jen vzpomenout, jak v 19. stol. často hrozila cholera – kterou ostatně uvedené komentáře zmiňovaly (srovnej Gl.U. 367 a Gl. U. 718).³⁷ Obecně bylo vyžadováno, aby ona epidemie byla skutečně velmi závažná, a to jak s ohledem na důsledky, tak i na možnosti šíření. Proto např. Ehrenzweig neuznával jako takovéto choroby tuberkulózu (tak ostatně i judikát Gl. U. 3657). Pokud jde o černé neštovice nebo tyfus, tak jen tehdy, když se vyskytují ve zvýšené míře (tj. nejde o ojedinělý výskyt – viz též Gl. U. N. F. 9718). Je otázkou, zda by mohla být za takovéto epidemie považována i španělská chřipka, hongkongská chřipka³⁸ nebo covid-19. Běžná epidemie chřipky jistě ne (srovnej Gl.U.15. 547), nicméně v těchto případech by patrně bylo možné o této možnosti uvažovat – dle judikatury totiž bylo

³⁴ PFAFF, L. a F. HOFMANN, (1877). *Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche. II. svazek 1. díl*, Wien: Manz, s. 202–203; STUBENRAUCH, M. von, (1855). *Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch sv. 2*. Wien: Manz, s. 362 (2. vydání s. 797).

³⁵ Zde komentáře uváděly jako příklad Vídeňské čtvrti Wieden a Leopoldstadt, což jsou čtvrti, které spolu přímo nesousedí (byť jsou velmi blízko sebe).

³⁶ EHRENZWEIG, A., (1924). *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. 2. sv. 2. díl. Familien und Erbrecht*. 6. Auflage. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, s. 407. AICHER, J. a P. RUMMEL (eds.), (1990). *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch: mit IPR-Gesetz, Ehegesetz, Mietrechtsgesetz, Wohnungseigentumsgesetz, Landpachtgesetz, Konsumentenschutzgesetz, Produkthaftungsgesetz, UN-Kaufrecht in zwei Bänden. 1. Band, §§ 1 bis 1174 ABGB*. 2. neubearb. und erw. Aufl. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, s. 696.

³⁷ Je možno zmínit celoevropskou epidemii cholery v letech 1829–1832 (na našem území od listopadu 1831), nebo velkou epidemii, která naše země zasáhla v návaznosti na prusko-rakouskou válku v letech 1866–1867.

³⁸ Tato chřipka patřila dnes k již zapomenutým epidemiím, řádila v letech 1968–1969 a vyžádala si po světě asi milion obětí. Mezi ně patřila patrně i první žena, která v Rakousku dosáhla titulu profesorka práv – romanistka Sibylle von Bolla-Kotek. Faktem však je, že ani jeden z komentářů tyto epidemie chřipky nijak nereflektuje.

jako rozhodující kritérium bráno nejen lékařské přesvědčení, ale i obecně panující mínění o nemoci (Gl.U. N. F. 3657) s tím, že jde o nemoci způsobující rychlou smrt a vzbuzující hrůzu (P. 1881 s. 370).³⁹

Důvodem pro pořízení této závěti nebyla skutečnost, že by dotýčný byl sám nemocen, ale ona hrozba nebezpečí. Nebylo stejně tak požadováno, aby nemoc propukla přímo v domě, kde se testátor nachází. Na druhou stranu ale skutečnost, že sám testátor byl nakažen touto nemocí, ještě neznamenala automaticky oprávnění takovouto závět pořídít. Podmínkou totiž je, že v místě panuje epidemie, nikoliv, že je jí testátor zasažen (Gl. U. N. F. 4979).⁴⁰

Vedle tohoto testamentu v době epidemie reflektovalo rakouské právo specifickou situaci osob „kontumacovaných“, tedy osob, které se nacházejí v důsledku epidemie v izolaci. Právním základem v tomto případě nebyly normy soukromoprávní, ale veřejnoprávní – dvorský dekret z 30. 6. 1836 (PGS svazek 65), kterým byl publikován Policejní morový řád (§ 71), a technicky lze dohledat toto právo až k § 45 Generální sanitní normy z 2. 1. 1770.⁴¹ Tyto osoby mohly závět pořídít bez jakýchkoliv formálních náležitostí.⁴² Tento typ závěti byl – jak je patrné – upraven zcela mimo ABGB. Patrně i proto povědomí o tomto prakticky zcela neformálním typu závěti nebylo příliš velké a stejně tak ani nebylo velké povědomí o tom, do kdy tato úprava platila.⁴³ Její zrušení přinesl až *Erbrechtsänderungsgesetz* 1989, který nabyl účinnosti 1. 1. 1991.⁴⁴

1.3 Úlevy při závětech dle § 597 ABGB

Dle ustanovení § 598 bylo testátorovi v situacích uvedených v § 597 umožněno pořídít závět ústně, a to před dvěma současně přítomnými svědky,⁴⁵ kdy se počítalo

³⁹ Citováno dle ROUČEK, F. a J. SEDLÁČEK, (1936). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. 3. díl. Praha: V. Linhart, s. 158.

⁴⁰ Viz ROUČEK, F. a J. SEDLÁČEK, (1936). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. 3. díl. Praha: V. Linhart, s. 158.

⁴¹ Uvedená sanitní norma byla publikována v Kropatschkově sbírce, sv. 9., s. 87. Z pohledu domácího je až zarážející, že na tyto normy z dob přelomu 18. a 19. stol. odkazuje ještě komentář AICHER, J. a P. RUMMEL (eds.), (1990). *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch: mit IPR-Gesetz, Ehegesetz, Mietrechtsgesetz, Wohnungseigentumsgesetz, Landpachtgesetz, Konsumentenschutzgesetz, Produkthaftungsgesetz, UN-Kaufrecht in zwei Bänden*. 1. Band, §§ 1 bis 1174 ABGB. 2. neubearb. und erw. Aufl. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, s. 696 r. n. 5.

⁴² Srovnej PFAFF, L. a F. HOFMANN, (1877). *Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche*. II. svazek 1. díl. Wien: Manz, s. 204. Text uvedených ustanovení viz STUBENRAUCH, M. von, (1855). *Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch* sv. 2. Wien: Manz, s. 363.

⁴³ TSCHUGGUEL, A., (2017). In: FENYVES, A. a kol. (Hrsg.). *(Klang) Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. §§ 552–646. 3. Auflage. Wien: Verlag Österreich, s. 276–277.

⁴⁴ Článek III 2 ErbRÄG 1989 BGBl. 1989/656.

⁴⁵ Rakouské právo znalo i řádnou ústní závět, kde se vyžadovala současná přítomnost tří svědků (§ 585 ABGB).

s tím, že jeden z nich bude zároveň pořizovat zápis závěti. Pokud by testátor sám byl nemocen, nebyla nutná ani současná přítomnost obou svědků.

Původní znění § 597 přiznávalo u mimořádných závětí navíc svědeckou způsobilost členům duchovního řádu, ženám a osobám, které „dokonaly čtrnácti let“. Tak tomu bylo až do dílčí novely č. I., po níž toto oprávnění zůstalo v textu § 597 jen mladistvým (§ 58 I. dílčí novely).⁴⁶ To však bylo dáno tím, že toutéž novelou byl § 56 změněn text § 591 ABGB, který ženy a členy duchovního řádu měl obecně na nezpůsobilé pro svědectví závěti.

Ustanovení § 599 ABGB pak omezovalo platnost takovýchto posledních pořízení z hlediska časového na dobu půl roku (resp. slovy zákona šesti měsíců) od okamžiku, kdy byla plavba ukončena, nebo kdy skončila nákaza. Zatímco v případě plavby nebyl daný okamžik v právní literatuře nijak více reflektován, v případě nákazy tomu bylo jinak. Pfaff-Hofmann k tomu uvádí, že skončením plavby je okamžik vstoupení na rakouskou půdu.⁴⁷ To pochopitelně plně odpovídá pojetí, že je závěť možno pořídit pouze na moři, nikoliv na vnitrozemských vodách, a skončením plavby se rozumí návrat do vlasti.

Zatímco okamžik přistání lodi v přístavu lze poměrně jednoznačně určit, v případě epidemie je situace zcela odlišná, proto mu také autoři komentářů věnovali mnohem větší pozornost. V obecné rovině totiž nebylo možno fixovat konec epidemie na konkrétní den, což dávalo soudci jistou výkladovou volnost. Dle mínění většiny autorů však v případě, že v době epidemie byla vydána nějaká nařízení správního charakteru stran epidemie, pak by měl být za okamžik konce epidemie počítán okamžik ukončení platnosti takového nařízení.⁴⁸

Pokud by důvod, pro nějž byl privilegovaný testament přijat, nastal v průběhu oněch šesti měsíců znovu, dojde k přerušení doby a začne se počítat znovu.⁴⁹ V návaznosti na výše uvedený zákon z r. 1947 je možno zmínit rozhodnutí TE OGH 1950/3/29 3Ob122/50, které vylučuje aplikaci ustanovení §2 odst. 2 TestRWiedG 1947 v situaci, kdy mimořádná závěť zanikla z důvodu uplynutí doby dle § 26 TestG 1938 (3 měsíce). Podstata uvedeného sporu byla, zda mimořádná závěť zřízená před starostou⁵⁰ dne 3. června 1945 dle § 23 TestG 1938 je platná, když zůstavitel zemřel r. 1949, aniž by pořídil novou závěť. Zatímco nižší soudy její platnost potvrdily s odkazem na to, že tento typ závěti co do podmínek odpovídá § 585 ABGB (řádná ústní

⁴⁶ Jinak byly osoby způsobilé svědčit až od osmnácti let věku.

⁴⁷ PFAFF, L. a F. HOFMANN, (1877). *Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche*. II. svazek 1. díl. Wien: Manz, s. 204.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ MAYR-HARTING, R., (1927). *Soustava občanského práva. Kniha pátá, Právo dědické*. Brno: Barvič & Novotný, s. 43.

⁵⁰ Tzv. *Doftestament*, popř. *Bürgermeistertestament* srovnej § 2249 BGB (v aktuální znění) *Nottestament vor dem Bürgermeister*. Tento typ závěti byl vyvolán potřebou zřídit závěť ve formě veřejné listiny v situaci, kdy není možno (typicky z důvodu zimního počasí) se dopravit za notářem. Srovnej též § 1543 ObčZ 2012, který je uvedeným ustanovením BGB inspirovaný.

závěť), uvedený soud jejich názor odmítl s tím, že § 2 odst. 2 TestRWiedG 1947 není možno použít na závěti odvolané a na závěti, jejichž doba platnosti již uplynula.⁵¹

1.4 Vojenský testament

Koncepce vojenské závěti v ABGB svou povahou na římské právo opět navazovala. Především skutečností, že šlo svou povahou o „stavovskou“ závěť, což se mimo jiné projevilo tím, že v ABGB de facto upravena nebyla. Zde se projevoval rys typický pro německý okruh vojenských závětí, tedy skutečnost, že nejsou upraveny v soukromoprávní normě, ale přímo ve vojenských předpisech.⁵² V době na přelomu 19. a 20. stol. byl příslušnou normou upravující podobu vojenských závětí služební řád (*Dienstreglement*)⁵³ z r. 1873.⁵⁴ Obecně je možno říci, že vojenská závěť byla již předtím upravena ve služebním řádu.⁵⁵

Jelikož sama úprava byla mimo občanský zákoník, je zde jen stručně charakterizována s odkazem na příslušnou literaturu.⁵⁶ Koncepce vojenské závěti počítala s tím, že ji mohou pořídit toliko osoby vojenské, a to bez ohledu na to, zda se nachází v nebezpečí života způsobeném konfliktem, nebo ne (proto onen stavovský rys).⁵⁷ Vedle této „mírové“ podoby pak rakouské právo znalo ještě další zmírnění pro případ války, kdy již vedle vojáků mohly tuto závěť pořídit i civilní osoby doprovázející vojsko (typicky civilisté v terénu).

⁵¹ Tento názor byl ostatně v souladu s právní vědou – WEISS, E., (1951–1978). In: KLANG, H. a H. GSCHNITZER (Hrsg.). *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. III. díl. 2. vydání. Wien: Verlag der österreichischen Staatsdruckerei, s. 203.

⁵² Tento typ vojenské závěti je typický pro německo-rakouské prostředí. Podrobněji k vojenským závětem viz. RUDNICKI, J. The Axiology of Military wills. A comparative Analysis. *European Journal of Comparative Law and Governance*, roč. (2015), č. 2, s. 5–18 a RUDNICKI, J., (2015). *Testament żołnierski i testamenty wojskowe w europejskiej tradycji prawnej*. Edice: Europejska tradycja prawna. Krakov: Wydawnictwo OD.NOWA.

⁵³ Služební řád pro vojsko z 9. srpna 1873, I. díl (§ 101) vydaný obě. nařízením z 2. července 1886, pres. č. 2839.

⁵⁴ Text této úpravy je v českém jazyce nejlépe dostupný v ROUČEK, F. a J. SEDLÁČEK, (1936). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. 3. díl. Praha: V. Linhart, s. 162.

⁵⁵ Na ustanovení Dienstreglement (konkrétně II. díl, 1. hlava 6, oddíl §1) odkazoval již dvorský dekret ze 4. 12. 1816. Dle Hofkrgrs Vdg. z 1. 6. 1836 platili úlevy jen při válečném tažení. Otázka oprávněných osob byla upravena rovněž již před platností ABGB ve dvorském dekretu z 14. 11. 1793. Viz STUBENRAUCH, M. von, (1855). *Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch sv. 2*. Wien: Manz, s. 364 a n.

⁵⁶ SALÁK, P., (2016). *Testamentum militis jako inspirační zdroj moderního dědictvého práva*. Brno: Masarykova univerzita, s. 241 a n.; RUDNICKI, J., (2015). *Testament żołnierski i testamenty wojskowe w europejskiej tradycji prawnej*. Edice: Europejska tradycja prawna. Krakov: Wydawnictwo OD.NOWA.

⁵⁷ Toto právo nepříslušelo jen vojákům v činné službě, ale např. také válečným invalidům, kteří žili v invalidovnách.

V zásadě vojenská závěť dle uvedených vojenských předpisů vycházela z ABGB – tedy postačovala toliko současná přítomnost dvou svědků, kdy svědky mohly být i osoby uvedené v původním znění § 597 ABGB (ve znění před Teilnovelle I.). *Dienstreglement* přitom znal nejen závěť ústní, ale i allografní s tím, že jeden ze svědků mohl být zapisovatelem. U ústní závěti je navíc zmíněno, že by svědci měli zůstatvitele osobně znát. V době války a na moři pak nebylo třeba současné přítomnosti obou svědků.

I tato forma mimořádné závěti byla časově omezená – a doba platnosti byla omezena stejně jako u ostatních posledních pořízení dobou šesti měsíců. Ta se v případě vojenské závěti v době války počítala u všech osob od okamžiku vyhlášení míru, popř. vylovení na pevninu, nebo pokud daná osoba přešla do mírových poměrů. U vojenských osob se pak šest měsíců počítalo od vystoupení z činné služby. Konečně i rakouské právo znalo ekvivalent římského nečestného propuštění – platnost vojenské závěti zanikala rovněž v okamžiku, kdy byla osoba propuštěna ze služby za trest. V tomto případě však ona neplatnost nastávala okamžitě přímo po jeho vyhlášení.⁵⁸

V době meziválečné tento předpis platil nadále, jen některé jeho části nebylo možné aplikovat – např. ustanovení o závětech na válečných plavidlech, kterými již Rakousko nedisponovalo. Vedle tohoto Handl v Klangově komentáři upozorňoval na fakt, že v případě allografní vojenské závěti svědci mají být (*sollen*),⁵⁹ ale v případě ústní závěti musí (*müssen*) být přítomni.⁶⁰ Jak již bylo výše řečeno, po anšlusu Rakouska platily pro vojáky normy německé wehrmacht.⁶¹

Po 2. světové válce nebylo již možno z politických důvodů, stejně jako v Německu, pořídit novou vojenskou závěť. Na rozdíl od Německa však Rakousko stálo na tom, že vojenské závěti pořízené v době 2. světové války (tedy podle německých branných předpisů) zůstávají platnými skrz již výše zmíněný zákon o obnovení rakouského práva stran závětí z r. 1947.⁶² Ustanovení § 3 tohoto zákona totiž stanovilo, že předpisy o vojenských závětech, které byly v platnosti v Rakouské republice do 27. dubna

⁵⁸ SALÁK, P., (2016). *Testamentum militis jako inspirační zdroj moderního dědického práva*. Brno: Masarykova univerzita, s. 241–245, pozn. 1096.

⁵⁹ Tedy technicky vzato nebylo formální náležitostí zaznamenané závěti. Viz HANDL, A., (1935). In: KLANG, H. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. 2. sv. 1. díl. §§ 553–858. Wien: Verlag der österreichischen Staatsdruckerei, s. 205.

⁶⁰ HANDL, A., (1935). In: KLANG, H. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. 2. sv. 1. díl. §§ 553–858. Wien: Verlag der österreichischen Staatsdruckerei, s. 205–206.

⁶¹ Na základě nařízení z 15. 6. 1938 o zavedení branného práva v zemi Rakousko.

⁶² A to přesto, že došlo k zrušení příslušných ustanovení nařízením z 3. 7. 1945. Vize WEISS, E., (1951–1978). In: KLANG, H. a F. GSCHNITZER (Hrsg.). *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. III. díl. 2. vydání. Wien: Verlag der österreichischen Staatsdruckerei, s. 348.

1945 (tj. německé předpisy), zůstávají rozhodující i pro platnost závětí, které byly po tomto datu sepsány z důvodu světové války 1939 až 1945 podle těchto předpisů.⁶³

Tak ještě nějakou dobu technicky vzato vojenské závěti existovaly, ačkoliv šlo jen o otázku dočasnou. Sama úprava vojenských závětí se tak – podobně jako v případě testamentu na palubě lodi – stala obsoletní.

1.5 Shrnutí k úpravě v 19. a 20. století

Podoba mimořádných závětí byla v ABGB od počátku formována pod vlivem římského práva a do značné míry kazuisticky. Ani jeden z nabízených typů mimořádné závěti nebyl explicitně vázán na nebezpečí života pořizovatele, naopak vycházelo se pouze z objektivně existující skutečnosti či specifického „místa,“ které mohly být potenciálně nebezpečné – plavba na moři, existence nebezpečné epidemie či vojenský status dané osoby. Jistou výhodou tedy bylo, že testátor nemusel nijak dokazovat jakékoli hrozící nebezpečí života, které technicky vzato ani nemuselo být (viz výklad u závěti na palubě lodi).

Na druhou stranu tato úprava měla značné limity. Od počátku, jak zmiňuje již Zeillerův komentář,⁶⁴ bylo vyloučeno analogické použití při situacích typu náhle vzniklého individuálního nebezpečí života – např. v horách (tzv. *Bergnot*) či podobně. Rakouské právo neznalo žádnou obecnou formu mimořádného testamentu.⁶⁵ Tato skutečnost ve spojení s faktem, že dva typy ze tří možných mimořádných závětí dle ABGB se staly v průběhu 20. století obsoletními, jejich využitelnost značně omezovala.

2 Mimořádné závěti v ABGB v 21. století

Dědické právo svou povahou patří mezi oblasti, které nejsou až tak často novelizovány. Je tomu tak proto, že případné společenské či ekonomické změny se v oblasti dědického práva odráží mnohem méně než třeba v právu obligacním. Rovněž společenský tlak na případné změny v této oblasti je obvykle relativně malý, a proto je dědické právo poměrně rigidní.

⁶³ § 3 TestRWiedG 1947: *Die bis zum 27. April 1945 in der Republik Österreich in Kraft gestandenen Vorschriften über Militärtestamente bleiben auch für die Gültigkeit letztwilliger Verfügungen maßgebend, die nach diesem Zeitpunkte aus Anlaß des Weltkrieges 1939 bis 1945 gemäß diesen Vorschriften errichtet sind.*

⁶⁴ ZEILLER, F. von, (1812). *Commentar über das allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie*. Sv 2/2. Geistinger, Wien/Triest, s. 486.

⁶⁵ AICHER, J. a P. RUMMEL (eds.), (1990). *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch: mit IPR-Gesetz, Ehegesetz, Mietrechtsgesetz, Wohnungseigentumsgesetz, Landpachtgesetz, Konsumentenschutzgesetz, Produkthaftungsgesetz, UN-Kaufrecht in zwei Bänden*. 1. Band, §§ 1 bis 1174 ABGB. 2. neubearb. und erw. Aufl. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, s. 696 r. n. 1.

Na poč. 21. století však proběhly dvě velmi výrazné novely, které se dotkly dědického práva a tím i problematiky mimořádných závětí. Na prvním místě to byla r. 2004 tzv. *Familien-und Erbrechts-Änderungsgesetz*–FamErbRÄG 2004 (BGBl. I Nr. 58/2004). Tímto zákonem se rakouské právo definitivně rozloučilo s původní kazuistickou podobou mimořádných závětí. Ostatně nejen vojenskou závěť bylo již možno označit za obsoletní. Testament na palubě lodi postrádal více méně smysl a omezení mimořádné závěti pouze na závěť v případě epidemie bylo rovněž přežitě.

Nová úprava všechny existující závěti nahradila již jen jedinou formou mimořádné závěti, stále upravenou v § 597 ABGB.⁶⁶ Podoba nové úpravy mimořádné závěti byla ovlivněna úpravou německou a švýcarskou. Nově znalo ABGB mimořádnou závěť pouze v podobě § 597 ABGB v tehdy aktuálním znění.⁶⁷ Skutečnost, že byla zrušena/změněna ustanovení § 597–600 ABGB (původního), měla mimo jiné za následek, že z této úpravy zcela zmizelo oprávnění osob starších čtrnácti let být svědky takového pořízení. Toto oprávnění bylo vráceno až následující novelou z r. 2015 skrze § 587 ABGB v aktuálním znění.⁶⁸

Podle nové koncepce byla mimořádná závěť možná jak v psané formě (tj. allografní testament), tak i ve formě ústní. Pro obě postačovala přítomnost dvou svědků. Pokud však byla závěť prohlášena pouze ústně, platí pouze v rozsahu, v jakém se shoduje výpověď obou svědků o jejím obsahu (§ 597 odst. 2 ABGB ve znění novely z r. 2004). Doba platnosti závěti také byla omezena jen na dobu tří měsíců, které počínaly odpadnutím onoho nebezpečí.

Jak bylo naznačeno, rok 2015 pak byl rokem druhé výrazné novely, která byla zaměřena jen na dědické právo – *Erbrechts-Änderungsgesetz* 2015 – ErbRÄG 2015 (BGBl. I Nr. 87/2015). Jelikož tato novela změnila podobu rakouského dědického práva celkově, došlo i k výrazné změně v počtu paragrafů a tím pádem i k přečíslování. Úprava mimořádné závěti se tedy přesunula do § 584 ABGB.⁶⁹ Tato změna

⁶⁶ § 597 ABGB ve znění FamErbRÄG 2004: § 597. (1) *Droht unmittelbar die Gefahr, dass der Erblasser stirbt oder die Fähigkeit zu testieren verliert, bevor er seinen letzten Willen auf andere Weise zu erklären vermag, so kann er auch mündlich oder schriftlich (§ 579) unter Beiziehung zweier fähiger Zeugen testieren, die zugleich gegenwärtig sein müssen. Ein so erklärter letzter Wille verliert drei Monate nach Wegfall der Gefahr seine Gültigkeit.*

(2) *Eine mündliche letzte Anordnung muss auf Verlangen eines jeden, dem daran gelegen ist, durch die übereinstimmenden Aussagen der zwei Zeugen bestätigt werden, widrigenfalls diese Erklärung des letzten Willens ungültig ist (§ 601).*

⁶⁷ Komentář k úpravě v letech 2004–2016 srovnej TSCHUGGUEL, A., (2017). In: FENYVES, A. a kol. (Hrsg.). *(Klang) Kommentar zum Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuch. §§ 552–646. 3. Auflage.* Wien: Verlag Österreich, s. 264–270.

⁶⁸ TSCHUGGUEL, A., (2017). In: FENYVES, A. a kol. (Hrsg.). *(Klang) Kommentar zum Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuch. §§ 552–646. 3. Auflage.* Wien: Verlag Österreich, s. 270.

⁶⁹ § 584 ABGB ve znění ErbRÄG 2015: § 584(1) *Droht aus Sicht des letztwillig Verfügenden unmittelbar die begründete Gefahr, dass er stirbt oder die Testierfähigkeit verliert, bevor er seinen letzten Willen auf andere Weise zu erklären vermag, so kann er seinen letzten Willen in Gegenwart von zwei Zeugen fremdhändig (§ 579) oder mündlich erklären. Eine solche mündliche letztwillige Verfügung*

však nebyla pouhou změnou umístění, ale došlo ke změně samotného textu uvedeného ustanovení. V textaci paragrafu se objevila zdánlivě drobná změna, jejíž důsledky však jsou mnohem dalekosáhlejší. Nové znění ustanovení § 584 odst. 1 ABGB (ve znění od 1. 1. 2017) říká: „*Droht aus Sicht des letztwillig Verfügenden unmittelbar die begründete Gefahr...*“ oproti původnímu: „*Droht unmittelbar die Gefahr, dass der Erblasser stirbt...*“ ve znění do konce r. 2016 (§ 597 odst. 1 ABGB ve znění FamErbRÄG 2004). Základem nového znění je sousloví „...aus Sicht des letztwillig Verfügenden...“ – tedy doslovně „z pohledu osoby, která činí poslední pořízení.“⁷⁰

To totiž byla stěžejní otázka, kterou řešila právní věda, jakým způsobem má být vykládáno ono kritérium bezprostředního nebezpečí. Německé a stejně tak švýcarské právo stojí do značné míry na objektivním chápání bezprostředního nebezpečí. Jinými slovy, podmínkou platného pořízení musí být skutečnost, že objektivně zůstaviteli hrozí bezprostřední nebezpečí. Ovšem chtít po zůstaviteli posoudit v daném okamžiku, zda skutečně je objektivně v nebezpečí života, je prakticky nemožné. Praktické důsledky tohoto přístupu koneckonců můžeme vidět na aktuálním vývoji v aplikační praxi v České republice. Znění ustanovení § 1542 ObčZ 2012, které svou povahou je nejbližší citovanému rakouskému paragrafu, je rovněž inspirováno německým „*Dreizeugentestament*“ (viz § 2250 BGB). Je zde možno poukázat na situaci, kdy české soudy neuznaly závěť osoby, která se po infarktu ocitla v kómatu a když se z něj probírala, rozhodla se pořídit mimořádnou závěť, jelikož její komunikační schopnosti byly omezené. Tato závěť byla shledána neplatnou s odůvodněním, že v daném okamžiku se dotýčný objektivně nenacházel v bezprostředním ohrožení života, neboť byl v nemocničním zařízení a jeho stav byl stabilizovaný.⁷¹ Jen na okraj je možno dodat, že dotýčný po několika dnech opět upadl do kómatu a zemřel, a ačkoliv opouštěl tento svět s přesvědčením, že jeho poslední vůle bude naplněna, následný vývoj ukázal opak.

Již bylo zmíněno, že rakouská mimořádná závěť počítala jak s ústní, tak i allografní psanou formou. To platí i po novele z r. 2015 s tím, že pro psanou allografní formu platí pravidla dle § 579 ABGB, který tuto formu upravuje od novely ErbRÄG 2015 ve zpřísněné formě. Jediné úlevy, které jsou dány, jsou v podobě snížení počtu svědků na dva a svědecké způsobilosti oněch osob mladších čtrnácti let.⁷²

muss durch die übereinstimmenden Aussagen der Zeugen bestätigt werden, widrigenfalls diese Erklärung des letzten Willens ungültig ist.

(2) Ein so erklärter letzter Wille verliert drei Monate nach Wegfall der Gefahr seine Gültigkeit und gilt als nicht errichtet. Im Zweifel ist damit auch der durch das Nottestament erfolgte Widerruf einer früheren letztwilligen Verfügung (§§ 713 und 714) aufgehoben.

⁷⁰ TSCHUGGUEL, A., (2017). In: FENYVES, A. a kol. (Hrsg.). (*Klang*) Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. §§ 552–646. 3. Auflage. Wien: Verlag Österreich, s. 270 a n.

⁷¹ Rozhodnutí NS ČR ze dne 20. 11. 2019 spis. zn. 24 Cdo 2941/2019.

⁷² TSCHUGGUEL, A., (2017). In: FENYVES, A. a kol. (Hrsg.). (*Klang*) Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. §§ 552–646. 3. Auflage. Wien: Verlag Österreich, s. 273.

Textace § 584 ABGB účinného od 2017 se oproti předchozí úpravě obsahově v zásadě shoduje. Došlo jen k mírným změnám, např. fakt, že časové omezení závěti uvedené v § 597 ABGB (po novele 2004) na konci odst. 1 je v novém § 584 ABGB upraveno v odst. 2. Naopak původní text druhého odstavce § 597 se stal poslední větou prvního odstavce § 584 ABGB v aktuálním znění.

Text § 584 odst. 2 obsahuje ještě jednu terminologicky drobnou, ale obsahově významnou odchylku. Dosud byly vedeny diskuse o tom, zda uplynutím oné doby se obnoví předchozí poslední vůle. Dosud totiž byla řeč o tom, že mimořádná závěť se uplynutím doby stane neplatnou. Nově však bylo dodáno: „... und gilt als nicht errichtet.“ Stejný obrat – tedy že uplynutím uvedené doby platí, jakoby mimořádná závěť ani nebyla zřízena, je zřejmě opět inspirací z německého BGB (§ 2252 odst. 1).⁷³ A touto formulací se jasně dává najevo, že se obnovuje platnost předchozího posledního pořízení.⁷⁴

Poněkud v rozporu s tím je však hned následující věta téhož odstavce. Ta říká, že při odvolání předchozí závěti učiněném v mimořádné formě se má v pochybnosti za to, že se zrušuje i odvolání učiněné v této formě. Tato formulace zákonodárce je však chápána jako poněkud nepřesná a zavádějící, neboť svou povahou je v rozporu s výše uvedeným. Jako možný důvod zařazení této věty se uvádělo, že onou pochybností by bylo, kdyby zůstavitel v odvolání výslovně zmínil, že za každých okolností má být předchozí závěť neplatná, že by tato neplatnost měla trvat i po uplynutí oné doby. Klangův komentář to však odmítá a konstatuje, že fakticky zde žádných pochyb není a platí, že i v případě pouhého zrušení závěti ve formě mimořádné závěti se uplynutím doby obnovuje závěť starší.⁷⁵

Rakouské právo však – a zde v duchu tamní právní tradice – mnohem více reflektuje vůli zůstavitele, což se odrazilo i v právní praxi mezi oběma novelami.⁷⁶ Proto aby se předešlo výše naznačenému konfliktu, bylo rozhodnuto o uvedené změně – tou je jednoznačně dáno najevo, že rozhodující je subjektivní přesvědčení zůstavitele o tom, zda se nachází v bezprostředním nebezpečí, nebo ne.⁷⁷ Skutečnost, zda skutečně daná situace hrozila, nebo nehrozila, není rozhodující a nemá vliv na platnost závěti ani tehdy, kdy by daná situace nebyla bezprostředním ohrožením.

⁷³ § 2252 odst. 1 BGB: „Ein nach § 2249, § 2250 oder § 2251 errichtetes Testament gilt als nicht errichtet, wenn seit der Errichtung drei Monate verstrichen sind und der Erblasser noch lebt.“

⁷⁴ TSCHUGGUEL, A., (2017). In: FENYVES, A. a kol. (Hrsg.). (Klang) Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. §§ 552–646. 3. Auflage. Wien: Verlag Österreich, s. 271 a n.

⁷⁵ Tamtéž, s. 272.

⁷⁶ Srovnej rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudního dvora zde dne 26. 7. 2011, sp. zn. 1 Ob 102/11y, rovněž rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora ze dne 17. 3. 2016, sp. zn. 2 Ob 86/15h.

⁷⁷ K tomu podrobněji TSCHUGGUEL, A., (2017). In: FENYVES, A. a kol. (Hrsg.). (Klang) Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. §§ 552–646. 3. Auflage. Wien: Verlag Österreich, s. 270–271.

Závěrem

Rakouský občanský zákoník ABGB vznikl pod silným vlivem práva přirozeného, nicméně jeho kořeny byly pevně dány římskoprávní tradicí. Oba tyto aspekty nalezly své vyjádření v koncepci autonomie vůle zůstavitele a široké škále možností posledních pořízení. Římskoprávní tradice byla nesena i v podobě mimořádných závětí, kde existovala kazuistická úprava pro tři různé situace – tzv. morový testament, testament na palubě lodi a vojenský testament, ačkoliv poslední uvedený de facto v občanském zákoníku upraven nebyl.

Tyto typy mimořádných závětí však od počátku 20. století postupně pozbývaly smyslu. Aplikace námořního testamentu byla značně omezena skutečností, že r. 1918 Rakousko ztratilo přímý kontakt s mořem, na omezeném využití vojenského testamentu se pak podepsala antimilitaristická nálada po druhé světové válce. Využitelným se tak jevil de facto jen testament v době epidemie. Kazuističnost tohoto práva nejenže vedla k částečné obsoletnosti uvedených typů, zároveň však jasně ukazovala nevýhodu absence jakési obecné formy pro mimořádnou závěť, kterou by bylo možno užít i v jiných než uvedených situacích. Nepočítalo se s přírodní katastrofou, neštěstím v horách či jakýmkoliv náhlým individuálním nebezpečím života.

Zásadní změnu v podobně mimořádných závětí v rakouském právu přinesl až počátek 21. století. Nejprve došlo k odstranění kazuistické a svým způsobem již obsoletní právní úpravy jediným typem závěti inspirovaným závětí před třemi svědky německého a švýcarského práva. Novelou dědického práva z r. 2015 (účinnou od r. 2017) pak byla vyjasněna otázka, zda bezprostřední ohrožení života má být posuzováno objektivně, nebo subjektivně. V duchu rakouské tradice v co největší snaze respektovat vůli zůstavitele se zákonodárce přiklonil k subjektivnímu kritériu. Tím se výrazně odlišil od svých inspiračních zdrojů. Na domácí tradici je rovněž navázáno počtem svědků, kdy rakouské právo počítá se dvěma, nikoliv se třemi.

Zmeny v obsahových náležitostiach pracovnej zmluvy vo svetle aktuálnej slovenskej pracovnoprávnej úpravy

The Changes in Content – Elements of the Employment Contract in the Light of Current Slovak Labour Law Regulations

JUDr. Lucia Petříková, PhD.¹

*Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta,
Katedra občianskeho práva a pracovného práva*

Abstrakt: Cieľom príspevku je poukázať na zmeny v obsahových náležitostiach pracovnej zmluvy podľa súčasnej slovenskej pracovnoprávnej úpravy, ku ktorým došlo s účinnosťou od 1. novembra 2022. V rámci obsahových náležitostí sa pozornosť upriamuje na podstatné obsahové náležitosti a iné náležitosti pracovnej zmluvy. Autorka reflektuje na aktuálnu právnu úpravu podstatných obsahových náležitostí pracovnej zmluvy, poukazuje na nedostatky súčasnej aplikačnej praxe a porovnáva súčasný právny stav obsahových náležitostí pracovnej zmluvy s predchádzajúcim právnym stavom.

Abstract: The article aims to point out the changes in content – elements of the employment contract according to present labour law regulations effective since November 1, 2022. The attention is devoted to the essential and other content – elements of the employment contract. The author reflects on the actual legal regulation of essential content – elements of the employment contract. At the same time, the author points out the lack of current applied practice and compares the present and previous legal state regarding the essential content – elements.

Kľúčové slová: pracovný pomer, pracovná zmluva, obsahové náležitosti, skúšobná doba, Zákoník práce, slovenské pracovné právo, aplikačná prax.

Keywords: Employment Relationship, Employment Contract, Content – Elements, Trial Period, Labour Code, Slovak Labour Law, Applied Practice.

¹ E-mail: lucia.petríkova@umb.sk

Úvod

Pracovná zmluva je najtypickejšou právnou skutočnosťou, ktorá vedie k vzniku pracovného pomeru. Je dvojstranným právnym úkonom spočívajúcim v súhlasnom prejave vôle občana a zamestnávateľa uzavrieť pracovný pomer. V nadväznosti na obsah pracovnej zmluvy zamestnávateľ zabezpečuje zamestnancom právo na prácu dohodnutého druhu, na dohodnutom mieste a v predpokladanom čase. Realizácia samotného práva na prácu v priebehu trvania pracovného pomeru je právne zabezpečená aj tým, že zamestnávateľ nemôže jednostranne skončiť pracovný pomer, ak mu to neumožňuje zákonný taxatívny dôvod. Zákonodarca tak zásadne obmedzuje jednostranné skončenie pracovného pomeru výpoveďou alebo jeho okamžitým skončením zo strany zamestnávateľa, pričom do popredia vystupuje ochranná funkcia pracovného práva, ktorá v tomto prípade spočíva v ochrane slabšieho – zamestnanca. V pracovnoprávných vzťahoch je potrebné okrem iného dodržiavať zásady rovnosti, slobody a ľudskej dôstojnosti ako základné elementárne ústavné princípy práva v každej civilizovanej krajine.²

Potrebné je aj rešpektovať dobré mravy a vylúčiť potlačovanie základných ľudských práv a slobôd.³ „Dobré mravy, dobrá viera či slušnosť majú svoje miesto v práve od gréckych a rímskych čias. Našli by sme ich tam ešte skôr, pretože slušnosť, ako aj spravodlivosť, neboli neznámymi kategóriami Starého i Nového zákona.“⁴

Novelou Zákonníka práce zákonom č. 350/2022 Z. z. sa s účinnosťou od 1. novembra 2022 menia pravidlá upravujúce povinné a iné náležitosti pracovnej zmluvy. Novela je transpozíciou: 1. smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1152 z 20. júna 2019 o transparentných a predvídateľných pracovných podmienkach v Európskej únii a 2. smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1158 z 20. júna 2019 o rovnováhe medzi pracovným a súkromným životom rodičov a osôb s opatrovateľskými povinnosťami, ktorou sa zrušuje smernica Rady 2010/18/EÚ.

1 Právny stav obsahových náležitostí pracovnej zmluvy pred 1. novembrom 2022

Pracovná zmluva so svojou obsahovou štruktúrou vytvára široký komplex práv a povinností účastníkov. Zákonodarca vyžaduje určitý minimálny obsah pracovnej zmluvy ako dvojstranného právneho úkonu, ktorého dohodnutie je dôležité nie-

² Porovnaj ONDROVÁ, J. a M. ÚRADNÍK, (2021). *Ústavné súdnictvo v Slovenskej republike*. Banská Bystrica: Belianum, s. 5.

³ Porovnaj SMOLKOVÁ, S. a J. DZIMKO., (2021). Osobitosti dokazovania v sporoch s ochranou slabšej strany. *Interpolis '21: recenzovaný zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie Interpolis 2021*. Banská Bystrica: Belianum, s. 303 – 304.

⁴ POLÁČEK TUREKOVÁ, Z. Dobré mravy z pohľadu právnej teórie a súdnej praxi. *Notitiae novae facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Belii neosolii*. Banská Bystrica: Belianum, roč. 20 (2016), s. 318.

len z hľadiska posudzovania platnosti pracovnej zmluvy ako právneho úkonu, ale aj z hľadiska toho, že dohodnutý obsah pracovnej zmluvy často na veľmi dlhý čas trvania pracovného pomeru priamo determinuje kvalitu právneho postavenia oboch účastníkov pracovného pomeru. Zákon č. 311/2001 Z. z. *Zákonník práce* v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZP“) podľa právneho stavu pred tzv. Veľkou novelou ZP, t. j. pred 1. novembrom 2022 rozlišoval tri skupiny obsahových náležitostí pracovnej zmluvy:

1. podstatné obsahové náležitosti pracovnej zmluvy,
2. pravidelné obsahové náležitosti pracovnej zmluvy,
3. náhodilé obsahové náležitosti pracovnej zmluvy.

1.1 Podstatné obsahové náležitosti pracovnej zmluvy

Podľa § 43 ZP je zamestnávateľ v pracovnej zmluve povinný so zamestnancom dohodnúť podstatné náležitosti, ktorými sú:

- a) druh práce, na ktorý sa zamestnanec prijíma, a jeho stručná charakteristika,
- b) miesto výkonu práce (obec, časť obce alebo inak určené miesto),
- c) deň nástupu do práce,
- d) mzdové podmienky, ak nie sú dohodnuté v kolektívnej zmluve.⁵

Druh vykonávanej práce – obsahová šírka dohodnutia druhu práce priamo determinuje obsahovú šírku dispozičného oprávnenia zamestnávateľa.⁶ Stručnú charakteristiku vykonávanej práce v pracovnej zmluve nemá nahrádzať detailná pracovná náplň zamestnanca, ktorá by spoluurčovala druh práce dohodnutý v pracovnej zmluve. *Pracovnú náplň* možno chápať ako pokyn zamestnávateľa smerujúceho ku konkretizácii pracovných úloh, ktoré sú všeobecnejšie vyjadrené v rámci druhu práce v pracovnej zmluve. Keďže vydávanie pokynov patrí medzi práva zamestnávateľa, aj vyhotovovanie pracovných náplní je právom, nie však povinnosťou zamestnávateľa. Ak obsah pracovnej náplne prekračuje rámec v pracovnej zmluve dohodnutého druhu práce, zamestnanec nie je povinný plniť takýto obsah pracovnej náplne. Platí to aj na všetky pokyny zamestnávateľa, ktoré vybočujú z obsahového rámca dohodnutého druhu práce v pracovnej zmluve. Pokyn zamestnávateľa (aj pracovná náplň) prekračujúci rámec druhu práce vymedzeného v pracovnej zmluve sa považuje za protiprávny pokyn zo strany zamestnávateľa a jeho nesplnenie nemožno považovať za porušenie pracovnej disciplíny. Na rozdiel od pracovných náplní prevažná časť pokynov zamestnávateľa nemá písomnú formu.

⁵ TKÁČ, V. et al., (2021). *Pracovné právo*. Banská Bystrica: Belianum, s. 189.

⁶ V ZP nemáme ustanovené, ako široko má byť v pracovnej zmluve dohodnutý druh práce. Druh práce by nemal byť zmluvnými stranami v pracovnej zmluve vymedzený tak neurčito, aby vo svojich dôsledkoch spôsoboval neplatnosť právneho úkonu pre neurčitosť. ZP v § 43 vyžaduje, aby popri druhu práce zmluvné strany v pracovnej zmluve dohodli aj stručnú charakteristiku vykonávanej práce, na základe ktorej by mal zamestnanec získať konkrétnu predstavu o tom, aké práce bude v pracovnom pomere pre zamestnávateľa vykonávať.

Miesto výkonu práce – označuje geografické miesto výkonu práce zamestnanca, nemusí však byť identické so sídlom podniku ani so sídlom časti podniku. Pojem miesto výkonu práce by sa nemal zamieňať s pojmom pracovného miesta – ako pracoviska, ktoré má osobitný význam pri posudzovaní začiatku a konca pracovného času zamestnanca. Potrebne je aj odlíšiť miesto výkonu práce od pojmu *pracovisko*, ktoré je užším pojmom v porovnaní s miestom výkonu práce dohodnutým v pracovnej zmluve. Pracoviskom je priestor, v ktorom má zamestnanec vykonávať svoju prácu, ako napríklad kancelária, dielňa či stavenisko. ZP ani iný pracovnoprávny predpis nevylučuje, aby si účastníci v pracovnej zmluve dohodli aj viac miest výkonu práce.

Deň nástupu do práce – na dohodnutý deň nástupu do práce sa viaže vznik pracovného pomeru. Pracovný pomer vznikne aj vtedy, keď zamestnanec v dohodnutý deň nenastúpi do práce. Deň nástupu do práce nemožno dohodnúť na deň, ktorý predchádza skončeniu povinnej školskej dochádzky. Deň nástupu do práce sa zvyčajne v pracovných zmluvách dohaduje konkrétnym uvedením kalendárneho dňa. Možno ho účastníkmi dohodnúť aj iným spôsobom, ktorý nevzbudzuje pochybnosti o tom, čo chcú účastníci pracovného pomeru dohodnúť. Ako deň nástupu do práce môže byť v pracovnej zmluve dohodnutý aj deň pracovného pokoja.

Mzdové podmienky – dohodu o mzdových podmienkach možno považovať za tzv. podmienčne podstatnú obsahovú náležitosť pracovnej zmluvy. Podľa ustanovenia § 43 ods. 1 písm. d) ZP sú mzdové podmienky podstatnou náležitosťou pracovnej zmluvy len v prípade, ak nie sú dohodnuté v kolektívnej zmluve.⁷

1.2 Pravidelné obsahové náležitosti pracovnej zmluvy

Vo všeobecnosti sem zaraďujeme *výplatné termíny, pracovný čas, výmeru dovolenky a dĺžku výpovednej doby*. Majú to špecifikum, že musia tvoriť obsah buď pracovnej zmluvy, alebo kolektívnej zmluvy. Hoci to nie sú podstatné obsahové náležitosti pracovnej zmluvy, zákonodarcu ukladá zamestnávateľovi právnu povinnosť uviesť tieto náležitosti v pracovnej zmluve, ak neboli dohodnuté v kolektívnej zmluve.

Medzi pravidelné obsahové náležitosti pracovnej zmluvy patrí aj dohoda účastníkov o skúšobnej dobe, ktorá musí byť vyhotovená pod sankciou neplatnosti v písomnej forme a v pracovnej zmluve. Jej dohodnutie v ústnej pracovnej zmluve je neplatné.⁸

⁷ Ak je miesto výkonu práce v cudzine, zamestnávateľ v pracovnej zmluve ďalej uvedie: dobu výkonu práce v cudzine; menu, v ktorej sa bude vyplácať mzda, prípadne jej časť; ďalšie plnenia spojené s výkonom práce v cudzine v peniazoch alebo naturáliách; prípadné podmienky návratu zamestnanca z cudziny.

Tieto informácie sa poskytnú zamestnancovi len vtedy, ak čas zamestnania v cudzine presiahne jeden mesiac.

⁸ TKÁČ, V. et al., (2021). *Pracovné právo*. Banská Bystrica: Belianum, s. 191.

1.3 Náhodilé obsahové náležitosti pracovnej zmluvy

Podľa § 43 ods. 4 ZP možno v pracovnej zmluve dohodnúť ďalšie podmienky, o ktoré majú účastníci záujem, najmä ďalšie hmotné výhody. Pri formulácii rôznych hmotných a nehmotných výhod treba však zo strany zamestnávateľa dbať na to, aby dohoda účastníkov v uvedenom smere nebola v rozpore s kogentnými ustanoveniami ZP alebo kogentnými ustanoveniami iných pracovnoprávných predpisov.

Náhodilými obsahovými náležitosťami pracovnej zmluvy sú aj podmienky ako vedľajšie ustanovenia právneho úkonu.⁹

2 Právny stav obsahových náležitostí pracovnej zmluvy po 1. novembri 2022

Od 1. novembra 2022 je zamestnávateľ v pracovnej zmluve povinný dohodnúť len všeobecné podstatné náležitosti, bez ktorých by pracovná zmluva nevznikla, a to: 1. druh práce a jeho stručná charakteristika, 2. miesto výkonu práce (obec, časť obce alebo inak určené miesto) alebo miesta výkonu práce, ak ich je viac, alebo pravidlo, že miesto výkonu práce určuje zamestnanec, 3. deň nástupu do práce a 4. mzdové podmienky.¹⁰ **Mzdové podmienky môžu byť dohodnuté aj v kolektívnej zmluve.**

Okrem uvedených všeobecných povinných náležitostí je zamestnávateľ v pracovnej zmluve povinný dohodnúť aj osobitné povinné náležitosti konkrétnej formy práce, ktoré ustanovuje ZP alebo osobitný predpis (napr. dojednanie pracovného pomeru na určitú dobu, dojednanie kratšieho pracovného času).

Pri ostatných pracovných podmienkach a podmienkach zamestnávania má zamestnávateľ možnosť sa rozhodnúť, či ich oznámi zamestnancovi vo forme písomnej informácie alebo ich dohodne v pracovnej zmluve ako ďalšie pracovné podmienky.

„Podľa nášho názoru zmeny v podstatných obsahových náležitostiach pracovnej zmluvy s účinnosťou od 1. 11. 2022 majú za následok neúmernú administratívu na strane zamestnávateľských subjektov, pokiaľ do pracovnej zmluvy zakomponujú len podstatné obsahové náležitosti, nakoľko následne sú povinní poskytnúť zamestnancovi písomnú informáciu o jeho pracovných podmienkach a podmienkach zamestnávania, pokiaľ ich neobsahuje pracovná zmluva.“¹¹

Zastávame teda názor a považujeme to za výhodnejšie a efektívnejšie, ak všetky náležitosti (t. j. podstatné obsahové náležitosti, ako aj ostatné pracovné podmienky a podmienky zamestnávania) zamestnávateľ dohodne so zamestnancom v pracovnej zmluve, a tak sa vyhne vyhotovovaniu písomnej informácie o ostatných pracovných

⁹ Tamtiež, s. 191.

¹⁰ Porovnaj § 43 ods. 1 ZP.

¹¹ PETŘÍKOVÁ, L., (2024). *Vplyv základných zásad pracovného práva na vybrané zmeny v slovenskom Zákonníku práce v aktuálnom čase*. Banská Bystrica: Belianum, s. 81.

podmienkach a podmienkach zamestnávania, keďže všetko potrebné a nevyhnutné bude mať zahrnuté v pracovnej zmluve.

Čo nastane v prípade, ak pracovná zmluva neobsahuje ďalšie pracovné podmienky?

Ak pracovná zmluva neobsahuje ďalšie pracovné podmienky, zamestnávateľ je povinný poskytnúť zamestnancovi písomnú informáciu o jeho pracovných podmienkach a podmienkach zamestnávania najmenej v rozsahu týchto údajov:

1. spôsob určovania miesta výkonu práce alebo určenie hlavného miesta výkonu práce, ak sú v pracovnej zmluve dohodnuté viaceré miesta výkonu práce,
2. ustanovený týždenný pracovný čas, údaj o spôsobe a pravidlách rozvrhnutia pracovného času vrátane predpokladaných pracovných dní a vyrovnávacieho obdobia podľa § 86, 87 a § 87a, rozsah a čas poskytnutia prestávky v práci, nepretržitého denného odpočinku a nepretržitého odpočinku v týždni, pravidlá práce nadčas vrátane mzdového zvýhodnenia za prácu nadčas,
3. výmera dovolenky alebo spôsob jej určenia,
4. splatnosť mzdy a výplata mzdy vrátane výplatných termínov,
5. pravidlá skončenia pracovného pomeru, dĺžka výpovednej doby alebo spôsob jej určenia, ak v čase poskytnutia informácie nie je známa, lehota na podanie žaloby o určenie neplatnosti skončenia pracovného pomeru,
6. právo na odbornú prípravu poskytovanú zamestnávateľom, ak sa poskytuje, a jej rozsah.

Uvedenú písomnú informáciu je zamestnávateľ povinný poskytnúť zamestnancovi do siedmich dní od vzniku pracovného pomeru, ak ide o údaje podľa predchádzajúcich bodov 1, 2 a 4; resp. do štyroch týždňov od vzniku pracovného pomeru, ak ide o údaje podľa predchádzajúcich bodov 3, 5 a 6.

Informáciu zamestnávateľ poskytuje v listinnej podobe.¹²

Ustanovenia pracovnej zmluvy alebo inej dohody medzi zamestnávateľom a zamestnancom, ktorými sa zamestnanec zaväzuje zachovávať mlčanlivosť o svojich pracovných podmienkach vrátane mzdových podmienok a o podmienkach zamestnávania a ktoré zamestnancovi zakazujú výkon inej zárobkovej činnosti mimo zamestnávateľom určeného pracovného času (tým nie je dotknuté obmedzenie inej zárobkovej činnosti podľa § 83 ZP alebo podľa osobitných predpisov), sú neplatné.

¹² Túto informáciu môže zamestnávateľ poskytnúť aj v elektronickej podobe, ak zamestnanec má k elektronickej podobe informácie prístup, môže si ju uložiť a vytlačiť a zamestnávateľ uchová doklad o jej odoslaní alebo o jej prijatí.

3 Náležitosti pracovnej zmluvy a písomná informácia pri výkone práce mimo územia Slovenskej republiky

Zákoník práce ustanovuje osobitné pravidlá pre obsah pracovnej zmluvy a obsah poskytnutých informácií v prípade, ak je miesto výkonu práce zamestnanca mimo územia Slovenskej republiky (ďalej len „SR“).

Zamestnávateľ je v pracovnej zmluve zamestnanca s miestom výkonu práce v cudzine povinný nad rámec uvedených povinných náležitostí so zamestnancom dohodnúť aj:

1. miesto výkonu práce v štáte alebo v štátoch mimo územia SR,
2. dobu výkonu práce v štáte alebo v štátoch mimo územia SR.¹³

Ak je miesto výkonu práce mimo územia SR, zamestnávateľ je povinný zamestnancovi poskytnúť písomnú informáciu najmenej v rozsahu týchto údajov, ak ich neobsahuje pracovná zmluva:

1. mena, v ktorej sa bude vyplácať mzda alebo jej časť,
2. údaj o ďalších plneniach spojených s výkonom práce v štáte alebo v štátoch mimo územia SR v peniazoch alebo naturáliách,
3. údaj o tom, či je zabezpečená repatriácia zamestnanca a aké sa na ňu vzťahujú podmienky.¹⁴

Ak doba výkonu práce v cudzine presiahne štyri po sebe nasledujúce týždne, zamestnávateľ poskytne túto informáciu pred odchodom zamestnanca na výkon práce do štátu mimo územia SR. Informáciu zamestnávateľ poskytne v listinnej alebo elektronickej podobe.

Na výkon práce v cudzine v trvaní nepresahujúcom štyri po sebe nasledujúce týždne sa zákonná povinnosť zamestnávateľa poskytnúť písomnú informáciu nevzťahuje.¹⁵

Podľa prechodných ustanovení ZP je zamestnávateľ povinný poskytnúť zamestnancovi, ktorého pracovný pomer vznikol pred 1. novembrom 2022, písomnú informáciu v rozsahu povinných údajov len vtedy, ak zamestnanec o tieto údaje požiada a ak mu zamestnávateľ tieto údaje už neposkytol podľa predpisov účinných do 31. októbra 2022. Zamestnávateľ poskytne požadovanú informáciu do jedného mesiaca odo dňa podania žiadosti zamestnanca.

4 Skúšobná doba pri pracovnom pomere na určitú dobu

V zmysle uvedenej novely platí, že u zamestnanca s pracovným pomerom dohodnutým na určitú dobu nesmie byť dohodnutá skúšobná doba dlhšia ako polovica dohodnutej doby trvania pracovného pomeru na dobu určitú. Uvedená podmienka

¹³ Porovnaj § 44a ods. 1 ZP.

¹⁴ Porovnaj § 44a ods. 2 ZP.

¹⁵ Porovnaj § 44a ods. 4 ZP.

dohodnutia skúšobnej doby platí výlučne len pri pracovnom pomere dohodnutom na dobu určitú. Naďalej však platí obmedzenie skúšobnej doby najviac na tri mesiace u klasického zamestnanca a u vedúceho zamestnanca najviac na šesť mesiacov.

Dohodnutie skúšobnej doby pri pracovnom pomere na dobu určitú môže z hľadiska aplikačnej praxe pôsobiť zmätočne, pretože sa môže celkom bežne stať, že niektorí zamestnávateľia dohodnú skúšobnú dobu so svojimi zamestnancami, ktorá síce nebude dlhšia ako polovica dohodnutej doby trvania pracovného pomeru na dobu určitú, avšak súčasne nebudú rešpektovať obmedzenie skúšobnej doby najviac na tri mesiace u klasického zamestnanca a u vedúceho zamestnanca najviac na šesť mesiacov.

„Z hľadiska návrhov pro futuro by bolo vhodnejšie precizovať, aby sa v ustanovení § 45 ods. 1 ZP presne špecifikovalo, že maximálne skúšobná doba v trvaní najviac tri mesiace, resp. šesť mesiacov pre vedúceho zamestnanca platí pre pracovné pomery na určitú dobu, ako aj pre pracovné pomery uzatvorené na neurčitý čas.“¹⁶

Záver

Podľa nášho názoru zmeny v podstatných obsahových náležitostiach pracovnej zmluvy s účinnosťou od 1. novembra 2022 majú za následok neúmerňujú administratívu na strane zamestnávateľských subjektov, ak do pracovnej zmluvy zakomponujú len podstatné obsahové náležitosti, pretože následne sú povinní poskytnúť zamestnancovi písomnú informáciu o jeho pracovných podmienkach a podmienkach zamestnávania, ak ich neobsahuje pracovná zmluva.

Zastávame teda názor a považujeme to za výhodnejšie a efektívnejšie, ak všetky náležitosti (t. j. podstatné obsahové náležitosti, ako aj ostatné pracovné podmienky a podmienky zamestnávania) zamestnávateľ dohodne so zamestnancom v pracovnej zmluve, a tak sa vyhne vyhotovovaniu písomnej informácie o ostatných pracovných podmienkach a podmienkach zamestnávania, keďže všetko potrebné a nevyhnutné bude mať zahrnuté v pracovnej zmluve.

V rámci skúšobnej doby pri pracovnom pomere na určitú dobu z hľadiska návrhov *pro futuro* by bolo vhodnejšie precizovať, aby sa v ustanovení § 45 ods. 1 ZP presne špecifikovalo, že maximálna skúšobná doba v trvaní najviac tri mesiace pre štandardného zamestnanca, resp. šesť mesiacov pre vedúceho zamestnanca platí pre pracovné pomery na určitú dobu, ako aj pre pracovné pomery uzatvorené na neurčitý čas.

¹⁶ PETŘÍKOVÁ, L., (2024). Vplyv základných zásad pracovného práva na vybrané zmeny v slovenskom Zákonníku práce v aktuálnom čase. Banská Bystrica: Belianum, s. 84.

Bibliografia:

Knižné publikácie a monografie

ONDROVÁ, J. a M. ÚRADNÍK, (2021). *Ústavné súdnictvo v Slovenskej republike*. Banská Bystrica: Belianum.

PETRÍKOVÁ, L., (2024). *Vplyv základných zásad pracovného práva na vybrané zmeny v slovenskom Zákonníku práce v aktuálnom čase*. Banská Bystrica: Belianum.

TKÁČ, V. et al., (2021). *Pracovné právo*. Banská Bystrica: Belianum.

Odborné články, periodiká

POLÁČEK TUREKOVÁ, Z. Dobré mravy z pohľadu právnej teórie a súdnej praxi. *Notitiae novae facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Belii neosolii*. Banská Bystrica: Belianum, roč. 20 (2016), s. 318 – 326.

SMOLKOVÁ, S. a J. DZIMKO., (2021). Osobitosti dokazovania v sporoch s ochranou slabšej strany. *Interpolis '21: recenzovaný zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie Interpolis 2021*. Banská Bystrica: Belianum, s. 303 – 309.

Právne predpisy

Zákon č. 311/2001 Z. z. *Zákonník práce* v znení neskorších predpisov.

Spoločné podnikanie v ČSSR a vybraných štátoch socialistického bloku

Joint Ventures in the Czechoslovak Socialist Republic and Selected Socialist Bloc Countries

Mgr. Adam Kőszeghy, PhD.¹

*Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky*

Abstrakt: Príspevok sa venuje právnej úprave v Československej socialistickej republike a vo vybraných krajinách socialistického bloku, v ktorých spoločné podnikanie predstavovalo formu podnikania, vlastnú kapitalistickému systému a ovládanú výlučne trhovým mechanizmom, t. j. ponukou a dopytom. Naopak, pre krajiny socialistického bloku, ktorých ekonomické systémy fungovali na princípe príkazového hospodárstva riadeného plánom výroby, bolo fungovanie v obchodnom vzťahu spoločného podnikania so subjektmi z kapitalistického západu spočiatku veľmi ťažko predstaviteľné. Táto forma spoločnej hospodárskej spolupráce medzi subjektmi z rôznych krajín sa však objavila čoskoro aj v rámci socialistického bloku, a to predovšetkým od roku 1967 v Juhoslávii (SFRJ). Postupne sa k úprave spoločného podnikania v právnych rámcoch vnútroštátnych úprav odhodlalo pod vplyvom rôznych okolností viacero krajín, ako Maďarsko (MER), Čína (ČLR), Bulharsko (BLR), Severná Kórea (KĽDR), Poľsko (PLR), Sovietsky zväz (ZSSR), Vietnam (VSR). K uvedeným socialistickým krajinám upravujúcich túto neobvyklú formu „tovarovo-výmenných vzťahov“, resp. podnikania sa napokon v roku 1988 pridalo aj Československo (ČSSR), a to prijatím zákona č. 173/1988 Zb. o podniku so zahraničnou majetkovou účasťou.

Abstract: The paper deals with the legal regulation in the Czechoslovak Socialist Republic and in selected countries of the socialist bloc, in which joint ventures represented a form of business inherent in the capitalist system and dominated exclusively by the market mechanism, i.e., supply and demand. Conversely, for the countries of the socialist bloc, whose economic systems operated on the principle of a command economy governed by a production plan, it was initially very difficult to imagine operating in a commercial relationship of joint ventures with legal entities from the capitalist West. However, this form of joint economic cooperation between legal entities from different countries soon emerged within the socialist bloc, especially in 1967 in Yugoslavia (SFRY). Gradually, under the influence of various circumstances, several countries, such as Hungary (HPR), China (PRC), Bulgaria (PRB), North Korea (DPRK), Poland (PPR), the Soviet Union (USSR), Vietnam (SRV), decided to

¹ E-mail: adam.koszeghy@flaw.uniba.sk

regulate joint ventures within the legal frameworks of national regulations. The above-mentioned socialist countries regulating this unusual form of „commodity-exchange relations“, or business, were finally joined in 1988 by Czechoslovakia (CSSR) with the adoption of Act No. 173/1988 Coll. on Enterprise with Foreign Proprietary Participation.

Kľúčové slová: spoločné podnikanie, podnik so zahraničnou majetkovou účasťou, socialistický blok, zákon č. 173/1988 Zb., akciová spoločnosť, združenie.

Keywords: Joint Ventures, Enterprise with Foreign Proprietary Participation, Socialist Bloc, Act No. 173/1988 Coll., Joint-stock Company, Association.

Úvod

Joint venture alebo spoločné podnikanie je forma podnikania, v ktorom sa viacero obchodných partnerov spojí s cieľom realizovať obchodnú činnosť, resp. dosiahnuť určitý (obchodný) cieľ.² Miera „prispenia“ k spoločnému podnikaniu môže variovať, pričom však každý z týchto obchodných partnerov by mal predstavovať samostatnú právnu entitu. Obsah pojmu *joint ventures* (spoločné podnikanie) a miera aplikácie na socialistické a/alebo nesocialistické subjekty varioval v každom štáte, najmä pod vplyvom ich vlastnej právnej úpravy.³ Fenomén spoločného podnikania sa objavil v Československu už na prelome 70. rokov, a to vybudovaním jeho základov prostredníctvom RVHP,⁴ ktorej bolo Československo zakladajúcim členom.⁵ Nane-

² Porovnaj MUNKOVÁ, J. Joint ventures z hľadiska súťažného práva. *Arbitrážní praxe*, roč. 31 (1991), č. 10, s. 271. Forma spoločného podnikania bola upravená napr. vo Švajčiarsku (§ 530 OR – *Obligationenrecht* ako tzv. *Einfache Gesellschaft*), v Spolkovej republike Nemecko (§ 705 BGB – *Bürgerliches Gesetzbuch* ako tzv. *Gesellschaft bürgerlichen Rechts*), v Rakúsku (§ 1175 ABGB – *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* ako tzv. *Erwerbsgesellschaft*), Francúzsko (čl. 1832 a 1871 CC – Code civil ako tzv. *société a société en participation*), Veľká Británia (oddiel 1 *Partnership Act* 1890 ako tzv. *ordinary partnership*). Pozri podrobnejšie KONOPÍK, E. Joint venture (konsorcia) v mezinárodnej účasti na investičnej výstavbe. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXVII (1982), č. 3 – 4, s. 7 – 8. V prípade „exotického“ Japonska prichádzala do úvahy forma japonskej akciovej spoločnosti (*Kabushiki gaisha*) a japonskej spoločnosti s ručením obmedzeným (*Yūgen gaisha*). KESEK, K. Formy obchodní činnosti cizinců v Japonsku. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXVIII (1983), č. 2 – 3, s. 21.

³ PAUKNEROVÁ, M. Smíšené podnikání v socialistických státech a mezinárodní hospodářská spolupráce. *Studie z mezinárodního práva*, roč. 22 (1989), s. 161 – 163.

⁴ RVHP alebo Rada vzájomnej hospodárskej pomoci bola mnohostranná medzištátna politicko-hospodárska organizácia, ktorá vznikla v roku 1949 a združovala štáty socialistického bloku, prevažne z východnej Európy. Jej hlavnou činnosťou malo byť riadenie a koordinácia výrobnnej, obchodnej, vedeckovýskumnej a investičnej spolupráce členských krajín, avšak v realite slúžila skôr ako nástroj na presadzovanie ekonomických a politických záujmov Zväzu sovietskych socialistických republík (ZSSR). Pozri viac KLUBERT, T. 25. január 1949. Vznik Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. Online. *Ústav pamäti národa*. Dostupné na: <<https://www.upn.gov.sk/sk/25-január-1949-vznik-rady-vzajomnej-hospodarskej-pomoci/>>. [zobrazené 2025-03-28].

⁵ RVHP sa zaoberala problematikou spoločného podnikania na svojom XXII. – XXV. zasadnutí, pričom základ pre zásady spoločného podnikania obsahoval oddiel 8 komplexného programu (Kom-

šťastie však nedošlo k jeho plnému presadeniu a využitiu s ohľadom na ekonomické a iné bariéry, ktoré bránili rozvoju spoločného podnikania s partnermi z iných členských štátov RVHP.⁶ Existujúce formy hospodárskej spolupráce mali prevažne charakter kooperácie, špecializácie, obchodovania s licenciami alebo poskytovania technickej pomoci – preto nedochádzalo k vzniku samostatných spoločných podnikov.⁷ Ku skutočnému prielomu došlo až po prijatí uznesenia vlády ČSSR č. 187/1985 z 22. augusta 1985, ktorým bolo umožnené československým podnikom zakladať spoločné podniky aj s partnermi z nesocialistických štátov, čo prispelo k väčšiemu rozvoju vzniku spoločných podnikov.⁸ Napriek uvedenému to však nepostačovalo, keďže v československom právnom poriadku absentovala podrobnejšia hmotnoprávna úprava vzťahujúca sa na existenciu spoločného podniku a s tým súvisiacich otázok spojených s realizáciou spoločného podnikania. Tieto nedostatky bolo potrebné reflektovať a odstrániť ich v záujme zvýšenia atraktivity tejto formy spolupráce a s tým spojennej motivácie podnikov sa do nej zapojiť. Nedostatok v podobe nedostatočnej právnej úpravy sa podarilo odstrániť až v závere roka 1988 prijatím zákona č. 173/1988 Zb. o podniku so zahraničnou majetkovou účasťou (ďalej len „ZoPZMÚ“), a to s účinnosťou od 1. januára 1989. Československo sa tak podľa vzoru aj iných členských štátov RVHP pripojilo do skupiny štátov socialistického bloku, ktoré prijali právnú úpravu spoločného podnikania.⁹

plexný program ďalšieho prehlbovania a zdokonaľovania spolupráce a rozvoja socialistickej ekonomickej integrácie) a na jeho podklade boli prijaté v niekoľkých vývojových stupňoch členských štátov RVHP tzv. Jednotné ustanovenia o zriaďovaní a činnosti medzinárodných hospodárskych organizácií z roku 1976. Pozri KONOPÍK, E. Joint venture (konsorcia) v medzinárodnej účasťi na investiční výstavbe. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXVII (1982), č. 3 – 4, s. 8.

⁶ Pozri podrobnejšie KALENSKÝ, P. K základním problémům mezistátních a mezinárodních obchodních společností a podniků. *Časopis pro mezinárodní právo*, roč. XV (1971), č. 1, s. 24 – 27.

⁷ TŮMA, J. Základní otázky zdaňování společných podniků v ČSSR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIV (1989), č. 3, s. 5. Obdobne pozri NEUSTUPNÁ, L. Přímé vztahy a oprávnění k zahraničně hospodářské činnosti. *Arbitrážní praxe*, roč. 29 (1989), č. 3, s. 87 – 90.

⁸ Vláda ČSSR přijala tímto uznesením zásady pre zakladanie a činnosť spoločných podnikov československých subjektov a subjektov z nesocialistických štátov. Pozri bližšie Dôvodová správa k zákonu č. 173/1988 Zb. o podniku so zahraničnou majetkovou účasťou. Obecná časť. Federálne zhromaždenie Československej socialistickej republiky (1986 – 1990). Tisk č. 101. Digitální knihovna Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0101_00.htm>. [zobrazené 2025-03-28].

⁹ Právnú úpravu spoločného podnikania v rámci členských štátov RVHP prijali v chronologickom poradí Juhoslávia (1967), Rumunsko (1971), Maďarsko (1972), Poľsko (1976), Vietnamská socialistická republika (1977), Čínska ľudová republika (1979), Bulharsko (1980), Kuba (1982), Kórejská ľudovodemokratická republika (1984) a ZSSR (1987). Pozri PAUKNEROVÁ, M. Smíšené podnikání v socialistických státech a mezinárodní hospodářská spolupráce. *Studie z mezinárodního práva*, roč. 22 (1989), s. 163 – 164.

1 Československý zákon o podniku so zahraničnou majetkovou účasťou

Zákonomdarca pri príprave a schvaľovaní návrhu zákona stál pred nebyťvalou zložitou úlohou, a to na jednej strane vytvoriť také zákonné predpoklady, aby zahraničný subjekt mal podmienky a istoty pre svoju kapitálovú i aktívnu podnikateľskú činnosť a na druhej strane bolo treba zabezpečiť náležitý vplyv riadiaceho národohospodárskeho centra na účely súladu s plánovanou koncepciou rozvoja hospodárstva.¹⁰ Tento právny predpis vniesol do právneho poriadku nový pojem, a to podnik so zahraničnou majetkovou účasťou. Nešlo však o nový druh československej právnickej osoby, ale o právnickú osobu, ktorej sídlo malo byť na území ČSSR a mala byť založená na základe zmluvy aspoň medzi jedným československým subjektom a aspoň jedným zahraničným subjektom. Tak mohol vzniknúť osobitný československý ekonomický subjekt, ktorý vyvíjal hospodársku činnosť v systéme plánovaného hospodárstva.¹¹ Československým subjektom mohla byť, prirodzene, len československá právnická osoba. Okruh zahraničných subjektov bol vymedzený s ohľadom na zásadu nediskriminácie v medzinárodných vzťahoch (zákaz diskriminácie) tak, že sa pod zahraničným subjektom myslel akýkoľvek subjekt so sídlom alebo bydliskom mimo územia ČSSR bez dôrazu na socioekonomické zriadenie v mieste jeho sídla.¹² Vzhľadom na to, že zákon nevytváral novú formu československej právnickej osoby, táto právnická osoba (podnik) mohla byť zriadená v zmysle československého právneho poriadku len zmluvou o združení v zmysle § 636 a nasl. zákona o majetku obcí (ďalej len „ZMO“) alebo vo forme účastinnej (akciovej) spoločnosti v zmysle zákona č. 243/1949 Zb. o účastinných spoločnostiach.¹³ Podnik disponoval plnou samostatnou majetkovou subjektivitou spočívajúcou v zodpovednosti za svoje záväzky a povinnosti vlastným majetkom. Z obdobného princípu vyplývalo aj výlučné oddelenie

¹⁰ HANES, D. Majetkovoprávne postavenie podniku so zahraničnou majetkovou účasťou. *Právny obzor*, roč. LXXII (1989), č. 10, s. 867.

¹¹ HOLEC, P. Spoločné podniky a činnosť ČSOB. *Právni zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIV (1989), č. 3, s. 9.

¹² Dôvodová správa k zákonu č. 173/1988 Zb. o podniku so zahraničnou majetkovou účasťou. Obecná časť. Federálne zhromaždenie Československej socialistickej republiky (1986 – 1990). Tisk č. 101. Digitálna knižnica Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0101_00.htm>. [zobrazené 2025-03-28]. Obdobne aj VLK, J. Podnik se zahraniční majetkovou účastí. *Arbitrážní praxe*, roč. 29 (1989), č. 10, s. 278.

¹³ Prevažná väčšina podnikov so zahraničnou majetkovou účasťou si zvolila práve formu účastinnej (akciovej) spoločnosti, a to zrejme kvôli jej širokej kompatibilite v obchodnom styku s akýmkoľvek obchodným partnerom na svete. Pozri KLEIN, B. Zákon o podniku se zahraniční majetkovou účastí č. 173/1988 Sb. (pár poznámek). *Právni zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIV (1989), č. 3, s. 2. Naopak, právna úprava združenia bola pre vnútroštátne právne vzťahy známa skôr prostredníctvom poľnohospodárskeho družstevníctva, avšak nové ekonomické podmienky priniesli tento progresívny trend v podobe (medzinárodného) združenia v oblasti priamych vzťahov. Pozri ZAHRADNÍČKOVÁ, M. a H. ZACHYTALOVÁ. Právni úprava sdružování socialistických organizací a její perspektivy. *Arbitrážní praxe*, roč. 29 (1989), č. 7, s. 196 – 197.

ručenia podniku za záväzky iných právnických osôb a štátu a *vice versa*. Vo vzťahu k československej majetkovej účasti na podniku sa nevyžadovalo žiadne povolenie v zmysle príslušných devízových predpisov.¹⁴

Samotné založenie podniku so zahraničnou majetkovou účasťou podliehalo povoľovaciemu procesu. Prvotné povolenie sa vyžadovalo na samotné založenie podniku formou zmluvy, pričom orgánom na udelenie tohto povolenia mal byť ústredný orgán štátnej správy, vecne príslušný podľa základného predmetu činnosti podniku. V prípade viacerých základných predmetov činnosti podniku spadajúcich do vecnej príslušnosti viacerých ústredných orgánov štátnej správy mal byť príslušný každý len vo vzťahu ku konkrétnemu predmetu činnosti podniku. V prípade, že by sa sídlo československého subjektu nachádzalo na území inej republiky ako sídlo podniku so zahraničnou majetkovou účasťou a rozhodovanie o povolení na založenie podniku by patrilo do príslušnosti ústredných orgánov jednotlivých republík, príslušným by bol ústredný orgán štátnej správy danej republiky miestne príslušný podľa sídla podniku so zahraničnou majetkovou účasťou.

Žiadosť o povolenie založenia podniku musela obsahovať:

- názov, sídlo a predmet podnikania československého subjektu,
- účel a cieľ zakladania podniku,
- navrhovaný predmet činnosti podniku spolu s právnou formou, sídlom a názvom,
- technicko-ekonomický rozbor navrhovanej činnosti podniku,
- výšku základného imania, podielov jednotlivých subjektov na ňom, formu a menu týchto podielov, spôsob rozdelenia a krytia strát a minimálnu výšku rezervného fondu,¹⁵
- zastúpenie subjektov v orgánoch podniku v zakladanom podniku,¹⁶
- údaje o zahraničnom subjekte,
- samotný návrh zakladajúceho dokumentu (zmluva).¹⁷

¹⁴ Pozri § 5 ods. 4 zákona č. 173/1988 Zb. o podniku so zahraničnou majetkovou účasťou.

¹⁵ Zákon explicitne neobmedzoval pomer podielov jednotlivých subjektov, a teda ani nevyklúčoval vznik 100 % majetkovej účasti zahraničného subjektu, avšak práve pri žiadosti o povolenie na zriadenie podniku túto skutočnosť zväzil príslušný povoľovací orgán. VLK, J. Podnik se zahraniční majetkovou účastí. *Arbitrážní praxe*, roč. 29 (1989), č. 10, s. 283.

¹⁶ Zákon rovnako negarantoval rozhodujúci vplyv v orgánoch podniku československému subjektu, a preto záležalo na úprave zriaďovacej zmluvy, aby si jednotlivé subjekty upravili túto otázku k vzájomnej spokojnosti. Tamže, s. 283. Opačne sa vyjadril D. Futej, keď uviedol, že vedúci orgánov spoločných podnikov museli byť jednoznačne československí štátni príslušníci. Pozri FUTEJ, D. Štát a podniky vo vonkajších ekonomických vzťahoch (Novelizácia zákona č. 42/1980 Zb. o hospodárskych stykoch so zahraničím). *Právnik*, roč. CXXVIII (1989), č. 9 – 10, s. 919.

¹⁷ V prípade, že sa zriaďoval podnik so zahraničnou majetkovou účasťou vo forme účastinnej (akciovej) spoločnosti, prílohou k zriaďovacej zmluve museli byť aj stanovy tejto spoločnosti. KLEIN, B., P. HOLEC a P. HENZLOVÁ, (1989). *Zákon o podniku se zahraniční majetkovou účastí (stručný komentář)*. Praha: Československá obchodní a průmyslová komora, s. 11.

Pri rozhodovaní o žiadosti na povolenie založiť podnik so zahraničnou majetkovou účasťou sa v prvom rade zohľadňovali hospodárske predpoklady zakladaného podniku pre rozvoj národného hospodárstva ČSSR. Hospodárska činnosť zakladaného podniku sa mohla týkať akejkoľvek oblasti národného hospodárstva s výnimkou oblastí dôležitých na zaistenie obrany a bezpečnosti ČSSR, pričom s ohľadom na vágnosť tohto pojmu záviselo rozhodnutie v každom individuálnom prípade od správnej úvahy príslušného orgánu. Ak mala byť predmetom činnosti zakladaného podniku aj hospodárska činnosť, na ktorú sa vyžadovalo v zmysle osobitných predpisov povolenie na činnosť, toto povolenie bolo rovnako potrebné získať, iba ak by o udelení povolenia na založenie rozhodoval totožný orgán príslušný aj na udelenie povolenia na hospodársku činnosť v zmysle osobitných predpisov. V takomto prípade postačovalo udelenie povolenia na založenie podniku, ktoré zastrešilo obe zbiehajúce povolenia. Vláda ČSSR však mohla ustanoviť, kedy nebolo potrebné na uzavretie alebo zmenu zmluvy týkajúcu sa založenia podniku vyžadovať povolenie, prípadne upraviť odchylný spôsob v prípade udeľovania tohto povolenia.

Napriek tomu, že podnik so zahraničnou majetkovou účasťou bol československou právnickou osobou, tak sa na neho nevzťahovali ustanovenia inak platné pre československé právnické osoby (socialistické organizácie). Medzi takéto výnimky patrilo oslobodenie od určenia povinností v rámci štátneho plánu hospodárskeho a sociálneho vývoja alebo vylúčenie aplikácie ustanovení Hospodárskeho zákonníka, ktorými by došlo direktívne bez súhlasu strán k vzniku povinnosti uzavrieť, zmeniť alebo zrušiť zmluvu alebo iný záväzkový vzťah, ako aj iné ustanovenia priečiace sa povahe podniku alebo jeho právnomu postaveniu v zmysle ZoPZMÚ. Uvedené ustanovenia pramenili zo samotnej podstaty podniku so zahraničnou majetkovou účasťou ako spoločného podniku s cudzím prvkom, a preto nemohol byť zahraničný subjekt nútený k činnosti, ktorá nebola v jeho podnikateľskom záujme. V prípade zahraničnoobchodnej činnosti sa prirodzene aplikovali príslušné ustanovenia ZMO.

Podnik obligatórne vytváral tri druhy fondov:

- rezervný fond určený na krytie strát, rizík a financovania výkyvov v hospodárení podniku v tuzemskej, ako aj zahraničnej mene ročne najmenej vo výške 5 % zo zisku po zdanení až do stanovenej výšky,
- fond kultúrnych a sociálnych potrieb podľa všeobecne záväzných právnych predpisov,
- fond odmien podľa všeobecne záväzných predpisov.

Okrem uvedených fondov mohol podnik po úhrade daňových a prídellových povinností zriaďovať aj fond rozvoja alebo iné fondy,¹⁸ pričom tieto fondy nebolo možné autoritatívne odňať a o ich použití rozhodoval podnik samostatne. Podnik mohol po zriadení obligatórnych fondov a úhrade daňových povinností pristúpiť aj k roz-

¹⁸ Podnik mohol tvoriť napr. aj fond technického rozvoja, ktorý však zákon o podniku so zahraničnou majetkovou účasťou neupravoval. PLANDOROVÁ, H. Finanční hospodaření a účetnictví podniků se zahraniční majetkovou účastí. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIV (1989), č. 3, s. 13.

deleniu zisku medzi subjekty podieľajúce sa na účasti na podniku, prípadne ich re-investovať.¹⁹ Finančná a účtovná kontrola mala byť vykonaná odchyľne od bežných československých právnických osôb, a to vo forme preskúmania ročnej účtovnej závierky a hospodárenia podniku dvomi audítormi. Audítori mali vykonávať svoju činnosť odborne a nestranne, pričom podrobnosti o ich činnosti a vymenovaní príslušným orgánom malo bližšie upraviť Federálne ministerstvo financií vo forme všeobecne záväzného právneho predpisu.²⁰ Zavedenie inštitútu finančného a účtovného auditu odborne spôsobilými a nestrannými profesionálmi do československého právneho poriadku znamenalo istú mieru reflexie skúseností najmä z nesocialistických štátov, kde táto forma nestrannej, vysokoodbornej formy kontroly bola vyhláďovaná a rešpektovaná samotnými podnikateľmi.²¹

Z hľadiska devízových predpisov bol podnik so zahraničnou majetkovou účasťou ako československá právnická osoba považovaný za devízového tuzemca, pričom sa však na neho opätovne nevzťahovali niektoré devízové povinnosti. V záujme podpory a zvýraznenia devízovej samostatnosti bol podnik oslobodený od povinnosti ponuky na odkup vlastných devízových prostriedkov, a teda mohol voľne disponovať s devízovými prostriedkami v rámci svojej hospodárskej činnosti.²² Podnik mohol rovnako zriaďovať bankové účty v cudzej mene tak v československej, ako aj v zahraničnej banke, a to bez ohľadu na devízové predpisy.²³ Obdobne mohol podnik prijať úver v cudzej mene od československej devízovej banky, avšak úver od zahraničnej banky mohol prijať len po súhlase Štátnej banky československej.²⁴

V záujme ochrany majetkových záujmov zahraničného subjektu bolo možné v prípade likvidácie podniku, resp. pri zániku alebo znížení majetkovej účasti tohto subjektu na podniku previesť voľne do zahraničia (bez obmedzenia)²⁵ výnos z podielu

¹⁹ KLEIN, B., P. HOLEC a P. HENZLOVÁ, (1989). *Zákon o podniku se zahraniční majetkovou účastí (stručný komentář)*. Praha: Československá obchodní a průmyslová komora, s. 18.

²⁰ Tieto podrobnosti stanovila v zmysle § 14 ods. 3 ZoPZMÚ vyhláška Federálneho ministerstva financií č. 63/1989 o overovateľoch (audítormi) a ich činnosti. Pozri podrobnejšie k podmienkam MAREK, K. Nad právní úpravou podniku se zahraniční majetkovou účastí. *Právní obzor*, roč. LXXIII (1990), č. 7, s. 593 – 594.

²¹ Dôvodová správa k zákonu č. 173/1988 Zb. o podniku so zahraničnou majetkovou účasťou. Zvláštna časť. K § 11 až 14 (Finanční hospodáření). Federálne zhromaždenie Československej socialistickej republiky (1986 – 1990). Tisk č. 101. Digitálna knižnica Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Dostupné na: < https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0101_00.htm >. [zobrazené 2025-03-28].

²² Pozri § 15 zákona č. 173/1988 Zb. o podniku so zahraničnou majetkovou účasťou.

²³ Pozri § 16 zákona č. 173/1988 Zb. o podniku so zahraničnou majetkovou účasťou.

²⁴ Pozri § 18 zákona č. 173/1988 Zb. o podniku so zahraničnou majetkovou účasťou.

²⁵ Vzhľadom na to, že podnik so zahraničnou majetkovou účasťou bol čs. právnickou osobou, vzťahovali by sa naň opatrenia v devízovej oblasti platné pre devízových tuzemcov. Obmedzenie prevodov v devízovej oblasti predstavovala povoloňacia činnosť Štátnej banky československej, ktorá v zmysle § 14 zákona č. 142/1970 Zb. o devízovom hospodárstve rozhodovala o udelení povolenia na prevod finančných prostriedkov do zahraničia.

na majetku podniku až do výšky úhrady svojho podielu, a to v pôvodnej mene úhrady. V prípade prevodu podielu na zisku a likvidácie podniku, zániku alebo zníženia majetkovej účasti na majetku podniku presahujúceho úhradu podielu na základnom imaní do zahraničia, tento prevod bolo možné vykonať len z disponibilných devízových prostriedkov podniku (alebo po jeho likvidácii). Z devízových prostriedkov podniku sa mali do zahraničia rovnako prevádzať príjmy pracovníkov so sídlom v zahraničí, ako aj platby na sociálne a dôchodkové poistenie týchto pracovníkov.

Samotný majetok podniku požíval štandardnú ochranu voči autoritatívnym zásahom vo forme vyvlastnenia alebo obmedzenia vlastníckeho práva, keďže ich bolo možné uskutočniť len na základe zákona. Na túto všeobecnú ochranu však nadväzovala aj doplnková ochrana zahraničného subjektu pri autoritatívnom zásahu do majetku podniku, a to vo forme poskytnutia náhrady bez odkladu, ktorá mala zodpovedať skutočnej hodnote dotknutého majetku v čase uskutočnenia tohto zásahu. Táto náhrada mala byť navyše voľne prevoditeľná do zahraničia v mene, v ktorej zahraničný subjekt splatil svoj podiel na základnom imaní podniku, inak v mene štátu sídla alebo bydliska tohto subjektu.

Podnik so zahraničnou majetkovou účasťou mohol zaniknúť výlučne likvidáciou na účely usporiadania majetkových pomerov zanikajúceho podniku. Československý právny poriadok neobsahoval niekoľko desaťročí konkurzné právo, a preto ho bolo treba upraviť „nanovo“ na účely likvidácie podniku so zahraničnou majetkovou účasťou.²⁶ V prípade likvidácie pri zadlžení podniku sa aplikovali ustanovenia § 352 – 354 Občianskeho súdneho poriadku týkajúce sa procesného postupu pri likvidácii pri predĺžení dlžníka. Likvidáciu podniku mal vykonať likvidátor vymenovaný a zapísaný do podnikového registra spolu s oznámením o likvidácii dodatkom k názvu podniku vo forme „v likvidácii“. Momentom zápisu likvidátora do podnikového registra mali zaniknúť orgány podniku a likvidátor bol oprávnený konať v mene podniku v rámci jeho likvidácie. Priebeh likvidácie a skončenie likvidácie upravovali podrobne § 25 – 26 ZoPZMÚ vzhľadom na to, že vzťahy spojené s likvidáciou neboli vôbec upravené v ZMO a v zákone o účastinných spoločnostiach len čiastočne.

Ustanovenia ZoPZMÚ sa aplikovali aj na právne vzťahy a podniky vzniknuté pred jeho účinnosťou, a to tak, že sa považovali za právne vzťahy a podniky vzniknuté podľa tohto zákona. Pôsobnosť ustanovení zákona však bolo možné vylúčiť na základe prednosti medzinárodných zmlúv, ktorými bola ČSSR viazaná.

ZoPZMÚ predstavoval prvý počiatočný krok k ekonomickej reforme a umožneniu reálneho vstupu zahraničného kapitálu do národného hospodárstva ČSSR. ZoPZMÚ sprostredkúval formu zapojenia do medzinárodnej hospodárskej spolupráce, avšak predstavujúcu tú najtesnejšiu formu s najužším prepojením ziskov, ako

²⁶ KLEIN, B. Zákon o podniku se zahraniční majetkovou účastí č. 173/1988 Sb. (pár poznámek). *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIV (1989), č. 3, s. 2 – 5.

aj rizík a strát zúčastnených subjektov.²⁷ Netrvalo však dlho a tento právny predpis musel byť novelizovaný. Udalosti novembra 1989 a následný spoločensko-ekonomický vývoj v Československu vytvorili pnutie pre zásadnejšiu novelu tohto zákona. Veľká novela Hospodárskeho zákonníka napríklad rozšírila okruh foriem, ktorými sa mohlo realizovať spoločné podnikanie zriadením podniku so zahraničnou majetkovou účasťou aj na spoločnosti s ručením obmedzeným, komanditnú spoločnosť, komanditnú spoločnosť na akcie alebo verejnú obchodnú spoločnosť.²⁸ ZoPZMÚ bol teda novelizovaný zákonom č. 112/1990 Zb. z 19. apríla 1990. Naliehavosť tejto zmeny možno vnímať aj prostredníctvom stanovenia jej účinnosti, ktorá bola už od 1. mája 1990.²⁹ Nová právna úprava rozšírila okruh subjektov, ktoré mohli mať účasť v podniku so zahraničnou majetkovou účasťou aj na československé fyzické osoby.³⁰ Na založenie podniku sa už nevyžadovalo zastúpenie československého subjektu, a preto ho mohol založiť aj výlučne jediný zahraničný subjekt alebo viacero zahraničných subjektov spoločne.³¹ Z tohto princípu vyplývalo aj znenie novej právnej úpravy žiadosti o povolenie na založenie podniku, ktoré v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou už nevyžadovalo podanie žiadosti výlučne československým subjektom, a preto ho mohol podať ktokoľvek.³² Prijatím nového zákona č. 104/1990 Zb. o akciových spoločnostiach muselo prísť k zosúladeniu právnej úpravy rezervného fondu, a to minimálneho príspevku vo výške 5 % p. a. až do výšky určenej v štatúte alebo stanovách, minimálne však do celkovej výšky 10 % základného imania.³³

Táto právna úprava bola platná a účinná až do 31. decembra 1991,³⁴ a to vzhľadom na prijatie nového a zároveň prvého spoločného obchodnoprávneho predpi-

²⁷ NĚMCOVÁ, J. Současné právní podmínky pro zřizování podniků s účastí zahraničních subjektů na území ČSSR (k 31. 1. 1990). *Právník*, roč. CXXVIII (1990), č. 6, s. 506.

²⁸ KLIMEŠ, F. Právní a organizační formy podnikání. *Arbitrážní praxe*, roč. 31 (1991), č. 1, s. 7. Predpokladalo sa však, že väčšina podnikov so zahraničnou majetkovou účasťou zotrvá pri organizačno-právnej forme akciovej spoločnosti aj naďalej. Porovnaj HANES, D. Niektoré teoretické otázky vzniku akciovej spoločnosti. *Právny obzor*, roč. LXXIII (1990), č. 8, s. 679.

²⁹ K rovnakému dátumu nadobudla účinnosť aj právna úprava akciovej spoločnosti (zákon č. 104/1990 Zb. o akciových spoločnostiach), ktorý rušil ťažkopádnu úpravu zákona č. 243/1949 Zb. o účastiných spoločnostiach. HLAVICA, J. a K. MAREK. O akciových spoločnostiach a podnikoch se zahraniční majetkovou účastí. *Arbitrážní praxe*, roč. 31 (1991), č. 2, s. 44.

³⁰ MORAVČÍK, J. Společnosti so zahraničnou účasťou. *Právny obzor*, roč. LXXIII (1990), č. 8, s. 660.

³¹ Tamže, s. 659.

³² Tamže, s. 659.

³³ Tamže, s. 660.

³⁴ K osudu podnikov so zahraničnou majetkovou účasťou po vydaní ObZ pozri MAREK, K. K akciovým spoločnostem a podnikům se zahraniční majetkovou účastí (po vydání Obchodního zákoníku). *Právny obzor*, roč. LXXVI (1993), č. 2, s. 167 – 178.

su – zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník, pričom uvedený krok nebol, prirodzene, až takým prekvapením.³⁵

2 Maďarská ľudová republika (1972)

Základným predpisom spoločného podnikania v MLR bol výnos ministra financií č. 28/1972 o hospodárskych združeníach so zahraničnou účasťou³⁶ z 3. októbra 1972. Tento právny predpis bol novelizovaný viacerými výnosmi – č. 7/1977, č. 22/1978, č. 35/1978 a č. 63/1982. Výnos ministra financií o hospodárskych združeníach so zahraničnou účasťou sa vzťahoval aj na predpisy z obdobia pred rokom 1949, a to najmä na zák. čl. XXXVII/1875 Obchodný zákon upravujúci právnu formu akciovej (účastinnej) spoločnosti a verejnej obchodnej spoločnosti a zákon č. V/1930 o spoločnosti s ručením obmedzeným a tichom spoločenstve.³⁷ Maďarská právna úprava spoločného podnikania pôsobila z hľadiska formálnej stránky značne neprehľadne, čo spôsobovala najmä absencia jednotnej úpravy v jedinom právnom predpise, orientácia na úpravu právnymi predpismi nižšej právnej sily a s tým spojenými časťami novelizáciami.³⁸ Spoločné podnikanie v MLR bolo možné vykonávať v právnej forme verejnej obchodnej spoločnosti, akciovej (účastinnej) spoločnosti, spoločnosti s ručením obmedzeným, spoločného podniku – forma podľa nariadenia č. 19/1970 o hospodárskych združeníach³⁹ a depozitného (vkladového) združenia. Subjektmi spoločného podnikania (*joint venture*) boli maďarské hospodárske združenia a zahraničné podniky alebo právnické osoby.

Zriadenie hospodárskeho združenia so zahraničnou účasťou podliehalo povoleniu procesu ministra financií, pričom pôvodne bol tento proces dvojstupňový – prvé povolenie na uskutočnenie návrhu zmluvy a ďalšie povolenie na samotné uzatvorenie zmluvy o zriadení hospodárskeho združenia so zahraničnou účasťou.

³⁵ Predpokladalo sa, že potreba vytvárania zvláštnej právnej úpravy pre spoločné podniky sa bude znižovať úmerne s formovaním uvažovanej československej trhovej ekonomiky. S tým bol, prirodzene, spätý aj návrat obchodného práva do československého právneho poriadku. NĚMCOVÁ, J. Současné právní podmínky pro zřizování podniků s účastí zahraničních subjektů na území ČSSR (k 31. 1. 1990). *Právník*, roč. CXXXVIII (1990), č. 6, s. 506.

³⁶ Pozri v originálnom znení: 28/1972. (X. 3.) *PM rendelet a külföldi részvételrel működő gazdasági társulásokról Mag. Közlöny*.

³⁷ Pozri v originálnom znení: 1930. évi V. törvény a korrólott felelősségű társaságról és a csendes társaságról *Mag. Közlöny*.

³⁸ Vzhľadom však na skutočnosť, že uvedené „nedostatky“ vyplývali z celkovej koncepcie hospodárskych združení, ktorým bol poskytovaný dostatočný priestor, často všeobecná právna úprava bola uplatniteľná aj na *joint ventures*. V mnohých otázkach spoločného podnikania v MLR sa preto uplatňoval národný režim bez potreby vyžadovania špecifickej právnej úpravy vo vzťahu k *joint ventures*. PAUKNEROVÁ, M. Právni úprava smíšeného podnikání v Maďarské lidové republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIII (1988), č. 1, s. 10.

³⁹ Pozri v originálnom znení: 1970. évi 19. törvényéről rendelet a gazdasági társulásokról *Mag. Közlöny*.

Rovnako ako v prípade právnej úpravy v ČSSR, o povolenie na zahraničnoobchodnú činnosť bolo potrebné osobitne požiadať, pričom tieto povoloňacie konania zvyčajne prebiehali paralelne.⁴⁰ Vklady spoločníkov mali predstavovať peňažné vklady a vklady do nehnuteľností hospodárskeho združenia so zahraničnou účasťou. Podiel zahraničných subjektov na základnom imaní v peniazoch nesmel prekročiť pomer 49 %, pričom však od splnenia tejto podmienky bolo možné ustúpiť na základe povolenia ministra financií, a to najmä vtedy, ak hospodárske združenie malo vykonávať činnosť vo finančnej alebo bankovej oblasti, prípadne v oblasti služieb.⁴¹

Výnimkou zo spomenutého národného režimu bola právna úprava týkajúca sa povinného vytvárania fondov. Rizikový fond bolo možno prirovnáť k československej obdobe rezervného fondu, pričom však podmienky boli omnoho prísnejšie. Pre hospodárske združenie so zahraničnou účasťou bolo povinné do neho prispievať minimálne 15 % p. a. zo svojho zisku, a to až do výšky 10 – 20 % výšky základného imania. Popri rizikovom fonde bolo možné vytvoriť podielový fond, ktorý mal byť tvorený z ročného príspevku do výšky 15 % úhrnu miezd a platov vyplatených za daný kalendárny rok. Vo vzťahu k valutovým, devízovým a úverovým otázkam platil obdobný režim ako v ČSSR, teda hospodárske združenie so zahraničnou účasťou mohlo získať úver podľa podmienok pre maďarské hospodárske združenia, pričom pri zahraničných úveroch rozhodovala Maďarská národná banka. Maďarská národná banka prevádzala do zahraničia zisk a prináležiace podiely v prospech zahraničného subjektu, a to v mene stanovenej v zriaďovacej zmluve. Hospodárske združenie so zahraničnou účasťou podliehalo jedinej daňovej povinnosti v podobe tzv. korporačnej dane vo výške 40 %, pričom základom pre výpočet predstavoval ročný hospodársky výsledok znížený o príspevky do rizikového a podielového fondu. Výsledná výška dane však mohla byť ešte bližšie diferencovaná, a to na základe predmetu činnosti združenia smerom k zníženiu, odpusteniu alebo refundácii výraznej časti zaplatenej dane.⁴² Vo sfére pracovného práva a sociálneho zabezpečenia zamestnancov boli podmienky upravené obdobne ako v ČSSR, a teda hospodárske združenie so zahraničnou účasťou bolo povinné odvádzať odvody v rovnakej miere ako pri tuzemskom, tak aj pri zahraničnom zamestnancovi.

Zrejme najkľúčovejšie kritérium pre motiváciu zahraničného subjektu vstúpiť do hospodárskeho združenia so zahraničnou účasťou bola miera záruky zahraničným subjektom pred spôsobením škody autoritatívnymi štátnymi opatreniami. V prvom rade sa záruky MLR opierali o existenciu množstva medzivládnych dohôd o ochrane investícií uzatvorených so západnými štátmi.⁴³ V rámci vnútroštátnej právnej úpravy

⁴⁰ PAUKNEROVÁ, M. Právni úprava smíšeného podnikání v Maďarské lidové republice. *Právní zprávy* čs. zahraničního obchodu, roč. XXXIII (1988), č. 1, s. 11.

⁴¹ Pozri § 4 výnosu č. 28/1972 o hospodárskych združeniach so zahraničnou účasťou.

⁴² Pozri podrobnejšie PAUKNEROVÁ, M. Právni úprava smíšeného podnikání v Maďarské lidové republice. *Právní zprávy* čs. zahraničního obchodu, roč. XXXIII (1988), č. 1, s. 12.

⁴³ Tamže, s. 12.

poskytoval výnos možnosť zahraničného subjektu požiadať Maďarskú národnú banku o poskytnutie záruky až do výšky jeho vkladu z titulu spôsobenej škody štátnymi opatreniami. V prípade predčasného zániku účasti zahraničného subjektu na združení, prípadne likvidácii združenia, bola Maďarská národná banka povinná previesť majetkový podiel v mene stanovenej zriaďovacou zmluvou do zahraničia.⁴⁴

Maďarská právna úprava riešila vznik krízových situácií vo viacerých krokoch.⁴⁵ V prípade vzniku straty hospodárskeho združenia so zahraničnou účasťou, táto strata sa mala vykryť z rizikového fondu, pričom ak nepostačoval a spoločníci ho inak nevyrovnali, minister financií rozhodol o jeho ďalšej činnosti alebo likvidácii združenia. V obdobnom prípade mohol tiež rozhodnúť o nariadení likvidácie združenia, ak jeho záväzky presahovali jeho majetok. Jediným autoritatívnym dôvodom na nariadenie likvidácie nesúvisiacim s finančným stavom združenia bolo odklonenie sa od činnosti, ktorá bola vymedzená v zriaďovacích dokumentoch. V tomto prípade ustanovil likvidátora do funkcie samotný minister financií. V prípade, ak by došlo k likvidácii združenia na základe dôvodov obsiahnutých v zriaďovacích dokumentoch, resp. na základe rozhodnutia spoločníkov, likvidácia sa mala spravovať podľa ustanovení o združení.

Táto právna úprava bola neskôr nahradená zákonom č. VI/1988 Mag. Közlöny o hospodárskych združeniach a zákonom č. XXIV/1988 Mag. Közlöny o investíciách zahraničných osôb v Maďarsku.⁴⁶

3 Socialistická federatívna republika Juhoslávie (1978)

Základnými predpismi spoločného podnikania v SFRJ bola séria osobitných právnych predpisov z roku 1967, ktoré upravovali spoločné podnikanie s účasťou zahraničného kapitálu.⁴⁷ Predstavovali prvú pomyselnú lastovičku medzi právnymi úpra-

⁴⁴ Pozri § 11 a 13 výnosu č. 28/1972 o hospodárskych združeniach so zahraničnou účasťou.

⁴⁵ Pozri podrobnejšie § 12 výnosu č. 28/1972 o hospodárskych združeniach so zahraničnou účasťou.

⁴⁶ Tieto normy rušili všetky právne predpisy, dokonca aj právne predpisy obchodného práva z obdobia pred rokom 1949. Pozri podrobnejšie PAUKNEROVÁ, M. Nové právni predpisy o smíšeném podnikání v Bulharsku, Maďarsku a Polsku. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. 34 (1989), č. 2, s. 10; ČERNÁ, S. a T. TEPPER. Jednotná úprava nových forem hospodářského podnikání v MLR. *Socialistická zákonost*, roč. 37 (1989), č. 6, s. 347 – 355.

⁴⁷ Boli to tieto právne predpisy: Zákon o zmenách a doplneniach zákona o majetku pracovných organizácií (*Zakon o Izmenama i Dopunama Zakona o Sredstvina Privrednih Organizacija*), Zákon o dani z príjmu zahraničných investorov (*Zakon o Porezu na Dobit Stranah Osoba Koje Ulazu Sredstva u Domacu Privrednu Organizaciju za Zajednicko Poslovanje*), Zákon o zmenách a doplneniach základného zákona o príspevkoch a daniach občanov (*Zakon o Dopunama Osnovnog Zakona o Doprinosima i Porezima Gradjana*), Zákon o zmenách a doplneniach základného zákona o jednotlivých obchodných komorách a spolupráci v oblasti hospodárstva (*Zakon o Izmenama i Dopunama Osnovnog Zakona o Jedininstvenim Privrednim Komorama i Poslovnoj Suradnji u Privredi*). Pozri viac VUKMIR, B. Recent Developments in Joint Venture Legislation in Yugoslavia. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, vol. 1 (1986), no. 1, s. 66; PEŠELJ, B. M. Yugoslav Laws on Foreign Investments. *International Lawyer*, vol. 2 (1968), no. 3, s. 499 – 518. Obdobne aj KONOPÍK, E.

vami socialistických krajín na ceste k rozvoju spoločného podnikania. Tieto predpisy boli, samozrejme, časom doplnené a nahradené najmä zákonom č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce, pričom tento bol ďalej výraznejšie novelizovaný zákonmi v rokoch 1984 a 1986. Dôležitou skutočnosťou bolo, že právna úprava v SFRJ nepovažovala *joint venture* (spoločný podnik) za právnickú osobu s vlastnou právnou subjektivitou, ale len ako spoločenstvo bez právnej subjektivity, čo znamenalo zásadný odklon od ostatných štátov socialistickej sústavy v tejto otázke.⁴⁸ Systematika zákona sa členila na sedem častí (oddielov): Základné ustanovenia (čl. 1 – 14), Spoločný orgán pre podnikanie (čl. 15 – 17), Práva a povinnosti zmluvných strán vyplývajúce z vložených prostriedkov a podielu na zisku (čl. 18 – 45), Schválenie a registrácia zmluvy o vklade (čl. 46 – 56), Riešenie sporov (čl. 57), Trestné ustanovenia (čl. 58 – 61), Záverečné ustanovenia (čl. 62). So zreteľom na to, že *joint ventures* nemali v SFRJ právnu subjektivitu, boli ustanovenia zákona týkajúce sa vnútorného usporiadania iba rámcové – vzťahy *joint ventures* smerom navonok nebolo potrebné upravovať vôbec, keďže smerodajný bol právny režim organizácie združenej práce, do ktorej bol investovaný kapitál.⁴⁹

Zmluvou o spoločnom podnikaní bola zmluva o vkladoch prostriedkov zahraničného subjektu do domácich organizácií združenej práce, ktorá upravovala vzájomné vzťahy medzi zmluvnými stranami spoločného podnikania a pod sankciou neplatnosti podliehala schváleniu Zväzovým orgánom pre energetiku a priemysel.⁵⁰ Zmluva musela obsahovať najmä ciele investície, účel, podmienky a spôsob jej použitia, celkovú sumu investovaných prostriedkov a podiely oboch zmluvných strán, vymedzenie podielu zahraničného subjektu na zisku a podmienky jeho vyplácania, podmienky vrátenia investovaných hodnôt, vzájomné záväzky zmluvných strán, voľba spoločného orgánu, spôsob zabezpečenia devízových prostriedkov v prospech zahraničného subjektu vo vzťahu k jeho podielu na zisku a vráteniu jeho investície a pod.⁵¹

Společné podnikání československých a jugoslávských organizací. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XIV (1969), č. 2 – 3, s. 6 – 9; STOJKOVIČ, K. Investování zahraničního kapitálu do jugoslávských podniků. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XVII (1972), č. 6 – 7, s. 13 – 21.

⁴⁸ Tento koncept podliehal odbornej kritike, najmä pre neuspokojivé výsledky hospodárskej politiky SFRJ, a to napriek rozsiahlejším novelizáciám zákona o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce z roku 1984 – 1986. Pozri bližšie NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 2 a 6.

⁴⁹ NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 2.

⁵⁰ Pozri čl. 4 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁵¹ NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 2 – 3.

Predmet činnosti zmlúv o spoločnom podnikaní bol vymedzený negatívne, keďže vylučoval z možných oblastí pre zahraničné investovanie poisťovníctvo, obchod a spoločenskú činnosť s výnimkou zdravotníckych a rekreačných služieb.⁵² Z hľadiska subjektov spoločného podnikania na strane zahraničného subjektu mohla byť tak fyzická, ako aj právnická osoba, čo však neplatilo pre tuzemský subjekt, ktorým mohla byť iba juhoslovanská právnická osoba, a to:

- (základná) organizácia združenej práce,
- ich nadriadené organizácie – pracovné organizácie,
- zložené organizácie združenej práce.

Pripúšťalo sa aj pristúpenie ďalších zahraničných, ako aj tuzemských subjektov k už uzatvorenej zmluve, avšak iba za podmienok stanovených pôvodnými zmluvnými stranami.⁵³ Ak jednou zo zmluvných strán bola nadriadená organizácia základnej organizácie združenej práce, zodpovedala za záväzky tejto základnej organizácie združenej práce zo spoločného podnikania.⁵⁴ Zahraničný subjekt mohol v súlade so zákonom a so súhlasom základnej organizácie združenej práce previesť svoje zmluvné práva a povinnosti na tretiu osobu, a to na iný zahraničný subjekt alebo tuzemský subjekt v podobe domácej organizácie združenej práce.⁵⁵

Majetkový režim bol v SFRJ upravený v zásade bez obmedzení pre zahraničný subjekt. Pôvodné znenie zákona o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce z roku 1978 upravovalo síce redukovane, ale i tak majoritu domáceho kapitálu, pričom však došlo k odstráneniu tohto ustanovenia novelou č. 64/1984.⁵⁶ Zahraničný subjekt disponoval v zmysle ustanovení zákona širokými možnosťami, akú formu vkladu zvoliť – zahraničná mena, veci a práva (pracovné prostriedky a predmety), zariadenie a suroviny (obdobne, ak ich nebolo možné alebo účelné získať v Juhoslávii), nehmotné práva.⁵⁷ Vzhľadom na široký diaľpazón rôznych foriem vkladu podliehalo ocenenie vkladov dohode, avšak muselo ísť o reálne ocenenie v zmysle právnych predpisov.⁵⁸ Ako už bolo spomenuté, keď-

⁵² Pozri čl. 11 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁵³ Porovnaj čl. 10 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁵⁴ K vzťahom nadriadenej organizácie a základnej organizácie združenej práce porovnaj čl. 44 a 45 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁵⁵ Porovnaj čl. 10, čl. 36 a 37 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁵⁶ NĚMCOVÁ, J., PAUKNEROVÁ, M. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 3.

⁵⁷ Pozri čl. 12 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁵⁸ Porovnaj čl. 7 a čl. 34 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

že spoločný podnik nebol v SFRJ považovaný za právnickú osobu so samostatnou právnou subjektivitou, samotná investícia smerovala do domácej organizácie združenej práce, ktorá s týmito prostriedkami disponovala v súlade so zákonom a zmluvou o spoločnom podnikaní.⁵⁹ Za vrátenie investovaných prostriedkov zahraničného subjektu zodpovedala organizácia združenej práce, a to v stanovených sumách a v lehotách v zmysle uzatvorenej zmluvy o spoločnom podnikaní.⁶⁰

Zmluva o spoločnom podnikaní, jej prípadné zmeny, doplnenia a prípadné predĺženie jej platnosti podliehali schvaľovaciemu procesu Zväzovým orgánom pre energetiku a priemysel. Žiadosť o schválenie podávala domáca organizácia združenej práce, pričom prílohou tejto žiadosti bol návrh zmluvy o spoločnom podnikaní v jednom z úradných jazykov SFRJ a technicko-ekonomický rozbor zamýšľanej investície (organizácia združenej práce bola zároveň povinná vopred informovať Hospodársku komoru Juhoslávie).⁶¹ Ak bola predmetom činnosti organizácie združenej práce výroba zbraní a vojenských zariadení, v takom prípade sa aplikoval osobitný povoľovací režim.⁶² Zákon explicitne vymenúval skutočnosti, ktorých výskyt vylučoval schválenie zmluvy o spoločnom podnikaní, a to:

- zmluva vytvárala nerovnoprávny vzťah medzi jednotlivými subjektmi (zmluvnými stranami),
- zmluva obmedzovala vývoz výrobkov zo spoločného podnikania, ibaže by to bolo v súlade so záujmami SFRJ,
- ustanovenia zmluvy boli v rozpore so záujmami obrany a bezpečnosti SFRJ,
- ustanovenia zmluvy boli v rozpore so sociálnou politikou SFRJ,
- ustanovenia zmluvy boli v rozpore so stratégiou technického rozvoja SFRJ.⁶³

Zväzový orgán pre energetiku a priemysel bol povinný zaujať stanovisko k podanej žiadosti o schválenie zmluvy o spoločnom podnikaní do šesťdesiatich dní odo dňa, keď sa dostala do jeho dispozičnej sféry, pričom si zároveň vyžiadal stanoviská príslušných federálnych a iných ďalších úradov.⁶⁴ V prípade zamietavého rozhodnutia bolo možné voči nemu podať odvolanie Zväzovej výkonnej rade, ktorej rozhod-

⁵⁹ NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 3.

⁶⁰ Pozri čl. 25 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁶¹ Porovnaj čl. 46 a čl. 48 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁶² Pozri čl. 55 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁶³ Pozri čl. 49 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁶⁴ NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 4.

nutie bolo konečné.⁶⁵ V prípade, že zmluva o spoločnom podnikaní bola schválená, na jej platnosť sa ešte vyžadovala registrácia v registri vedenom pri Zväzovom orgáne pre energetiku a priemysel.⁶⁶ Účinkom samotného zápisu (registrácie) do tohto registra bola platnosť zmluvy o spoločnom podnikaní s účinkami od momentu podpisu zmluvy (*ex tunc*).⁶⁷ Trvanie zmluvy o spoločnom podnikaní bolo limitované na dva spôsoby – tradične zánik splnením (uplynutie dohodnutej doby alebo dosiahnutie dohodnutého obchodného cieľa) a zánik zrušením pred uplynutím dohodnutej doby, ak:

- spoločné podnikanie bolo niekoľko rokov v strate,
- nebolo možné dosiahnuť dohodnuté ciele vyplývajúce zo zmluvy,
- niektorá zo zmluvných strán nespĺnila podstatné povinnosti vyplývajúce zo zmluvy,
- sa podstatne zmenili podmienky, ktoré existovali v čase uzatvorenia zmluvy.⁶⁸

Organizácia združenej práce a zahraničný subjekt mohli založiť spoločný orgán pre podnikanie, ktorý mal na báze vzájomnej dohody riešiť záležitosti týkajúce sa spoločného podnikania. Podrobnosti týkajúce sa zloženia, príslušnosti, ako aj voľby jeho členov mala stanoviť zmluva o spoločnom podnikaní, pričom sa v nej malo uviesť, o ktorých otázkach sa mali rozhodovať na podklade vzájomnej dohody bez ohľadu na počet zástupcov v tomto orgáne.⁶⁹ Vo vzťahu k personálnemu zloženiu spoločného orgánu pre podnikanie zákon vyžadoval, aby v ňom bola obligatórne zastúpená organizácia združenej práce, ktorá disponovala investovanými prostriedkami.⁷⁰ Ďalším dôležitým kritériom bolo, aby počet zástupcov zahraničného subjektu neprevýšil počet zástupcov domácej organizácie združenej práce.⁷¹ Zástupca organizácie združenej práce v spoločnom orgáne pre podnikanie si musel pred vlastným rozhodnutím síce vyžiadať predchádzajúce stanovisko riadiacich orgánov organizácie združenej práce, ktorá disponovala investovanými prostriedkami, avšak v praxi

⁶⁵ Porovnaj čl. 50 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁶⁶ NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 4.

⁶⁷ Tamže, s. 4.

⁶⁸ Tamže, s. 4.

⁶⁹ Pozri čl. 15 a 16 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁷⁰ V prípade, že bolo takýchto organizácií združenej práce viac, do úvahy prichádzalo aj ustanovenie spoločného zástupcu. NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 4.

⁷¹ Porovnaj čl. 16 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce. Toto ustanovenie bolo veľmi kritizované zahraničnými subjektmi, a to z dôvodu, že nezohľadňovalo skutočnú výšku (pomer) vkladov jednotlivých subjektov.

podstatné rozhodnutia vo všetkých záležitostiach spoločného podnikania uskutočňoval výlučne spoločný orgán pre podnikanie.⁷²

Finančnými zdrojmi spoločného podnikania bolo upísané základné imanie, zisk zo spoločného podnikania a doplnkové zdroje vo forme úveru alebo pôžičky, ktoré však nesmeli presahovať vlastné zdroje vložené subjektmi do spoločného podnikania. Keďže investované zdroje užívala organizácia združenej práce, táto skutočnosť sa prejavila aj pri úverovej otázke. V tomto ohľade ako dlžníci vystupovali všetky subjekty, avšak užívacie právo k prostriedkom pochádzajúcim z úveru mala opäť iba organizácia združenej práce. Na splácanie pohľadávok z úveru a pôžičky sa mali použiť prostriedky pochádzajúce zo spoločného podnikania prednostne pred rozdeľovaním zisku, pričom ak by nepostačovali, mali sa použiť iné zdroje spoločného podnikania.⁷³ Do úvahy prichádzalo aj použitie investovaných prostriedkov, prípadne zníženie podielu zahraničného subjektu na upísanom základnom imaní o stratu.⁷⁴ Účtovnú evidenciu týkajúcu sa hospodárenia s finančnými zdrojmi viedla organizácia združenej práce.⁷⁵

Čistý zisk pochádzajúci zo spoločného podnikania si zmluvné strany delili medzi sebou, pričom zahraničný subjekt mal nárok nielen na zisk, ale aj na vrátenie hodnoty investovaných prostriedkov a úhrady za ich užívanie.⁷⁶ Tento nárok bol limitovaný výškou hodnoty investovaných prostriedkov a zmluvne dojednanou výškou úhrady za ich užívanie alebo uplynutím lehoty stanovenej v zmluve o spoločnom podnikaní bez ohľadu na to, v akej výške došlo k vráteniu hodnoty investovaných prostriedkov.⁷⁷

Podiel na zisku sa vyplácal zahraničnému subjektu buď v dinároch, alebo vo voľne vymeniteľnej mene, prípadne v tovare alebo službách.⁷⁸ Finančné prostriedky v dinároch mohol zahraničný subjekt použiť výhradne na nákup alebo investície v Juhoslávii, jedinou výnimkou bola možnosť ich prevodu do zahraničia alebo na inú zahraničnú menu v prípade, ak išlo o podiel na zisku z produkcie, ktorej vývoz bol

⁷² NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 4.

⁷³ Pozri čl. 8 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁷⁴ NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 4.

⁷⁵ Pozri čl. 28 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁷⁶ Porovnaj čl. 2 a čl. 23 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁷⁷ NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 4.

⁷⁸ Porovnaj čl. 31 až 33 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

zakázaný alebo nemožný.⁷⁹ Prevod podielu zo zisku vo voľne vymeniteľnej mene nepodliehal spoplatneniu, ako to bolo zvykom pri domácich organizáciách združenej práce.⁸⁰ Zahraničný subjekt teda bol vo všeobecnosti oprávnený uskutočniť prevod finančných prostriedkov predstavujúcich podiel na zisku zo spoločného podnikania do zahraničia, pričom však tieto prostriedky mohol použiť aj na zvýšenie svojho podielu na spoločnom podnikaní alebo investovať prostredníctvom zmluvy do inej organizácie združenej práce, prípadne ich použiť na území Juhoslávie inak.⁸¹ Ako už bolo spomenuté, príslušná organizácia združenej práce disponovala investovanými prostriedkami, pričom zároveň mohla použiť zisk zo spoločného podnikania aj na úhradu obligatórne určených záväzkov.⁸² Uvedené však neznamenal úplnú voľnosť, a preto podiel na zisku zo spoločného podnikania zahraničného subjektu nemohla použiť na záväzky a výdavky týkajúce sa:

- národnej obrany a sociálnej ochrany,
- amortizácie prekračujúcej zákonné limity, ak nebolo stanovené inak,
- pokút za porušenie hospodárskych predpisov, ak za nich nezodpovedal zahraničný subjekt,
- poistného, ktoré nesúviselo so spoločným podnikaním.⁸³

Zahraničný subjekt a organizácia združenej práce zodpovedali za riziko straty zo spoločného podnikania podľa podielu na zisku, a to do výšky vložených prostriedkov, pokiaľ nedošlo k prevzatíu vyššej zodpovednosti v zmluve o spoločnom podnikaní.⁸⁴ V prípade uplatnenia nároku na vrátenie hodnoty investovaných prostriedkov zahraničným subjektom po ukončení zmluvy o spoločnom podniku alebo zániku organizácie združenej práce sa táto suma mala znížiť práve aj o podiel na neuhradenej strate na spoločnom podnikaní. Zahraničná osoba mala rovnako nárok na repatriáciu vložených prostriedkov alebo ich zostatku v prípade ukončenia zmluvy na základe splnenia účelu, zrušenia v zmysle ustanovení zákona alebo zmluva

⁷⁹ Z tohto dôvodu preto nebolo možné poskytnúť tovar alebo služby namiesto výplaty podielu na zisku. NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 5.

⁸⁰ Pozri čl. 13 zákona č. 66/1985 o obchodovaní s devízami.

⁸¹ Pozri čl. 30 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁸² Pozri čl. 21 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁸³ NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 5.

⁸⁴ Pozri čl. 28 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

o spoločnom podnikaní umožňovala čiastočné vrátenie prostriedkov bez zrušenia zmluvy.⁸⁵

Najdôležitejšou časťou právnej úpravy spoločného podnikania v SFRJ boli, prirodzene, ustanovenia týkajúce sa záruk a ochrany zahraničného subjektu, resp. jeho investície do domácich organizácií združenej práce. Juhoslovanská právna úprava upravovala ochranu a záruky investície zahraničného subjektu dvomi spôsobmi – ustanoveniami zákona o kapitálových vkladoch do domácich organizácií združenej práce a tiež dohodami o ochrane investícií uzatvorenými s mnohými štátmi. Na účely ochrany a záruk pre zahraničný subjekt sa po uzatvorení zmluvy a nadobudnutí jej platnosti vylučovali právne účinky iných právnych predpisov, ktoré by znížovali štandard práv zahraničného subjektu a obdobné pravidlá sa vzťahovali aj na neskoršie opatrenia hospodárskej politiky.⁸⁶ Uvedené obmedzenie sa však netýkalo možnosti na základe právoplatného rozhodnutia príslušného orgánu vyvlastniť vo verejnom záujme majetok, ktorý bol sčasti alebo úplne uhradený z finančných prostriedkov investovaných zahraničným subjektom do organizácie združenej práce.⁸⁷ V tomto prípade sa však zároveň vyžadovalo určenie peňažnej náhrady za vyvlastnenie v tomto rozhodnutí, ktorá bola splatná do dvoch mesiacov od právoplatnosti rozhodnutia a voľne prevoditeľná do zahraničia.⁸⁸

4 Čínska ľudová republika (1979)

Základnou právnou úpravou spoločného podnikania v ČĽR bol zákon o spoločnom podnikaní v ČĽR z roku 1979⁸⁹ spolu s vykonávacou vyhláškou z roku 1983. Tento právny predpis nebol rozhodne dokonalý a jeho prijatie sprevádzali značné ťažkosti, a to z jednoduchého dôvodu – čínski zákonodarcovia nemali v tejto oblasti žiadne skúsenosti, nehovoriac o chýbajúcej kodifikácii viacerých kľúčových právnych odvetví a inštitútov.⁹⁰ Ďalším predpisom bol Občiansky zákonník ČĽR z roku 1986, ktorý dotváral právnú úpravu spoločného podnikania. Tieto dva predpisy sa však,

⁸⁵ Porovnaj čl. 39 a 40 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁸⁶ NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 6.

⁸⁷ Pozri čl. 43 zákona č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

⁸⁸ NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, č. 4 (1988), s. 6.

⁸⁹ Na tento právny predpis odkazovala v čl. 18 aj Ústava ČĽR z roku 1982. Pozri TOMÁŠEK, M. Kontinuita a diskontinuita ve vývoji čínského socialistického práva. *Právník*, roč. CXXVIII (1989), č. 2, s. 178.

⁹⁰ Tamže, s. 181.

pochopiteľne, odlišovali vo viacerých oblastiach týkajúcich sa existencie spoločného podniku:⁹¹

Spoločný podnik zriaďovaný podľa zákona o spoločnom podnikaní v ČLR	Spoločný podnik zriaďovaný podľa Občianskeho zákonníka ČLR (spoločný podnik alebo združenie)
Podnik bol obligatórne právnickou osobou	Nemusí byť vždy právnickou osobou
Spravoval sa vo vzťahu k zmluvným partnerom právom ČLR alebo právom na základe dohody	Obdobne, pričom ak nebol právnickou osobou, tak výlučne právom ČLR
Podiel kapitálovej účasti zahraničného subjektu nesmel byť nižší než 25 %	Dolná hranica podielu zahraničného subjektu nebola stanovená
Práva na prírodné zdroje, poskytnutie pracovných síl, zaistenie dodávok tzv. verejných služieb (elektrina, voda, doprava) sa povinne započítavali ako vklad čínskeho subjektu	Uvedené položky nemuseli byť akceptované ako vklad čínskeho subjektu
Zisk a stratu znášali subjekty podľa podielu na upísanom kapitále	Zisk a strata sa delili na základe zmluvnej dohody
Zisk sa delil medzi subjekty až po úhrade daní a vytvorení povinných rezervných fondov	Zisk sa rozdelil po zaplatení daní vzhľadom na to, že tvorba rezervného fondu nebola povinná
Platenie dane z príjmu sa spravovalo osobitnými predpismi pre tento druh spoločného podniku	Príjem každého subjektu sa mal zdaňovať osobitne, a to zahraničný subjekt podľa osobitných predpisov pre spoločný podnik a čínsky subjekt podľa všeobecných predpisov ČLR
Povinná forma riadenia spoločného podniku najmenej trojčlenným kolektívom riaditeľov, pričom ich predsedom bola osoba menovaná čínskym subjektom	Forma riadenia nebola predpísaná

⁹¹ NĚMCOVÁ, J. Čínská právní úprava vztahující se k účasti zahraničního kapitálu na podnikání ČLR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXII (1987), č. 4, s. 2.

Spoločný podnik podľa zákona o spoločnom podnikaní, ako už bolo uvedené, bol právnickou osobou, ktorá nadobúdala právnu subjektivitu dňom vydania oprávnenia na činnosť a za svoje záväzky ručila do výšky upísaného kapitálu.⁹² Zriadenie spoločného podniku podliehalo povoľovaciemu režimu, v ktorom sa skúmali zámer a vôľa vstupujúcich subjektov, ako aj predpokladané zapojenie spoločného podniku do ekonomiky ČLR, pričom sa systematicky delia na päť etáp, a to:

- predmetom prvej etapy bolo vyjasnenie zámeru oboch subjektov v dokumente „*letter of intent*“,
- predmetom druhej a tretej etapy bola iniciatíva na čínskom subjekte, ktorý bol voči svojim nadriadeným orgánom, že celková suma predpokladanej investície zodpovedala zámerom stanoveným plánom, čínska strana má zabezpečené zodpovedajúce finančné a surovinové zdroje a investícia neznamenala ďalšie požiadavky nad štátom plánované položky na suroviny, dodávky uhlia, elektri-ny, dopravu a pod.; potvrdenie uvedených skutočností podliehalo schváleniu miestnych orgánov s finálnym rozhodnutím ministerstva pre zahraničné ekonomické vzťahy a obchod,
- predmetom štvrtej etapy bol podpis základných dokumentov (zmluva o spoločnom podniku a základné ustanovenie o spoločnosti) zúčastnenými subjektmi,
- predmetom konečnej piatej etapy je predloženie uvedených dokumentov ministerstvu pre zahraničné ekonomické vzťahy a obchod spolu so zoznamom kandidátov na funkciu predsedu, jeho zástupcu a ďalších riaditeľov odsúhlasených príslušnými čínskymi orgánmi; v rámci tejto etapy sa vyjadrovali aj miestne orgány z predpokladaného miesta sídla podniku.⁹³

Ako už bolo uvedené, podiel zahraničného subjektu nesmel byť nižší než 25 % sumy upísaného kapitálu spoločného podniku. Zaujímavou sa javí inštrukcia pre zahraničných záujemcov o investície ČLR, ktorú vydala vláda ČLR a bol v nej stanovený povinný pomer upísaného kapitálu k celkovej investičnej činnosti, a to takto:⁹⁴

⁹² Pozri čl. 19 vykonávacej vyhlášky k zákonu o spoločnom podnikaní.

⁹³ Spoločný podnik ako právnická osoba síce nadobudla právnu subjektivitu, teda vznikla dňom vydania oprávnenia na činnosť, avšak na „reálne“ začatie činnosti bolo potrebné tento spoločný podnik ešte zaregistrovať hlavnou správou pre priemysel a obchod ČLR. Pozri NĚMCOVÁ, J. Čínská právní úprava vztahující se k účasti zahraničního kapitálu na podnikání ČLR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXII (1987), č. 4, s. 3.

⁹⁴ V prípade, že spoločné podniky nemali dostatok finančných prostriedkov na upísanie predpísaného základného kapitálu, mohli požiadať ministerstvo pre zahraničné vzťahy a obchod o udelenie výnimky. Tamže, s. 3.

Celková investícia v USD	Minimum základného kapitálu
menej než 3 milióny	100 % základného kapitálu
3 až 10 miliónov	viac než 3 milióny alebo 50 % celkovej investície
10 až 30 miliónov	viac než 5 miliónov alebo 33,3 % celkovej investície
viac než 30 miliónov	viac než 10 miliónov alebo 25 % celkovej investície

Akákoľvek zmena týkajúca sa upísaného kapitálu podliehala prerokovaniu na schôdzi vedenia podniku, povoleniu príslušného povoľovacieho orgánu a registrácii, pričom nesmelo dôjsť počas existencie spoločného podniku k zníženiu upísaného kapitálu.⁹⁵ Prevod kapitálového podielu na tretiu osobu podliehal rovnako schváleniu a registrácii len za predpokladu, že si ostatné subjekty neuplatnili predkupné právo a prístupujúcemu subjektu neboli ponúknuté výhodnejšie podmienky než ostatným subjektom zúčastňujúcim sa na spoločnom podnikaní.⁹⁶ Vklad jednotlivých subjektov mohol byť vo forme peňažných prostriedkov, prevodom práva na užívanie miesta, prevodom budov, nehmotných práv alebo hnutelných vecí; právom na užívanie miesta však mohol disponovať iba čínsky subjekt počas trvania podniku a predstavoval hodnotu, ktorú by spoločný podnik vynaložil na užívanie daného miesta.⁹⁷

Organizačné usporiadanie vo vnútri spoločného podniku pozostávalo z dvoch obligatórnych orgánov:

- najmenej trojčlenné predstavenstvo (*board of directors*), ktoré malo rozhodovať o základných otázkach vedenia spoločného podniku, pričom predseda mal byť menovaný čínskym subjektom s funkčným obdobím na štyri roky;
- riaditeľstvo (*management office*) zabezpečovalo operatívnu správu chodu spoločného podniku, pričom v jeho čele bol generálny riaditeľ.⁹⁸

Činnosť spoločného podniku sa riadila na základe samostatnej plánovitosti, a to základným plánom spotreby a výrobným a operačným plánom, pričom plánovacie orgány ČLR do tvorby týchto plánov nijako nezasahovali, sledovali však plnenie sú-

⁹⁵ Pozri čl. 23 až 24 vykonávacej vyhlášky k zákonu o spoločnom podnikaní.

⁹⁶ Pozri NĚMCOVÁ, J. Čínská právní úprava vztahující se k účasti zahraničního kapitálu na podnikání ČLR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXII (1987), č. 4, s. 3.

⁹⁷ Tamže, s. 3 – 4.

⁹⁸ Tamže, s. 4.

ladu s kritériami podmienajúcimi udelenie povolenia na zriadenie spoločného podniku.⁹⁹

Spoločný podnik zanikal v taxatívne vymedzených prípadoch, a to:

- uplynula doba uvedená v zriaďovacích zmluvných dokumentoch,
- spoločný podnik nemohol pokračovať v činnosti z dôvodu ťažkých finančných strát,
- jeden zo subjektov si neplnil povinnosti stanovené zmluvou tak, že spoločný podnik nemohol pokračovať v činnosti,
- spoločný podnik nemohol pokračovať v činnosti z dôvodov tzv. vyššej moci,
- spoločný podnik nedosahoval predpokladané výsledky a do budúcnosti ani nebolo možné očakávať zmenu situácie,
- nastali ostatné dôvody ukončenia činnosti predpokladané v zmluve o zriadení spoločného podniku.¹⁰⁰

Všetky dôvody na zrušenie podniku okrem prvého a posledného dôvodu zároveň podliehali predbežnému prerokovaniu s povoľovacím orgánom, pričom konanie o zrušení podniku vyžadovalo okrem prerokovania aj jednomyseľné rozhodnutie predstavenstva a zriadenie likvidačnej komisie.¹⁰¹ Činnosť spoločného podniku bola formálne ukončená po zaplatení prioritných záväzkov, schválení správy likvidačnej komisie vedením spoločného podniku a povoľovacím orgánom a následným výmazom registrácie hlavnou správou pre priemysel a obchod ČLR.¹⁰² Riešenie sporov mohlo byť predmetom samostatnej dohody v rámci zmluvy o spoločnom podniku.¹⁰³

5 Bulharská ľudová republika (1980)

Základnou právnou úpravou spoločného podnikania v BLR bolo nariadenie Štátnej rady BLR č. 535/1980 o hospodárskej spolupráci medzi bulharskými právnickými osobami a zahraničnými právnickými a fyzickými osobami. Nariadenie obsahovalo 43 článkov a záverečné ustanovenia, pričom jeho systematika bola rozčlenená do štyroch častí, a to: Všeobecné ustanovenia (čl. 1 – 6), Združenie, ktoré nie je právnickou osobou (čl. 7 – 20), Združenie – právnická osoba (čl. 21 – 29), Pracovné vzťahy a finančný režim (čl. 30 – 43). Toto nariadenie malo podporiť rozvoj spolupráce medzi bulharskými a zahraničnými subjektmi, a to vytvorením priaznivejších právnych, finančných, úverových a iných podmienok vzájomne výhodnej hospodárskej

⁹⁹ Pozri čl. 56 vykonávacej vyhlášky k zákonu o spoločnom podnikaní.

¹⁰⁰ Pozri NĚMCOVÁ, J. Čínska právni úprava vzťahujúci se k účasti zahraničního kapitálu na podnikání ČLR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXII (1987), č. 4., s. 6.

¹⁰¹ Tamže, s. 6.

¹⁰² Tamže, s. 6.

¹⁰³ TOMÁŠEK, M. Ochrana zákonných práv a zájmů zahraničních investorů v ČLR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIV (1987), č. 2, s. 6 – 7.

spolupráce.¹⁰⁴ Okruh hospodárskej spolupráce bol vymedzený veľmi širokospektrálne, a teda sa nevzťahoval len na užšie vymedzené oblasti, ako to bolo v rámci viacerých právnych úprav socialistických štátov.¹⁰⁵

Hospodárska spolupráca nebola priestorovo limitovaná, a preto sa mohla uskutočňovať tak na území BĽR, ako aj v zahraničí.¹⁰⁶ Hospodárska spolupráca v BĽR sa mohla realizovať v dvoch zmluvných formách, a to priemyselnou kooperáciou a zriadením združenia. Predmetom zmluvy o priemyselnej kooperácii mala byť vzájomne výhodná dlhodobá spolupráca vo vede, technike, výrobe a obchode, pričom zmluva o združení sa zameriavala na spoločnú hospodársku činnosť na základe vkladov zmluvných strán, spoločnej správy a delenia ziskov/strát.¹⁰⁷ Podmienkou samotného uzatvorenia niektorej zo zmlúv bol predpoklad zvýšenia vedecko-technickej úrovne výroby (jej efektívnosti a kvality výrobkov), rozšírenia vývozu, zvýšenia devízových príjmov a väčšieho uspokojenia potrieb národného hospodárstva.¹⁰⁸ Uvedená podmienka predstavovala jeden zo základných ukazovateľov spoločnej činnosti, ktorá bola predmetom pri posudzovaní hospodárskej účelnosti v rámci povoloacieho konania Radou ministrov BĽR.¹⁰⁹ K uzatvoreniu zmluvy o hospodárskej spolupráci bolo potrebné získať už uvedené povolenie Rady ministrov BĽR, pričom však samotné konanie nebolo v nariadení bližšie špecifikované, najmä vo vzťahu k samotným posudzovaným kritériám.¹¹⁰

Združenia bez právnej subjektivity vznikali zmluvou o zriadení združenia, pričom v tejto zmluve boli zmluvné strany povinné uviesť jeho predmet činnosti, vklady a spôsob ich ocenenia, riadenie a spôsob rozhodovania, spôsob materiálno-technického zásobovania, cenové a devízové finančné podmienky, dovoznú a vývoznú

¹⁰⁴ Pozri úvodný čl. 1 nariadenia č. 535/1980 o hospodárskej spolupráci medzi bulharskými právnickými osobami a zahraničnými právnickými a fyzickými osobami.

¹⁰⁵ Týmito oblasťami bol priemysel, poľnohospodárstvo, stavebníctvo, obchod, doprava, služby, turistický ruch; pričom hospodárska spolupráca mohla mať výrobný, vedecko-technický, vývojový, príp. odbytový charakter a ďalšie. PAUKNEROVÁ, M. Smíšené podnikání v členských státech RVHP a úprava v Bulharské lidové republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXI (1986), č. 3, s. 12.

¹⁰⁶ Pozri čl. 2 ods. 2 nariadenia č. 535/1980 o hospodárskej spolupráci medzi bulharskými právnickými osobami a zahraničnými právnickými a fyzickými osobami.

¹⁰⁷ Zmluva o združení zároveň určovala, či združenie bude, alebo nebude právnickou osobou. Združenia v zmysle bulharského práva preto mohli byť združenia s právnou subjektivitou alebo združenia bez právnej subjektivity. Pozri podrobnejšie čl. 4 nariadenia č. 535/1980 o hospodárskej spolupráci medzi bulharskými právnickými osobami a zahraničnými právnickými a fyzickými osobami.

¹⁰⁸ Pozri čl. 3 nariadenia č. 535/1980 o hospodárskej spolupráci medzi bulharskými právnickými osobami a zahraničnými právnickými a fyzickými osobami.

¹⁰⁹ PAUKNEROVÁ, M. Smíšené podnikání v členských státech RVHP a úprava v Bulharské lidové republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXI (1986), č. 3, s. 12.

¹¹⁰ Tamže, s. 12.

činnosť, určenie bilancie a delenia ziskov/strát, spôsob ukončenia združenia a iné.¹¹¹ Zmluva o združení mohla byť uzatvorená na dobu maximálne pätnásť rokov, pričom táto doba mohla byť predĺžená na základe povolenia Rady ministrov BLR. Z hľadiska majetkových vzťahov predmetom vkladu do združenia mohli byť peniaze, veci, know-how, služby a práva ocenené podľa cien na medzinárodnom trhu. Bulharská právna úprava dovoľovala, aby zahraničný subjekt nadobudol podiel vo vyššom pomere ako 50 %. V prípade vkladu hnutelných vecí (peňaží, zastupiteľných vecí a spotrebitelných vecí), nehnuteľných a nezastupiteľných vecí neprechádzalo vlastnícke právo, a preto vlastníkom týchto vecí zostal príslušný subjekt (zmluvná strana).¹¹²

Vo vzťahu k riadeniu a správe združenia bolo možné zriadiť dva druhy orgánov – správnu radu a riaditeľskú radu, pričom na čele každej z nich bol predseda, ktorý musel byť bulharský štátny občan.¹¹³ Správna rada zasadala aspoň jedenkrát ročne, pričom rozhodovala o základnom smerovaní daného združenia (menovanie riaditeľa, schvaľovanie bilancie činnosti združenia a rozdelenie zisku/strát). Riaditeľská rada riadila bežnú (každodennú) činnosť združenia. Koordinácia činnosti združenia vo vzťahu k plánovacím, devízovým, finančným, obchodným a iným orgánom a organizáciám v BLR sa zverovala výlučne bulharskému subjektu.¹¹⁴ Nariadenie rozširovalo možnosť spolupráce s tuzemskými, ako aj zahraničnými bankami v domácej aj zahraničnej mene, pričom menový prepočet sa vykonával podľa oficiálneho kurzu.¹¹⁵ Podiel na zisku a strate, ktorá vznikla činnosťou združenia, sa delil v zmysle majetkových podielov jednotlivých subjektov, ak sa nedohodli inak v zmluve o zriadení združenia, pričom zároveň nebolo možné nikoho obmedziť alebo vylúčiť z podielu na zisku/strate a podiel na zisku zahraničného subjektu bol prevoditeľný do zahraničia.¹¹⁶ Združenie mohlo ukončiť svoju činnosť štandardnými spôsobmi s možnosťou dispozitívnej úpravy v zmluve, pričom pri zániku s likvidáciou bol zahraničný subjekt oprávnený previesť svoj podiel do zahraničia alebo ho previesť na bulharskú organizáciu.¹¹⁷

¹¹¹ Pozri podrobnejšie pre ďalšie skutočnosti čl. 7 nariadenia č. 535/1980 o hospodárskej spolupráci medzi bulharskými právnickými osobami a zahraničnými právnickými a fyzickými osobami.

¹¹² PAUKNEROVÁ, M. Smíšené podnikání v členských státech RVHP a úprava v Bulharské lidové republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXI (1986), č. 3, s. 13.

¹¹³ Pozri čl. 10 a 11 nariadenia č. 535/1980 o hospodárskej spolupráci medzi bulharskými právnickými osobami a zahraničnými právnickými a fyzickými osobami.

¹¹⁴ Pozri čl. 13 nariadenia č. 535/1980 o hospodárskej spolupráci medzi bulharskými právnickými osobami a zahraničnými právnickými a fyzickými osobami.

¹¹⁵ Pozri podrobnejšie čl. 14 až 17 nariadenia č. 535/1980 o hospodárskej spolupráci medzi bulharskými právnickými osobami a zahraničnými právnickými a fyzickými osobami.

¹¹⁶ PAUKNEROVÁ, M. Smíšené podnikání v členských státech RVHP a úprava v Bulharské lidové republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXI (1986), č. 3, s. 13.

¹¹⁷ Pozri podrobnejšie čl. 20 nariadenia č. 535/1980 o hospodárskej spolupráci medzi bulharskými právnickými osobami a zahraničnými právnickými a fyzickými osobami.

Združenia s právnou subjektivitou boli bulharskými právnickými osobami so sídlom v BLR, ktorých zriadenie a zánik sa zapisoval s konštitutívnym účinkom do registra Bulharskej obchodnej a priemyselnej komory.¹¹⁸ Združenia s právnou subjektivitou vznikali rovnako zmluvou, ktorej obsah bol do veľkej miery obdobný ako pri združeniach bez právnej subjektivity, pričom však z povahy veci nutne vyplývali isté odlišnosti, ako napr. dohoda na dobu trvania združenia (absentovalo časové obmedzenie), výška štatutárneho fondu a podielov, resp. spôsob riešenia konfliktov medzi združením a subjektmi.¹¹⁹ Z hľadiska majetkových vzťahov vklady do združenia mohli byť vo forme hnutelných vecí (peniaze, suroviny, materiál), priemyselných práv, know-how, ako aj užívania budov, pozemkov, strojov a zariadení.¹²⁰ Združenie s právnou subjektivitou vytváralo rezervný fond a ďalšie fondy v zmysle zmluvy o zriadení združenia.¹²¹ Občianskoprávne a pracovnoprávne vzťahy medzi združením s právnou subjektivitou a bulharskými fyzickými alebo právnickými osobami sa spravovali bulharským právom, pričom na rozhodovanie o ich sporoch boli príslušné bulharské súdy, ak si subjekty neurčili právomoc rozhodcovského súdu.¹²² Pri skončení likvidácie združenia sa mali subjekty vyrovnávať v pomere určeným ich podielom na štatutárnom fonde, pričom bulharský subjekt mal právo kúpiť podiel zahraničného subjektu.¹²³

Táto právna úprava bola neskôr nahradená nariadením Štátnej rady BLR č. 56/1989 o hospodárskej činnosti spolu s uznesením Rady ministrov BLR č. 2/1989.¹²⁴

6 Kórejská ľudovodemokratická republika (1984)

Základnou právnou úpravou spoločného podnikania v KĽDR bol zákon č. 10/1984 o zmiešaných podnikoch z 8. septembra 1984. Na tento predpis obsahovo v daňovej

¹¹⁸ PAUKNEROVÁ, M. Smiešené podnikání v členských státech RVHP a úprava v Bulharské lidové republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXI (1986), č. 3, s. 14.

¹¹⁹ Zmluva o zriadení združenia s právnou subjektivitou predstavovala zároveň aj stanovky združenia. Pozri podrobnejšie čl. 21 nariadenia č. 535/1980 o hospodárskej spolupráci medzi bulharskými právnickými osobami a zahraničnými právnickými a fyzickými osobami.

¹²⁰ Stroje a zariadenia zostali vo vlastníctve toho subjektu, ktorý ich použil ako vklad, a to vzhľadom na to, že združenia s právnou subjektivitou nemohli vlastníť nehnuteľnosti na území BLR. Pozri PAUKNEROVÁ, M. Smiešené podnikání v členských státech RVHP a úprava v Bulharské lidové republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXI (1986), č. 3, s. 14.

¹²¹ Pozri čl. 24 nariadenia č. 535/1980 o hospodárskej spolupráci medzi bulharskými právnickými osobami a zahraničnými právnickými a fyzickými osobami.

¹²² Porovnaj čl. 27 nariadenia č. 535/1980 o hospodárskej spolupráci medzi bulharskými právnickými osobami a zahraničnými právnickými a fyzickými osobami.

¹²³ Pozri PAUKNEROVÁ, M. Smiešené podnikání v členských státech RVHP a úprava v Bulharské lidové republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXI (1986), č. 3, s. 14.

¹²⁴ PAUKNEROVÁ, M. Nové právní předpisy o smíšeném podnikání v Bulharsku, Maďarsku a Polsku. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIV (1989), č. 2, s. 7.

oblasti nadväzoval zákon č. 12/1985 o dôchodkovej dani z 12. marca 1985 a jeho vykonávacia vyhláška č. 22/1985 zo 17. mája 1985.¹²⁵ Systematika zákona bola rozčlenená do desiatich častí: Všeobecné ustanovenia (čl. 1 – 9), Organizácia zmiešaných podnikov (čl. 10 – 15), Kapitálové vklady (čl. 16 – 23), Riadiace orgány a správa zmiešaného podniku (čl. 24 – 30), Predaj výrobkov a získavanie materiálu (čl. 40 – 44), Devízové predpisy – hospodárenie s valutami (čl. 45 – 52), Vyúčtovanie a rozdeľovanie zisku (čl. 53 – 60), Likvidácia zmiešaného podniku (čl. 61 – 67), Riešenie sporov (čl. 68 – 71).¹²⁶ Základnými ekonomickými predpokladmi zriadenia zmiešaného podniku v KĽDR mal byť jednak všeobecne formulovaný záujem o rozšírenie hospodárskej spolupráce s rôznymi krajinami sveta a jednak konkrétnejší záujem o zlepšenie kvality vyrábaného tovaru, jeho vývozu v určených ekonomických oblastiach.¹²⁷ Tento výpočet však nebol taxatívny, a preto ak by išlo o inú ako určenú oblasť, táto skutočnosť mala byť predmetom posúdenia v rámci povoľovacieho konania. Vo vzťahu k právnej forme zmiešaného podniku mohlo ísť o spoločnosť s ručením obmedzeným alebo o zvláštnu formu akciovej spoločnosti s ručením obmedzeným,¹²⁸ pričom však zákon jednoznačne operuje s obmedzeným ručením za záväzky do výšky podielu na vloženom vklade.

Subjektmi zmluvy o zriadení zmiešaného podniku mohli byť jednak zahraničné fyzické a právnické osoby, jednak kórejské právnické osoby – spoločnosti a podniky. Zaujímavým sa javí skutočnosť, že za Kórejcov boli vnímané aj osoby cudzej štátnej príslušnosti kórejskej národnosti. Zákon preto umožňoval, aby sa fyzické osoby kórejskej národnosti žijúce mimo územia KĽDR mohli zúčastniť na spoločnom podnikaní. Vzťahy medzi jednotlivými subjektmi sa riadili prirodzene zmluvou, ktorá bola uzatváraná v súlade s právnym poriadkom KĽDR. Vo vzťahu k zriadeniu zmiešaného podniku platilo, že ktorýkoľvek subjekt mohol iniciovať návrh na zriadenie zmiešaného podniku, avšak kórejský subjekt mohol začať rokovanie výlučne len po predchádzajúcom súhlase ministerstva pre hospodárske vzťahy so zahraničím. Súhlasu podliehalo aj uzavretie zmluvy a jej následná registrácia, pričom žiadosť mali podávať oba subjekty (kórejský, ako aj zahraničný). Zmiešaný podnik získal právnu subjektivitu až samotnou registráciou.

¹²⁵ NĚMCOVÁ, J. Právní úprava Kórejské lidové demokratické republiky, vztahující se k účasti zahraničního kapitálu na podnikání v KĽDR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIII (1988), č. 2, s. 17.

¹²⁶ Tamže, s. 17.

¹²⁷ NĚMCOVÁ, J. Právní úprava Kórejské lidové demokratické republiky, vztahující se k účasti zahraničního kapitálu na podnikání v KĽDR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIII (1988), č. 2, s. 18.

¹²⁸ Nejednoznačnosť vychádza z neoficiálneho ruského prekladu „*predpriyatije s ograničenoj otvetstvennostju*“ (spoločnosť s ručením obmedzeným) a „*akcioněryje obščestva s ograničenoj otvetstvennostju*“ (akciová spoločnosť s ručením obmedzeným). Dôležitú rolu bude určite predstavovať aj nie úplne zrejmý prienik kórejskej právnej predstavy a klasickej európskej koncepcie oboch foriem obchodných spoločností. Tamže, s. 18.

Otázkami základného imania a vymedzeného podielu jednotlivých subjektov sa právna úprava v KLDK vôbec reštriktívne nezaoberala a ponechala ho na zmluvnej voľnosti, čo do veľkej miery predstavovalo unikát, keďže takým rozsahom zmluvnej voľnosti nedisponoval žiaden subjekt v rámci socialistického bloku. Uvedené sa aplikovalo, ak vklady boli v peňažnej forme. V prípade, že by predmetom vkladu boli nehnuteľnosti, nehmotné statky či napr. stroje, bolo nevyhnutné ich oceniť na základe cien na svetovom trhu.¹²⁹ Následne upísanú výšku základného imania už nebolo možné znížiť, pričom v prípade zániku účasti niektorého zo subjektov a následného prevodu jeho podielu na tretiu osobu bolo potrebné získať nielen súhlas ostatných subjektov, ale aj ministerstva pre hospodárske vzťahy so zahraničím.¹³⁰

Podnik bol riadený najvyšším rozhodovacím orgánom Radou, pričom v jeho čele stál predseda a zastupoval ho podpredseda. Určenie, ako aj počet členov Rady bolo otázkou úpravy v zriaďovacej zmluve. Pôsobnosť Rady sa vzťahovala na najdôležitejšie otázky súvisiace s činnosťou podniku (obdobne ako v kapitálových spoločnostiach valné zhromaždenie). Rozhodnutia Rady sa prijímali jednodhlasne súhlasom všetkých prítomných členov.¹³¹ Ďalším riadiacim orgánom bol riaditeľ, ktorého menovala Rada a za svoju činnosť sa jej zodpovedal spolu so svojím zástupcom a určitým počtom riaditeľstiev. Rada zasadala aspoň jedenkrát ročne na základe zvolania predsedom, pričom hospodársku činnosť podniku počas roka riadili príslušné riaditeľstvá.¹³²

Zmiešaný podnik mohol priamo vstupovať do hospodárskych vzťahov so zahraničím, a to nielen pri vývoze, ale aj pri obstarávaní surovín a materiálu (ak bol v KLDK nedostupný), prípadne získavaní licencií, know-how, práv k vynálezom a pod. Na túto činnosť nemusel využiť kórejské organizácie zahraničného obchodu, a to preto, že z podstaty spoločného podniku vyplývalo oprávnenie na obchodnú činnosť so zahraničím.¹³³ Naopak, do hospodárskych vzťahov vo vzťahu k tuzemsku mohol zmiešaný podnik vstupovať len nepriamo prostredníctvom kórejských organizácií zahraničného obchodu, a to za ceny na svetovom trhu.¹³⁴ V rámci domácej obchodnej siete mohol zmiešaný podnik nakupovať len tovar určený na bežnú spotrebu (neobchodnej povahy), a to za maloobchodné ceny.

¹²⁹ Tamže, s. 19.

¹³⁰ Pozri čl. 14 zákona č. 10/1984 o zmiešaných podnikoch.

¹³¹ Pozri čl. 28 zákona č. 10/1984 o zmiešaných podnikoch.

¹³² NĚMCOVÁ, J. Právní úprava Kórejské lidové demokratické republiky, vzťahující se k účasti zahraničního kapitálu na podnikání v KLDK. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, 1988, roč. XXXIII, č. 2, s. 19.

¹³³ Pozri bližšie čl. 36 zákona č. 10/1984 o zmiešaných podnikoch. Toto ustanovenie možno označiť za výnimku z ustáleného pravidla v rámci právnych úprav štátov socialistického bloku, ktoré podmienovali oprávnenie na zahraničnoobchodnú činnosť vydaním zvláštného povolenia, zrejme z titulu regulácie štátneho monopolu zahraničného obchodu.

¹³⁴ Pozri čl. 34 zákona č. 10/1984 o zmiešaných podnikoch.

Zmiešaný podnik bol povinný vytvárať rezervný fond, fond na rozšírenie výroby o zavedenie technického pokroku, prémieový fond, fond kultúrnych a sociálnych potrieb.¹³⁵ Rezervný fond sa mal vytvárať postupne príspevkom vo výške 5 % čistého zisku p. a. až do výšky 25 % upísaného základného imania podniku. Rezervný fond štandardne slúžil na krytie strát (úhradu strát) podniku. Rada mohla rozhodnúť o prevode rezervného fondu a upísať ho ako základné imanie. Vo vzťahu k ostatným fondom určovala Rada spôsob vytvorenia a výšku príspevku. Čistý zisk zmiešaného podniku bol predmetom dôchodkovej dane vo výške 25 %, pričom majetok podniku nachádzajúci sa v KLDK bol povinne poistený odvodom vo výške 7 % z objemu vyplácaných miezd v rámci jedného roku do fondu sociálneho poistenia KLDK.¹³⁶ Podnik zamestnával tak kórejských, ako aj zahraničných zamestnancov, pričom sa ich právne vzťahy týkajúce sa výkonu práce riadili Zákonníkom práce KLDK. Nároky na dávky vyplývajúce zo zdravotného a sociálneho poistenia sa totožne riadili kórejským právnym poriadkom.¹³⁷

7 Poľská ľudová republika (1986)

Základným právnym predpisom spoločného podnikania bolo nariadenie ministra financií č. 26/1976 o povoľovaní činnosti zmiešaných spoločností s podielom zahraničného kapitálu. Táto právna úprava prešla určitým vývojom, a preto došlo k jej diferenciacii do dvoch nových predpisov, a to zákon č. 88/1986 o spoločnostiach so zahraničnou účasťou a zákon o zásadách riadenia hospodárskej činnosti zahraničných právnických a fyzických osôb v oblasti drobnej výroby na území PLR.¹³⁸ Tieto predpisy boli spôsobilé fungovať autonómne popri sebe, keďže sa každý predpis aplikoval na iný druh hospodárskych vzťahov. Systematika zákona č. 88/1986 o spoločnostiach so zahraničnou účasťou bola rozčlenená do deviatich oddielov, a to: Všeobecné ustanovenia (čl. 1 – 8), Zriaďovanie spoločnosti (čl. 9 – 15), Orgány spoločnosti (čl. 16 – 18), Hospodárenie spoločnosti (čl. 19 – 28), Dane a poplatky (čl. 29 – 31), Pracovné vzťahy (čl. 32 – 33), Prevod práv vyplývajúcich z účasti na spoločnosti (čl. 34 – 37), Riešenie sporov (čl. 38), Osobitné a záverečné ustanovenia (čl. 39 – 42). Na spoločnosti zriadené v zmysle tohto zákona sa zároveň subsidiárne aplikovali aj ustanovenia poľského Obchodného zákonníka z roku 1934, a to v otáz-

¹³⁵ Pozri čl. 57 až 59 zákona č. 10/1984 o zmiešaných podnikoch.

¹³⁶ Do tohto fondu odvádzali 1 % zo svojej mesačnej mzdy aj samotní zamestnanci ako súčasť dane zo mzdy. NĚMCOVÁ, J. Právni úprava Kórejskej ľudovej demokratickej republiky, vzťahujúcej sa k účasti zahraničného kapitálu na podnikaní v KLDK. *Právni zpravodaj čs. zahraničného obchodu*, roč. XXXIII (1988), č. 2, s. 20.

¹³⁷ Právna úprava KLDK teda nerozlišovala medzi sociálnym zabezpečením zahraničných a tuzemských zamestnancov. Tamže, s. 20.

¹³⁸ PAUKNEROVÁ, M. Smiešané podnikanie v novej právnej úprave Poľskej ľudovej republiky. *Právni zpravodaj čs. zahraničného obchodu*, roč. XXXII (1987), č. 2, s. 10.

ke obchodných spoločností.¹³⁹ Spoločné podnikanie v PLR bolo teda možné realizovať v dvoch právnych formách, a to vo forme spoločnosti s ručením obmedzeným a akciovej spoločnosti.

Z hľadiska subjektov oprávnených zúčastniť sa na spoločnom podnikaní v PLR zákon vymenúval v zásade široký okruh poľských subjektov – právnických osôb (štátne podniky, družstvá a ich zväzy, vedecké ústavy a výskumné vývojové jednotky – ak mali právnu subjektivitu, obchodné spoločnosti, v ktorých presahovala účasť štátu alebo predchádzajúcich subjektov hranicu 50 %) a zahraničných subjektov – nemuselo ísť o právnické osoby (právnické osoby so sídlom v zahraničí, fyzické osoby cudzej štátnej príslušnosti alebo poľské fyzické osoby so sídlom v zahraničí, spoločnosti predchádzajúcich subjektov bez právnej subjektivity).¹⁴⁰ Predmet činnosti v rámci spoločného podnikania bol vymedzený negatívne, a to výpočtom zakázaných oblastí pre spoločné podnikanie, ako zbrojársky priemysel, železničná a letecká doprava, telekomunikácie, poisťovníctvo, vydateľská činnosť, s výnimkou polygrafie a sprostredkovania v zahraničnom obchode; tento výpočet však nebol definitívny a po dohode s príslušným ministrom mohol minister zahraničného obchodu vydať povolenie na zriadenie spoločnosti aj v rámci týchto oblastí.¹⁴¹

Zriadenie spoločnosti slúžiacej na spoločné podnikanie a jej zmena podliehali udeleniu povolenia ministrom zahraničného obchodu PLR, o ktoré mohli požiadať výlučne poľské právnické osoby. Minister zahraničného obchodu PLR rozhodoval o udelení povolenia na základe súhlasu ministra financií a ďalších orgánov štátnej správy v zmysle príslušných predpisov, pričom predmetom posudzovania bola najmä účelnosť prevádzkovania hospodárskej činnosti.¹⁴² Žiadosť o vydanie povolenia na zriadenie spoločnosti mala obsahovať tieto údaje:

- účel zriadenia spoločnosti,
- predmet a rozsah hospodárskej činnosti spoločnosti (vrátane dovozu a vývozu),
- predpokladaná doba trvania spoločnosti,
- predpokladaný počet pracovníkov,
- finančné prostriedky nevyhnutné na otvorenie prevádzky spoločnosti vrátane veľkosti základného kapitálu,
- sídlo spoločnosti a rozmiestnenie hospodárskych závodov,
- výška predpokladaných podielov vložených do kapitálu spoločnosti poľskými a zahraničnými subjektmi vrátane ich formy,

¹³⁹ Tak ako v iných socialistických štátoch, zákon využíval reziduálnu obchodnoprávnu úpravu týkajúcu sa klasickej úpravy právnických osôb pre potreby socialistického práva. Tamže, s. 11.

¹⁴⁰ Pozri čl. 3 ods. 1 a 2 zákona č. 88/1986 o spoločnostiach so zahraničnou účasťou.

¹⁴¹ Pozri čl. 7 ods. 1 a 2 zákona č. 88/1986 o spoločnostiach so zahraničnou účasťou.

¹⁴² Pozri čl. 5 ods. 2, 3 a čl. 6 ods. 1 zákona č. 88/1986 o spoločnostiach so zahraničnou účasťou.

- rozsah požadovaného oprávnenia k zahraničnoobchodnej činnosti, ak spoločnosť zamýšľala žiadať o takéto oprávnenie.¹⁴³

V prípade, že došlo k udeleniu povolenia na zriadenie spoločnosti, vyžadovala sa súčasne aj registrácia tejto spoločnosti na registrovom súde v zmysle predpisov o obchodnom registri.¹⁴⁴ V prípade, že by spoločnosť vykonávala činnosť v rozpore s vydaným povolením na zriadenie, príslušný orgán ju vyzval na odstránenie rozporov v určenej lehote, pričom ak nedošlo k náprave, toto povolenie zrušil a požiadal súd o jej rozpustenie, ak by jej ďalšia existencia stratila opodstatnenie.¹⁴⁵ Z hľadiska vnútornej organizácie spoločnosti zákon upravoval tieto otázky rámcovo, pričom odkazoval najmä na ustanovenia Obchodného zákonníka a dohodu subjektov zúčastňujúcich sa na spoločnom podnikaní – výnimkou bola funkcia predsedu spoločnosti, ktorým musel byť poľský štátny občan s trvalým bydliskom v PĽR.¹⁴⁶

Vklady do základného kapitálu spoločnosti mohli byť peňažné a nepeňažné, pričom sa rozlišovala úprava vkladov poľského a zahraničného subjektu. Právna úprava regulovala zahraničný subjekt len v otázke meny, a preto peňažný aj nepeňažný vklad do základného kapitálu spoločnosti v poľskej mene alebo za poľskú menu bolo potrebné riadne doložiť z hľadiska výmeny cudzích valút.¹⁴⁷ Poľský subjekt mohol do základného kapitálu vložiť ako nepeňažný vklad len to, s čím disponoval, pričom z hľadiska nehnuteľného majetku mohol vložiť iba užívacie právo k nemu a aj to so súhlasom príslušného úradu.¹⁴⁸ Z hľadiska pomeru podielov poľského a zahraničného subjektu vychádzala právna úprava z premisy, že poľský subjekt nesmie mať nižší podiel na základnom kapitále spoločnosti než 51 %, pričom však v hospodársky odôvodnených prípadoch bolo možné rozhodnutím ministra zahraničného obchodu po dohode s príslušným rezortným ministrom od splnenia tejto premisy ustúpiť, ak by to nebolo na ujmu bezpečnosti štátu.¹⁴⁹ Túto formu právnej úpravy možno označiť za optimálnu s ohľadom na absenciu rigoróznosti pri zakotvení majoritného princípu v prospech poľského subjektu, avšak v poľskej literatúre sa objavili aj hlasy

¹⁴³ PAUKNEROVÁ, M. Smiešané podnikanie v nové právni úpravě Polské lidové republiky. *Právní zprávy* čs. zahraničního obchodu, roč. XXXII (1987), č. 2, s. 12.

¹⁴⁴ Minister zahraničného obchodu mal byť zároveň do dvoch týždňov od vykonania registrácie upovedomený o vykonaní tejto registrácie a o registrovom súde, ktorý ho vykonal. Pozri čl. 12 ods. 1 a čl. 13 zákona č. 88/1986 o spoločnostiach so zahraničnou účasťou.

¹⁴⁵ O samotnom rozpustení bol príslušný rozhodnúť súd. Pozri čl. 14 zákona č. 88/1986 o spoločnostiach so zahraničnou účasťou.

¹⁴⁶ PAUKNEROVÁ, M. Smiešané podnikanie v nové právni úpravě Polské lidové republiky. *Právní zprávy* čs. zahraničního obchodu, roč. XXXII (1987), č. 2, s. 13.

¹⁴⁷ Pozri čl. 15 ods. 2 zákona č. 88/1986 o spoločnostiach so zahraničnou účasťou.

¹⁴⁸ Pozri čl. 15 ods. 3 zákona č. 88/1986 o spoločnostiach so zahraničnou účasťou.

¹⁴⁹ Pozri čl. 8 ods. 2 zákona č. 88/1986 o spoločnostiach so zahraničnou účasťou.

volajúce po odstránení samotnej majority v prospech posilnenia zásady rovnakého zaobchádzania so subjektmi bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť.¹⁵⁰

Zisk spoločnosti podliehal odvodovej povinnosti do rezervného fondu na krytie bilančných strát vo výške 10 %, pričom následne si subjekty rozdelili zisk v pomere ich podielov na kapitále spoločnosti, v prípade dohody na inom pomere s ňou musel vysloviť súhlas minister financií.¹⁵¹ Spoločnosť musela odpredať cudzie valuty, ktoré získala vývozom do zahraničia, a to vo výške 15 – 25 %, pričom výška tohto odpredaja závisela od udeleného povolenia na zriadenie spoločnosti. Tieto príjmy v cudzej mene sa po čiastočnom odpredaji rozdelili subjektom zúčastňujúcim sa na spoločnom podnikaní podľa pomeru delby zisku.¹⁵² Spoločnosť mohla zriaďovať účty v poľských devízových bankách, a to tak v poľskej, ako aj zahraničnej mene, pričom v prípade účtov v zahraničných bankách sa vyžadoval súhlas týchto poľských bánk a devízové povolenie.

Z hľadiska daňovej politiky bola spoločnosť zdaňovaná sadzbou dôchodkovej dane v základnej výške 50 % zo zisku, pričom bola konštruovaná zrejme motivačne vzhľadom na znižovanie tejto sadzby v závislosti od percentuálneho podielu vývozu v pomere k hospodárskej činnosti spoločnosti za celý zdaňovací rok.¹⁵³ Spoločnosť však podliehala tradičnému oslobodeniu od tejto dane v priebehu prvých dvoch zdaňovacích období.

Táto právna úprava bola neskôr nahradená zákonom č. 324/1988 o hospodárskej činnosti a zákonom č. 325/1988 o hospodárskej činnosti s účasťou zahraničných subjektov.¹⁵⁴

8 Zväz sovietskych socialistických republík (1987)

Pod vplyvom prestavby hospodárskeho systému v ZSSR vzrástol význam hospodárskej spolupráce so zahraničným prvkom, a to najmä vo forme spoločného podnikania, pričom popri subjektoch zo ZSSR mohli pôsobiť rovnako subjekty zo štá-

¹⁵⁰ Pozri podrobnejšie PAUKNEROVÁ, M. Smiešané podnikanie v nové právni úprave Poľské lidové republiky. *Právni zpravodaj čs. zahraničného obchodu*, roč. XXXII (1987), č. 2, s. 13 – 14.

¹⁵¹ Pozri čl. 19 zákona č. 88/1986 o spoločnostiach so zahraničnou účasťou.

¹⁵² Cudzie valuty mohol zahraničný subjekt voľne previesť do zahraničia, príp. ich použiť na navýšenie svojej majetkovej účasti na spoločnosti, avšak s obmedzeniami v zmysle povolenia na zriadenie spoločnosti a majorizácie pomeru poľského kapitálu. Poľský subjekt mohol tieto prostriedky použiť iba v prípade realizácie vlastnej vývoznjej činnosti, inak ich odpredal devízovej banke. PAUKNEROVÁ, M. Smiešané podnikanie v nové právni úprave Poľské lidové republiky. *Právni zpravodaj čs. zahraničného obchodu*, roč. XXXII (1987), č. 2, s. 14.

¹⁵³ Spoločnosti boli takto motivované sústreďovať sa na vývoz tovaru z PĽR. Tamže, s. 15.

¹⁵⁴ Pozri podrobnejšie PAUKNEROVÁ, M. Nové právni předpisy o smiešaném podnikání v Bulharsku, Maďarsku a Polsku. *Právni zpravodaj čs. zahraničného obchodu*, roč. 34 (1989), č. 2, s. 12.

tov RVHP, ako aj z nesocialistických štátov.¹⁵⁵ Základnú právnu úpravu spoločného podnikania v ZSSR tvorili tri právne predpisy. Prvým z nich bol výnos Prezídia Najvyššieho sovietu ZSSR č. 35/1987 o otázkach spojených so zriaďovaním a činnosťou spoločných podnikov, medzinárodných združení a organizácií s účasťou sovietskych a zahraničných organizácií, firiem a správnych orgánov na území ZSSR. Tento právny predpis obsahoval niekoľko východiskových zásad v čl. 1 – 5 týkajúcich sa najmä finančnoprávných otázok, ktoré sa mali aplikovať na spoločné podnikanie s účasťou zahraničných subjektov. Na tento predpis nadväzovali dve uznesenia Rady ministrov ZSSR, a to uznesenie č. 38/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov, medzinárodných združení a organizácií ZSSR a ostatných členských štátov RVHP na území ZSSR a uznesenie č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR. Právna úprava spoločného podnikania v ZSSR sa vyznačovala oproti ostatným socialistickým štátom jedinečnosťou spočívajúcou v jasnej legislatívnej diferenciacii subjektov zúčastňujúcich sa spoločného podnikania na subjekty z členských štátov RVHP a subjekty z nesocialistických štátov.¹⁵⁶

Uznesenie Rady ministrov ZSSR č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR bolo z hľadiska spoločného podnikania so zahraničnými (nesocialistickými) subjektmi kľúčové. Pozostávalo z 53 článkov a jeho systematika bola rozdelená do siedmich častí, a to: Všeobecné ustanovenia (čl. 1 – 3), Účastníci, majetok a práva spoločných podnikov (čl. 4 – 20), Spôsob činnosti spoločných podnikov (čl. 21 – 35), Zdanenie spoločných podnikov (čl. 36 – 43), Kontrola činnosti spoločných podnikov (čl. 47 – 50), Likvidácia spoločných podnikov (čl. 51 – 53).

Spoločný podnik mohol zriadiť jeden alebo viac sovietskych podnikov, ktoré boli právnickými osobami, a jeden alebo viac zahraničných firiem (spoločností, korporácií alebo iných organizácií), ktoré boli rovnako právnickými osobami. Predmet činnosti spoločného podniku nebol presne vymedzený ani obmedzený, čo však zároveň ponechávalo širokú mieru správnej úvahy príslušnému orgánu v rámci povoľovacieho konania.¹⁵⁷ Spoločný podnik bol právnickou osobou podľa sovietskeho práva, pričom za svoje záväzky zodpovedal celým svojím majetkom. Základným dokumentom spoločného podniku bol jeho štatút, ktorý obsahoval základné otázky fungovania podniku ako predmet a cieľ činnosti, sídlo, účastníkov, výšku základ-

¹⁵⁵ PAUKNEROVÁ, M. Společné podniky s účastí subjektů z nesocialistických států na území SSSR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXI (1987)I, č. 3, s. 18.

¹⁵⁶ Tamže, s. 18 – 19.

¹⁵⁷ Sovietska práva úprava sa opierala iba o všeobecné ustanovenie, podľa ktorého sa príslušné ministerstvá pri zriaďovaní spoločných podnikov mali riadiť princípom väčšieho uspokojovania potrieb štátu v určitých druhoch priemyselných výrobkov, surovín a potravinárskeho tovaru, v získavaní progresívnej zahraničnej techniky a technológií, získavaní skúseností s riadením, v získavaní doplnkových materiálnych a finančných zdrojov, v rozvoji, vývoze a obmedzení neracionálneho dovozu. Tamže, s. 19.

ného fondu, výšku podielov, zloženie a kompetencie správnych orgánov podniku, spôsob rozhodovania v orgánoch podniku vrátane otázok vyžadujúcich jednomyselnosť a spôsob likvidácie spoločného podniku.¹⁵⁸ Základný fond bol tvorený vkladmi zúčastnených subjektov na spoločnom podnikaní, pričom ho bolo možné rozširovať ziskom z hospodárskej činnosti, ako aj dodatočnými vkladmi zúčastnených subjektov.¹⁵⁹ Predmetom vkladu mohli byť peniaze v menách subjektov spoločného podnikania a vo voľne prevoditeľnej mene, budovy, objekty, zariadenia a ďalšie materiálne hodnoty, užívacie práva k pozemkom, budovám, objektom, zariadeniam, vode a iným prírodným zdrojom alebo iným majetkovým právam.¹⁶⁰ Právna úprava spoločného podnikania sa v otázke minimálneho podielu tuzemského (sovietskeho) subjektu na základnom fonde prekvapivo odlišovala od iných socialistických štátov svojou striktnosťou,¹⁶¹ a preto zahraničný subjekt nemohol v žiadnom prípade získať viac ako maximálne 49 % menšinový podiel na základnom fonde spoločného podniku.¹⁶² V prípade zamýšľaného prevodu podielu na spoločnom podniku tretej osobe na základe vzájomného súhlasu všetkých subjektov sa následne vyžadovalo aj povolenie Štátnej zahranično-hospodárskej komisie Rady ministrov ZSSR, pričom navyše podiel zahraničného subjektu podliehal prednostnému predkupnému právu sovietskeho subjektu.¹⁶³

Ako už bolo uvedené, zriadenie spoločného podniku podliehalo povoľovaciemu konaniu Rady ministrov ZSSR na základe zmluvy o zriadení spoločného podniku medzi sovietskymi subjektmi a zahraničnými subjektmi. Povoľovacie konanie bolo spomedzi všetkých socialistických štátov najzložitejšie, pričom definitívne (pri-

¹⁵⁸ V štatúte spoločného podniku mohli byť upravené aj ďalšie otázky súvisiace s činnosťou podniku, ktoré neodporovali sovietskym právnym predpisom. Doba trvania spoločného podniku mohla byť upravená rovnako v štatúte, ako aj v zmluve o zriadení spoločného podniku. Pozri bližšie čl. 7 a 8 uznesenia Rady ministrov ZSSR č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR.

¹⁵⁹ Pozri čl. 10 uznesenia Rady ministrov ZSSR č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR.

¹⁶⁰ Pozri čl. 11 uznesenia Rady ministrov ZSSR č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR.

¹⁶¹ Rovnako striktná bola iba právna úprava v Rumunskej ľudovej republike, ktorá rovnako nepripúšťala žiadne výnimky z tejto zásady. PAUKNEROVÁ, M. Smiešané podnikanie v socialistických štátoch a medzinárodná hospodárska spolupráca. *Studie z medzinárodného práva*, roč. 22 (1989), s. 177.

¹⁶² PAUKNEROVÁ, M. Spoločné podniky s účasťou subjektov z nesocialistických štátov na území SSSR. *Právni zpravodaj čs. zahraničného obchodu*, roč. XXXII (1987), č. 3, s. 20. Porovnaj k tomu aj PAUKNEROVÁ, M. Smiešané podnikanie – joint ventures v socialistických štátoch. *Právnik*, roč. CXXVII (1988), č. 1, s. 48 – 49.

¹⁶³ Pozri čl. 16 uznesenia Rady ministrov ZSSR č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR.

márne) rozhodnutie bolo zverené najvyššiemu správne mu orgánu – Rade ministrov ZSSR. Postup v rámci povoľovacieho konania vyzeral takto:

- návrhy na zriadenie spoločného podniku predkladali zainteresované sovietske subjekty spolu s technicko-hospodárskym zdôvodnením a návrhom zriaďovacích aktov ministerstvám a ostatným štátnym orgánom, do ktorých pôsobnosti patrili,
- ministerstvá a ostatné štátne orgány jednotlivých republík predkladali tieto návrhy Radám ministrov jednotlivých zväzových republík,
- návrhy prerokovali uvedené orgány so Štátnym plánovacím výborom ZSSR a ďalšími zainteresovanými ministerstvami a ostatnými štátnymi orgánmi,
- výsledkom prerokovania návrhov bola selekcia návrhov, ktoré boli následne predložené na rozhodnutie Rade ministrov ZSSR.¹⁶⁴

Doba trvania spoločného podniku nebola obmedzená právnymi predpismi, a preto si ju mohli subjekty upraviť v rámci dokumentov pri zriadení podniku (zmluvou alebo štatútom). Subjekty si mohli rovnako dispozitívne upraviť dôvody likvidácie spoločného podniku, ktoré mali byť upravené zriaďovacími dokumentmi s jedinou výnimkou, a to, ak činnosť spoločného podniku nezodpovedala cieľom a úlohám určeným v zriaďovacích dokumentoch, v takom prípade mohol ísť spoločný podnik do likvidácie aj rozhodnutím Rady ministrov ZSSR.¹⁶⁵ Zahraničný subjekt mal právo pri likvidácii alebo odchode zo spoločného podniku na vrátenie svojho vkladu v peniazoch alebo tovare podľa zostatkovej hodnoty po úhrade svojich záväzkov voči sovietskym subjektom a tretím osobám.¹⁶⁶

Najvyšším orgánom spoločného podniku bolo vedenie podniku, pričom jeho zloženie bolo kreované na základe vôle subjektov podieľajúcich sa na spoločnom podnikaní. Bežnú činnosť spoločného podniku vykonávalo riaditeľstvo. Na čele oboch orgánov – predseda a generálny riaditeľ musel byť štátny občan ZSSR.¹⁶⁷ Spoločný podnik vykonával komunikáciu s ústrednými štátnymi orgánmi ZSSR prostredníctvom sovietskeho subjektu podieľajúceho sa na spoločnom podnikaní, pričom tieto orgány nezaväzovali spoločný podnik úlohami v rámci hospodárskeho plánovania,

¹⁶⁴ PAUKNEROVÁ, M. Společné podniky s účastí subjektů z nesocialistických států na území SSSR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXII (1987), č. 3, s. 20.

¹⁶⁵ Likvidácia podliehala registrácii ministerstvom financií ZSSR. Pozri čl. 51 a 53 uznesenia Rady ministrov ZSSR č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR.

¹⁶⁶ Pozri čl. 52 uznesenia Rady ministrov ZSSR č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR.

¹⁶⁷ Pozri čl. 21 uznesenia Rady ministrov ZSSR č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR.

a preto bol v tejto oblasti absolútne autonómny.¹⁶⁸ V prípade zahraničnoobchodnej činnosti mohol spoločný podnik vykonávať nevyhnutné obchodné operácie či už samostatne, alebo prostredníctvom sovietskych zahraničnoobchodných organizácií, alebo využitím odbytovej siete zahraničného subjektu.¹⁶⁹ K realizácii dovoznej a vývozej činnosti však spoločný podnik potreboval získať povolenie v súlade so sovietskymi právnymi predpismi.¹⁷⁰

Z hľadiska hospodárenia podniku mali byť všetky devízové výdavky hradené výlučne príjmami z realizácie produkcie na zahraničnom trhu, pričom realizácia produkcie na sovietskom trhu a dodávky spoločnému podniku mali byť hradené v rubľoch prostredníctvom príslušných sovietskych zahraničnoobchodných organizácií podľa zmluvných cien s prihliadnutím na sovietske trhové ceny.¹⁷¹ Spoločný podnik mohol získať úver v cudzej mene od Zahraničnoobchodnej banky ZSSR alebo s jej súhlasom od iných cudzích bánk alebo firiem, alebo v rubľoch od Štátnej banky ZSSR.¹⁷² Spoločný podnik vytváral rezervný fond a ďalšie potrebné fondy, pričom rezervný fond mohol dosiahnuť maximálnu výšku 25 % základného fondu. Subjekty podieľajúce sa na spoločnom podnikaní si mohli rozdeliť zisk zo spoločného podnikania po odpočítaní záväzkov voči štátnemu rozpočtu, súm určených na tvorbu a doplnenie fondov, pričom zahraničnému subjektu sa zároveň zaručovala prevoditeľnosť týchto prostriedkov do zahraničia.¹⁷³ Spoločný podnik podliehal dani 30 % zo zisku po uskutočnení všetkých platieb a odvodov do fondov, pričom ďalšia daňová povinnosť zaväzovala zahraničný subjekt, a to vo výške 20 % v prípade prevodu prostriedkov do zahraničia.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Pozri čl. 23 uznesenia Rady ministrov ZSSR č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR.

¹⁶⁹ PAUKNEROVÁ, M. Společné podniky s účastí subjektů z nesocialistických států na území SSSR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXII (1987), č. 3, s. 21.

¹⁷⁰ Pozri čl. 24 uznesenia Rady ministrov ZSSR č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR.

¹⁷¹ Pozri čl. 25 a 26 uznesenia Rady ministrov ZSSR č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR.

¹⁷² Obdobné platilo aj pre účty vedené v rubľoch (Štátna banka ZSSR) a devízovej mene (Zahraničnoobchodná banka ZSSR). Pozri čl. 27, 28 a 29 uznesenia Rady ministrov ZSSR č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR.

¹⁷³ Pozri čl. 31 a 32 uznesenia Rady ministrov ZSSR č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR.

¹⁷⁴ Spoločný podnik mohol byť od daňovej povinnosti na istý čas oslobodený a sadzba dane za prevod finančných prostriedkov do zahraničia sa uplatnila iba vtedy, ak nestanovila inak medzinárodná zmluva medzi ZSSR a príslušným štátom. Pozri bližšie PAUKNEROVÁ, M. Společné podniky

Právna úprava spoločného podniku poskytovala zahraničným subjektom záruky bezpečnosti podnikania len na všeobecnej úrovni v rámci zamedzenia zabavenia alebo konfiškácie majetku spoločného podniku formou administratívneho rozhodnutia, pričom na individuálnu dohodu boli ponechané ostatné formy záruk.¹⁷⁵

9 Vietnamská socialistická republika (1987)

Prvou základnou právnou úpravou spoločného podnikania vo VSR bol zákon č. 115/1977 o regulácii zahraničných investícií vo Vietnamskej socialistickej republike.¹⁷⁶ Na sklonku roku 1987 však došlo k prijatiu nového zákona, ktorý ho v plnom rozsahu nahradil. S účinnosťou od 9. januára 1988 sa preto novou základnou úpravou spoločného podnikania stal zákon č. 4-HDNN8/1987 o zahraničnom investovaní. V porovnaní so všetkými právnymi úpravami v rámci socialistických štátov išlo paradoxne o najmladšiu právnú úpravu,¹⁷⁷ avšak s najširšou mierou zmluvnej voľnosti, značným rozsahom daňových úľav, záruk štátu za vlastnícke práva zahraničných investorov a možnosťou vzniku subjektu so 100 % zahraničnou majetkovou účasťou.¹⁷⁸ Aplikabilita tohto zákona bola vskutku široká a nezvyklá, keďže sa vzťahovala nielen na spoločnú hospodársku činnosť založenú zmluvou medzi fyzickými a právnickými osobami, ale aj na spoločné podniky založené na základe zmlúv uzatvorených na medzivládnej úrovni o spolupráci a investíciách.¹⁷⁹ Systematika zákona bola najjednoduchšia zo všetkých dovtedy prijatých právnych úprav a pozostávala zo šiestich kapitol: Všeobecné ustanovenia (čl. 1 – 3), Formy zahraničného investovania vo VSR (čl. 4 – 19), Záruky poskytované zahraničným investorom (čl. 20 – 25), Práva a záväzky právnických a fyzických osôb investujúcich vo VSR (čl. 26 – 35), Štátny orgán pre riadenie zahraničných investícií (čl. 36 – 38), Záverečné ustanovenia (čl. 39 – 42).

Spoločné podnikanie vo VSR nebolo nijako sektorovo obmedzené, a preto bolo možné realizovať spoločné podnikanie aj vo forme 100 % majetkovej účasti vo

s účasťou subjektů z nesocialistických států na území SSSR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXII (1987), č. 3, s. 21.

¹⁷⁵ Ďalšími „všeobecnými“ zárukami bola vysoká právna sila predpisov upravujúcich tieto vzťahy, príp. vnútroštátne bankové záruky formou ochrany investícií alebo medzinárodné dohody o ochrane investícií uzatvorené s inými štátmi. Tamže, s. 22.

¹⁷⁶ Bližšie k nemu pozri TRAI LÊ, T. T. T. The Foreign Investment Code of the Socialist Republic of Vietnam. *International Lawyer*, vol. 13 (1979), no. 2, s. 329 – 343; QUIGLEY, J. Vietnam's Legal Regulation of Foreign Trade and Investment. *Maryland Journal of International Law*, vol. 6 (1980), no. 1, s. 24 – 38.

¹⁷⁷ Má sa, samozrejme, na mysli do prijatia zákona č. 173/1988 Zb. o podniku so zahraničnou majetkovou účasťou.

¹⁷⁸ NĚMCOVÁ, J. Právní úprava vztahující se k možnostem investic ve Vietnamské socialistické republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIII (1988), č. 3, s. 11.

¹⁷⁹ Tamže, s. 11.

všetkých oblastiach národnej ekonomiky s dôrazom na podporu exportného podnikania za predpokladu využitia technológií a surovinovej základne.¹⁸⁰ Zahraničným subjektom mohli byť tak fyzické, ako aj právnické osoby. Vietnamským subjektom mohla byť jedna alebo viac vietnamských hospodárskych organizácií, ktoré boli právnickými osobami. Právna úprava však neopomenula ani vietnamské fyzické osoby zo spoločného podnikania, avšak iba ak založili spoločne s vietnamskými organizáciami alebo inými fyzickými osobami družstvo na účely spoločného podnikania so zahraničným subjektom.¹⁸¹ Z hľadiska právnej formy spoločného podnikania vo VSR v tomto ohľade sa v plnej miere prejavila spomínaná zmluvná voľnosť. Subjekty mohli v prvom rade uzatvoriť zmluvu o spoločnom vybavovaní záležitostí alebo zmluvu o založení podniku, prípadne spoločnosti označovanej ako *joint venture* alebo podniku so 100 % zahraničnou kapitálovou účasťou. Ak si subjekty zvolili spoločný podnik, išlo o vietnamskú právnickú osobu spravujúcu sa vietnamským právom.¹⁸² Forma, pomer a celková výška upísaného základného imania bola ponechaná na vôľu samotných subjektov, pričom však priznával vietnamským subjektom širší rozsah hodnôt spôsobilých na vklad do majetku podniku – prírodné zdroje VSR, právo na používanie pôdy a vodných plôch a pod.¹⁸³ Vzhľadom na to, že sa pripúšťali nielen peňažné vklady, ocenenie vkladov sa muselo vyjadriť v zmluve o zriadení, a to v mene podľa dohody subjektov. Zahraničné subjekty mali neobmedzené vkladové právo, avšak tento vklad nesmel byť nižší než 30 % upísaného základného imania.

Zmluva o spoločnom vybavovaní záležitostí, ako aj zmluva o založení podniku so 100 % zahraničnou majetkovou účasťou podliehala povoľovaciemu konaniu zo strany príslušného orgánu VSR, ktorým bol Štátny orgán pre riadenie zahraničných investícií. Tento orgán udeľoval nielen povolenia na realizáciu zahraničných investícií, ale slúžil aj ako registračná autorita pre zriaďované podniky. Stanovoval podmienky činnosti pri realizácii zahraničných investícií, pričom túto realizáciu aj kontroloval a analyzoval hospodársku činnosť zriaďovaných podnikov.¹⁸⁴ Podniky so 100 % zahraničnou majetkovou účasťou boli výslovne podriadené kontrolnej právomoci Štátneho orgánu pre riadenie zahraničných investícií vo vzťahu k svojej hospodárskej aktivite.¹⁸⁵ Povolenie pre podniky s čiastočnou alebo 100 % zahraničnou majetkovou účasťou bolo časovo limitované, a to na dvadsať rokov, pričom v osobitných

¹⁸⁰ Tamže, s. 11.

¹⁸¹ Pozri čl. 2 ods. 2 zákona č. 4-HDNN8/1987 o zahraničnom investovaní.

¹⁸² Obdobné platilo aj pre spoločnosť so 100 % zahraničnou kapitálovou účasťou, ktorá sa dňom registrácie stala právnickou osobou podriadenou vietnamskému právu. NĚMCOVÁ, J. Právni úprava vzťahujúci sa k možnostem investic ve Vietnamské socialistické republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIII (1988), č. 3, s. 12.

¹⁸³ Tamže, s. 12.

¹⁸⁴ Pozri čl. 36 zákona č. 4-HDNN8/1987 o zahraničnom investovaní.

¹⁸⁵ Pozri čl. 14 zákona č. 4-HDNN8/1987 o zahraničnom investovaní.

prípadoch mohla byť táto doba predĺžená.¹⁸⁶ Podnik so zahraničnou účasťou riadila správna rada na čele s prezidentom voleným zmluvnými stranami na báze jednomyselnosti, ktorá sa skladala zo zástupcov vietnamských, ako aj zahraničných subjektov v pomere, v akom sa podieľali na vklade do základného imania, minimálne však za každý subjekt dve osoby.¹⁸⁷ Jednomyseľne sa v rámci správnej rady rozhodovalo aj v prípade tzv. základných otázok podniku.¹⁸⁸ Za bežný chod podniku sa správnej rade zodpovedal generálny riaditeľ a jeho zástupcovia, ktorých aj menovala, pričom to mali byť vietnamskí občania.¹⁸⁹

Podnik so zahraničnou účasťou mal byť z hľadiska devízového práva úplne samostatný a zabezpečovať si svojou činnosťou tuzemskú menu i devízové prostriedky tak, aby dokázal uspokojiť svoje devízové potreby. Uvedené platilo aj pre tuzemskú menu, v ktorej musel podnik vyplácať mzdy vietnamským zamestnancom,¹⁹⁰ a v prípade, ak by jej nemal dostatok, zákon počítal so zámenou zahraničných platobných prostriedkov (devíz).¹⁹¹ Podnik bol povinný mať zriadený účet vo Vietnamskej banke pre zahraničný obchod alebo so súhlasom Štátnej vietnamskej banky v niektorej z filiállok zahraničných bánk vo VSR. Vo vzťahu k povinne vytváraným fondom podnik mal povinnosť vytvárať rezervný fond vo výške 5 % p. a. z disponibilného zisku (po zdanení zo zisku), a to až do výšky 25 % upísaného základného imania podniku. Tvorba ostatných fondov bola v plnej kompetencii vôle zmluvných strán. Podnik podliehal dani zo zisku, poplatku za používanie pozemku alebo povrchu vodných plôch, poplatku za využívanie prírodných zdrojov, dani z transferu podielu zisku do zahraničia a odvodu na sociálne poistenie zamestnancov.¹⁹² Pozitívom bolo, že tieto daňové alebo poplatkové povinnosti mohli byť čiastočne alebo úplne odpustené, prípadne refundované za splnenia určitých podmienok, pričom príslušným orgánom na takéto rozhodnutie bol Štátny orgán pre riadenie zahraničných investícií.¹⁹³

Vo vzťahu k zárukám poskytovaným zahraničným subjektom boli tieto vyjadrené viacerými formami a spôsobmi. V prvom rade sa ochrana dotýkala majetko-

¹⁸⁶ Pozri čl. 15 zákona č. 4-HDNN8/1987 o zahraničnom investovaní.

¹⁸⁷ Pozri čl. 12 zákona č. 4-HDNN8/1987 o zahraničnom investovaní.

¹⁸⁸ Tamže.

¹⁸⁹ Podmienka vietnamskej štátnej príslušnosti odpadla v prípade, ak by išlo o podnik so 100 % zahraničnou majetkovou účasťou. V takom prípade je zrejmé, že vedenie podniku by sa skladalo výlučne alebo čiastočne zo zahraničných štátnych príslušníkov. NĚMCOVÁ, J. Právni úprava vzťahujúci sa k možnostem investic ve Vietnamské socialistické republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIII (1988), č. 3, s. 12.

¹⁹⁰ Zaujímavou skutočnosťou v kontexte celého zákona postaveného na vôli zmluvných strán bola povinnosť zamestnávať prioritne vietnamských zamestnancov, ak dosahovali požadované vzdelanie a kvalifikáciu.

¹⁹¹ Pozri čl. 16 zákona č. 4-HDNN8/1987 o zahraničnom investovaní.

¹⁹² NĚMCOVÁ, J. Právni úprava vzťahujúci se k možnostem investic ve Vietnamské socialistické republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIII (1988), č. 3, s. 13.

¹⁹³ Pozri čl. 28 zákona č. 4-HDNN8/1987 o zahraničnom investovaní.

vých hodnôt (kapitálu) investovaného vo VSR, prípadne majetku na území VSR, a to tak, že nemohli byť predmetom výkonu trestného rozhodnutia (vo forme zabratia, konfiškácie) ani politických opatrení, ako napr. znárodnenie.¹⁹⁴ V druhom rade sa ochrana poskytovala aj zahraničným fyzickým a právnickým osobám v podobe garancie spravodlivého a rovnakého zaobchádzania v spojení s príslubom vytvárania priaznivých podmienok na realizáciu zamýšľaných investícií.¹⁹⁵ Podnik mohol, samozrejme, aj disponovať so svojím kapitálom, previesť ho voľne do zahraničia alebo ho znížiť, a to v súlade so zriaďovacími dokumentmi a vietnamským právnym poriadkom.¹⁹⁶

Za pokrokovú myšlienku možno na záver označiť povinnosť podniku dbať o životné prostredie pri svojej činnosti.¹⁹⁷

Záver

Už v šesťdesiatych rokoch 20. storočia vyriekol československý internacionalista Rudolf Bystrický tézu o tom, že žiaden štát nie je sám osebe sebestačný, a teda nemôže sa spoliehať iba sám na seba a obklopiť sa nepreniknuteľnými hradbami, ale naopak, realizovať v rámci svojich možností hospodárske aktivity vo forme vývozu a dovozu tovarov.¹⁹⁸ Z tejto tézy teda musel nevyhnutne vychádzať skôr či neskôr každý štát v rámci svojho fungovania. Inak to nebolo ani pri problematike spoločného podnikania, špecificky v rámci štátov socialistického bloku. Spoločné podnikanie bolo pre tieto krajiny veľmi výhodné – dokázali sa omnoho jednoduchšie dostať k devízovým prostriedkom potrebným na obchodovanie na svetových trhoch (dovoz kľúčových komodít zo zahraničia), resp. získali prístup k moderným technologickým postupom a zariadeniam, ktorými disponovali napr. obchodní partneri z vyspelých kapitalistických krajín. Z hľadiska zahraničných subjektov bolo obchodné prostredie socialistických štátov príťažlivé, najmä z hľadiska rozvoja trhu a uspokojenia dopytu ponukou, tak ako je zvykom pre každého správneho obchodníka. Mohlo by sa preto na prvý pohľad zdať, že sa nesúrodé ekonomické sústavy plánovaného hospodárstva a trhovej ekonomiky museli nevyhnutne vzájomne vylučovať, avšak rozhodne to tak nebolo.

¹⁹⁴ Pozri čl. 29 zákona č. 4-HDNN8/1987 o zahraničnom investovaní.

¹⁹⁵ Pozri čl. 1 a 20 zákona č. 4-HDNN8/1987 o zahraničnom investovaní.

¹⁹⁶ NĚMCOVÁ, J. Právní úprava vztahující se k možnostem investic ve Vietnamské socialistické republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIII (1988), č. 3, s. 13.

¹⁹⁷ Pozri čl. 34 zákona č. 4-HDNN8/1987 o zahraničnom investovaní.

¹⁹⁸ BYSTRICKÝ, R. a kol., (1967). *Právo mezinárodního obchodu*. Praha: Svoboda, s. 11.

Bibliografia

Knižné publikácie, monografie a periodiká

BYSTRICKÝ, R. a kol., (1967). *Právo mezinárodného obchodu*. Praha: Svoboda.

ČERNÁ, S. a T. TEPPER. Jednotná úprava nových forem hospodárskeho podnikání v MLR. *Socialistická zákonnost*, roč. 37 (1989), č. 6, s. 347 – 355.

FUTEJ, D. Štát a podniky vo vonkajších ekonomických vzťahoch (Novelizácia zákona č. 42/1980 Zb. o hospodárskych stykoch so zahraničím). *Právnik*, roč. CXXVIII (1989), č. 9 – 10, s. 908 – 923.

HANES, D. Majetkovoprávne postavenie podniku so zahraničnou majetkovou účasťou. *Právny obzor*, roč. LXXII (1989), č. 10, s. 866 – 877.

HANES, D. Niektoré teoretické otázky vzniku akciovej spoločnosti. *Právny obzor*, roč. LXXIII (1990), č. 8, s. 672 – 684.

HLAVICA, J. a K. MAREK. O akciových spoločnostech a podnikách se zahraniční majetkovou účastí. *Arbitrážní praxe*, roč. 31 (1991), č. 2, s. 41 – 51.

HOLEC, P. Společné podniky a činnost ČSOB. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIV (1989), č. 3, s. 9 – 11.

KALENSKÝ, P. K základním problémům mezistátních a mezinárodních obchodních společností a podniků. *Časopis pro mezinárodní právo*, roč. XV (1971), č. 1, s. 10 – 27.

KESEK, K. Formy obchodní činnosti cizinců v Japonsku. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXVIII (1983), č. 2 – 3, s. 21 – 22.

KLEIN, B., P. HOLEC a P. HENZLOVÁ, (1989). *Zákon o podniku se zahraniční majetkovou účastí (stručný komentář)*. Praha: Československá obchodní a průmyslová komora.

KLEIN, B. Zákon o podniku se zahraniční majetkovou účastí č. 173/1988 Sb. (pár poznámek). *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIV (1989), č. 3, s. 2 – 5.

KLIMEŠ, F. Právní a organizační formy podnikání. *Arbitrážní praxe*, roč. 31 (1991), č. 1, s. 1 – 10.

KONOPIK, E. Společné podnikání československých a jugoslávských organizací. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XIV (1969), č. 2 – 3, s. 6 – 9.

KONOPIK, E. Joint venture (konsorcia) v mezinárodní účasti na investiční výstavbě. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXVII (1982), č. 3 – 4, s. 6 – 9.

MAREK, K. Nad právní úpravou podniku se zahraniční majetkovou účastí. *Právny obzor*, roč. LXXIII (1990), č. 7, s. 591 – 601.

MAREK, K. K akciovým společnostem a podnikům se zahraniční majetkovou účastí (po vydání Obchodního zákoníku). *Právny obzor*, roč. LXXVI (1993), č. 2, s. 167 – 178.

MORAVČÍK, J. Spoločnosti so zahraničnou účasťou. *Právny obzor*, roč. LXXIII (1990), č. 8, s. 657 – 665.

MUNKOVÁ, J. Joint ventures z hľadiska súťažného práva. *Arbitrážní praxe*, roč. 31 (1991), č. 10, s. 271 – 276.

NĚMCOVÁ, J. Čínská právní úprava vztahující se k účasti zahraničního kapitálu na podnikání ČLR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXII (1987), č. 4, s. 2 – 13.

NĚMCOVÁ, J. Právní úprava Kórejské lidově demokratické republiky, vztahující se k účasti zahraničního kapitálu na podnikání v KLDŘ. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIII (1988), č. 2, s. 17 – 20.

NĚMCOVÁ, J. Právní úprava vztahující se k možnostem investic ve Vietnamské socialistické republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIII (1988), č. 3, s. 11 – 13.

NĚMCOVÁ, J. a M. PAUKNEROVÁ. Současná právní úprava smíšeného podnikání v Socialistické federativní republice Jugoslávie. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIII (1988), č. 4, s. 2 – 6.

NĚMCOVÁ, J. Současné právní podmínky pro zřizování podniků s účastí zahraničních subjektů na území ČSSR (k 31.1.1990). *Právník*, roč. CXXVIII (1990), č. 6, s. 498 – 507.

NEUSTUPNÁ, L. Přímé vztahy a oprávnění k zahraničně hospodářské činnosti. *Arbitrážní praxe*, roč. 29 (1989), č. 3, s. 87 – 93.

PAUKNEROVÁ, M. Smíšené podnikání v členských státech RVHP a úprava v Bulharské lidové republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXI (1986), č. 3, s. 11 – 14.

PAUKNEROVÁ, M. Smíšené podnikání v nové právní úpravě Polské lidové republiky. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXII (1987), č. 2, s. 10 – 15.

PAUKNEROVÁ, M. Společné podniky s účastí subjektů z nesocialistických států na území SSSR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXII (1987), č. 3, s. 18 – 22.

PAUKNEROVÁ, M. Právní úprava smíšeného podnikání v Maďarské lidové republice. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIII (1988), č. 1, s. 9 – 13.

PAUKNEROVÁ, M. Smíšené podnikání – joint ventures v socialistických státech. *Právník*, roč. CXXVII (1988), č. 1, s. 42 – 53.

PAUKNEROVÁ, M. Smíšené podnikání v socialistických státech a mezinárodní hospodářská spolupráce. *Studie z mezinárodního práva*, roč. 22 (1989), s. 159 – 187.

PAUKNEROVÁ, M. Nové právní předpisy o smíšeném podnikání v Bulharsku, Maďarsku a Polsku. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. 34 (1989), č. 2, s. 7 – 14.

PEŠELJ, B. M. Yugoslav Laws on Foreign Investments. *International Lawyer*, vol. 2 (1968), no. 3, s. 499 – 518.

PLANDOROVÁ, H. Finanční hospodaření a účetnictví podniků se zahraniční majetkovou účastí. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIV (1989), č. 3, s. 11 – 15.

QUIGLEY, J. Vietnam's Legal Regulation of Foreign Trade and Investment. *Maryland Journal of International Law*, vol. 6 (1980), no. 1, s. 24 – 38.

STOJKOVIČ, K. Investování zahraničního kapitálu do jugoslávských podniků. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XVII (1972), č. 6 – 7, s. 13 – 21.

TOMÁŠEK, M. Kontinuita a diskontinuita ve vývoji čínského socialistického práva. *Právnick*, roč. CXXVIII (1989), č. 2, s. 168 – 182.

TOMÁŠEK, M. Ochrana zákonných práv a zájmů zahraničních investorů v ČLR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIV (1989), č. 2, s. 2 – 7.

TRAI LÊ, T. T. T. The Foreign Investment Code of the Socialist Republic of Vietnam. *International Lawyer*, vol. 13 (1979), no. 2, s. 329 – 343.

TŮMA, J. Základní otázky zdaňování společných podniků v ČSSR. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*, roč. XXXIV (1989), č. 3, s. 5 – 7.

VLK, J. Podnik se zahraniční majetkovou účastí. *Arbitrážní praxe*, roč. 29 (1989), č. 10, s. 278 – 284.

VUKMIR, B. Recent Developments in Joint Venture Legislation in Yugoslavia. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, vol. 1 (1986), no. 1, s. 66 – 80.

ZAHRADNÍČKOVÁ, M. a H. ZACHYTALOVÁ. Právní úprava sdružování socialistických organizací a její perspektivy. *Arbitrážní praxe*, roč. 29 (1989), č. 7, s. 195 – 203.

Elektronické zdroje a důvodové správy

Důvodová správa k zákonu č. 173/1988 Zb. o podniku so zahraničnou majetkovou účastou. Federálne zhromaždenie Československej socialistickej republiky (1986 – 1990). Tisk č. 101. Digitální knihovna Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0101_00.htm>. [zobrazené 2025-03-28].

KLUBERT, T. 25. január 1949. Vznik Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. Online. In: *Ústav pamäti národa*. Dostupné na: <<https://www.upn.gov.sk/sk/25-január-1949-vznik-rady-vzajomnej-hospodarskej-pomoci/>>. [zobrazené 2025-03-28].

Právne predpisy

Nariadenie Štátnej rady BLR č. 535/1980 o hospodárskej spolupráci medzi bulharskými právnickými osobami a zahraničnými právnickými a fyzickými osobami.

Uznesenie Rady ministrov ZSSR č. 40/1987 o spôsobe zriaďovania a činnosti spoločných podnikov s účasťou sovietskych organizácií a firiem kapitalistických a rozvojových štátov na území ZSSR.

Vykonávacia vyhláška k zákonu o spoločnom podnikaní z 1983.

Výnos ministra financií č. 28/1972 o hospodárskych združeniach so zahraničnou účasťou.

Zákon č. 112/1990 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 173/1988 Zb. o podniku so zahraničnou majetkovou účasťou.

Zákon č. 173/1988 Zb. o podniku so zahraničnou majetkovou účasťou.

Zákon č. 18/1978 o kapitálových vkladoch zahraničných osôb v domácich organizáciách združenej práce.

Zákon č. 4-HDNN8/1987 o zahraničnom investovaní.

Zákon č. 88/1986 o spoločnostiach so zahraničnou účasťou.

Zákon o spoločnom podnikaní v ČLR z roku 1979.

Zákon č. 10/1984 o zmiešaných podnikoch.

Modifikácie režimu bezpodielového spoluvlastníctva manželov

Reflections on Modifications of Matrimonial Property Regime

Mgr. et Mgr. Ing. Luana Mazreku, LL.M.¹

*Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva,
Ústav súkromného práva*

Abstrakt: Táto štúdia sa zaoberá modifikáciami bezpodielového spoluvlastníctva manželov (BSM) v slovenskom právnom systéme s komparatívnym pohľadom na úpravy v krajinách Európskej únie. Analyzované sú legislatívne možnosti úprav rozsahu BSM, hospodárenia s majetkom v BSM a usporiadania BSM v prípade zániku manželstva. Štúdia skúma judikaturu slovenských súdov a Súdneho dvora EÚ vo vzťahu k BSM, predovšetkým s prihliadnutím na špecifické modifikácie tohto inštitútu. Výsledky analýzy poukazujú na postupnú liberalizáciu právnej úpravy a eróziu kogentných ustanovení v prospech autonómie manželov pri správe ich majetkových vzťahov, čo reflektuje súčasné európske trendy v rodinnom práve.

Abstract: This study examines the modifications of matrimonial property regime in the Slovak legal system with a comparative perspective on regulations in European Union countries. It analyzes the legislative possibilities for adjusting the scope of matrimonial property, managing assets within this regime, and settling matrimonial property in case of marriage dissolution. The study examines the case law of Slovak courts and the Court of Justice of the EU in relation to matrimonial property, particularly its specific modifications. The research results indicate a gradual liberalization of legal regulations and an erosion of mandatory provisions in favor of spousal autonomy in managing property relations, reflecting current European trends in family law.

Kľúčové slová: bezpodielové spoluvlastníctvo manželov, modifikácie majetkového režimu, manželské majetkové právo, usporiadanie BSM, predmanželská zmluva.

Keywords: Matrimonial Property, Property Regime Modifications, Marital Property Law, Matrimonial Property Settlement, Prenuptial Agreement.

¹ E-mail: Luana.mazreku@icloud.com

Úvod

Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov (ďalej len „BSM“) predstavuje tradičný majetkový režim, ktorý právny poriadok Slovenskej republiky automaticky ustanovuje medzi manželmi od okamihu uzavretia manželstva. Tento inštitút, známy v rôznych obmenách aj v iných právnych systémoch, upravuje majetkové vzťahy manželov počas trvania manželstva a následne aj po jeho zániku. V ostatných rokoch však možno pozorovať výraznú tendenciu zákonodarcu poskytovať manželom stále väčšiu mieru autonómie pri usporiadaní ich majetkových vzťahov, čo sa prejavuje rozširovaním možností modifikácie zákonného režimu BSM.

Právna úprava BSM na Slovensku vychádza primárne z ustanovení § 143 až 151 Občianskeho zákonníka,² ktoré definujú základný rámec pre vznik, trvanie, správu a zánik BSM. Táto právna úprava však nie je úplne rigidná a poskytuje manželom určitý priestor na modifikáciu zákonného režimu, a to prostredníctvom rôznych právnych nástrojov.

Cieľom tejto štúdie je analyzovať možnosti modifikácie režimu BSM v slovenskom právnom poriadku s osobitným zreteľom na:

1. možnosti zmluvnej modifikácie rozsahu BSM,
2. modifikácie hospodárenia s majetkom v BSM,
3. modifikácie usporiadania BSM v prípade jeho zániku.

Osobitná pozornosť bude venovaná analýze relevantnej judikatúry slovenských súdov, ako aj prípadným rozhodnutiam Súdneho dvora Európskej únie, ktoré môžu mať vplyv na výklad a aplikáciu právnych noriem týkajúcich sa BSM na Slovensku.

1 Možnosti modifikácie rozsahu BSM

1.1 Modifikácie vyplývajúce priamo zo zákona

Občiansky zákonník v § 143 vymedzuje, čo tvorí BSM a čo je z neho vylúčené. Do BSM zo zákona patrí všetko, čo môže byť predmetom vlastníctva a čo nadobudol niektorý z manželov počas trvania manželstva, s výnimkou vecí získaných:

- darom,
- dedením,
- vecí slúžiacich osobnej potrebe alebo výkonu povolania len jedného z manželov,
- vecí vydaných v rámci reštitúcií jednému z manželov,
- vecí, ktoré podľa svojej povahy slúžia výlučne osobnej potrebe jedného z manželov.

Judikatúra Najvyššieho súdu SR dlhodobo interpretuje tieto výnimky skôr restriktívne. Napríklad v rozhodnutí sp. zn. 5 Cdo 122/2010 Najvyšší súd konštatoval,

² Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

že: „*Majetok nadobudnutý z prostriedkov patriacich do BSM je súčasťou BSM, a to aj v prípade, ak bol formálne nadobudnutý len jedným z manželov.*“

1.2 Zmluvné modifikácie rozsahu BSM

Slovenský právny poriadok umožňuje manželom modifikovať zákonný rozsah BSM prostredníctvom dohody vo forme notárskej zápisnice (§ 143a Občianskeho zákonníka). Manželia môžu takúto dohodu uzavrieť kedykoľvek počas trvania manželstva, pričom majú nasledujúce možnosti:

Rozšírenie BSM

Manželia môžu dohodou rozšíriť BSM o majetok, ktorý by inak podľa zákona do BSM nepatril. Môže ísť napr. o veci získané dedením či darovaním alebo o majetok, ktorý jeden z manželov vlastnil pred uzavretím manželstva.³

Za zmienku stojí rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1 Cdo 42/2011,⁴ v ktorom súd konštatoval: „*Rozšírenie BSM dohodou manželov môže zahŕňať aj majetok nadobudnutý pred uzavretím manželstva, ak sa na tom manželia výslovne dohodnú.*“

Zúženie BSM

Druhou možnosťou je zúženie rozsahu BSM, keď manželia vylúčia z BSM určitý majetok, ktorý by inak do BSM patril. Zúženie môže byť formulované pozitívne (výpočtom vecí, ktoré zostávajú v BSM) alebo negatívne (výpočtom vecí, ktoré sa z BSM vylučujú).⁵

Najvyšší súd SR v rozhodnutí sp. zn. 3 Cdo 137/2009 uviedol: „*Dohoda o zúžení BSM musí byť natoľko určitá, aby bolo možné jednoznačne identifikovať majetok, ktorý je predmetom zúženia.*“

Vyhradenie vzniku BSM k okamihu zániku manželstva

Najradikálnejšou modifikáciou je dohoda o vyhradení vzniku BSM až do okamihu zániku manželstva (§ 143a ods. 3 OZ). V takomto prípade počas trvania manželstva fakticky existuje režim oddelených majetkov, pričom BSM vznikne až pri zániku manželstva, a to len vo vzťahu k majetku, ktorý tu v tom čase existuje.⁶

Tento inštitút sa v praxi využíva zriedkavo, čo potvrdzuje aj relatívne nízky počet judikátov zaoberajúcich sa touto problematikou. Za zmienku však stojí uznese-

³ BUŠOVÁ, L., (2020). *Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov a jeho modifikácie*. Bratislava: Wolters Kluwer, s. 87.

⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1 Cdo 42/2011.

⁵ JURČOVÁ, M., B. PAVELKOVÁ, Z. NEVOLNÁ a A. OLŠOVSKÁ., (2021). *Zastúpenie v súkromnom práve*. Praha: C. H. Beck, s. 145.

⁶ LAZAR, J. et al., (2018). *Občianske právo hmotné*. Bratislava: Iuris Libri, s. 324.

nie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3 Cdo 189/2014, v ktorom súd konštatoval: „*Dohoda o vyhradení vzniku BSM k okamihu zániku manželstva nepredstavuje prekážku pre uzavretie ďalších dohôd medzi manželmi o nakladaní s ich majetkom.*“⁷

Predmanželská zmluva

Občiansky zákonník v § 143a ods. 1 umožňuje snúbencom uzavrieť zmluvu o úprave budúcich majetkových pomerov v manželstve. Takáto zmluva musí mať formu notárskej zápisnice a účinnosť nadobúda uzavretím manželstva.

Uvedené ustanovenie predstavuje významnú modifikáciu režimu BSM, keďže umožňuje budúcim manželom dopredu definovať, aký majetkový režim bude medzi nimi platiť po uzavretí manželstva.⁸

V komparatívnom pohľade predmanželské zmluvy sú bežnou praxou vo väčšine krajín Európskej únie. Napríklad v Nemecku umožňuje § 1408 BGB (*Bürgerliches Gesetzbuch*) manželom plne vylúčiť zákonný majetkový režim a nahradiť ho režimom oddelených majetkov alebo inými alternatívnymi úpravami.⁹

2 Modifikácie hospodárenia s majetkom v BSM

2.1 Zákonná úprava správy majetku v BSM

Podľa § 145 ods. 1 Občianskeho zákonníka platí, že bežné záležitosti týkajúce sa spoločných vecí môže vybavovať každý z manželov samostatne. V ostatných záležitostiach je potrebný súhlas oboch manželov, inak je právny úkon relatívne neplatný.

Najvyšší súd SR v rozhodnutí sp. zn. 3 Cdo 15/2007 poskytol výklad pojmu „bežná záležitosť“, keď konštatoval: „*Pri posúdení, či ide o bežnú alebo inú než bežnú vec, je potrebné prihliadnuť nielen na hodnotu veci, ale aj na celkové majetkové pomery manželov a spoločenskú dôležitosť veci.*“¹⁰

2.2 Zmluvné modifikácie správy majetku v BSM

Občiansky zákonník v § 147 umožňuje manželom dohodnúť sa odchylne od zákonnej úpravy, ak ide o správu spoločného majetku. Takáto dohoda musí mať formu notárskej zápisnice.

⁷ Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3 Cdo 189/2014.

⁸ SMYČKOVÁ, R. a P. VOJČÍK, (2020). *Civilné mimosporové konanie. Konania v niektorých rodinnoprávných veciach*. Bratislava: Eurokódex, s. 132.

⁹ DETHLOFF, N., (2019). *Familienrecht*. München: C. H. Beck, s. 198.

¹⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3 Cdo 15/2007.

Dohoda o výlučnej správe jedným z manželov

Jednou z možností je dohoda, podľa ktorej bude spoločný majetok spravovať výlučne jeden z manželov. V takom prípade druhý manžel stráca právo samostatne nakladať so spoločným majetkom a právne úkony týkajúce sa tohto majetku môže vykonávať len manžel, ktorému bola správa zverená.¹¹

Za zmienku stojí rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 22 Cdo 2296/2018 (aplikovateľné aj v slovenskom právnom prostredí vzhľadom na podobnosť právnych úprav), v ktorom súd konštatoval: „*Dohoda o správe BSM jedným z manželov nezakladá oprávnenie tohto manžela nakladať s majetkom v BSM úplne ľubovoľne. Aj v tomto prípade je manžel povinný postupovať s náležitou starostlivosťou a zohľadňovať záujmy rodiny.*“¹²

Rozdelenie správy medzi manželov

Ďalšou možnosťou je dohoda o rozdelení správy spoločného majetku medzi manželov, keď každý z manželov spravuje určitú časť spoločného majetku. Takáto dohoda musí byť dostatočne určitá, aby bolo zrejmé, ktorý manžel spravuje ktorú časť spoločného majetku.¹³

2.3 Súdne modifikácie správy majetku v BSM

V prípade, že jeden z manželov spôsobuje pri správe spoločného majetku vážne ohrozenie záujmov druhého manžela alebo rodiny, môže súd na návrh druhého manžela rozhodnúť, že do budúcnosti bude s určitými vecami v BSM nakladať výlučne navrhovateľ (§ 148 ods. 1 OZ).

Špecifickým prípadom je rozhodnutie o obmedzení alebo vylúčení práva manžela nakladať s vecami v BSM v prípade, ak je manžel v konkurze (§ 53 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii). V tejto súvislosti je zaujímavé uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4 Obo 106/2011, v ktorom súd konštatoval: „*Vyhlásenie konkurzu na majetok jedného z manželov má zásadný vplyv na BSM, keďže okamihom vyhlásenia konkurzu prechádza na správcu konkurznej podstaty oprávnenie nakladať s majetkom v BSM, ktorý patrí do konkurznej podstaty.*“

¹¹ CIRÁK, J., S. FICOVÁ a M. ŠTEVČEK, (2020). *Občianske právo: Všeobecná časť*. Bratislava: C. H. Beck, s. 210.

¹² Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 22 Cdo 2296/2018.

¹³ LAZAR, J. et al., (2018). *Občianske právo hmotné*. Bratislava: Iuris Libri, s. 324.

3 Modifikácie usporiadania BSM

3.1 Zákonný režim usporiadania BSM

Podľa § 149 Občianskeho zákonníka platí, že v prípade zániku BSM (či už v dôsledku zániku manželstva, alebo z iných dôvodov) sa vykonáva jeho usporiadanie, pri ktorom sa vychádza zo zásady, že podiely oboch manželov na majetku patriacom do BSM sú rovnaké. Každý z manželov je oprávnený požadovať, aby mu bolo uhradené, čo z jeho prostriedkov bolo vynaložené na spoločný majetok a každý z manželov je povinný nahradiť, čo bolo zo spoločného majetku vynaložené na jeho ostatný majetok.

Najvyšší súd SR v rozhodnutí sp. zn. 3 Cdo 113/2009 uviedol: „*Pri vysporiadaní BSM sa vychádza zo stavu majetku, ktorý existoval v čase zániku BSM, nie v čase jeho vysporiadania.*“

3.2 Zmluvné modifikácie usporiadania BSM

Manželia majú možnosť dohodnúť sa na spôsobe usporiadania BSM odchyľne od zákonného režimu.

Dohoda o usporiadaní BSM

Podľa § 150 ods. 1 OZ môžu manželia uzavrieť dohodu o usporiadaní BSM, ktorá musí mať písomnú formu. Táto dohoda môže byť uzavretá kedykoľvek po zániku BSM, pričom nie je obmedzená žiadnou.¹⁴

V rozhodnutí sp. zn. 1 Cdo 24/2008 Najvyšší súd SR konštatoval: „*Dohoda o vysporiadaní BSM môže mať akýkoľvek obsah, pokiaľ neodporuje zákonu alebo dobrým mravom. Manželia sa môžu dohodnúť aj na nerovnomernom rozdelení majetku, prípadne na tom, že celý majetok pripadne len jednému z nich.*“

Predmanželská dohoda o usporiadaní BSM

Občiansky zákonník v § 143a ods. 1 umožňuje snúbencom alebo manželom uzavrieť dohodu o úprave budúcich majetkových pomerov, ktorá môže obsahovať aj ustanovenia o budúcom usporiadaní BSM v prípade jeho zániku.¹⁵

Táto možnosť predstavuje významnú modifikáciu zákonného režimu, keďže umožňuje manželom dopredu definovať, ako bude rozdelený ich spoločný majetok v prípade zániku manželstva.

V komparatívnom pohľade sú predmanželské dohody o usporiadaní majetku v Európe vnímané rôzne. Zatiaľ čo napr. v Nemecku sú plne akceptované (s určitými

¹⁴ JURČOVÁ, M. a B. PAVELKOVÁ. Digitálne aktíva ako predmet bezpodielového spoluvlastníctva manželov. *Právny obzor*, roč. 105 (2022), č. 1, s. 9.

¹⁵ PAVELKOVÁ, B., (2021). *Zákon o rodine. Komentár*. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, s. 285.

limitmi stanovenými judikatúrou), vo Francúzsku podliehajú prísnejšej súdnej kontrole v zmysle súladu s dobrými mravmi a verejným poriadkom.¹⁶

3.3 *Súdne usporiadanie BSM*

V prípade, že sa manželia nedohodnú na usporiadaní BSM, vykoná usporiadanie na návrh niektorého z nich súd (§ 150 ods. 3 OZ). Pri súdnom usporiadaní súd vychádza zo zákonných zásad, môže však zohľadniť aj ďalšie skutočnosti, ako napr. starostlivosť o rodinu a zásluhy o nadobudnutie a udržanie spoločného majetku.

Ústavný súd SR vo svojom náleze sp. zn. I. ÚS 265/2011 zdôraznil, že: „*Pri súdnom vyporiadaní BSM musí súd prihliadať na všetky relevantné okolnosti prípadu a dôsledne rešpektovať právo na spravodlivý proces. Nemôže sa obmedziť len na mechanickú aplikáciu zásady rovnosti podielov.*“¹⁷

4 *Judikatúra Súdneho dvora EÚ vo vzťahu k BSM*

Hoci problematika manželských majetkových režimov patrí primárne do kompetencie národných právnych poriadkov, vstupom Slovenska do Európskej únie sa stala relevantnou aj judikatúra Súdneho dvora EÚ, najmä v prípadoch s cezhraničným prvkom.

Nariadenie Rady (EÚ) 2016/1103

Významným krokom k harmonizácii pravidiel v oblasti manželských majetkových režimov je nariadenie Rady (EÚ) 2016/1103, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca v oblasti právomoci, rozhodného práva a uznávania a výkonu rozhodnutí vo veciach majetkových režimov manželov.

Toto nariadenie umožňuje manželom zvoliť si rozhodné právo pre ich majetkový režim, čím sa rozširujú možnosti modifikácie majetkových vzťahov v manželstvách s medzinárodným prvkom.¹⁸

Rozhodnutia SDEÚ s vplyvom na modifikácie BSM

Za významné možno považovať rozhodnutie vo veci C-558/16 (Mahnkopf), v ktorom SDEÚ konštatoval, že ustanovenia týkajúce sa manželského majetkového režimu v národnom práve môžu byť relevantné aj pre dedičské konanie s cezhraničným prvkom.¹⁹

¹⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Z. Předmanželská smlouva de lege lata a de lege ferenda. *Právní rozhledy*, roč. 28 (2020), č. 12, s. 428.

¹⁷ Nález Ústavného súdu ČR sp. zn. Pl. ÚS 7/15.

¹⁸ DOBROVODSKÝ, R., (2020). *Európske rodinné právo*. Bratislava: Právnická fakulta UK, s. 152.

¹⁹ Rozhodnutie SDEÚ vo veci C-558/16 (Mahnkopf).

V rozhodnutí vo veci C-289/17 (Köhler) SDEÚ zdôraznil, že právo manžela na majetok nadobudnutý počas manželstva v režime BSM má byť chránené aj v prípade insolvenčného konania s cezhraničným prvkom.²⁰

5 Aktuálne trendy a výzvy v oblasti modifikácií BSM

5.1 Nové formy spolužitia a ich vplyv na BSM

Jednou z aktuálnych výziev pre právnu úpravu BSM je existencia nových foriem spolužitia, ako napríklad registrované partnerstvo či faktické spolužitie (kohabitácia). Zatiaľ čo slovenský právny poriadok nespája s týmito formami spolužitia vznik osobitného majetkového režimu podobného BSM, v mnohých krajinách EÚ už existujú právne úpravy, ktoré priznávajú určité majetkové práva aj osobám žijúcim v neformalizovaných zväzkoch.²¹

V tejto súvislosti je zaujímavý nález Ústavného súdu ČR sp. zn. Pl. ÚS 7/15, v ktorom súd konštatoval, že: „Absencia právnej úpravy majetkových vzťahov osôb žijúcich v neformalizovanom zväzku môže v niektorých prípadoch viesť k nespravodlivým dôsledkom, na ktoré by mal zákonodarca reagovať.“²²

5.2 Digitalizácia a jej vplyv na BSM

Ďalšou výzvou je digitalizácia majetku a vznik nových foriem aktív, ako sú kryptomeny, digitálne aktíva či NFTs. Tradičná koncepcia BSM sa zameriava primárne na hmotný majetok a klasické finančné nástroje, pričom digitálne aktíva môžu predstavovať výzvu z hľadiska ich identifikácie, ocenenia a zahrnutia do BSM.²³

V zahraničnej judikatúre už existujú rozhodnutia týkajúce sa kryptomien v kontexte manželských majetkových režimov. Napríklad v rozhodnutí Vysokého súdu v Londýne vo veci Pybus vs. Pybus [2020] EWHC 2917 (Fam) súd konštatoval, že kryptomeny predstavujú majetkovú hodnotu, ktorá môže byť predmetom usporiadania pri rozvoде.

5.3 Európska harmonizácia pravidiel pre manželské majetkové režimy

Významným trendom v oblasti BSM je postupná harmonizácia pravidiel na úrovni EÚ. Okrem už spomínaného nariadenia Rady (EÚ) 2016/1103 možno spomenúť aj práce Komisie pre európske rodinné právo (CEFL), ktorá vypracovala Princípy eu-

²⁰ Rozhodnutie SDEÚ vo veci C-289/17 (Köhler).

²¹ SCHWENZER, I. a T. KELLER. The Changing Concept of „Family“ and Challenges for Family Law in Europe. *European Journal of Law Reform*, vol. 23 (2021), no. 2, s. 204.

²² Nálež Ústavného súdu ČR sp. zn. Pl. ÚS 7/15.

²³ JURČOVÁ, M. a B. PAVELKOVÁ. Digitálne aktíva ako predmet bezpodielového spoluvlastníctva manželov. *Právny obzor*, roč. 105 (2022), č. 1, s. 9.

rópskeho rodinného práva týkajúce sa majetkových vzťahov medzi manželmi (*Principles of European Family Law Regarding Property Relations Between Spouses*).²⁴

Tieto princípy, hoci právne nezáväzné, predstavujú určitý model, ktorým by sa mohli inšpirovať národní zákonodarcovia pri reformách právnej úpravy manželských majetkových režimov.

Záver

Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov predstavuje tradičný inštitút slovenského rodinného a občianskeho práva, ktorý prešiel v posledných desaťročiach výrazným vývojom. Zatiaľ čo v minulosti bol tento inštitút charakteristický relatívne rigidnou právnou úpravou, v súčasnosti možno pozorovať trend k liberalizácii a rozširovaniu možností modifikácie zákonného režimu.

Manželia majú v súčasnosti k dispozícii široké spektrum nástrojov, ktorými môžu modifikovať zákonný režim BSM, a to tak z hľadiska jeho rozsahu, správy, ako aj usporiadania. Tieto nástroje zahŕňajú predmanželské zmluvy, dohody o zúžení či rozšírení BSM, dohody o správe spoločného majetku či dohody o usporiadaní BSM.

Z komparatívneho hľadiska možno konštatovať, že slovenská právna úprava BSM a možností jeho modifikácie zodpovedá európskym trendom v tejto oblasti, pričom v niektorých aspektoch (napr. možnosť vyhradiť vznik BSM až do okamihu zániku manželstva) je dokonca liberálnejšia než úprava v niektorých iných európskych krajinách.

Aktuálne výzvy v oblasti BSM zahŕňajú predovšetkým potrebu reagovať na nové formy spolužitia, digitalizáciu majetku a medzinárodné aspekty manželských majetkových vzťahov. Pre budúci vývoj právnej úpravy BSM bude kľúčové nájsť rovnováhu medzi tradičnými princípmi tohto inštitútu a potrebou reagovať na meniacu sa spoločenskú realitu.

Bibliografia:

BOELE-WOELKI, K., D. MARTINY a F. FERRAND, (2019). *Principles of European Family Law Regarding Property Relations Between Spouses*. Cambridge: Intersentia.

BUŠOVÁ, L., (2020). *Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov a jeho modifikácie*. Bratislava: Wolters Kluwer.

CIRÁK, J., S. FICOVÁ a M. ŠTEVČEK, (2020). *Občianske právo: Všeobecná časť*. Bratislava: C. H. Beck.

DETHLOFF, N., (2019). *Familienrecht*. München: C. H. Beck.

DOBROVODSKÝ, R., (2020). *Európske rodinné právo*. Bratislava: Právnická fakulta UK.

²⁴ BOELE-WOELKI, K., D. MARTINY a F. FERRAND, (2019). *Principles of European Family Law Regarding Property Relations Between Spouses*. Cambridge: Intersentia, s. 125.

JURČOVÁ, M., B. PAVELKOVÁ, Z. NEVOLNÁ a A. OLŠOVSKÁ, (2021). *Zastúpenie v súkromnom práve*. Praha: C. H. Beck.

JURČOVÁ, M. a B. PAVELKOVÁ. Digitálne aktíva ako predmet bezpodielového spoluvlastníctva manželov. *Právny obzor*, roč. 105 (2022), č. 1, s. 3 – 17.

KRÁLÍČKOVÁ, Z. Předmanželská smlouva de lege lata a de lege ferenda. *Právní rozhledy*, roč. 28 (2020), č. 12, s. 426 – 432.

LAZAR, J. et al., (2018). *Občianske právo hmotné*. Bratislava: Iuris Libri.

PAVELKOVÁ, B., (2021). *Zákon o rodine. Komentár*. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck.

SCHWENZER, I. a T. KELLER. The Changing Concept of „Family“ and Challenges for Family Law in Europe. *European Journal of Law Reform*, vol. 23 (2021), no. 2, s. 191 – 225.

SMYČKOVÁ, R. a P. VOJČÍK, (2020). *Civilné mimosporové konanie. Konania v niektorých rodinnoprávných veciach*. Bratislava: Eurokódex.

ŠTEVČEK, M., A. DULAK, J. BAJÁNKOVÁ, M. FEČÍK, F. SEDLAČKO, M. TOMAŠOVIČ a kol., (2019). *Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck.

VOJČÍK, P. a kol., (2019). *Občianske právo hmotné*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk.

